

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XIX

1969

C U P R I N S U L

	Pag.
† NICOLAE Mitropolitul Banatului: Neajnsurile prozelitismului — —	13

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

* * * Preocupări și probleme creștine — — — — —	136
---	-----

S T U D I I

Prof. dr. N. USPENSKI: Cina cea de taină și trapeza Domnului —	202
Doctorand AUREL JIVI: Sfântul Ioan Hrisostom, Arhiepiscop la Con-	
stanti, opol — — — — —	216
Arhim. ZAREH BARONIAN: Slujba botezului și a mirungerii în Bi-	
serica Armeană — — — — —	236
Dr. TH. N. TRAPCEA: Un luptător pentru desăvîșirea unițății de Stat:	
dr. Avrem Imbreane — — — — —	258
IOANA CRISTACHE PANAIT: Cărți vechi cu însemnări din bisericile	
Mitropoliei Banatului — — — — —	264

Î N D R U M Ă R I O M I L E T I C E

Prof. dr. IULIU RATIU: Jertfa pururea mîntuitoare — — — — —	272
Prof. dr. PETRU DEHELEANU: Încredințarea învierii — — — — —	275
Prof. EMANUEL COPACIANU: Izvorul tîmăduirii — — — — —	278
Diacon prof. SORIN COSMA: Sensul creștin al grijii — — — — —	280
* Episcop dr. NICOLAE MACARIOPOIS: Puterea predicii Sfinților	
Apostoli — — — — —	284

P R O B L E M E L I T U R G I C E

Pr. IOAN STOICU: Timpul săvîșirii serviciilor divine — — — — —	288
--	-----

D O C U M E N T A R E

IRGIL MOLN: Noi contribuții la biografia lui Ioan Dragoș — —	297
Preot TRAIAN MOGOȘ: Două documente în legătură cu revoluția de	
la 1848 din părțile Aradului — — — — —	306

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Uriașă manifestare a unității poporului. Sărbătorirea Sfântului Chiril Filzoful. Sărbătorirea Patriarhului Ecumenic. Decesul Mitropolitului Ștefan Rudyk al Varșoviei. Reorganizarea Bisericii Ortodoxe din Grecia. Nouă episcopie sîrbă. Necesitatea revizuirii acordurilor de la Lateran. Noua compunere a Secretariatului pentru unitatea creștină a Vaticanului. O declarație grăitoare. Apel la cumpătare. D'sensuri în rîndurile clerului catolic din Argentina. Participarea preoților la alegerea episcopilor. Preoți catolici părăsesc funcția pentru a se căsători. Modificări referitoare la regulile de credință în Biserica Anglicană. Sărbăto-

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XIX 1969

~~13776~~

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

Biblioteca Municipală
Timișoara

COMITETUL DE REACȚIE:

Președinți: I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului

P. S. TEOCTIST, Episcopul Aradului

Membri: P. C. Pr. ION B. MREȘIANU, consilier la
Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

P. C. Pr. PETRU SLĂGEANU, consilier la
Episcopia Aradului

C. Diacon SORIN CSM, profesor la Semi-
narul Teologic din Caransebeș

Redactor responsabil: P. Cuv. TIOEI SEVICIU, vicarul
Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă
Română, Timișoara I, bv. Victoriei nr. 7.

NEAJUNSURILE PROZELITISMULUI

Nu vom spune imic deosebit afirmînd că nota dominantă în relațiile dintre  şni la ora actuală o constituie coopera-rea la toate nivelur    în toate domeniile. P str ndu- i iden-titatea dar părăsind ngustul confesionalism  e odinioară, Bise-ricile mari  i mici    ţeles că trebuie să renun e la polemici  i lupte întreolaltă, ng jindu-se pe drumul acțiunilor comune menite a le apropia pentru ca împreună să- i aducă contribu- ia la  n p tuir a  calurilor de progres  i pace ale omenirii. Cu hot r re  i fără  gr te au fost lăsate de-o parte multe din  cezele trecutului, în  viarea ecumenismului ce c ştig  din ce în ce noi mult tere.

Dar procesul de nnoire pe care-l înregistrează via a bise-ricesc  contemporană se desfăşoară pretutindeni  i constant în sens rectiliniu. Ex t  încă destule tendin e, trebuie s-o recu-noa tem, care îl fr t zi. Unul din factorii care primejduiesc buna întelegere între creștini este fără îndoială prozelitismul. Neajunsurile ce le  ce cu sine  mpun a ne opri pu in asupra lui spre a-l analiza  a trage concluziile necesare.

Ce este prozelitismul? De la început vom preciza că terme-nul acesta, spre deosebire de ceea ce a însemnat  nial, are  st zi o nuan  peiorativă evidentă. La dreptul vorbind el este  enaturarea unui alt termen înrudit: „mărturia”. Orice cre tin este dator a da mărturie despre „vestea cea bună”, Evanghelia, spre a fi cunoscută  urmat . Dar „mărturia” este denaturată atunci c nd amăgirea, coruperea, presiunea nejustificată sau  ntimidarea sînt practice — deschis sau în ascuns — pentru a obține o convertire  prent ; c nd punem succesul Bisericii că-reia apar inem deasupra c stirii lui Hristos, c nd comparăm idealul propriei noastre Biserici cu realitatea altei Biserici; c nd căutăm succesul cauze noastre calomni nd o altă Biserică; c nd cercetarea de noi  a ie, personală sau colectivă, ia locul dra-gostei fața de orice  flet a cărui responsabilitate o purtăm. Asemenea devieri de l mărturia creștină indică lipsă de  ncre-dere în puterea Sf ntului Duh, lipsă de respect fața  e natura umană  i lipsă de c n ştere a adevăratului caracter al Evanghe-liei. Este foarte u or a g se ti gre eli  i păcate la al ii; este necesar însă a m rturi  că noi toți sîntem expu i a cădea în

unul sau altul din aceste păcate (Lukas Vischer: *Foi et Constitution*, Neuchatel, 1968 p. 239. Vezi și prof. Teodor M. Popescu: *Din lucrările Mișcării ecumenice*, în rev. *Ortodoxia* an. X, nr. 1, ianuarie—februarie 1958, p. 146).

Așadar prozelitismul reprezintă acțiunea prin care un credincios este smuls din tradiția Bisericii proprii și introdus într-alta, nu prin simplă propovăduire ori prin consacrarea vieții în slujba fraților, ci prin falsă prezentare a credinței celei noi, prin oferirea de avantaje materiale, prin exercitarea de presiuni din afară (Karékine Sarkissian: *Témoignage, coopération, prosélytisme*, în rev. *Proche-Orient Chrétien*, Jérusalem, #. XVIII, fascicula IV, 1968, pp. 353-4).

Uzînd de asemenea metode, prozelitismul este totdeauna, precum s-a remarcat, „o pătrunzere forțată în viața spirituală a altei persoane... distrugîndu-i structura spirituală existentă” (Leon Zander: *Ecumenism and proselytism*, în *The ecumenical Review*, III, nr. 3, aprilie 1951, p. 298).

Exemple care să ilustreze modul de punere în practică a prozelitismului s-ar putea aduce multe. A le cita, chiar și numai pe unele dintre ele, ne vine însă greu, nedorind să ne aducem aminte măcar de lucruri care ating sensibilitatea oricărui credincios cinstit. Nu ne putem opri totuși să nu subliniem scandalul ce-l produc unii creștini prin insistența cu care ostenesc a smulge frați aparținînd unei comunități și aceasta creștină, spre a-i atrage de partea lor prin felurite momeli și în schimbul unor promisiuni de cele mai multe ori iluzorii.

Datorită procedelor la care recurge, prozelitismul n-a întîrziat să devină odios, soldîndu-se cu condamnări din cele mai energice. L-au respins nu numai Bisericile conștiente de misiunea lor, marile organizații creștine de felul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Pr. prof. Ioan G. Coman: *Ortodoxia și Mișcarea ecumenică*, în rev. *Ortodoxia*, an. XIV, nr. 1—2, ianuarie—iunie 1962, pp. 87—89), dar chiar și legiurile diferitor State, văzînd în el pricină de neînțelegeri și vrajbă în relațiile dintre înși.

În ce o privește, fidelă tendințelor ecumeniste ale vremii, *Ortodoxia* s-a declarat mereu împotriva prozelitismului. Încă din anul 1920, celebra enciclică a Patriarhiei Constantinopolului cunoscută sub numele de „Koinonia” proclama ca absolut necesar „să se tindă a se scoate din lume orice înțelegeri greșite care își au originea în aplecarea spre prozelitism, ce predcîmînd, din păcate, în anumite cercuri” (Ioan I. Ică: *Enciclica Patriarhiei ecumenice...*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, an. VIII, nr. 1—3, ianuarie—martie 1963, p. 132). Că una ce a suferit îndesul de pe urma prozelitismului, Biserica Ortodoxă l-a exclus totdeauna din practica sa și, cu aceeași vigoare, a militat pentru prohibirea lui.

Consecvență acestei linii, Biserica Ortodoxă Română a reputat prozelitismul ca pe ceva străin principiilor evanghelice. Astăzi, ca și în trecut, ea susține căn convingere necesitatea respectării desăvârșitei frățietăți în relațiile dintre toate Bisericile și cultele, în spirit de mutual respect și fără ingerințe dintr-o parte sau alta. Cinstind credința și tradițiile celorlalți, dar în același timp ținând la a fi respectat tezaurul spiritual propriu, ea este decisă să contribuie cu tot ce are mai bun la realizarea arcpierii dintre creștini și Biserici, în vederea slujirii nobilelor ilealuri ale contemporaneității.

Credincioși ecumenismului autentic, sprijinitori ai dialogului cu celelalte Biserici, ortodocșii români se declară în același timp ptriivnici cricărui acțiuni prozelitiste, din indiferent ce parte ar veni. Vremea prozelitismului a apus definitiv și cine încearcă să-l practice încă, se condamnă pe sine însuși la excluderea din snul comunității celor ce îl mărturisesc pe Hristos.

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

PREOCUPĂRI ȘI PROBLEME CREȘTINE

În Biserica Romano-Catolică se petrec fapte care pe mulți comentatori îi fac să vorbească despre o criză, mai profundă decât toate cele de până acum. Criza aceasta — se spune — este doctrinală, spirituală, psihologică, pastorală, sacerdotală, liturgică și disciplinară (Henri Fesquet, *La crise de l'Église romaine*, în: *Le Monde*, nr. 7437 din 11 decembrie 1968, p. 1). Formele sub care ea se prezintă sînt multiple, dar ceea ce predomină este evident „contestarea”. Mireni și preoți, ba chiar ierarhi, condamnă în mod deschis aspectele „depășite” ale Catolicismului și cer schimbări structurale. Se tinde spre o „neo-Reformă” menită să înlăture diformările aduse mesajului evanghelic.

Prin amploarea lui, fenomenul se cere înregistrat ca atare. Încercăm să vedem în el exprimarea unor tendințe vizînd mai binele, chiar dacă adesea formele pe care le îmbracă se încadrează prea puțin în manierele tradiționale.

Pentru a înțelege dimensiunile și profunzimea „contestării” la care ne-am referit, redăm spre exemplificare una din multele scrisori adresate în ultimele luni papei Paul al VI-lea de către 744 catolici francezi (30 noiembrie 1968) prin intermediul nunțiatului din Paris, Mgr. Bertoli. Acest lung document (tradus după textul publicat de revista *Témoignage chrétien*, nr. 1275 din 12 decembrie 1968, pp. 15—18), face constant referințe la cuvintele Mîntuitorului și ale Apostolilor. Semnatarii nu critică Catolicismul din afară. Ei sînt și doresc să rămînă membri ai Bisericii. Nu condamnă pe cineva anume și nu se leagă în particular de persoana papei, dar denunță „aparatul” birocratic, structurile învechite, identificarea Vaticanului cu lumea capitalului și cu forțele conservatoare. Parcurgîndu-l, ni se va oferi o imagine clară a efervescenței ce a cuprins largi pături ale Catolicismului apusean cu aspectele lui negative și pozitive în același timp:

„DACA HRISTOS AR VEDEA ACEASTA”

„Se Cristo vedesse” — „Dacă Hristos ar vedea aceasta”. Ați putea auzi italieni pe străzile Romei traducînd astfel inițialele S. C. V. (Stato della Città del Vaticano) așezate pe magnificele voastre automobile,

SCANDALUL

E o ironie cu adevărat romană în această butadă și în același timp decepția unor oameni care ar fi dorit ca Biserica lui Hristos să prezinte o altă față; găsim aici un fel de ecou al învinuirilor adresate de Hristos fariseilor: „Le place să stea... în cele dintii rinduri... să li se închine lumea în târguri și să fie numiți rabi” (Matei 23, 6—7).

Ați afirmat nu de mult: „Biserica oferă azi o față mai demnă de admirație decât de reproș sau compătimire” (audiența din 18 septembrie 1968 la Castelgandolfo). Atari cuvinte arată cit de mult mediul în care trăiți vă ține în iluzie. Se pare că ignorați că astăzi o anume față a Bisericii constituie „un” scandal, o contra-mărturie care împiedică credința să strălucească. Cit de mulți sînt semenii printre care trăim care l-ar primi pe Hristos și Evanghelia Sa dar nu-I pot deschide poarta inimii lor din pricina celor ce „î închid oamenilor împărăția cerurilor” (Matei 23, 13).

Vă trimitem această scrisoare ca unii ce sîntem credincioși: noi credem în Hristos, noi credem în Biserica Catolică, fără intenția ascunsă de a opune o Biserică spirituală, Bisericii ierarhice voită de Hristos. Și tocmai pentru că refuzăm o atare distincție noi vă scriem cu durere: o anume față a Bisericii produce scandal pentru că este în contradicție cu realitatea tainei ei a cărei expresie ar trebui să fie. Noi socotim că Dumnezeu cere astăzi Bisericii Sale să-și conformeze trupul văzut interiorului ei; aceasta este una din datorile creștinului veacului nostru, datorie care ne-a impus să vă adresăm această scrisoare.

DATORIA NOASTRA DE A VA SCRIE

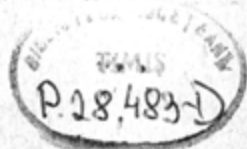
A vă scrie este pentru noi o datorie. Am dori să putem străpunge acest zid care vă desparte de poporul creștin și să vă vorbim—cu toată sinceritatea. Maurice Dubourg, decedatul arhiepiscop din Besançon, a spus în ziua consacrării sale: „De acum înainte nu ni se va mai spune adevărul”.

Cu atît mai mult voi „prizonierul Vaticanului”, cum s-a numit unul din predecesorii voștri, închis între triplele ziduri.

— ale *aparaturii ecleziastice*, suverana curie, care „rămîne în timp ce papa trece”,

— ale *mentalității* romane, înghețată în posesiunea unui formular filozofic și teologic și al unui drept și el roman, falsă cultură pentru un om de astăzi, profund neputincioasă să aducă Vestea Nouă săracilor,

— ale *apartenenței* la puterile occidentale, care veghează asupra Bisericii — și o supraveghează — ca asupra unui reșim al dominației lor peste lume,

Ne adresăm vouă "cu încredere. Da, cu încredere, căci vă știm grija de a întâlni oamenii și a-i asculta. E ceea ce ne îngăduie să vă vorbim liber așa cum simțim: creștini de jos, care în obscuritatea și nesiguranța de noi înșine, căutăm cu greu drumul nostru supuși zilnic întrebărilor din partea evenimentelor și a oamenilor. Întrebările lor sînt dure, dar credem că voi accepta să le ascultați precum oarecînd Petru (care și el era prizonierul mentalității înguste a creștinilor din Ierusalim) a acceptat să fie înfruntat de Pavel „pentru adevărul Evangheliei” (Galateni 2,14).

Că cerință a conștiinței ne îndeamnă să vă scriem pentru că, dacă în trecut scandalul pricinuit de fața Bisericii a cășunat mult rău, el a devenit azi insuportabil. Creștinul are nevoie azi să trăiască într-o Biserică „adevărată”; pentru el Biserica nu este un simplu cadru înăuntrul căruia își duce unica sa viață spirituală în convorbire aparte cu Dumnezeu; nu, pentru el, a trăi în comuniunea cu Dumnezeu este de nedespărțit cu aceea de a trăi în comuniune cu frații, cu Biserica, cu oamenii..

De aceea orice este fals, în contradicție cu Evanghelia, scandal în Biserică, este resimțit de creștinul de azi ca o rană care îl atinge în centrul vital al credinței sale și totodată ca o boală a trupului bisericesc care îl slăbește.

Fiecare avem partea noastră de vină la acest scandal, fie care din cei care vă scriem. Ne recunoaștem coresponsabili alii acestui rău comun, pentru că viața noastră este lipsită de autenticitate creștină și, de asemenea, pentru că am păstrat prea mult tăcerea.

SCANDAL FUNDAMENTAL

Ceea ce face scandaloasă Biserica de astăzi, luată în întregul ei, ne pare a fi uitarea ei practică a unei legi esențiale a Evangheliei:

Cel „binecuvîntat de Dumnezeu”, om sau comunitate, se prezintă totdeauna în smerenie și micime înaintea lui Dumnezeu și în ochii lumii. Invers, încetează a trăi în binecuvîntarea sa de la Dumnezeu acela care se îngrijește de propria sa demnitate și de mărirea sa (Ioan 7, 18 și 8, 50).

Aceasta e legea pe care Sfîntul Pavel o reamintește cu insistență creștinilor din Corint care ar fi preferat o evanghelizare mai strălucitoare în „înțelepciune” omenească și în semne: „Dumnezeu și-a ales pe cele slabe ale lumii” (I Corinteni 1, 27 și 1 Corinteni 13, 1).

Aceasta e legea pe care Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ca a a trăit-o: născut sărac, locuitor al Nazaretului despre care s-a zis: „Din Nazaret poate să iasă ceva bun” (Ioan 1,47), El a rămas și astăzi

pină la moarte: „Iisus Nazarineanul” (Ioan, 19, 19), în solidaritate umană cu locuitorii acestui sat dispărut; respins de cei puternici și disprețuit de către ei. El a murit condamnat la chinul înjositor al crucii. Fiul iubit al Tatălui „întru care a binevoit” (Matei 3, 17), a rămas pe cel din urmă loc și ne-a spus: „V-am dat vouă pildă ca să faceți și voi precum v-am făcut eu” (Ioan 13, 15).

Maria, în care Atotputernicul a făcut lucruri mari, nu este în proprii săi ochi decît o smerită roabă și tresare de bucurie în Dumnezeu care „răstoarnă pe cei puternici și înalță pe cei smeriți” (Luca 1, 52). Toți sfinții au trăit, fiecare în felul său, această aceeași lege.

Ceea ce este adevărat cu privire la Hristos capul Bisericii (Coloseni 1, 18), ceea ce — din pricina lui Hristos — este adevărat cu privire la Maria și la oricare sfinț, ceea ce ar trebui să fie legea oricăruia dintre noi, cum n-ar fi de asemenea o lege fundamentală a întregului Trup al lui Hristos, Biserica?

Rezultă de aici că atunci cînd Biserica, în structurile ei fundamentale și în organismele ei reprezentative, caută propria ei înărire (sub pretextul înșelător de a asigura mărirea lui Hristos), se situează în afara preceptelor evanghelice, se contrazice pe ea însăși deoarece, întemeiată pe Evanghelie, ea preferă în fapt să se refere în comportarea ei la o „înțelepciune” omească, nu la predica de pe munte. În chiar momentul cînd oameni ai Bisericii socotesc că prin faptele lor o pot angaja în întregime și s-o impună oamenilor ca puternică, a toate știutoare, îndrumătoare, Biserica încetează de a aduce lumii Evanghelia, o trădează colectiv și n-o mai trăiește în compartimentele ei. Aceasta și este lecția constantă a istoriei Bisericii și a ordinilor religioase: tot ceea ce este viață și strălucire în micime, pierde și secătuiește în măreție.

Nesocotirea acestei legi — admisă ca idee dar refuzată ca lege a vieții — aduce după sine toate nepotrivirile din Biserică, care scandalizează oamenii: există contradicție între *ființa* reală a Bisericii, Hristos cel viu în ea, și *înfrățirea* acestei Biserici, în care nimeni nu poate recunoaște, deși se găsește, Trupul lui Hristos.

Din această contradicție rezultă patru consecințe:

- Biserica, prin felul în care învață oamenii, nu îi respectă.
- Biserica n-a renunțat la puterea lumească.
- Biserica refuză a urma lui Hristos care o cheamă la sărăcie.
- Biserica „frățietate bisericească” este falsificată de „Societatea-Bisericească”.

BISERICA, PRIN FELUL ÎN CARE ÎNVĂȚĂ, NU RESPECTĂ OAMENII

Chiar atunci cînd în ordinea cunoștinței omenеști, Sfîntul Duh nu ne dă în Scriptură nici o învățătură, Roma își atribuie un absolut pe care Hristos nu i l-a dat; ea vorbește în chip suveran despre tot: filozofie, știință, medicină, natură, economie... și dacă în aceasta nu este asigurată de asistența Domnului. Acest abuz de putere al Bisericii, omul de azi nu-l mai poate suporta. Desigur credința este lumină pentru întreaga viață, bucurie spirituală pentru creștin, invitație la cercetare dificilă, dar ea nu este cu nimic o garanție contra erorii.

Astfel, cum cunoștințele umane evoluează, papii, totdeauna convingeți de puterea lor de a cunoaște adesea în cursul secolelor s-au contrazis, chiar în subiecte esențiale. Creștinul din veacul al XVII-lea era obligat să creadă că soarele se învîrtește în jurul pămîntului, iar cel din veacul al XIX-lea trebuie să fie fixat și să considere ca nelegiuită ipoteza evoluționistă; timp de veacuri era obligatoriu a fi platonician mai apoi încadrat în școala lui Aristot, regîndit de Tomas d'Aquino; că aceste filozofii rezidă pe concepția unei lumi stabile în timp ce știința ne impune evidența unei lumi în mișcare nu tulbură cu nimic pe liniștii proprietari ai unei filozofii pe care o califică „perenă” — perpetuă și neschimbabilă.

Astăzi ne vorbiți de natură. Care este omul ce poate pretinde a cunoaște natura? Oare nu pipăind cercetătorii se străduiesc a-i descoperi puțin din secretul ei? Cîte acte au fost considerate odinioară de către oameni și Biserică drept conforme naturii, pe care azi le condamnăm ca fiind contra naturii: ca tortura de care Biserica a făcut uzaj în timpul Inchiziției. Dimpotrivă strămoșii noștri considerau contra naturii, autopsia, disecția și multe alte experiențe pe care noi le considerăm azi ca însăși exercitarea puterii omului, care puțin cite puțin, prin inteligența sa după chipul lui Dumnezeu stăpînește forțele naturale, cunoscîndu-le mai bine. Ne putem reaminti la Banca Sfîntului Duh (Sfîntul Duh bancher!) că a trage un folos din banul împrumutat e un fapt condamnat de papa Benedict al XIV ca fiind „contrar rațiunii naturale” în enciclica sa *Vix pervenit* de altfel uitată.

Cei răspunzători de Biserică, pentru că se consideră experți și în umanitate, își atribuie puterea de a vorbi oamenilor în mod suveran și în sociologie, economie, prin aceasta și în politică. Declarațiile lor de altfel se contrazic. Cei mai vîrstnici dintre noi își amintesc de condamnările rostite de Pius XI împotriva Acțiunii Franceze, condamnări sancționate cu pedepse religioase foarte grave ca aceea a privării de Sfintele Taine; dar Pius XII

a urmat lui Pius XI și câteva luni după urcarea pe „tronul” (!) pontifical toate sancțiunile au fost șterse, condamnații din ajun devenind consilieri foarte ascultați. În veacul al XIX-lea socialismul a fost condamnat. Ce este el în secolul al XX-lea? Fără a merge pîpă la bula Unam Sanctam de Bonifaciu VIII. va fi dificil de pus în paralelă cuvintele contradictorii ale papilor din veacul al XIX-lea și XX-lea, cu privire la libertate și progres.

Ce să se spună, despre condamnarea comunismului? Desigur trebuie zis din nou, constant oamenilor că sînt chemați a trăi cu Dumnezeu, dar ce știe Roma despre formele sociale în care lumea este chemată să se făurească în viitor? Cu ce drept să legi Evanghelia de un sistem economic particular și să respingi în umbrele din afară popoarele străine lumii zise a libertății, care este de fapt lumea banului? În ce impas tragic politica Bisericii a pus pe frații creștini din Vietnam! Cum se poate judeca apoi presiunea Vaticanului în Italia pentru a impune democrația zisă creștină?

Da, Roma are dreptul și datoria de a vorbi oamenilor de problemele lor vitale, dar într-un alt stil care i-ar deveni natural dacă ar fi Biserica săracilor. Un papă al Bisericii săracilor n-ar fi scris niciodată „Syllabus” și documentele pontificale ale unei astfel de Biserici s-ar cita cu mai puțină bunăvoință, pentru a se referi mai mult la Cuvîntul lui Dumnezeu.

Tot în învățătura de credință, prima responsabilitate a Bisericii, documentele romane vor ajunge să fie purificate de pretenția de a poseda totalitatea adevărului definitiv. A spune aceasta nu poate să mire decît pe aceia care ignoră istoria și consideră credința ca o proprietate particulară, o comoară, bogată dar moartă, de conservat într-o casă de fier. Știm că înțelegerea progresivă a credinței a fost în cursul veacurilor fructul generațiilor de Părinți, doctori și teologi și de asemenea a credinței trăite de creștini. Chiar în cunoașterea prin revelație Dumnezeu nu învață pe om ca și un crescător pe un papagal, ci-l învață la o constantă cercetare inteligentă. Iisus a zis lui Petru: „Întărește pe frații tăi” (Luca 22, 32) și tot așa credem cu fermitate că aveți un loc prim, care vi-a fost dat de Domnul, dar pe care nu-l puteți ține decît cu modestia de care Petru în-suși a dat exemplu.

Se întîmplă și ca Roma să se înșele (dar nu vorbim de definițiile de credință) și pentru aceasta nu e necesar a se căuta un trecut îndepărtat: reluăți deciziile Comisiei Biblice și recunoașteți că azi în învățămîntul predat pretutindeni, inclusiv la Roma nu este nici un singur protest profesional care să nu fie obligat în conștiință de-a da pe față numeroase neadevăruri în deciziile acestei comisii.

Măcar dacă ați avea simplitatea de a spune: noi ne-am înșelat. Dar mândria Bisericii (ca și cum mândria păcat pentru individ ar deveni virtute pentru comunitate) vă oprește a o spune. Cum s-a alarmat curia romană auzind pe Ioan al XXIII-lea că recunoaște o parte de responsabilitate Bisericii catolice în marea sfișiere a Protestantismului. Un papă nu ar trebui niciodată să spună așa ceva; ei bine un papă trebuie să zică așa ca Petru: „eu nu sînt decît un om”. (F. Ap. 10, 26). A recunoaște o greșeală, a rectifica sau anula o declarație ca urmare a unei mai bune informări, nu înseamnă a înjosi autoritatea, ci a o mări căci singur adevărul face liber. (Ioan 8,32).

Iisus Hristos însuși ne-a dat exemplul acestei modestii în a cunoaște: El singur care a putut spune: „Eu sînt adevărul” — Ioan 14, 6, a afirmat clar că nu are mandatul de a decide în toate (Luca 12, 14) și chiar că nu știe oarecare taine ale Tatălui. „Cît despre ziua și ora aceea, nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri nici Fiul, ci numai Tatăl” (Matei 24, 36).

Astăzi oamenii în marea majoritate sînt instruiți, presa și radio-ul îi informează; ei nu pot să mai suporte slujitori ai Bisericii care vorbesc în mod suveran despre totul. Desigur ei au aflat că în Evul Mediu mănăstirile au salvat patrimoniul uman de cultură, dar ei au cunoscut tot așa și lupta constantă și meschină a Bisericii împotriva oamenilor de știință în cursul veacurilor; astfel ei privesc Biserica și ca cetate a obscurantismului, dușman al progresului cu care „nu trebuie să se împace” după cum declara Pius al IX-lea. Lucrurile nu s-au schimbat prea mult; ansamblul documentelor apărute după conciliu și adesea puțin conforme spiritului său, par să fie comandate de o reacție de teamă. Romei nu-i place cercetarea și apasă cu toată greutatea în balanță ca s-o blocheze.

Omul știe că adevărul este eliberator și că își este suficient sîșei pentru a se impune. Tot așa el va respinge jugul intelectual pe care Biserica vrea să i-l impună. Pentru ca omul să accepte din nou ascultarea de Biserică trebuie ca aceasta să-și impună mai mult decît un „aggiornamento” superficial, o adevărată convertire la umilința sufletului, atunci ea va putea vesti Evanghelia.

BISERICA NU A RENUNȚAT LA PUTEREA TEMPORALĂ

Situația prezentă a Vaticanului asimilează Biserica unui stat și clase printre puterile politice de un tip oarecare; situație incomparabilă cu caracterul universal al misiunii Bisericii și cu una dintre notele sale esențiale, aceea care asigură celor săraci și celor mici primul loc în sînul ei.

Sînteți șef de stat și tratat ca atare. În călătoriile Voastre nu sînteți primit ca un preot, ci ca un suveran, căruia soldații îi prezintă „armele”, nunții voștri au rangul de ambasadori, ei sînt deci reprezentanții unei „puteri străine” și sînt delegați a se întreține cu miniștrii „afacerilor străine”. Încercați să ieșiți din climatul obișnuit de viață și întrebați-vă: Oare așa a gîndit Iisus „împărăția sa care nu este din lumea aceasta?” (Ioan 18, 36).

Nu se pune problema virtuților voastre personale ci a situației voastre; ea este curat scandaloasă pentru creștinul care „știe” că nu sînteți un rege ci preot al lui Iisus Hristos și care „vede” că sînteți un rege; scandaloasă mai mult încă pentru candidatul la credință care nu acceptă faptul de-a avea de înghițit un astfel de aparat politico-religios pentru a fi admirat în comunitatea a cărui cap este Hristos. Un episcop căruia am spus aceasta ne-a răspuns: „Eu cred în Biserica nu în Vatican”. Nenorocirea rezidă însă în faptul că în ochii mulțimii Vaticanul și Biserica este tot una.

În actuala împărțire a lumii, această falsă situație a Vaticanului este în special gravă căci clasează Biserica printr-o forță politică ale lumii capitaliste în fața lumii socialiste și opusă ei.

Mai grav: Vaticanul este din numărul țărilor „dezvoltate”, bogate, evaluate... și toți „subdezvoltații” nu pot vedea în șeful lor decît un străin, venit din țara de aur care fără îndoială binevoiește a-i vizita, dar care nu este din lumea lor. Voi știți cît de mult vestirea Evangheliei a suferit prin susținerea echivocă dată misiunilor de către națiunile colonizatoare; legăturile strînse ale Vaticanului cu țările capitaliste și inevitabilele compromisuri cu ele produc și vor produce aceleași fructe otrăvite.

Astfel nu ar trebui să se creadă că milosteniile distribuite țărilor din cea de a treia lume prin instituțiile bisericești diminuează întrucîtva scandalul. În secolul al XIX-lea „doamnele de caritate” se căsătoreau cu „manufacturierii” și vizitau săracii lor, dar acești săraci erau muncitorii pe care soții lor îi furaseră dîndu-le un salariu de mizerie. Diferitele societăți de caritate sau de ajutor catolic sînt „doamnele de caritate” de astăzi; toate darurile pe care le fac nu au nici un sens dacă nu denunță neocolonialismul lacom și nu se desolidarizează de el.

Vaticanul la nivelul său este considerat ca o forță politică și rămîne așa cu Biserica locală din fiecare țară. În țările noastre zise libere puterea „stabilă” contează pe poliția „sa” și pe Biserica „sa” pentru a menține ordinea „sa” în cetate, atunci cînd Hristos nu a venit pe pămînt pentru a susține statele, nici de altfel pentru a le răsturna.

Vaticanul este una dintre cele mai mari puteri conservatoare, contribuind la asigurarea dominației „celor ce au” asupra „celor care nu au”, la siguranța bogaților prin potolirea și demobilizarea săracilor. Este paradoxal ca unul din susținătorii regimurilor de bani să fie o Biserică ce se reclamă ca a Evangheliei fericirilor. Astfel pentru a rămâne în relații bune cu aceste state ele însele supuse imperialismului, banului, autoritățile religioase îndepărtează din comunitatea creștină pe cei care caută să modifice statutul politic și social al țării lor. Creștinul care a luat partea poporului se găsește cu regret constrins a lupta contra Bisericii — Instituție (este un termen ce ne displace, pentru că nu există decît o singură Biserică) pentru transformările din patria sa.

Unii pretind că renunțînd la dimensiunea pe care i-o dă poziția sa printre națiuni și la decorul pe care acesta îl implică, Biserica ar pierde prestigiul ei; or, adaugă ei, poporul este sensibil la prestigiu și n-ar avea nici dragoste nici respect pentru o Biserică ce s-ar despuia pentru a fi mai evanghelică. Sîntem absolut convinși de contrar: este adevărat că oamenii sînt diori-tori de spectacol și folclor, dar e fals ca prin folclor să se poată aduce la Hristos și acest lucru singur e cel care contează. Imposibil să nu fiți avut inima strînsă la Bogota, cînd după mulțimile care se îmbulzeau la trecerea voastră, ați privit băncile goale la celebrarea euharistică. Între Hristos și voi rolurile erau inversate și ați suferit din cauza aceasta. Este adevărat un semn că aci e ceva fals.

De asemenea după unele semne ce ne-ați dat nu credem să ne înșelăm zicînd că în cursul ceremoniilor solemne sau în saloanele Vaticanului vă reveneau în minte cuvintele lui Hristos în templu: „Luați acestea de aici” (Ioan 2, 16). Sîntem convinși de aceasta: vă este penibil să fiți un prinț care e aplaudat, ați vrea să nu fiți decît un preot în jurul căruia fiii lui Dumnezeu se strîng pentru a se ruga. Pentru noi, numai aceasta e al vostru, dar cu cită măreție.

Cu aceasta se revine la a zice: dacă papa vrea să fie important sau dacă Biserica vrea să fie importantă, nici el nici ea nu duc la Hristos. Nu există decît Iisus Hristos, tot ceea ce nu este de la El și pentru El nu este decît vînt. Cit de mult întreaga Biserică și fiecare dintre noi avem nevoie să ne convingem că Ioan Botezătorul ne-a arătat singura cale: „Trebuie ca El să crească și eu să mă micșorez” (Ioan). Prin Biserica angajată pe această cale Hristos va întîlni pe oameni.

BISERICA REFUZA A URMA LUI HRISTOS CEL CE CHEAMA LA SARACIE

Puneți-vă în locul unui muncitor și soției sale, cum sînt mii în orașul nostru. Jurnalul lor îi încunoștințează că enciclica

Humanae Vitae le impune aspre exigențe pentru viața lor conjugală; or, în aceeași zi sau aproape, în același jurnal, ei citesc că Vaticanul a refuzat să plătească impozite statului italian. Judecați scandalul. Nu vă mirați că acest cămin, dacă este creștin, își amintește cuvintele lui Hristos către farisei: „Vai vouă că împovărați pe oameni cu sarcini anevoie de purtat, iară voi nu le atingeți nici cu unul din degetele voastre” (Luca 11, 46).

Ascultați omul de pe stradă: în timpul lui Pius al XII-lea funcționarul roman care intra în campania autobuzelor din Roma spunea: eu sint tocmnit lucrător la Pacelli. Cînd Chombe a fost primit la Vatican ce s-a spus? Că e din rațiunea capitalurilor Sfîntului Scaun în Katanga. S-a putut citi în ziare că dacă Vaticanul pune pe piață valorile pe care le posedă va provoca un crah. O carte recent apărută: „Paradisurile fiscale” citează printre acestea Vaticanul, lingă Monaco, Tanger, Hong Kong, etc.

Nu disprețuiți aceste spuse pentru că nu sint decît niște „se zice”; faptul că nu pot fi verificate nu diminuează întru nimic scandalul și ajută la perplexitatea creștinului. Ce poate răspunde acest creștin cînd i se aruncă în față bogățiile Bisericii deoarece voi nu îi spuneți nimic, nici de proveniența resurselor voastre, nici de capitalul îngrămadit, nici de întrebuințarea acestui argint, care nu e al vostru ci al comunității? Sfîntul Apostol Pavel se ferea cu grijă din acest punct de vedere de a fi vulnerabil criticilor: „Ne ferim ca să nu ne defăimeze cineva în această îmbelșugată strîngere de daruri, slujită de către noi. (II Corinteni 8, 20) — spune el și pentru aceasta ține la a fi totul lămurit făcîndu-se controlul de către un „designat” prin sufragiul Bisericilor.

Totuși, dacă Biserica trebuie să fie foarte severă cu ea însăși în tot ceea ce privește banul, atunci aceasta este mai puțin pentru a evita scandalul cît din fidelitate față de Domnul, Cuvîntul lui Iisus: „Mergi... tot ceea ce ai dă săracilor... și urmează-mă” (Marcu 10, 21) nu se adresează numai fiecărui creștin în mod personal, ci comunității întregi, Bisericii și administrației sale.

Cînd la poarta Templului schilodul aștepta mila lui Petru și Ioan: Petru i-a spus: „Argint și aur nu am, dar ceea ce am îți dau: în numele lui Iisus Hristos Nazarineanul, mergi!” și prinzîndu-l de mîna dreaptă îl sculă. (F. Ap. 3, 6) Un papă nu mai poate spune: aur și argint nu am, și pentru aceasta nu poate nici să ajute pe oameni să se țină în picioare.

Primul pas spre sărăcie este claritatea: a nu avea nici o sursă de venit care nu se poate mărturisi, a nu poseda nici un capital care nu se poate declara, a nu face nici o cheltuială care nu poate fi legitimată. A mărturisi însă, a declara, a legitima cui? Nu față de cîțiva consilieri financiari ci creștinilor; și mai cu seamă săracilor lumii, căci lor le revine dreptul de a judeca.

Tot așa și diaconul roman, Sfântul Laurențiu, a înțeles responsabilitatea sa de trezorier. Țăranilor din Columbia le-ați spus: „Voi sînteți Hristos pentru noi”. Da, dar nu credeți că în logica celei de-al XXV-lea capitol din Evanghelia Sfântului Matei, cuvîntul vostru ar fi avut într-adevăr întreaga lui dimensiune dacă ați fi adăugat: pentru că noi credem că voi sînteți pentru noi Hristos, vă dăm integral suma de X milioane pe care am primit-o de la nord-americani; acești bani vi-au fost furați și noi nu vrem să-i atingem pentru că vă aparțin. Atunci ar fi fost evident pentru acești *campesinos* și pentru toți oamenii, că Biserica crede ce spune cînd denunță distanța ce crește între țările bogate și cele sărace și cursa înarmărilor ce se dezlănțuie în detrimentul adevăratelor nevoi ale oamenilor.

La Bogota, ați vorbit de asemenea și celor bogați. Să punem în paralelă cuvintele voastre cu cele ale Sfântului Iacob.

Paul VI: Ceea ce vi se cere vouă este generozitatea... Și aveți urechi și inimă sensibilă la vocile care imploră: pîine, dreptate, participare mai activă la conducerea societății și la cercetarea binelui comun... Și nu uitați că unele mari crize ale istoriei ar fi putut avea orientări diferite dacă reformele necesare ar fi prevenit la timp prin sacrificii curajoase revoltele explozive ale disperării.

Sfântul Iacob: „Acum voi bogaților! Plîngeți și vă tînguți pentru necazurile care vor să vie asupra voastră. Bogăția voastră a putrezit, veșmintele voastre le-au ros moliile. Aurul vostru și argintul vostru au ruginit și rugina lor va mărturisi împotriva voastră; ea va devora trupul vostru; este un foc ceea ce ați strîns drept comoară în zilele cele de apoi! Vedeți: plata de care ați lipsit pe lucrătorii care au secerat cîmpurile voastre strigă și strigătele secerătorilor au ajuns la urechile Domnului Savaot. Ați trăit pe pămînt în dulceață și îmbelsugare, v-ați săturat în ziua înjunghierii. Ați condamnat și ați ucis pe cel drept...” (Iacob 5, 1—6).

Sarea s-a stricat (Marcu 9, 49—50).

Voi nu sînteți răspunzători personal, ci sînteți prizonierul situației voastre; ea este aceea care se opune ca să vorbiți ca a Sfântul Iacob căci sînteți bogat, un bun bogat care vorbește despre săraci și la săraci; Iacob este un sărac care vorbește despre frații săi și fraților săi. E deci o situație care prin fidelitatea față de Evanghelie trebuie răsturnată cu desăvîrșire.

Această răsturnare implică o reformă severă a structurilor Bisericii care prin înmulțirea și complexitatea lor au devenit mîncătoare de oameni și bani niciodată sătule. Aparatul bisericesc era deja greoi, el devine cu fiecare an mai împovărat; instituțiilor de prestigiu care sînt menținute în mod inutil, se adaugă noi roți prin care se vrea să se organizeze tot să se

pună în statistică, să se controleze și telecomande. Biserica trebuie să se păzească de idolatria modernă a ordonatorului, ea nu este o societate de stil industrial și Sfântul Duh nu se pune în fișe perforate, el, suflă unde vrea" (Ioan 3, 8) și „căile sale nu sînt căile noastre" (Isaia 55, 8). Noi nu credem că papa poate fi asimilat cu un mare patron, noi îi sintem atașați și îl iubim ca pe un dar de comuniune, ce ne-a făcut Domnul în dragostea sa pentru noi. Cît de mult o Biserică „săracă în structuri" după chipul ucenicilor plecați în misiune fără baston și traistă (Luca 9, 3) va fi veselă, tinără și liberă; atunci ne mai tulburîndu-se de atîtea lucruri ar regăsi vocea lui Hristos pentru a blestema dominația banului.

Biserica nu mai știe să blesteme împărăția banului așa cum Hristos a blestemat-o. Acestei neputințe nu numai săracii din țările subdezvoltate îi sînt victime ci și noi cetățenii țărilor bogate: lipsește în lume o Biserică păzitoare constantă a oamenilor de amețeala banului care îi învelește și îi alienează.

Așteptăm de la Biserică altceva decît predicarea unei cinste morale și invitații la milostenie; așteptăm ca ea să ne repete cu forță: fiți vigilenți nu vă lăsați duși de ispită banului. El vă asaltează peste tot: corința de mai mult confort, grija siguranței de miine, creditul care încîndu-vă, vă înlănțuiește, publicitatea care provoacă în voi nevoi artificiale mereu mai exigente. Cît de mult Biserica ar trebui să ne strige: nimic din toate acestea nu vă poate satura, căutați mai întîi dreptatea, fiți mai întîi flămînzi de dreptate (Matei 5, 6).

„FRĂȚIA BISERICA" ESTE DENATURATA DE „SOCIETATEA-BISERICA"

Bernanos spunea că Biserica vrea să-și păstreze credincioșii „în mici ghiveciuri la adăpost de curent".

Astăzi numeroși creștini nu mai înțeleg viața lor în Hristos într-altfel decît plantați direct în pămîntul umanității în drumul marelui vînt al Duhului lui Dumnezeu.

Iată pentru ce voi și noi, nu ne înțelegem: nevoia noastră de un pămînt adevărat și plin de aer vă neliniștește — noi nu mai putem suporta micile ghiveciuri.

Intregul aparat al Bisericii este înțeles ca să stăpînească: curia romană pentru a stăpîni episcopatul, episcopatul pentru a stăpîni clerul, clerul pentru a stăpîni pe laici... și laicii creștini pentru a stăpîni (ce iluzie!) pe oameni. De aci înmulțirea secretarietelor, comisiilor, structurilor, sectoarelor etc., cu programele lor și regulamentele lor; tot ceea ce poate face din Biserică un building. Dar ce „aer condiționat" se va respira aici? Nici aerul libertății fiilor lui Dumnezeu și nici acela al carității frățesti.

Scrierile apostolice ne descriu o Biserică cu un alt climat: climat frătesc de împărțeală și rugăciune comună ca în Faptele Apostolilor: „mulțimea credincioșilor nu avea decît o singură inimă și un singur suflet, nimeni nu zicea că din a sa avere este ceva al său” (F. Ap. 4, 32); climat de participare activă a tuturor la felurile daruri ale fiecăruia, ca în scrisoarea Sfintului Pavel creștinilor din Corint: „același Dumnezeu lucrează toate în toți, fiecăruia Duhul, în arătarea lui, îi dă spre folosul tuturor”. (I Corinteni 12, 6—7).

Dar nu este așa și aici pentru că, Curia vrea să fie tot: tot să supravegheze, tot să reglementeze, tot să dirijeze, tot să aibă. Ea se complace mai mult într-o disciplină militară decît în comuniunea căminului familiar.

Ne-a fost penibil să aflăm cum unele birouri romane au căutat în timpul conciliului să manevreze episcopii și să nu le lase în sinod libertatea pe care conciliul permitea să o spre. Influențe subtile au înăbușit deschiderea care s-a conturat în congresul laicilor la Roma, congres ce n-a avut decît puțină comunicare cu episcopii reuniți în sinod.

În mod constant Roma lucrează ca și cînd ea ar poseda monopolul Sfintului Duh, ca și cînd același Duh ar fi fost dat de Hristos comunității episcopilor și totalității Bisericii. Alti timp cît actele Vaticanului nu vor fi în conformitate cu credința în colegialitatea episcopală, cu credința în poporul lui Dumnezeu sfințit prin Duh, Roma va fi mereu crispată pentru a-și impune cu forța autoritatea pe care o pierde în măsura în care vrea să o absolutizeze. Această autoritate o recunoaștem ca venind de la Dumnezeu și vrem să i ne supunem, dar nu vom putea face aceasta într-un mod pașnic decît atunci cînd ea se va exercita în seninătatea crescută din respectul și încrederea poporului lui Dumnezeu și oamenilor.

Vă plingeți de criticile noastre și noi înțelegem neliniștea voastră, dar nu credeți că ele în mare parte se datoresc metodelor îndoielnice ale conducerii bisericești: secretul, denunțarea și represiunea?

Secretul — Rațiunea sa de a fi, în principiu este de a respecta reputația fiecăruia, de fapt el interzice oricui a se apăra. Cîți episcopi și preoți sînt cu fișe la Roma? Ceea ce au pe fișe ei nu știu și atunci cum se vor explica? Ce ipocrizie în sărutul păcii la mise: înaintea întregii lumi și înaintea Domnului, eu te îmbrățîșez, dar păstrez în jocul meu cărțile bine ascunse. Dacă Roma își păstrează secretele cum ne cere să jucăm un joc sincer?

Denunțarea — Era odinioară o societate secretă de spionaj „Sapiniere”, sub haina apărării credinței. Ea e dizolvată, dar spiritul i-a rămas și voi știți cît de mult sînt ascultate la Roma glasurile acestor delatori care ei înșiși își asumă rolul

unei poliții secrete pentru a supraveghea pe creștini și chiar pe episcopi. Orice om cinstit când primește o scrisoare anonimă o rupe fără să o citească. Noi credem că nu tot așa se întâmplă și în unele birouri romane. Atâta timp cât nu veți curăța Biserica de astfel de moravuri, reducând la tăcere pe spioni, nu va exista în casa lui Dumnezeu pacea frățească pe care Hristos a voit să ne-o dea. (Ioan 19, 27).

Represiunea. — Odinioară, sub o formă atenuată ați suferit înșivă din cauza ei. Este o metodă foarte romană care a făcut multe victime; a fost crezută depășită cu Ioan XXIII și cu conciliul, dar o vedem repusă în practică și azi, călugării în mod special sînt cei loviți de ea. Adevărul nu se apără cu lovitură unei condamnări, căci el este destul de tare pentru a învinge eroarea prin puterea sa proprie; Gamaliel spunea judecătorilor Sinedriului: „Dacă lucrul lui vine de la oameni se va nimici iar dacă vine de la Dumnezeu nu veți putea să-l nimiciți” (F. Ap. 5, 38—39).

Cei mai buni teologi nu sînt cruțați. Aceia a căror credință, inteligență și muncă au permis conciliului să ne dea marile texte din care trăim, sînt suspectați, dosare sînt întocmite pentru ei fără a-i asculta și înșiși se văd preferînd a recite formule azi secătuite. De asemenea, ce distanță între inspirația documentelor conciliului și aceea a declarațiilor voastre! Am căzut de sus! Ce încercare pentru credința noastră de a vedea Roma aplicînd conciliul împotriva voiei sale, ținîndu-se la opusul spiritului său.

Intr-un cuvînt, noi am vrea ca Roma, să aibă modestia de-a nu fi totul. Voi înșivă nu sînteți Biserica, ci un membru al Bisericii prin botez, ca și ceilalți, pentru binele tuturor, aveți misiune și har de-a asigura unitatea în adevărul acestui mare corp care nu trăiește din noi, ci din Hristos și Duhul Său. Nu trebuie să fiți „singur contra tuturor”, căci dacă Biserica nu poate trăi fără voi, voi nu sînteți nimic fără ea.

Nevoia este mare în Biserică. Este de datoria noastră de-a vă da respect și supunere ca aceluia pe care Hristos ni l-a dat spre a ne asigura unitatea. Este datoria voastră de-a arăta prin fapte că credeți în colegialitatea episcopală, nu ca o concesiune din partea voastră, ci ca ceva voit de Hristos și spre binele popoului lui Dumnezeu, nu ca dat de voi, ci ca răspîndită prin Duh.

Noi, creștinii, nu voim niciodată să uităm că sînteți succesorul lui Petru, căruia Hristos a zis: „Fericit ești Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sînge ți-a dezvăluit ție aceasta, ci Tatăl meu Carele este în ceruri. Și eu îți zic ție: tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica mea” (Matei 16, 17—18). Este scris în același capitol din Sfîntul Matei că Petru, pentru că a

refuzat drumul smereniei și suferinței voite de Hristos pentru împărăția sa s-a văzut aspru certat de El: „Treci înapoia Mea satano! Sminteală îmi ești; că nu cugești cele ce sînt ale lui Dumnezeu” (Matei 16, 23).

FERICITA BISERICA SARACILOR

Sfîntul Pavel ne-a spus: „Hristos a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea ca să o sfințească... și să o înfățișeze Sîcși Biserică slăvită, neavînd pată sau întinăciune, ori altceva de acest fel, ci ea să fie sfîntă și fără de prihană”. (Efeseni 5, 25-27).

Această Biserică iubită a lui Hristos și pentru care El s-a jertfit este Biserica a cărei papă sînteți. Ei îi aparține adeziunea necondițională a credinței noastre, și o iubim ca pe trupul lui Hristos, în afara căruia noi nu am putea trăi: la cine vom merge? În ea găsim pe acela care are cuvintele vieții veșnice (Ioan 6, 68).

Sfîntul Pavel ne spune de asemenea că această Biserică este un edificiu neterminat, în construcție (Efeseni 4, 12), care trebuie să ajungă la desăvîrșirea sa (Efeseni 1, 23). Întăriți pe aceste temelii puternice nu ne vom lăsa întorși de la speranță (Coloseni 1, 23), văzînd cum greșelile noastre de oameni întîrzie creșterea sa. Dar noi credem că pentru Biserică nu poate exista altă temelie de nădejde decît Hristos și Evanghelia Sa. Mai puțin se va sprijini pe puterile omenești, mai mult fericirile evanghelice vor asigura creșterea și strălucirea sa.

„Fericîți cei săraci” (Matei 5, 3) a spus Hristos. Fericită Biserica săracă, fericită Biserica săracilor.

Acest titlu de Biserică a săracilor trebuie să recunoaștem cu prisosință că în prezent comunitatea noastră creștină nu îl merită. Noi creștinii din țări bogate, deținem primul loc în Biserică și în bisericile țărilor noastre cei norocoși sînt care-și impun stîlul, într-un fel ce face ca muncitorii modești să nu se simtă aci la ei.

Pentru ca mîine Biserica lui Hristos să fie Biserica săracilor nu ar fi de ajuns ca ea să fie compusă din bogați ce au milă de săraci și le vin într-ajutor, nici chiar dintr-un amestec (de altfel imposibil) de bogați și săraci cu o oarecare prioritate pentru cei din urmă; trebuie ca ea să fie în mod esențial constituită din săraci și ca săracii să fie la ei stăpîni; bogații neputînd fi primiți decît după ce ar fi trecuți prin urechile acului (Matei 19, 24), care le va despuia restul de superioritate. Așa și bogatul Lazăr a putut fi acceptat în societatea pescarilor Petru, Andrei, Iacob și Ioan. Singură Biserica săracilor va fi Biserica tuturor popoarelor pămîntului, Biserica universală.

Aci este de făcut marea răsturnare și aceasta nu prin mistică democratică, ci pentru că este voința lui Hristos, ca Biserica Sa să fie astfel. „Dumnezeu nu a ales pe cei ce sînt săraci în ochii lumii, ca să fie bogați în credință și moștenitori împărăției pe care a făgăduit-o celor ce îl iubesc? (Iacob 2, 5). Hristos compară Biserica cu o vie (Isaia 5, 4) dar această vie este sădită pe un pămînt ce nu-i place, pentru aceasta, după cuvîntul lui Isaia, ea nu dă foarte adesea decît zeamă de aguridă. Ea trebuie să prindă rădăcini într-un pămînt făcut pentru ea, ca să-și regăsească sănătatea și să dea rod.

Atunci ea va fi pentru toată umanitatea un semn — semn pentru cei mici al milei Domnului, ea va duce vestea nouă săracilor, va anunța eliberarea celor captivi și libertatea celor opriți (Luca 4, 18—19). Ceea ce va fi Biserica va vorbi mai clar oamenilor decît toate discursurile, va fi suficient oamenilor să o privească și împărțeala adevărată se va face — cum s-a făcut în timpul lui Iisus Hristos. Biserica înlăturînd o piedică, devenind simplă ca pîinea Euharistică va fi pentru toți oamenii „fără artificii” (Ioan 1, 47) taina Cuvîntului lui Dumnezeu trăit.

„Cînd Iisus ieșea din Templu, unul dintre ucenici l-a zis: Învățătorule, privește ce lespezi și ce zidărie! Dar Iisus i-a răspuns: Te uiți la aceste mari clădiri? Nu va rămîne piatră pe piatră, care să nu se risipească” (Marcu 13, 1—2).

Basilica Sfîntului Petru din Roma cu tot geniul lui Bramante și a lui Michel Angelo, este monumentul orgoliului bisericesc. El ne reamintește traficul rușinos de indulgențe și cum papii se îngrijeau să ridice monumente în timp ce Biserica se sfîșia. Nu știm cînd acest templu va fi distrus; cu toate frumusețile sale noi nu-l vom plînge, ne-a făcut mult rău; dar dimpotrivă știm bine, că nu va rămîne piatră pe piatră din triumfalismul Bisericii al cărui simbol este. Știm de asemenea că, cuvintele lui Hristos nu trec (Marcu 13, 31), că această Biserică „reamîntîndu-și de unde a căzut și reluînd purtarea sa cea dintîi” (Apoc. 2, 5) redevenită umila familie a fiilor lui Dumnezeu, are făgăduința vieții veșnice (Matei 16, 18).

CINA CEA DE TAINĂ ȘI TRAPEZA DOMNULUI*

de: prof. dr. N. USPENSKI

„Indoită este Cina căci cuprinde și Paștile după lege, dar și Paștile cele noi, Trupul și Singele Stăpînului” (Sinaxarul din Joia cea Mare).

Evangelistii Matei, Marcu și Luca, ca și Sfîntul Apostol Pavel ne-au lăsat scrisorile lor mărturii despre întemeierea Tainei Împărtășaniei de către Domnul Iisus Hristos, cînd, la Cina cea de Taină „El a luat pîinea și, binecuvîntînd, a frînt și, împărțind ucenicilor, a zis: luați mîncăți: acesta este Trupul Meu. Și luînd cupa și mulțumind, le-a dat lor și a zis: beți din acesta toți; pentru că acesta este Singele Meu al legii celei noi, care se varsă pentru mulți pentru iertarea păcatelor” (Matei 26, 26—28; cp. Marcu 14, 22—24; Luca 22, 17—20; I Cor. 11, 23—25). Însă cum a binecuvîntat Iisus Hristos pîinea și cui a mulțumit El, ținînd în mîini cupa cu vin și ce cuvinte a rostit mulțumind, nici unul dintre Apostoli nu comunică. Tăcerea desăvîrșită a Apostolilor despre acțiunile și cuvintele Domnului, care pentru noi, creștinii de astăzi, se înfățișează ca foarte importante, poate fi explicată numai prin faptul că, atît pentru Apostolii înșiși, cît și pentru creștinii cărora erau adresate direct atunci scrierile lor, acest mod de binecuvîntare a pîinii și conținutul mulțumirii erau atît de binecunoscute că nu mai era nevoie să se scrie despre ele în chip amănunțit. Ele puteau fi larg răspîndite împreună cu alte pioase „tradiții de la cei bătrîni” referitoare la mîncarea hranei despre care amintește Evangelistul Marcu (7, 3, 4). Se știe că încă înainte de nașterea lui Hristos, unul dintre contemporanii lui Irod cel Mare, rabinul Hillel, a întreprins încercarea de a sistematiza aceste „tradiții religioase ale celor bătrîni”, care circulau în vremea lui în tradiția orală. Mai tîrziu rabinul Arkiba (mort la 135) și ucenicul lui, rabinul Meir au transcris o mare parte a acestor tradiții: iar în a doua jumătate a veacului al II-lea rabinul Iuda Ha-Nasi (mort în jurul anului 194) a codificat toate aceste tradiții transcrise¹). Partea fundamentală a Talmudului, apărută în acest

* Acest studiu a fost publicat în „Revista Patriarhiei din Moscova”, nr. 3/1967, p. 70—74; nr. 4/1967, p. 65—78, de unde a fost tradus de Ion V. Georgescu.

¹ Talmud. Mișna și Tosefta. Traducere critică de N. Perefercovici, tom. I, Sanct Petersburg, 1899, p. VI.

fel — *Mišna* —, a păstrat pînă în vremea noastră multe rugăciuni ale evreilor, între care și pe cele pentru mese, ca și indicații asupra obiceiurilor pioase și asupra rînduieilor diferitelor trapeze (mese cu caracter solemn), care — după vechimea lor — urcau pînă spre vremea transmiterii orale a „tradițiilor de la cei bătrîni”. La baza acestor mărturii ale Talmudului și a comunicărilor Apostolilor despre Cina cea de Taină se poate obține o suficient de limpede reprezentare asupra ritualului Cinei celei de Taină în întregul ei; ca și asupra acelei binecuvîntări și mulțumiri pe care le-a săvîrșit Iisus Hristos asupra pîinii și vinului.

Înainte de a cerceta Cina cea de Taină din punctul de vedere al ritualului, este nevoie să stabilim cărui tip de trapeze evreiești a aparținut această Cină. A fost ea „*chabûrah*” — o masă sărbătorească de felul celor pe care le organizau uneori evreii pentru un cerc restrîns de prieteni, sau a fost o trapeză pascală? Se pune această problemă datorită cunoscutei diferențieri între Evangheliștii sinoptici și Evanghelistul Ioan Teologul în legătură cu timpul prăznuirii de către evrei a Paștelui în anul răsîgnării lui Iisus Hristos.

Evanghelistul Luca, cel care descrie în chipul cel mai amănunțit Cina cea de Taină, spune în legătură cu aceasta: „Sosise ziua azimelor. În care trebuia să fie junghiat mielul pascal. Și a trimis Iisus pe Petru și pe Ioan, zicînd: mergeți și pregătiți-ne să mîncăm Paștile. Iar ei au grăit: unde poruncești să pregătim nouă? El a zis lor: iată cînd veți intra voi în oraș se va întîlni cu voi un om ducînd un urcior cu apă; mergeți după el în casa în care va intra el. Și ziceți stăpînului casei: „Învățătorul îți spune: unde este odaia în care Eu și cu ucenicii Mei să mîncăm Paștile?” Și el vă va arăta vouă o odaie mare, aranjată: acolo să pregătiți. Ei s-au dus și au aflat cum le-a spus El, și au pregătit Paștile” (Luca 22, 7—13). Evanghelistul Matei, de asemenea, numește Cina cea de Taină pascală: „Iar în ziua cea dintîi a azimelor s-au apropiat ucenicii de Iisus și l-au zis: unde ne poruncești să-Ți pregătim Paștile? El a zis: duceți-vă în oraș la un oarecare și ziceți-i lui: „Învățătorul spune: timpul Meu s-a apropiat; la tine voi săvîrși Paștile cu ucenicii Mei”. Ucenicii au făcut cum le-a poruncit Iisus, și au pregătit Paștile” (Matei 26, 17—19). Tot așa vorbește și Evanghelistul Marcu: „În ziua cea dintîi a azimelor, cînd junghiau mielul de Paști, l-au vorbit ucenicii Lui: unde voiești să mînci Paștile?, noi vom merge și vom pregăti. Și a trimis pe doi dintre ucenicii Săi și le-a spus: mergeți în oraș; și veți întîlni un om ducînd un urcior cu apă; mergeți după el. Și unde va intra el, să ziceți

stăpînului casei aceleia: „Învățătorul spune: unde este odaia în care Eu și ucenicii Mei să mîncăm Paștile?”. Iar el vă va arăta o odaie mare, aranjată, pregătită: acolo să ne pregătiți. Și au plecat ucenicii Lui, și au ajuns în oraș, și au aflat cum le spusese lor; și au pregătit Paștile” (Marcu 14, 12—16). În conformitate cu Evanghelistul Luca, Iisus Hristos însuși, fiind așezat la masa Cînei celei de Taină, a numit această trapeză pascală: „Și le-a zis lor: am dorit foarte ca să mîncînc cu voi aceste Paști înainte de Patima Mea” (Luca 22, 15). Însă după Evanghelistul Ioan mîncarea Paștilor în anul răstîgnirii lui Iisus Hristos trebuia să aibe loc vineri seara (Ioan 18, 28).

Această diferențiere între Evangheliștii sinoptici și Ioan Teologul a dat naștere la un întreg șir de ipoteze, ai căror autori s-au străduit într-un fel sau altul să „împace” aceste comunicări ale Evangheliștilor, comunicări care li se păreau contradictorii. Uneori aceste străduințe s-au mărginit la negarea totală a veracității comunicărilor sinopticilor cu privire la caracterul pascal al Cînei celei de Taină.

Indeobște cunoscutul istoric bisericesc englez F. Farrar socotea că Cina cea de Taină „se identificase chiar în amintirea sinopticilor cu Paștile iudaice, dar Evanghelistul Ioan în chip discret, dar cu intenție a corectat această greșală”². Nu demult, Prof. Hr. Gheurov (Bulgaria) a făcut o nouă încercare de a îndepărta această contradicție afirmînd că s-ar părea că, în vremea cînd au fost scrise Evangheliile sinoptice, creștinii serbau Cina cea de Taină ca începutul „Paștelui Patimilor” și deci Evangheliștii au numit Cina cea de Taină „Paști” în acest înțeles, nu în înțelesul vechitestamentar³. Însă oricît de larg ar interpreta Prof. Hr. Gheurov expresiile Evangheliștilor: „În ziua cea dintîi a azimelor” (Matei 26, 17, Marcu 14, 12) și „Sosise ziua azimelor” (Luca 22, 7)⁴, rămîn ca și mai înainte nelămurite — în înțelesul dorit de Prof. Hr. Gheurov — cuvintele redate de Evangheliști ca din partea Domnului: „Învățătorul spune: timpul Meu s-a apropiat; la tine voi săvîrși Paștile cu ucenicii Mei” (Matei 26, 18, Marcu 14, 14 și Luca 22, 11), ca și nu mai puțin concreta poruncă a Domnului: „Duceți-vă, pregătiți-ne să mîncăm Paștile” (Luca 22, 8). Unul dintre Evangheliști — Matei — a fost el însuși participant la Cina cea de taină. Fiind de origine evreu, el cunoaște bine Scriptura și „tradițiile celor bătrîni” și deci nu se putea înșela asupra caracterului trapezei la care participase și să spună că ucenicii „au pregătit Paștile” (26, 19), dacă această trapeză nu ar fi fost într-adevăr pascală.

² F. V. Farrar, *Viața lui Iisus Hristos*. Traducere de L. P. Lepuhin, Sanct Petersburg, 1887, anexa X, p. 646.

³ Hr. N. Gheurov, *Trapeza Cînei celei de Taină*, Sofia, 1952, p. 196.

⁴ *Ibidem*, p. 192 ș. u.

Renumiții exegeți ruși — prot. prof. A. V. Gorski⁵, prof. N. N. Glubocovski⁶ și prof. D. I. Bogdașevski⁷ —, cu toată greutatea acordului între comunicările Evangheliștilor sinoptici și comunicarea Apostolului și Evanghelistului Ioan Teologul, socotesc Cina cea de Taină ca adevărata trapeză pascală iudaică. De aceeași părere sînt și liturgiștii ruși: prot. prof. A. V. Petrovski⁸, prof. I. A. Karabinov⁹, arhim. Ciprian (Kern)¹⁰ ca și un mare număr de teologi eterodocși.

Prezentul studiu nu-și propune ca sarcină lămurirea diferitelor aspecte ale acestei probleme exegetice. Cred că este suficient să atrag luarea aminte la părerea episcopului Cassian (Bezobrazov), care socotește că diferențierea între Evangheliștii sinoptici și Ioan Teologul este doar părută, și că noi rămînem obligați acestuia pentru că a precizat că noi cunoaștem nu îndeajuns tradițiile religioase și de trai ale evreilor contemporani cu Hristos și că nu cunoaștem îndeajuns nici acele condiții ale felului de trai de atunci, condiții care au îngăduit lui Iisus Hristos să săvîrșească Paștile cu o zi mai de vreme decît data stabilită¹¹.

Descoperirile recente de la Qumran par a confirma părerea episcopului Cassian. Am în vedere existența — de acum devenită cunoscută — a două calendare la evreii palestinieni contemporani cu Hristos. După unul dintre aceste calendare — în general acceptat atunci în Palestina — în anul răstignirii lui Iisus Hristos Paștile a căzut, cum arată și Ioan Teologul, vineri; după celălalt calendar mult mai timpuriu, Paștile a căzut miercuri. Este cu puțință ca Galileea — cunoscută prin înapoierea sa față de Iudeea — să fi continuat să respecte calendarul vechi, mai puțin perfect din punct de vedere astronomic. În acest caz Cina cea de Taină a avut loc nu cu o zi, ci chiar cu două zile mai devreme decît Paștile după calendarul nou. (Remarcăm că Evangheliștii sinoptici, numind Cina cea de Taină „trapeză pascală”, nu spun că ea a fost săvîrșită joi). Descoperirea existenței

⁵ A. V. Gorski, *A săvîrșit, oare, Iisus Hristos Paștile iudaic în cea din urmă seară a Sa cu ucenicii*. Adaos la ediția Operelor Sfinților Părinți în traducere rusă, Moscova, 1863, p. 446—491.

⁶ N. N. Glubocovski, *Despre Cina pascală a lui Hristos și despre atitudinile față de Domnul ale evreimii contemporane cu El*, Sanct Petersburg, 1893.

⁷ D. I. Bogdașevski, *Cina cea de Taină a Domnului nostru Iisus Hristos*, Kiev, 1906.

⁸ A. V. Petrovski, *Liturgiile apostolice ale Bisericii de Răsărit*, Sanct Petersburg, 1897, p. 232—244.

⁹ I. A. Karabinov, *Rugăciunea euharistică (anafora)*, Sanct Petersburg, 1908, p. 8—19.

¹⁰ Arhim. Ciprian, *Euharistia*, Paris, 1947.

¹¹ Episcop Cassian, *Hristos și prima generație creștină*, Paris, 1950, p. 89—90.

a două calendare la evreii contemporani cu Iisus Hristos, nu numai că înlătură contrazicerea între Evangheliștii sinoptici și Ioan Teologul, ci totodată înfățișează și cu mult mai natural întregul mers al evenimentelor petrecute din momentul arestării lui Iisus Hristos în grădina Ghetsimani până la răstignirea Lui: numeroasele purtări sub pază de la un tribunal la altul și celelalte proceduri procesuale, care — ca evenimente petrecute în cursul citorva ore în aceeași dimineață — apar enigmatic de repezi¹².

Oricum ar fi, noi nu avem nici un temei să ne îndoim de cele spuse de către Evangheliștii sinoptici, și nu este nevoie de o „împăcare” a comunicărilor lor cu ceea ce spune Ioan Teologul despre vremea Paștelui iudaic. Intr-adevăr dacă această contradicție, redusă la nepreciziunea istorică, ar fi existat în realitate, ea ar fi fost neapărat îndepărtată, dacă nu îndată după apariția Evangheliilor, mai târziu, de exemplu de către Origen (mort în jurul anului 254), de către Mucenicul Lucian prezbiterul (mort la 312) ori, în sfârșit, de către Fericitul Ieronim (mort la 420), care și-au închinat întreaga viață verificării textului Sfintei Scripturi. Însă ei nu au făcut aceasta, și trebuie presupus că s-au purtat așa nu pentru că i-ar fi trădat simțul ascuțit al istoricității care le-a fost propriu totdeauna, ci pentru că, trăind mai aproape de timpul lui Hristos și știind mai bine decît noi tradițiile religioase și de trai ale evreilor existente în timpul lui Hristos, ei nu au văzut în această situație nici un fel de contradicție reală. Aceasta se referă îndeosebi la Origen și la Mucenicul Lucian, care au trăit în vremea cînd în Biserică nu exista încă o unitate de păreri în legătură cu timpul sărbătoririi Paștilor, și se referă, de asemenea, la cițiva scriitori creștini ca de exemplu: Clement Alexandrinul (mort în jurul anului 215)¹³, Ipolit al Romei (mort în jurul anului 226)¹⁴, care, polemizînd cu susținătorii prăznuirii la 14 nisan, au afirmat că Iisus Hristos, în anul răstignirii Sale, nu a sărbătorit Paștile iudaice, pentru că El însuși era Paștile cele noi. Însă Origen, după cum se va vedea, nu s-a îndoit de adevărul comunicărilor Evangheliștilor sinoptici și a scris: „Este cu puțință ca cineva dintre cei neînțelepți, pe baza faptului că Iisus a sărbătorit trupește Paștile după obiceiul iudaic, urmînd ebioniților, să pretindă (respectarea) și a primei zile a azimilor și a Paștelui și să spună: se cade și nouă, urmașii lui Hristos, să facem așisderea. Însă acela nu raționează că Iisus, a fost trimis cînd a venit pli-

¹² Jean Danielou, *Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du Christianisme*, Paris, 1957, p. 26—27.

¹³ *Cronica pascală*, P. G., XCII, 81.

¹⁴ *Ibidem*, col. 80.

nirea vremii, s-a născut din femeie, a fost sub lege (Gal. IV, 4—5) nu pentru ca să lase sub Lege pe cei de sub Lege, ci ca să-i răscumpere pe ei de sub Lege¹⁵.

Cu statornicirea, după Sinodul I Ecumenic, a unei anumite zile pentru sărbătorirea în întreaga Biserică a Paștilor, în scrierile Sfinților Părinți nu se mai întâlnesc afirmații asemănătoare celor ale lui Clement Alexandrinul și Ipolit al Romei, și se propun tilcuiiri care confirmă săvârșirea de către Domnul la Cina cea de Taină a Paștelui iudaic. „Pentru ce însă Domnul a săvârșit Paștile?” — întreabă Sfântul Ioan Gură de Aur și răspunde: „Pentru a arăta că în tot ceea ce El a săvârșit, chiar pînă în cea din urmă zi, El nu s-a împotrivit Legii”¹⁶. În altă omilie Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Pentru ce Hristos a săvârșit această taină în vremea Paștelui? Pentru ca din totul să se facă cunoscut că El este Legiuitorul Vechiului Testament și că aceea ce este scris în acest Testament slujește ca preînchipuirea a evenimentelor nouetamentare. Pentru aceasta Hristos împreună cu preînchipuirea prezintă și adevărul însuși”¹⁷. În cuvîntarea despre trădarea lui Iuda, Sfântul Ioan Gură de Aur, explicînd cuvintele Apostolilor „unde voiești să pregătim Ție să mînci Paștile?” spune: „care Paști? Nu Paștile noastre, ci deocamdată Paștile iudaic. Pe acesta anume l-au pregătit ucenicii, iar Paștile nostru l-a pregătit El însuși, și nu numai că l-a pregătit, ci El însuși a devenit Paști. Unde voiești să pregătim Ție să mînci Paștile? Acesta a fost Paștile iudaic, acela care a primit început în Egipt. Pentru ca însă l-a mîncat Hristos pe acesta? Pentru ca să îplinească tot ceea ce preîndea Legea. Chiar și cînd s-a botezat, El a spus: „astfel se cade nouă să împlinim întreg adevărul” (Matei 3, 15) ... Pentru ca să nu spună cineva că El a desființat Legea pentru că nu a putut s-o îplinească, fiind grea, dificilă și cu neputință de împlinit. El întii a împlinit Legea toată, și după aceea a schimbat-o. Pentru aceea El a săvârșit Paștile (iudaic), pentru că Paștile era prescris de Lege”¹⁸. Mai tîrziu Sfântul Ioan Damaschin scrie în legătură cu această problemă: „În odaia sfîntului și slăvitului Sion. El, mîncînd cu ucenicii Săi Paștile cel vechi și împlinînd Vechiul Testament, a spălat picioarele ucenicilor, arătînd însemnătatea Sfîntului Botez. Apoi, frîgînd piinea. El le-a dat-o ucenicilor, zicînd: „Luați, mîncăți, acesta este Trupul Meu, care se frînge

15 Seria vechilor Comentarii ale lui Origen la *Evangelia după Matei*, P. G., XIII, 1728.

16 Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia LXXXI-a la Evangelia după Matei* (*Opere*, în traducere rusă, Editura Academiei duhovnicești, Sanct Petersburg, tom. VII, p. 814).

17 Idem, *Omilia LXXXII-a la Evangelia după Matei* (*Opere* ..., tom. VII, p. 820).

18 Idem, *Omilia I despre trădarea lui Iuda* (*Opere* ..., tom. II, p. 414—415).

pentru voi spre iertarea păcatelor". În același fel luînd și cupa cu vin și cu apă, El le-a dat-o lor, zicînd: „Beți din acesta toți, acesta este Sîngele Meu al Legii celei noi, care se varsă pentru voi spre iertarea păcatelor. Aceasta să faceți în amintirea Mea”¹⁹.

Punctul de vedere al Sfinților Părinți s-a reflectat în imnografia bisericească. În Tricîntarea din Sfînta și Marea Miercuri seara la Pavcerniță (Cîntarea 4-a, troparul întii), Preacuviosul Andrei Criteanul spune:

„Foișorul așternut Te-a primit pe Tine Ziditorul și pe cei împreună cunosători ai tainelor Tale și acolo ai săvîrșit Paștile și acolo ai lucrat tainele; căci acolo fiind trimiși doi ucenici ai Tăi, Ți-au pregătit Paștile”; și tot așa (Cîntarea 8-a, troparul întii) spune: „Împlinind porunca Legii, Cea ce a scris tablele Legii în Sinai a mincat Paștile cele de demult și umbroase, dar s-a făcut El însuși Paști și tainică jertfă vie”. Tot Andrei Criteanul spune în Tricîntarea din Sfînta și Marea Joi seara — la Pavcerniță — (Cîntarea 5-a, troparul întii): „S-a înfrumusețat cîna și Ți s-a gălit Paștile, precum ai poruncit, Hristoase...” Iar în stihurile de la Sinaxarul din Sfînta și Marea Joi se spune: „Îndoită este Cîna, cuprinde și Paștile după Lege, dar și Paștile cele noi, Trupul și Sîngele Stăpînului”.

Pentru a ne reprezenta ritualul Cînei celei de Taină ca trapeză pascală iudaică, este nevoie să renunțăm la obișnuitele noastre imagini despre masa de Paști cu împodobirea ei frumoașă și cu mîncările tradiționale pregătite pentru Marele praznic, cu urările sărbătorești și cu dispoziția generală de înaltă bucurie. Nru așa era Paștele iudaic. Ea poate fi numită trapeză sfîntă, pentru că în timpul ei — de la începutul cînei și pînă la sfîrșitul ei — dominau rețrăirile religioase, iar felurile de mîncare sărbătorești tradiționale erau supuse ideii religioase. Orice se dădea la masă era sfințit cu anumite binecuvîntări. Mîncarea hranei și a vinului se împletea cu citirea de rugăciuni, cu povestire din istoria sfîntă a strămoșilor și cu cîntare de psalmi, cu observația că toate acestea aveau loc într-o ordine precis stabilită, ceea ce ne dă dreptul să numim această trapeză, trapeză rituală.

Fiecărui participant la cîină i se dădea de la început o cupă cu vin îndoită cu apă²⁰, și fiecare rostea asupra cupei sale „barach”. Astfel erau numite la evrei cuvintele scurte de rugăciune, care începeau cu cuvîntul „binecuvîntat”: „Binecuvîntat ești Tu, Doamne Dumnezeu nostru, Impărate al lumii (universului)

¹⁹ Sf. Ioan Damaschin, *Expunere precisă a credinței ortodoxe*, cartea IV, cap. 13. Traducere de A. Bronzov, Sanct Petersburg, 1894, p. 220.

²⁰ *Talmud, Mișna și Tosefta*..., tom. II, p. 254.

Care ai dat rod viței”²¹. Însă înainte de a începe să bea cupele binecuvîntate în acest chip, toți ascultau „kidduș”-ul pascal²², pe care-l rostea stăpînul casei sau cel mai bătrîn dintre participanții la cină: „Binecuvîntat ești Tu, Doamne Dumnezeu nostru, Impărate al lumii (universului), Care ne-ai ales pe noi deasupra tuturor limbilor (neamurilor) și ne-ai sfințit pe noi cu poruncile Tale. Tu ne-ai dat nouă, Doamne Dumnezeu nostru, cu dragoste sărbători de veselie, praznice și vremuri de prăznuire de jubilarie, și această zi a praznicului azimilor, vremea eliberării noastre, sfînta adunare, în amintirea ieșirii din Egipt. Pentru că Tu ne-ai ales și ne-ai sfințit pe noi dintre toate popoarele, și ne-ai dat nouă sfintele tale sărbători cu dragoste și cu bunăvoință pentru bucurie și jubilarie. Binecuvîntat ești Tu, Doamne, Care ai sfințit pe Israel și vremurile de prăznuire”²³. După rostirea „kidduș”-ului se bea vinul. Se dădea la masă azimă, „latuk” (ierburi amare) și haroset” (salată din migdale, nuci, smochine și tot felul de fructe). În vremea cît exista Templul se dădea și miel fript — Paștile²⁴. Capul familiei rostea asupra fiecărui fel de mîncare „barach”, așa cum se cădea să se facă totdeauna înainte de mîncarea hranei. Binecuvîntarea începea cu o propoziție asemănătoare celei rostite asupra vinului: „Binecuvîntat ești Tu, Doamne Dumnezeu nostru, Impărate al lumii (universului)”, dar sfîrșitul se schimba în raport de felul de mîncare binecuvîntat — „Care ai scos piinea din pămînt” (asupra azimelor); „Care ai dat rod pămîntului” (asupra legumelor); „Care ai dat rod pomului” (asupra „haroset”-ului)²⁵. Asupra mielului: „Binecuvîntat ești Tu, Doamne Dumnezeu nostru, Impărate al lumii (universului), care ne-ai sfințit pe noi cu poruncile Tale și ne-ai poruncit nouă să mîncăm Paștile”²⁶. După binecuvîntarea felului de mîncare, capul familiei împărțea tuturor participanților la trapeză cite un mănunchi de ierburi amare pe care le mîncau, înmuindu-le în „haroset”. După acest fel de mîncare își spală miinile²⁷. Se umpleau pentru a doua oară cupele cu vin îndoit cu apă. Cel mai bătrîn dintre participanții la trapeză sau capul familiei, ridica felul de mîncare cu azime și rostea: „Aceasta este piinea suferințelor, pe care au mîncat-o părinții noștri în țara Egiptului”. După aceea frîngea

21 *Ibidem*, tom, I, p. 19.

22 Kidduș-urile, de la cuvîntul „kaddiș” care înseamnă „sfînt”, erau rugăciunile de proslăvire a Sfîințeniei lui Dumnezeu (Prof. I. G. Troițki, *Arheologia biblică*. Lucrări științifice ale Academiei duhovnicești din Sanct Petersburg, ed. I, Sanct Petersburg, 1913, p. 431).

23 *Talmud, Mișna și Tosefta* ..., tom. II, p. 259—260.

24 *Ibidem*, p. 255.

25 *Ibidem*, tom. I, p. 19.

26 *Ibidem*, tom. II, p. 259.

27 *Ibidem*, p. 260.

una din azime pe jumătate și o parte o așeza într-o parte, unde aceasta trebuia să rămână până la sfârșitul cinei. Această parte era numită „aphicomman”. Ea trebuia să rămână pentru cazul când venea un sărac sau un călător, în conformitate cu porunca lui Moise: „Și să te veselești înaintea Domnului Dumnezeului Tău, tu și fiul tău și fiica ta, și robul tău și roaba ta, și levitul care se află în locuințele tale, și călătorul și orfanul și văduva, care va fi în mijlocul tău, în locul pe care-l va alege Domnul Dumnezeuul tău, ca să se existe acolo numele Lui. Adu-ți aminte că tu ai fost rob în Egipt și respectă și împlinește poruncile acestea” (Deut. XVI, 11—12). A doua parte din azima frântă, capul familiei și-o oprea sieși, iar celelalte azime le împărțea participanților la cină. Atunci fiul cel mai mic sau participantul (cel mai mic) la trapeză întreabă pe cel mai bătrîn pentru ce în noaptea aceea se impune o astfel de masă, pentru ce se mănîncă numai piine nedospită, legumele numai cele amare și carnea se dă numai friptă? Era aceasta o înscenare, pentru care Talmudul prescrie să fie învățat copilul să înțeleagă praznicul Paștelui care urma²⁸. Ea era făcută în conformitate cu porunca lui Moise: „Iar cînd vă vor întreba copiii voștri: „ce fel de slujire este aceasta?”, să spuneți: „aceasta este jertfa pascală (adusă) Domnului Care a trecut pe lângă casele fiilor lui Israil în Egipt, cînd a nimicit casele egiptenilor, iar casele noastre le-a cruțat” (Ies. 12, 26—27). În răspuns părintele rostea „haggada” — cuvîntarea, în care el povestea despre izbăvirea minunată a evreilor din robia egipteană și despre binefacerile lui Dumnezeu, făcute poporului Său. El termina cuvîntarea sa cu fraza tradițională: „Pentru aceasta noi sîntem datori să mulțumim, să lăudăm, să slăvim, să preamărim, să înălțăm, să cîntăm, să binecuvîntăm, să preslăvim și să Te cîntăm pe Tine, Care ai săvîrșit pentru strămoșii noștri și pentru noi aceste minuni: El ne-a trecut pe noi din robie la libertate, din mîhnire la bucurie, din stare de doliu la praznic, din întuneric la lumină mare, din supunere la libertate. Să-I strigăm Lui: Aliluia”²⁹. La aceste cuvinte el ridică cupa și apoi o așeza pe masă. Toți se ridicau și cîntau „hallel”. După învățătura rabinului Sammai (veacul I î. d. Hr.) cîntau numai Psalmul 112: „Lăudați, tineri, pe Domnul, lăudați numele Domnului”, iar după învățătura rabinului Hillel (contemporan cu Irod cel Mare) cîntau Psalmii 112 și 113: „La ieșirea lui Israil din Egipt”, pînă la cuvintele: „Nu pentru noi, Doamne, nu pentru noi, ci pentru numele Tău”³⁰.

După cîntarea psalmilor beau vinul și mîncau azimele, înmuindu-le în „haroset”. Apoi capul familiei rupea pentru sine

²⁸ *Ibidem*, p. 256.

²⁹ *Ibidem*, p. 256.

³⁰ *Ibidem*, p. 256—257.

o bucată de miel și împărțea bucăți celorlalți participanți la trapeză. Mielul trebuia să fie mâncat. După aceasta își spălau pertru a doua oară miinile. Capul familiei lua o bucățică din „aphi-coman”, o mîncă și dădea tuturor cîte o bucățică. Apoi se umplea cu vin cupa a treia „cea comună” și se săvîrșea zimmun”-ul. Astfel se numea rugăciunea de mulțumire pentru trapeză, la rostirea căreia luau parte activă toți participanții la trapeză.

Capul familiei zicea: „Binecuvîntăm pe Dumnezeu nostru”.

Participanții la trapeză răspundeau: „Binecuvîntat este Domnul Dumnezeu nostru, Dumnezeu lui Israil, Dumnezeu Savaot. Cel ce șade între heruvimi, pentru hrana pe care noi am primit-o”³¹.

Capul familiei: „Te Binecuvîntăm pe Tine, Cel a cărui binefacere noi am mâncat-o”.

Participanții la trapeză: „Binecuvîntat ești Tu, Cel a cărui binecuvîntare noi am mâncat și cu a Cărui bunătate noi trăim”.

Capul familiei: „Binecuvîntat ești Tu, Doamne Dumnezeu nostru, Împărate al lumii (universului) Cel ce hrănești întreaga lume după bunătatea Ta”.

Participanții la trapeză: „El da hrană oricărui trup, pentru că mila Lui este în veac”.

Capul familiei: „După mare bunătatea Lui noi nu am avut niciodată lipsă de hrană”.

Participanții la trapeză: „Să nu avem niciodată lipsa nici de acum încolo pentru numele Lui cel mare”.

Capul familiei: „El hrănește pe toți, poartă grijă de toți, face bine tuturor și pregătește hrană pentru toate fiarele, zidite de El”.

Participanții la trapeză: „Binecuvîntat ești Tu, Doamne, Cel ce hrănești pe toți”.

Mai departe cel ce patrona trapeza rostea: „Îți mulțumim Ție, Doamne Dumnezeu nostru, că Tu ai dat strămoșilor noștri pămîntul cel făgăduit, frumos și întins și că ne-ai scos pe noi din țara Egiptului și ne-ai slobozit pe noi din casa robiei. Îți mulțumim pentru porunca Ta, cea întipărită în trupul nostru (tăierea împrejur), pentru Legea Ta, pe care ne-ai dăruit-o nouă, pentru legile Tale, pe care le-ai făcut cunoscute nouă, pentru viața și bunăvoința pe care ni le-ai dăruit nouă, pentru hrana cu care Tu cu purtarea de grijă ne hrănești pe noi întotdeauna, în fiecare zi, în orice vreme și în fiecare ceas. Pentru toate acestea, Doamne Dumnezeu nostru, noi îți mulțumim și te slăvim pe Tine (să fie binecuvîntat numele Tău de buzele a tot ce este viu pururea în vecii vecilor), în conformitate cu ceea ce este

³¹ Ibidem, tom. I, p. 27.

scris: „Iar cînd vei minca și te vei satura, atunci să binecuvîntezi pe Domnul Dumnezeul Tău, pentru țara cea bună pe care ți-a dat-o ție” (Deut. 8, 10). Binecuvîntat ești Tu, Doamne Dumnezeul nostru, pentru țară și pentru hrană. Milostiv fii, Doamne Dumnezeul nostru, asupra lui Israil, poporul Tău, asupra Ierusalimului, orașul Tău; asupra Sionului, lăcașul slavei Tale, asupra împărăției casei lui David, unsul Tău, și asupra Templului mare și sfînt, asupra, căruia este rostit numele Tău. Dumnezeul nostru, Tatăl nostru! Paște-ne pe noi, hrănește-ne pe noi, poartă grijă de noi și slăbește-ne, Doamne Dumnezeul nostru, de grabă, de toate nenorocirile noastre. O! Nu ne lăsa pe noi la milostenia oamenilor sau la îndatorirea omenească, ci dă-ne nouă să alergăm la mîna Ta cea plină, deschisă, sfîntă și largă, ca să nu fim rușinați și să nu fim umiliți în veac.

Zidește Ierusalimul, orașul cel sfînt, degrabă în zilele noastre. Binecuvîntat ești Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, cel ce zidești Ierusalimul”.

Toți participanții la trapeză răspundeau: „Amin!”³².

Rugăciunea ca Dumnezeu să se milostivească asupra poporului Israil și asupra Ierusalimului și să zidească Ierusalimul, după cît se pare, reprezintă completări la textul mult mai timpuriu al doxologiei a treia și au fost introduse în el după dărmarea Ierusalimului de către împăratul Tit (în anul 70), ori poate de împăratul Adrian (în anul 135). Însă fără această adăugire cele trei mulțumiri existau de mai înainte. *Talmudul* indică, între rabinii care dau lămuriri în legătură cu citirea lor, pe contemporanul lui Iisus Hristos — Gamaliel (Fapte 5, 34), dascălul Apostolului Pavel (Fapte 22, 3)³³.

După cele trei doxologii se bea cupa a treia. Apoi cîntau cea de a doua jumătate a „hallel”-ului (Psalmii 114—118)³⁴. După dorință se propunea încă o cupă și chiar două. O dată cu ultima cupă cîntau marele „hallel” — Psalmul 135.

Unele trăsături ale trapezei pascale sînt evidente în povestirile Evangheliștilor despre Cina cea de Taină. Evangheliștii Matei și Marcu spun că ea a început apăs ghenonenis (Matei 26, 20; Marcu 14, 17), adică după apusul soarelui, iar după Evanghelistul Luca ea a început ote egheneto i ora (22, 14) adică atunci; cînd a venit ceasul. Aceste amănunte și-ar pierde înțelesul, dacă Cina cea de Taină ar fi fost o trapeză de fiecare zi, pentru că pentru trapezele de toate zilele nu exista la evrei o vreme statornicită prin lege. O astfel de vreme era precizată numai pentru trapeza pascală în conformitate cu indicarea lui Moise: „În prima lună, în a paisprezecea zi a lunii, seara (este)

³² *Ibidem*, p. 47—48.

³³ *Ibidem*, p. 23.

³⁴ *Ibidem*, tom, II, p. 257.

Paștile Domnului" (Lev. 23, 5). În acest unic detaliu din informațiile Evangheliștilor nu se poate să nu se vadă indicarea importanței pascale a celei din urmă trapeze a Domnului cu ucenicii Săi.

În legătură cu aceasta, de asemenea, foarte importante, comunicările Evangheliștilor despre modul în care Domnul a indicat Apostolilor pe trădătorul Său — „cel care va întinde o dată cu Mine mâna în vasul cu mâncare” (Matei 26, 23); „unul dintre cei doisprezece, care va înmuia o dată cu Mine în vasul cu mâncare” (Marcu 14, 20) și tot așa comunicarea lui Ioan Teologul despre faptul că Hristos a dat lui Iuda o bucată din pîinea pe care înainte de aceasta o înmuiașe (Ioan 13, 26). Chestiunea constă în faptul că evreii în vremea lui Hristos foloseau la trapeze atît lingurile cît și furculițele, și numai într-un singur caz — la trapeza pascală — se foloseau de felul primitiv (de a mîncă) al strămoșilor lor; înmuiau ierburile amare și azimele în „haroset”³⁵.

O indicație la caracterul pascal al Cinei celei de Taină poate fi văzută de asemenea, în episodul spălării picioarelor Apostolilor de către Domnul. După cum se constată din comunicarea Evanghelistului Ioan Teologul, spălarea a avut loc „în vremea cinei” (Ioan 13, 2). Pentru ca să spele picioarele ucenicilor, Hristos „s-a sculat de la cină” (Ioan 13, 4), iar după spălare El s-a așezat iarăși (Ioan 13, 12). Prin urmare, aceasta nu era spălarea obișnuită, care avea loc la evrei la intrarea oaspeților în casă (vezi Luca 7, 44). La trapeza pascală era obligatorie spălarea de două ori a mîinilor: după mîncarea ierburilor amare și după mîncarea mielului. Și una și cealaltă erau necesare, întrucît înmuind „latuk” — ierburile amare și azimele în „haroset” și mîncînd carnea fără linguri și furculițe, oamenii își murdăreau mîinile. După cît se vede, într-unul din astfel de momente ale cinei, cînd nimeni nu dorea să slujească celuilalt, Hristos, dînd exemplu de smerenie, nu numai că a dat apă, ci chiar a spălat tuturor picioarele. Este cu puțință ca Sfîntul Evanghelist Luca să aibă în vedere aceste împrejurări cînd scrie că în timpul cinei, „a fost chiar ceartă între ei, care dintre ei trebuie să fie socotit mai mare” (Luca 22, 24).

În sfîrșit, Evangheliștii Matei și Marcu spun că Cina cea de Taină s-a terminat cu cîntare: „Și, cîntînd, au plecat la muntele Eleonului” (Matei 26, 30; Marcu 14, 26). În aceasta poate fi identificată cîntarea „hallel”-ului, cu care se termina trapeza pascală.

Însă care elemente din ritualul trapezei pascale au fost unite de către Domnul cu întemeierea Tainei Împărtășaniei? Taina Împărtășaniei a fost săvîrșită de Domnul „cînd ei mîncău” (Ma-

³⁵ Lagrange *L'Evangile de Jesus Christ*, Paris, 1939, p. 500.

tei 26, 26; Marcu 14, 22), după ce Iuda înmuiase bucata sa în vasul cu mâncare (Matei 26, 23; Marcu 14, 20), adică atunci când azimele fuseseră împărțite și pe masă rămăsese „aphicomman”. Este evident că acesta a slujit Domnului pentru sfîntirea tainică a lui în Dumnezeiescul Său Trup³⁶. Confirmarea acestui fapt o constituie comunicările Evangheliștilor despre faptul că Domnul înainte de a da ucenicilor pîinea, a frînt-o (Matei 26, 26; Marcu 14, 22; Luca 22, 19). După cum s-a spus mai înainte, la trapeza pascală din azime ridicate pe vas, numai una singură se frîngea pentru „aphicomman”. La sfîrșitul cinei cel mai bătrîn sau capul familiei frîngea „aphicomman”-ul în bucățele și le împărțea participanților la trapeză.

Iar în ceea ce privește Dumnezeiescul Singe, pentru acest scop au putut sluji cupa a treia sau a patra, însă nu cupa întâia și a doua, care se băuseră încă înainte de mîncarea azimelor. Apostolul Pavel — cel căruia îi aparține cea mai timpurie, ca timp, înștiințare despre Cina cea de Taină — spune că Domnul a dat Apostolilor cupa cu Singele Său „după cină” (I Cor. 11, 25; vezi de asemenea, și la Evanghelistul Luca 22, 20). Este important de semnalat că Apostolul Pavel numește cupa euharistică, cupa binecuvîntării — „Cupa binecuvîntării, pe care noi o binecuvîntăm, nu este oare comuniunea Singelui lui Hristos?” (I Cor. 10, 16). Dintre toate cupele cinei pascale această numire se potrivește mai bine decît toate celei de a treia cupe, întrucît în legătură cu ea se rostea „zimmun”-ul cu binecuvîntările lui solemne și nenumerate³⁷.

Evangheliștii Matei și Marcu spun că Iisus Hristos, dînd ucenicilor pîinea frîntă de El ca Dumnezeiescul Său Trup, înainte de aceasta El „a binecuvîntat” această pîine (Matei 26, 26; Marcu 14, 22). În chip identic și cînd a dat cupa cu Singele Său, El mai întii „a mulțumit” (Matei 26, 27; Marcu 14, 23). Verbele grecești „a binecuvînta” („evloghein”) și „a mulțumi” („evharisten”) după sens corespund unui singur verb ebraic „barach”, a cărui însemnătate poate fi redată prin cuvintele „a mulțumi prin doxologie”. Pentru aceasta Evanghelistul Luca se folosește de unul și același verb „evharistein”, cînd vorbește de binecuvîntarea dată de către Domnul nu numai pîinii (Luca 22, 19), ci și a cupei care a premers frîngerii pîinii (Luca 22, 17). Apostolul Pavel folosește aceste două verbe grecești în una și aceeași frază ca avînd aceeași însemnare: „Dacă tu vei binecuvînta (evloghein) cu duhul, atunci omul simplu care stă la locul lui cum va spune „amin” la mulțumirea (evharistia) ta?” (I Cor. 14, 16).

³⁶ D. I. Bogdașevski, *op. cit.*, p. 12.

³⁷ A. V. Petrovski, *op. cit.*, p. 241—242; D. I. Bogdașevski, *op. cit.*, p. 11—12; I. V. Karabinov, *op. cit.*, p. 11.

Din cele spuse se vede că atunci când Evangheliștii Matei și Marcu vorbesc despre binecuvîntarea pîinii de către Domnul, iar Evanghelistul Luca și despre binecuvîntarea cupei, ei au în vedere în cazul dat nu acțiuni de felul actualelor binecuvîntări ale Darurilor euharistice, ci rostirea doxologiilor — „barach”. Iisus Hristos a respectat acest pios obicei al poporului Său. Astfel, înainte de a săvîrși minunata săturare a cinci mii de oameni, El, „luînd cinci pîini și doi pești, a privit spre cer, a binecuvîntat și, frîngînd, a dat pîinea ucenicilor, iar ucenicii, poporului” (Matei 14, 19; Matei 6, 41; Luca 9, 16 și Ioan 6, 11). Altă dată înainte de săturarea minunată a patru mii de oameni, El, „luînd șapte pîini și pește, a înălțat mulțumire, a frînt și a dat ucenicilor Săi, iar ucenicii — poporului (Matei 15, 36; Marcu 8, 6). Este cazul să remarcăm că sinopticii, vorbind de binecuvîntarea de către Domnul a celor cinci pîini, folosesc verbul *evloghisen*, iar Ioan Teologul folosește verbul corespunzător după sens: *evharistisas*; iar în descrierea celei de a doua minuni de săturare, aceeași sinoptici, Matei și Marcu, folosesc verbul *evharistisas*. Hristos cel înviat, la trapeza cu Cleopa și cu celălalt ucenic în Emaus, de asemenea, „luînd pîinea, a binecuvîntat *evlaghisen*), a frînt și le-a dat lor” (Luca 24, 30).

Nu există nici un fel de temei să admitem că Iisus Hristos a disprețuit această pioasă tradiție la trapeza pascală. În afară de orice îndoială, El a binecuvîntat fiecare fel de mîncare și a rostit doxologiile de după trapeză, care textual se puteau deosebi de cele fixate în *Talmud*, însă după țelul lor comun de preaslăvire a lui Dumnezeu, ca Creator și Izvor al tuturor bunurilor, dar și după formă de adresare în ele către Dumnezeu ele erau identice cu cele talmudice. Altfel nici nu putea fi, pentru că „barach”-urile și „kidduş”-urile, care existau în vremea lui Iisus Hristos în tradiția transmisă oral și apoi fixate în *Talmud*, erau create pe baza Cărilor Sfinte, în special din proorocii și din Psaltire, și adesea reprezentau un împrumut textual din aceste cărți. Cît de puternică era această legătură a Scripturii cu rugăciunea la Insuși Iisus Hristos se poate judeca după faptul că, atîrnînd spinzurat pe cruce, El s-a rugat cu cuvintele Psalmului: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?” (Matei 27, 46; Marcu 15, 34; Ps. 21, 2), și ultimele cuvinte rostite cînd a murit — „Părinte! în mîinile Tale dau duhul Meu” (Luca 23, 46) — erau perifrizarea cuvintelor Psaltirii: „În mîna Ta dau duhul meu” (Ps. 30, 6).

În lumina celor spuse va fi limpede înțeles, pentru ce Evangheliștii redau atît de amănunțit cuvintele Domnului, cu care El s-a adresat către Apostoli dîndu-le pîinea — Dumnezeiescul Trup — și cupa — Dumnezeiescul lui Sînge, și nu amintesc nici o expresie din acele binecuvîntări și mulțumiri, pe care El

le-a înălțat lui Dumnezeu, în legătură cu aceeași piine și cu aceeași cupă. Ei transmit tot ceea ce era „nouă poruncă” a Domnului și nu repetă ceea ce era cunoscut în amănunțime contemporanilor lor.

Cea din urmă trapeză, cea dinainte de moarte, a lui Iisus Hristos cu ucenicii Lui a constituit temelia celei mai importante slujbe dumnezeiești creștine — Euharistia, sau liturghia. Ca să înțelegem cum s-a întâmplat aceasta, trebuie să ne oprim la câteva particularități ale Cinei celei de Taină și a evenimentelor care s-au întâmplat după ea — moartea și învierea lui Iisus Hristos.

Praznicul evreiesc „passover”, iar în pronunție grecească „pasca” (pasha), era închinat amintirii izbăvirii acestui popor din robia egipteană, iar trapeza pascală, cum s-a arătat mai înainte, avea un adânc caracter religios. Felul de mâncare principal de la această trapeză — mielul — constituie nu pur și simplu un fel de mâncare sărbătorească. Aceasta era „jertfa pascală (adusă) Domnului. Care a trecut pe lângă casele fiilor lui Israel în Egipt, când a nimicit pe egipteni” (Ieș. 12, 27). Așa glăsuia Legea lui Moise. În numele lui Iehova era indicată chiar pregătirea acestui fel de mâncare, legat cu ritualul ungerii cu singele mielului a ușorilor și a pragurilor ușilor caselor evreiești. „Să ia fiecare câte un miel pe familii, câte un miel la o familie. Iar dacă familia este așa de mică să nu poată minca mielul, să ia împreună cu vecinul său, cel mai apropiat de casa sa, după numărul sufletelor; după măsura cât mănâncă fiecare să socotiți pentru miel. Mielul trebuie să fie fără cusur, de sex bărbătesc, de un an; să-l luați de la oi ori de la capre. Și să fie hrănit la voi până la ziua a paisprezecea a lunii acesteia: atunci să-l înjunghie întreaga adunare a comunității lui Israel, seara. Și să ia din singele lui și să ungă amândoi ușorii și pragurile ușilor de la casele în care-l vor minca. Să mănânce carnea lui în chiar noaptea aceea, friptă (coaptă) la foc; cu piine nedospită și cu ierburi amare să-l mănânce. Să nu mîncați din el nefript îndeajuns sau fiert în apă, ci să-l mîncați fript (copt) la foc, capul cu picioarele și măruntaiele” (Ieș. 12, 3—9).

Aflindu-se în robia babilonică, evreii sărbătoreau praznicul azimilor în conformitate cu porunca: „Respectați azimile; pentru că în ziua aceasta Eu am scos mulțumirile voastre din țara Egiptului; și să respectați ziua aceasta în generațiile voastre, ca orînduire veșnică. Incepînd cu ziua a paisprezecea a lunii întâia, de seara să mîncați piine nedospită până în seara zilei a douăzeci și una a aceleiași luni... în orice loc vă veți găsi să mîncați piine nedospită” (Ieș. 12, 17, 18, 20). Mielul însă la această trapeză nu era dat, pentru că Legea glăsuia: „Nu poți

tu să junghii Paștile în oricare din locuințele tale, pe care Domnul Dumnezeuul tău ți le va da ție; ci numai în locul acela pe care-l va alege Domnul Dumnezeuul tău ca să existe (rămână) acolo numelă Lui, acolo să junghii Paștile..." (Deut. 16,5, 6). În aceste condiții frângerea „aphicomani”-ului aduce aminte celor robiți de miel, pe care la ei în țară îl dădeau la masă întreg (Ieș. 12, 9, 46) și îl mincau, rupind bucăți din el.

Indelungata rămânere în robie a întărit în conștiința oamenilor legătura dintre „aphicomani” și miel. Această asociație a avut loc și în cuvintele lui Iisus Hristos, când El, împărțind pinea, a numit-o Trupul Său „care se frânge” (I Cor. 11 24).

Să ne întoarcem la Paștile statornicite în Egipt. Acolo se poruncește ca cu singele mielului să se ungă ușorii și pragurile ușilor locuinței. Această ungere a avut un caracter salvator pentru evrei în noaptea aceea, când în întreaga țară a Egiptului au fost nimiciți cu moartea toți întâi-născuții „de la om până la dobitoace” (Ieș. 12, 12), „de la întâiul-născut al Faraonului, care șade pe tronul său, până la întâiul-născut al deșinutului, care se află în temniță, și tot întâiul-născut din dobitoace” (Ieș. 12, 29). Hristos, săvârșind cina pascală și dînd ucenicilor să bea din cupa mulțumirii, a numit această cupă propriul Său Singe, care se varsă „pentru voi” (Luca 22, 20); „pentru mulți” (Marcu 14, 24); „pentru iertarea păcatelor” (Matei 26, 28).

Evenimentele care s-au petrecut vineri — răstignirea și moartea lui Iisus — au descoperit ucenicilor Lui înțelesul cuvintelor spuse de El la Cina cea de Taină, când El, împărțind „aphicomani”-ul, l-a numit Trupul Său *frînt*, iar cupa mulțumirii — Singele Său *varsat* „pentru mulți” (Marcu 14, 24), „spre iertarea păcatelor” (Matei 26, 28).

A devenit astfel înțeles ceea ce avusese în vedere Invățătorul, când a zis: „Cupa aceasta este Legea cea nouă în Singele Meu” (Luca 22, 20). Pentru aceasta după ce trecuseră aproape douăzeci de ani de la aceste evenimente, Apostolul Pavel scria: „Paștile nostru, Hristos, cel junghiat pentru noi” (I Cor. 5, 7). Și mai pregnant încă a exprimat acest gînd ucenicul iubit al lui Iisus Hristos, Ioan, în timpul statornicirii noului legămint al lui Dumnezeu cu omenirea în Singele lui Hristos, când stătea lingă Crucea Invățătorului său. El nu a trecut cu vederea să sublinieze că răstignirea lui Iisus Hristos a avut loc în ziua în care evreii au mincat Paștile (Ioan 18, 28). În faptul că Invățătorului răstignit nu a mai fost nevoie să i se zdrobească iluerele picioarelor (Ioan 19, 32—33), Ioan vede rinduirea de mai nainte a lui Iisus Hristos ca Miel al Paștilor celor noi. În acest caz el chiar a adus cuvintele din cartea Ieșirii, care se refereau la ritualul junghierii mielului pascal — „Oasele lui să nu se zdrobească” (Ieș. 12, 46) — și le-a interpretat ca proorocești

(Ioan 19, 36). „Mielul”, iată modul preferat de exprimare a lui Ioan Teologul în legătură cu Iisus Hristos. El a folosit acest termen în Apocalipsă de 26 ori (5, 6, 8, 12, 13; 6, 1, 16; 7, 9, 10, 14, 17; 12, 11; 13, 8; 14, 1, 4, 10; 15, 3; 17, 14; 12, 7, 9; 21, 9, 14, 22, 23, 27; 22, 1, 3). Iisus Hristos — Mielul, Care „a fost junghiat, și (Care) prin Sângele Său ne-a răscumpărat pentru Dumnezeu dintre toate neamurile și limbile, și popoarele și națiile, și (Care) ne-a făcut pe noi împărați și preoți lui Dumnezeu” (Apoc. 5, 9, 10). Aceasta a fost baza teologică pentru trapeza pascală nouotestamentară — a Euharistiei.

Să ne întoarcem la Cina cea de taină. Frîgînd pîinea și împărțînd-o ucenicilor, Iisus Hristos le-a zis: „Să faceți aceasta în amintirea Mea” (Luca 22, 19). Același lucru a poruncit El și cînd le-a dat cupa: „Cupa aceasta este Legea cea nouă în Sângele Meu; să faceți aceasta numai cînd veți bea în amintirea Mea” (I Cor. 11, 25).

A face aceasta în amintirea (cuiva) înseamnă înainte de orice: a face ca pomenire. Oamenii dăruiesc unul altuia ca amintire despre sine diferite obiecte, personalităților de seamă din istorie li se ridică monumente, se organizează întruniri la care se țin cuvîntări închinare amintirii lor. Sînt încă alte multe mijloace și moduri pentru a aminti în chip limpede și pregnant oamenilor despre cei care au trecut în veșnicie lăsînd după sine bune amintiri în mintea celor vii. Însă în limbajul biblic cuvîntul „amintire” înseamnă mult mai mult decît a face ceva în amintirea celui dispărut. Cînd în Sarepta Sidonului murise fiul văduvei — în casa căreia se oprise proorocul Ilie — aceasta explică moartea fiului ei ca pedeapsă dată ei pentru păcatele săvîrșite de ea în trecut, păcate pe care le-a restabilit înaintea lui Dumnezeu proorocul prin găzduirea în casa ei „Tu ai venit la mine ca să-mi amintești păcatele mele și să faci să moară fiul meu” (III Regi 17, 18). — a zis ea către Ilie. Aceeași însemnare dădeau cuvîntului „amintire” și evreii contemporani cu Iisus Hristos. Astfel în Epistola către Evrei se spune: „Însă prin jertfele de fiecare an se face amintire despre păcate, căci nu este cu puțință ca sângele vițelilor și caprelor să nimicească păcatele” (10, 3, 4). În acest înțeles întrebuițează cuvîntul „amintire” și Filon Alexandrinul (mort în jurul anului 50 d. Hr.), cînd spune că jertfa pentru fapte necorecte nu dă iertare de păcate, ci săvîrșește aducere aminte de ele³⁸.

Trebuie remarcat că amintirea ca restabilire obiectivă în însăși esența a ceea ce a avut loc în trecut nu se mărginea, în reprezentările evreilor, la sfera păcatului și a pedepsei. Ci ea se înfîdea, de asemenea, și la domeniul virtuții și al răsplătirii

³⁸ Filon, *Despre viața lui Moise*, II, 107.

pentru ea. Corneliu sutașul era om „cucernic și temător de Dumnezeu cu toată casa sa, săvârșind multe milostenii poporului și totdeauna rugându-se lui Dumnezeu” (Fapte 10, 2). Imprejurările minunate ale botezării lui au fost urmarea directă a faptului că rugăciunile lui și milosteniile „au ajuns la amintire înaintea lui Dumnezeu” (Fapte 10, 4).

Că și Apostolii înșiși au înțeles în acest din urmă sens testamentul Învățătorului lor: „Să faceți aceasta în amintirea Mea”, adică poruncă, ca ei să repete mai departe esența a ceea ce se întâmplase la Cina cea de Taină, se vede din cuvintele Apostolului Pavel: „Cine va mânca pîinea aceasta sau va bea cupa Domnului cu nevrednicie, va fi vinovat împotriva Trupului și Sîngelei Domnului. Ci să se ispitească pe sine omul și în acest fel să mănince din pîinea aceasta și să bea din cupa aceasta. Pentru că cine mănincă și bea cu nevrednicie, acela mănincă și bea condamnare sieși, nejudecînd la Trupul Domnului. Din pricina aceasta mulți dintre voi sînt neputincioși și bolnavi și nu pușini mor” (I Cor. 11, 27—30). Dacă însemnarea cuvîntului „amintire” ar fi numai reprezentarea abstractă despre ceva care există sau a existat, atunci aceste învățături și preveniri ale Apostolului Pavel ar fi fără obiect. Apostolul Pavel numește frîngerea pîinii „trapeza Domnului” (I Cor. 10, 21) și „Cina Domnului” (I Cor. 11, 20), iar cupa și pîinea binecuvîntate la „Trapeza Domnului” — Sîngele și Trupul lui Hristos: „Cupa binecuvîntării, pe care o binecuvîntăm, nu este oare comuniune cu Sîngele lui Hristos?” (I Cor. 10, 16). Aceasta era adevărata restabilire (repetare) a însăși esenței Cinei de Taină: Hristos — Mielul lui Dumnezeu, Care ia asupra sa păcatul lumii” (Ioan 1, 29) și frîngerea pîinii — noua trapeză pascală. În esența sa spirituală ea este veșnică, iar Învățătorul va fi veșnic prezent la ea. Garanția acestui fapt au constituit-o cuvintele Lui spuse la Cina cea de Taină: „Am dorit foarte ca Eu să mănînc cu voi aceste Paști înainte de Patima Mea, căci vă spun vouă că Eu nu o voi mai mânca pînă ce ea nu se va săvîrși în Împărăția lui Dumnezeu... Nu voi mai bea din rodul viței, pînă ce nu va veni Împărăția lui Dumnezeu” (Luca 22, 15—16, 18; Matei 26, 29; Marcu 14, 25).

Aceste cuvinte ale Domnului, pline de înțeles eshatologic, au precizat caracterul Cinei Domnului. Ea se înfățișa ca o mică manifestare a zilei mari și slăvite a celei de a doua veniri a Lui. Pentru aceasta în prima zi a săptămîinii, în care a înviat Iisus Hristos, au organizat Cina Domnului (Fapte 20, 7), iar însăși ziua aceasta au numit-o Ziua Domnului (Apoc. 1, 10), adică așa cum este numită în Epistolele apostolice cea de a doua venire a lui Hristos (vezi: II Petru 3, 10; I Cor. 1, 8; 5; II Cor. 1, 14; Filip. 1, 6, 10; 2, 16; I Tes. 5, 2, 4.; II Tes. 2, 2). Intr-una din astfel de „zile ale Domnului”, Ioan Teologul „s-a aflat în

Duhul" (Apoc. 1, 10) și s-a învrednicit să primească „Descoperirea lui Iisus Hristos, pe care i-a dat-o lui Dumnezeu, ca s-o înfățișeze robilor Săi, ceea ce urmează să fie în curind" (Apoc. 1, 1).

Rămîne să arătăm că legăturile spirituale statornicite în veacul apostolic între Cina Domnului cu amintirea Patimilor și Învierii lui Hristos, ca Paștile cele noi, au precizat situația de mai târziu a Euharistiei în Biserică. În decurs de aproape douăzeci de veacuri ea păstrează însemnătatea de principala slujbă dumnezeiască a zilei Învierii și a praznicului Paștilor. În liturghia Bisericii Ortodoxe de Răsărit caracterul eshatologic se manifestă deosebit de limpede în momentul în care preotul, după împărtășirea cu Sfintele Daruri, se roagă: „O, Paștile cele mari și preasfințite, Hristos! O, Înțelepciunea și Cuvîntul lui Dumnezeu și Puterea! Dă-ne nouă mai adevărat să ne împărtășim cu Tine în ziua cea neînserată a Împărăției Tale”³⁹.

Cina Domnului se săvîrșea „în case” (Fapte 2, 46) în legătură cu trapeza obișnuită (I Cor. 11, 21—22). Exemplul lui Hristos însuși Care a unit Cina cea de Taină cu trapeza pascală, a slujit, pentru Apostoli și pentru urmașii lor imediați, ca temei direct pentru păstrarea unei asemenea rînduiri⁴⁰. Imprejurarea că Iisus Hristos a unit Cina cea de Taină cu cina pascală și nu cu orice altă trapeză, nu putea constitui greutatea pentru săvîrșirea Cinei Domnului cu trapeza obișnuită. De fapt frîngerea pîinii și cupa mulțumirii nu constituiau o apartenență exclusivă a mesei pascale. Frîngerea pîinii cu pronunțarea binecuvîntării corespunzătoare era impusă la orice mîncare de hrană⁴¹. De asemenea, la sfîrșitul trapezei se impunea cupa mulțumirii și dacă participanții la trapeză erau nu mai puțin de trei persoane — bărbați maturi —, atunci se pronunța „zim-mun”-ul⁴². Apostolul Pavel referindu-se la primirea hranei de către creștini, unește aceasta cu mulțumirea către Dumnezeu: „Cine minîncă — pentru Domnul mîncîncă, pentru că mulțumesc lui Dumnezeu” (Rom 14, 6). „Dacă eu cu mulțumire primesc hrana, atunci pentru ce să fiu învinuit pentru că eu mul-

³⁹ Troparul al doilea din Cîntarea 9-a a Canonului Paștilor, alcătuire a Sf. Ioan Damaschin.

⁴⁰ Săvîrșirea Euharistiei împreună cu trapeza (agapa) avea loc în epoca postapostolică, după cum se vede din *Didahii* cap. IX și X). Sub influența acestei tradiții anul din Sinoadele din Cartagena, chiar la începutul veacului al IV-lea îngăduia împărtășirea în Sfînta și Marea Joi după mîncarea hranei (can. 50).

⁴¹ *Talmud, Mișna și Tasefta*..., tom, I, p. 19.

⁴² *Ibidem*, p. 25 și 31.

țumesc? Așadar, dacă mâncați, dacă beți, sau orice altceva dacă faceți, să faceți toate întru slava lui Dumnezeu" (I Cor. 10, 30—31). El previne pe creștini împotriva învățătorilor mincinoși, „care interzic... să se folosească ca hrană ceea ce Dumnezeu a zidit, în timp ce cei credincioși și cei care cunosc adevărul au mâncat cu mulțumire. Pentru că orice zidire a lui Dumnezeu este bună, și nimic nu este de osindit, dacă este primit cu mulțumire pentru că se sfințește prin cuvântul lui Dumnezeu și prin rugăciune" (I Tim. 4, 3—6).

Învățătura Apostolului Pavel către creștinii corinenți în legătură cu atitudinea nevrednică a unora dintre ei față de Trapeza Domnului dă temei să se presupună că împărtășirea numai din piine (I Cor. 10, 17) și din cupa binecuvântării (I Cor. 10, 16) avea loc la sfârșitul trapezei, după mîncarea altor feluri de mîncare.

Apostolul muștra pe corinenți pentru că "... fiecare se grăbește să mănince hrana sa înaintea altora, încît altul rămîne flămînd, iar altul se îmbată" (I Cor. 11, 21). Mîncarea cu grabă a hranei sale înaintea altora putea să aibă loc numai la începutul cinei datorită faptului că unii din cei sosiți nu așteptau pe ceilalți care întîrziiau, — însă nu după frîngerea piinii celei una, întrucît aceasta după semnificația ei presupune prezența tuturor membrilor comunității...

Despre rugăciunile care erau pronunțate, în legătură cu frîngerea piinii celei una și cu binecuvîntarea cupei comune la Cina Domnului, nu se vorbește nimic nici în Faptele Apostolicilor, nici în Epistolele Apostolicilor și de asemenea nici în Epistola necanonică a lui Barnaba, scrisă în deceniul al șaptelea al veacului întii. Cuvîntul Apostolului Pavel "... de fiecare dată, cînd veți mîncăți piinea aceasta și beți cupa aceasta, voi vestiți moartea Domnului, pînă cînd El va veni" (I Cor. 11, 26), pot mai degrabă constitui indicații la caracterul general al conținutului amintirilor și al convorbirilor despre Iisus Hristos care puteau fi martori oculari ai acestor fapte.

Singurul document, care a atras — din acest punct de vedere atenția anumitor liturghişti⁴³, este *Epistola către Corinenți* a Sfîntul Clement, episcopul Romei, scrisă în deceniul al nouălea al veacului I, în care spune: „Să ne gîndim la întreaga mulțime de îngeri cum ei, stînd înaintea Lui, împlinesc voia Lui. Pentru că Scriptura spune: mulțimi nenumărate stăteau înaintea Lui și mii de mii slujeau Lui și strigau: Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul Savaot; desăvîrșită este toată zidirea Lui. Tot așa și noi întruniți cu același gînd în adunare, cu un duh ca și din

43 De exemplu F. Probst, *Liturgie des vierten Jahrhundert und deren Reform*, Münster in W., 1893, p. 26—29.

aceleași guri să strigăm către El cu cuviință, ca să se împlinească pentru noi participanții la adunare marile și slăvitele Lui făgăduințe⁴⁴. Amintirea pe care Sfântul Clement o face despre Cântarea serafimică, care există în multe liturghii, a dat temei să se socotească ca rugăciune euharistică existentă în veacul I. Însă descoperirea vechilor rugăciuni euharistice — mai înainte necunoscute — pe de o parte, și pe de altă parte larga folosire a cântării serafimice în „kidduş”-urile evreiești compuse pentru diferite cazuri⁴⁵, obligă la prudență în rezolvarea acestei probleme în sens pozitiv. Este cu puțință ca această cântare serafimică să fi fost cunoscută de creștinii corinteni ca unul din „kidduş”-urile răspindite și larg folosite, și că Sfântul Clement recomandă folosirea ei în adunările de rugăciune, avînd în vedere ca prin conținutul său această cântare va putea impune corintenilor întărirea unității duhovnicești, de care, după cum se vede din epistolele Sfântului Clement către ei, corintenii aveau încă nevoie; și atît.

În cercetările liturgice contemporane această problemă este rezolvată în sensul că creștinii din epoca apostolică în slujba divină se întemeiau pe același tradiții pioase ale iudaismului și pe textele Scripturii Vechiului Testament⁴⁶ legate de aceste tradiții, pe care — așa cum s-a arătat mai înainte — le respecta Însuși Iisus Hristos. Nu trebuie uitat că cele dintîi cărți sfinte creștine au apărut aproape cu douăzeci de ani după Înălțarea Domnului, în timp ce Cina Domnului s-a săvîrșit din primele zile după Pogorîrea Duhului Sfînt asupra Apostolilor. Vom fi mai aproape de adevăr, admițînd că Apostolii și creștinii din generația cea mai apropiată de ei, săvîrșind Cina Domnului urmau exemplul Domnului însuși. Adică frîngînd piinea, ei pronunțau „barach”-ul tradițional pentru aceasta, și că binecuvîntarea cupei o constituia obișnuitul „zimnun”. La aceasta se adăuga încredințarea — exprimată de Apostolul Pavel prin cuvintele —: „Cupa binecuvîntării, pe care o blagoslovim, nu este, oare, comuniune cu Singele lui Hristos? Piinea, pe care o frîngem, nu este, oare, comuniune cu Trupul lui Hristos?” (I Cor. 10, 16).

Problema — apărută în legătură cu apariția ereziilor — despre realitatea sau nerealitatea Euharistiei săvîrșite în vremea aceea încă nu exista. Nu exista noțiunea de „prefacere” a

44 Cap. XXXIV, 5—7. Citez după ediția: *Patrum Apostolorum Opera*, editio quinta minor. Lipsiae, 1906.

45 Astfel de „kidduş-uri se întîlnesc în Talmud pentru citirea înainte și după rugăciunile de dimineață (*Talmud. Mișna și Tosefta*..., tom. I, p. 41—43). Ele sînt folosite și de evreii contemporani. Vezi: *Seder Hathephiloth ou Rituel des prières journalières à l'usage des Israelites du rite allemand*, traducere franceză de E. Durchlacher, Ed. V-a, Paris, 1876.

46 G. Dix, *The Shape of the Liturgy*, Glasgow, 1954, p. 3.

Sfințelor Daruri, și cu atât mai mult nu apăruse noțiunea unei formule sacramentale săvârșitoare pentru taină. Chiar cuvintele Domnului — cărora mai târziu teologii apuseni le-au atribuit semnificația unei astfel de formule — sînt redată de Evangheliști în chip diferit: la Evanghelistul Matei: „Luați, mîncăți; acesta este Singele Meu al Legii celei noi, care se varsă pentru iertarea păcatelor” (26, 27, 28); la Evanghelistul Marcu: „Luați, mîncăți; acesta este Trupul Meu” (14, 22), „Acesta este Singele Meu al legii celei noi, care se varsă pentru mulți” (14, 24); la Evanghelistul Luca: „Acesta este Trupul Meu, care se dă pentru voi; să faceți aceasta în amintirea Mea” (22, 19), „Cupa aceasta este Legea cea nouă în Singele Meu, care pentru voi se varsă” (22, 20). Apostolul Pavel — a cărui comunicare despre Cina cea de Taină este cea mai timpurie, redă cuvintele Domnului astfel: „Luați, mîncăți, acesta este Trupul Meu, care se frînge pentru voi; să faceți acesta în amintirea Mea” (I Cor. 11, 24), „Acestă cupă este Legea cea nouă în Singele Meu; să faceți aceasta, numai atunci cînd veți bea în amintirea Mea” (I Cor. 11, 25). Nu este greu de observat că cu toată felurita transmitere de către Evangheliști a unora și aceluiași cuvinte ale lui Iisus Hristos, există oarecare apropiere între comunicările făcute de către Evangheliștii Matei și Marcu, și în chip egal între comunicările făcute de Evanghelistul Luca și dascălul său — Apostolul Pavel.

Aceasta se poate explica numai datorită faptului că cuvintele adevărate ale Domnului fuseseră transmise de diferite persoane cu diferite nuanțe teologice. Acest fapt a păstrat esența lor și nu le-a transformat în formulă. În acest caz experiența duhovnicească personală a participanților la Cina Domnului, și manifestările obiective ale harului lui Dumnezeu în minuni și semne constituiau cele mai bune mărturii ale realității Cinei lui Hristos. Dacă în ultima mie de ani sub influența ciocnirii teologiei scolastice cu știința și cu filozofia, și, de asemenea, ca urmare a pierderii comuniunii euharistice între cele două jumătăți ale Bisericii — Răsăriteană și Apuseană — au apărut problemele timpului și modului de prefacere (transubstanțierii) a Sfințelor Daruri, — la creștinii epocii apostolice asemenea probleme nu existau, pentru că cuvintele Mîntuitorului Hristos „Să faceți aceasta în amintirea Mea” ei le acceptau ca poruncă să *săvîrșească* ceea ce făcuse El însuși. În virtutea puternicei credințe față de ceea ce fusese spus de către Domnul, ei, „frîgînd pîinea în case, primeau hrana în veselie și în curăția inimii” (Fapte 2, 46). Singura problemă pentru ei — dacă aceasta poate fi numită problemă — o constituia păstrarea curăției duhovnicești personale, pentru ca, datorită atitudinii nevrednice față de Cina lui Hristos, să nu se facă vinovați „împotriva Trupului și Sîngelui Domnului” (I Cor. 11, 27): „Fiecare om să se ispitească

pe sine, și în acest fel să mănânce piinea aceasta și să bea din cupa aceasta. Pentru că cel care mănâncă și bea cu nevrednicie, acela mănâncă și bea osindă pentru sine, nejudecînd la Trupul Domnului" (I Cor. 11, 28, 29). Pentru cei care respectau această curăție, nu puteau exista nici un fel de îndoieli, și Cina Domnului constituia pentru ei praznic luminos. Ei mîncau Cina aceasta cu veselie, „lăudînd pe Dumnezeu" (Fapte 2, 46—47).

În cartea Faptele Apostolilor se povestește despre una dintre Cinele Domnului pe care a săvîrșit-o Apostolul Pavel la Troia în noaptea din ajunul zilei Domnului, adică în ajunul duminicii. „Însă în întia zi a săptămîinii — scrie Evanghelistul Luca, participînd la această Cină —, cînd ucenicii se adunaseră pentru fringerea pîinii, Pavel, care intenționa să plece a doua zi, a vorbit cu ei și a lungit cuvîntul pînă la miezul nopții. În odaia, în care noi ne adunasem, erau destule sfeșnice. În timpul prelungitei convorbiri a lui Pavel, un tînăr, numit Eutih, care ședea la fereastră, s-a adîncit în somn adînc și, clătînîndu-se, a căzut jos de la al treilea etaj și a fost ridicat mort. Pavel, coborînd, a căzut peste el și îmbrățișîndu-l a zis: nu vă temeți, pentru că sufletul lui este în el. Urcînd iarăși și frîngînd piinea și mîncînd, a vorbit destul de mult, chiar pînă în zori, și apoi a plecat. Între timp au adus pe tînăr viu, și s-au mîngîiat mult" (Fapte 22, 7—12).

Să ne închipuim această odaie, în care, în legătură cu săvîrșirea Cinei Domnului, „erau destule sfeșnice". Apostolul Pavel, care se pregătea să plece a doua zi la Ierusalim, a stat de vorbă cu ucenicii adunați la Cina Domnului. Ce le-a vorbit lor Apostolul, care se îndrepta la drum lung „după îndemnul Duhului" (Fapte 20, 22) și care auzea permanent în sine glasul Duhului Sfînt, Care-i spunea că în acest drum îl așteaptă „lanțuri și mîhniri" (Fapte 20, 23)? Trebuie să admitem că această convorbire a cuprins și porunca de a păstra adevărul credinței, și explicarea faptelor, cuvîntelor și Patimilor lui Iisus Hristos de importanță pentru mîntuire. S-a făcut amintire și despre cea de a doua venire a lui, s-a vorbit și despre Cina Domnului, ca o gustare anticipată a fericirii veșnice împreună cu El, adică ceea ce a constituit conținutul viitoarelor rugăciuni euharistice. Învierea de către Apostolul Pavel a tînărului Eutih zdrobit mortal a constituit confirmarea adevărului cuvîntelor rostite în acea convorbire, și Apostolul, săvîrșind fringerea pîinii, el însuși însuflețit și însuflețînd și pe ceilalți, „a vorbit destul de mult, chiar pînă în zori" (Fapte 20, 11). Noaptea Trapezzei Domnului de la Troia, scurtă după descrierea Evanghelistului Luca, dar plină de semne și de har, constituie exemplificarea acelor multe nopți, care pentru participanții la Cina Domnului erau mai luminoase decît zilele luminoase.

În ele se simțea vie prezența „Mielului lui Dumnezeu cel înjunghiat” (Apoc. 5, 16, 12), și se deschidea privirii duhovnicești „un cer nou și un pămînt nou” (Apoc. 21, 1), unde „Dumnezeu ștergea orice lacrimă din ochii lor, și unde nu va mai fi moarte: nici plîngere, nici geamăt și nici boala nu va mai fi” (Apoc. 21, 4). Această însemnătate tainică a Cinei Domnului a slujit ca bază obiceiului de a săvîrși liturghia în zilele de pomenire a mucenicilor, iar mai tîrziu și în zilele de praznice în general și pentru cei adormiți⁴⁷.

⁴⁷ Din păcate noi, creștinii de azi, cerînd preotului să slujească liturghie pentru cei morți, nu ne împărtășim după această liturghie cu Sfintele Taine, lipsindu-ne în acest fel de cea mîngîiere pe care am putea-o primi în această tristă zi pentru noi.

SFÎNTUL IOAN HRISOSTOM ARHIPĂSTOR LA CONSTANTINOPOL

de: doctorand AUREL JIVI

Aproape de sfârșitul veacului IV, în anul 395, moare la Milan împăratul Teodosie, încheind o domnie care i-a adus supranumele de „cel mare”. După o perioadă de dominație ariană, în care Constantinopolul nu mai păstrase pentru ortodocși nici o biserică, episcopul lor fiind alungat în afara zidurilor cetății, încît mai târziu Sf. Grigorie de Nazians nu găsește decît o capelă ortodoxă în oraș¹. Teodosie, urcat pe tronul imperial, restaurează Biserica în forma ei ortodoxă. Mai mult chiar, scaunul de Constantinopol dobîndește, prin cel de al doilea sinod „a toată Biserica”, locul al doilea în ierarhia scaunelor bisericești. Teodosie n-a reușit, totuși, să dea o rezolvare deplină celor două mari probleme care caracterizează anii guvernării sale: consolidarea unității Bisericii și stabilirea păcii între imperiu și goți². Pentru o continuare la același nivel a acestor strădanii era necesar un urmaș de aceeași talie, ceea ce nu se poate spune despre Arcadiu, fiul și succesorul lui Teodosie, pentru partea de răsărit a imperiului.

Acesta este cadrul în care, la numai doi ani după moartea împăratului Teodosie, pe scaunul de Constantinopol, rămas vacant prin moartea lui Nectariu, urcă presbiterul antiohian Ioan care, nu prin vigoarea acțiunilor sale și prin înălțimea aspirațiilor sale își prelungește gloria de-a lungul istoriei.

Cel care, aflat în fața preoției a fugit socotindu-se neîndejuns de pregătit pentru a purta greutățile împreunate cu aceasta³, urcă de această dată treptele primului scaun al creștinătății orientale, în vecinătatea tronului brazileilor, fără ca să-l fi rîvnit, fugind poate, dacă-i era posibil și din fața episcopatului pentru care este mai mult răpit de către autoritățile locale, ca să se împlinească dorința preaputernicului Eutropiu, exprimată ca voință a împăratului. Motivele precise pentru care Eutropiu se oprește asupra Sf. Ioan nu sînt cunoscute. Se poate că a făcut

¹ P. Chrysostomus Baur, *Johannes Chrysostomus und seine Zeit*, München 1930, vol. II, p. 44.

² A. Vasiliev, *Historie le l'empire byzantin*, Paris, 1932. v. I, p. 112.

³ Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre preoție* cartea I, cp. V (traducere de Pr. D. Fecioru în „Biserica Ortodoxă Română” nr. 10/1957).

aceasta pentru a mai împușina influența alexandrinilor în Constantinopol sau pentru a da clerului de aici un arhipăstor care să-i premeargă printr-o mai aleasă pregătire și o mai mare curățenie morală, cu care știa că preotul antiohian este înzestrat din belșug, faima acestuia fiindu-i îndeajuns cunoscută, cum ne informează Paladiu.

Ajuns în Constantinopol, după o călătorie care trebuie să fi durat 10—14 zile în vreme de iarnă, trecind prin Tarsul Ciliciei, localitatea natală a Sfântului Pavel și unde se află mormîntul dascălului și prietenului său Diodor, peste munții Taurus, Faustinopolis, Colonia, Aspona, Juliopolis, Niceea, Niconidia și Calcedon și după ce va fi gustat frumusețile orașului, care la vremea sa era un adevărat compendiu plastic de istorie a imperiului roman și un strălucit fragment de istorie universală⁴, înainte de Crăciunul anului 397 a fost hirotonit arhiepiscop de către un sobor în frunte cu Teofil, patriarhul Alexandriei, întronizarea avînd loc în februarie a anului următor.

Cu cirja de arhipăstor în mînă, Sf. Ioan se vede în stare de o realizare mai largă, de o aplicare mai totală a ideilor sale⁵.

Nu putea un om care socotea demnitatea preoțească mai presus decît cea îngerească să se împace cu situația din vremea sa, iar cu entuziasmul și zelul său să stea nepăsător în fața acestor realități. O stare care dintru început l-a nemulțumit a fost aceea a „propriei case” adică a reședinței episcopale. Pe aceasta o moștenise de la înaintașul său neterminată, dar așa cum fusese concepută, ea trebuia să ofere un confort pe măsura celor de la curte, pentru că Nectariu, nevoind să uite vremea petrecută ca prefect și-a dorit reședința arhiepiscopală grandioasă și luxoasă. Arhiepiscopul cu trecut și cu suflet de călugăr, însă, schimbă destinația unei părți din materialul adus pentru înfrumusețarea palatului, socotind că mai de folos este să-l prefacă într-un izvor de ajutorare a celor lipsiți, la care adaugă substanțialele ajutoare provenind din partea bogatei diaconie Olimpiada. Cele realizate de către Sf. Vasile în Cezărea Capadociei îi ofereau bună pildă pentru întemeierea unui așezămînt similar în Capitală. Simplitatea apostolică în care prefa să trăiască⁶ reclama în mod necesar și o reducere a personalului și la fel a bugetului destinat bucătăriei. Renunțarea la felul de viață comun, la ospetele atît de obișnuite constantinopolitanilor laici și preoți deopotrivă, era determinată, mai întîi, de aplecarea firii sale spre solitudine și apoi de starea sănătății sale, boala de stomac, rezultat al severității călugăriei

⁴ P. Chrysostomus Baur, o. c., p. 23.

⁵ Sinaxarul grecesc din Constantinopol indică drept dată a hirotoniei ziua de 15 decembrie 397. Cf. Chrysostomus Baur, o. c. 19.

⁶ Aimé Puech, *Sf. Jean Chrysostome (344—407)*, Paris 1923, p. 118.

în grotele munților din apropierea Antiohiei, neîngăduindu-i să organizeze astfel de mese sau să participe în alte părți la ele, unde era invitat.

Dar, „pentru modul de viață al unui călugăr pe tron episcopal, așa zisa societate bună nu simțea nici o înțelegere”⁷ atribuind arhiepiscopului apucături ciclopice pe care un astfel de trai încerca să le ascundă.

Încă la vremea cînd scria tratatul „Despre preoție” Sf. Ioan știa că în cler e necesară o îmbunătățire, acest tratat nefiind oglinda, ci programul spre realizarea preoției adevărate. Deci, sarcina reformării clerului nu i s-a părut nici înainte o sarcină mai puțin esențială. O cunoaștere mai profundă i-o oferă poziția sa de arhiepiscop în capitala imperiului.

Clerul constantinopolitan era numeros și alcătuit din elemente provenind din toate părțile imperiului: egipteni, sirieni, armeni sau din Asia Mică, numai la Sf. Sofia existînd cu 135 ani mai tîrziu 515 clerici⁸. În timpul arianismului au pătruns în cler și elemente nevrednice, sub Nectarie fiind tolerați oameni vinovați de adulter și de crimă. Noul arhiepiscop exclude pe cei vinovați de astfel de acte și deschide o campanie împotriva „împărțitorilor de pradă, a paraziților și a chefliilor”⁹ din rîndul clerului, recomandîndu-le o viață simplă, modestă, de muncă, pilda sa fiindu-le cel mai bun și mai apropiat îndreptar, de vreme ce el însuși „slujea, predica, medita, catehiza, făcea vizite pastorale, cerceta așezămintele Bisericii, făcea administrație, citea și scria”¹⁰. Pentru o reînviore a acestora și pentru a redescoperi frumusețea cultului ortodox, oarecum umbrît de perioada ariană, reîntroduce așa zisele „stări”, servicii de noapte, la care ia parte și el, unii preoți însă primesc cu dușmănie această măsură menită să le strice tihna nopții.

Deosebit de gravă și păgubitoare considera arhiepiscopul, relativ la starea preoției, sălășluirea „surorilor duhovnicești” în casele clericilor, obicei care nu se întîlnește numai acum și numai la Constantinopol. Sf. Ioan semnalîndu-i primejdia în una din omiliile sale la Sf. Evanghelie după Matei, datînd de la Antiohia¹¹ și încă Sfîntul Ciprian, în Africa, l-a combătut în scrisoarea către Pomponiu. Indiferent de motivul sub care se practică aceasta: asigurarea menajului sau administrarea bunurilor preoților pentru ca aceștia să se poată consacra deplin slu-

7 P. Chrysostomus: Baur, o. c. p. 54.

8 Idem, p. 51.

9 Idem, p. 57.

10 Pr. prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în „Studii Teologice” nr. 9—10 (1957 p. 597).

11 Aimé Puech, o. c., 125—126.

jirii preoțești, Sfântul Ioan cere cu hotărîre încetarea neorînduiei în două omilii care, prin tonul cu care se ridică împotriva acestor abuzuri, par a data din vremea episcopului constantinopolitan: „Cuvînt împotriva celor ce au fecioare subintroduse” și „Că monahiile nu trebuie să locuiască împreună cu bărbații”.

Monahismul lăsa și el de dorit în această vreme. Adesea se putea întîlni „o ceată de călugări cerșetori care parcurgeau Constantinopolul în toate ungherele sale, îmbrăcați cu costume groțești și purtînd plete lungi care atîrnau în maniera filozofilor cinici, cu care mai degrabă semănau decît cu cenobiții creștini¹²”. Menirea călugărilor i se părea cu totul alta decît ca, în schimbul cîtorva oboli, adunați într-o manieră cerșetorească, să amuze pe trecătorii de pe stradă¹³. Nici un ascetism strict, însă, nu este pe măsura concepției sale despre monahism, munca în folosul celorlalți oameni, după pilda așezămîntului Sf. Vasile, dorindu-o împletită cu acest ascetism. Aceste recomandări nu plăceau unor călugări între care și Isaac, starețul mănăstirii din apropierea capitalei, care obișnuît cu indiferența lui Nectariu, socotea sfaturile Sfîntului Ioan, ca pe o încălcare a autonomiei care credea că i se cuvine de drept și ca o împuținare a prestigiului său, rămînînd de acum înainte un dușman al arhiepiscopului și principalului său acuzator în sinodul de la Stejar (403). Cuvînte de laudă și încurajare, din partea Sfîntului Ioan, arată că nu lipseau călugări a căror comportare sporea frumusețea monahismului.

Un incident care se petrece în anul 400 pune în lumină starea preoției în treapta ei cea mai înaltă: episcopatul, treaptă deosebit de rivniță, lucru care nu este de mirare în climatul acestei lumi bizantine copleșite de ambiții unde, „influența pe care o oferea, superioară celei pe care o asigurau magistraturile publice, trebuia să seducă pe ambițioși¹⁴”. În fața celor 22 episcopi între care Teotim din Șciția, Amoniu episcop în Tracia, Arabinus episcop în Galatia, prezenți, împreună cu arhiepiscopul de Constantinopol, la serviciul divin, în biserica mare, într-o zi de duminică, se ridică episcopul Eusebiu din Valentinopolis, acuzînd pe mitropolitul său, Antonin al Efesului, de o seamă de practici și fapte împotriva canoanelor între care și aceea de a fi hirotonit episcopi pentru bani. Un sinod extraordinar hotărăște cercetarea situației la fața locului și delegă pentru aceasta trei episcopi, a căror investigație se lovește însă de piedicile aceluiași Eusebiu. Sarcina de a pune rînduială revine acum ar-

12 A. Thierry, *St. Jean Chrysostome et l'imperatrice Eudoxie*, Paris, 1889, p. 19.

13 Idem, p. 20 și Aimé Puech, o. c., p. 124.

14 Aimé Puech, *St. Jean Chrysostome et les mœurs de son temps*, Paris, 1891, p. 232.

hiepiscopului Ioan, care pleacă la Efes. Întâlnirea cu Efesul a fost pentru el deosebit de emoționantă de vreme ce pășește pentru prima dată în orașul ucenicului preaiubit Ioan, al primei comunități crștine întemeiate de Sfîntul Apostol Pavel, reședința episcopală a Sf. Timotei și locul unde și-a trăit ultima parte a vieții și a murit Sfînta Fecioară Maria¹⁵. Gloria apostolică a orașului face ca decăderea pe care o constată aici să mîhnească și mai mult pe Sfîntul Ioan. Cercetînd pe episcopii hirotoniți prin simonie de către mitropolitul Antonin aceștia mărturisesc, cu o naivitate inconștientă, care spune mult despre obiceiurile timpului, că au dat bani pentru a fi aleși și în continuare recunosc că n-au dorit episcopatul decît pentru a scăpa de sarcinile municipiului¹⁶. Cei șase simoniaci sînt depuși, depunere pe care ei o acceptă cu seninătate, reclamînd doar banii prin care și-au cumpărat episcopatul. După ce este ales un succesor lui Antonin, care la această dată nu mai trăia, în persoana lui Heraclid, fost diacon al Sfîntei Sofii din Constantinopol, Sfîntul Ioan se întoarce în orașul său de reședință, unde, poporul îl primește cu multă însuflețire. Bucuria acestei primiri se reflectă într-o cuvîntare în care se aseamănă lipsa din mijlocul turmei cu cea a lui Moise, care — zice arhiepiscopul — „s-a îndepărtat de poporul său cîteva zile și acesta și-a făcut idoli provocînd tulburare și răzvrătire. Eu însă, nu numai cîteva zile ci cîteva sute și mai mult am fost plecat și v-am aflat bucurîndu-vă, meditănd și perseverînd în frica lui Dumnezeu. Oare eu sînt mai mare decît Moise? Să nu fie, căci a spune aceasta este cea mai mare nebulie. Ci pentrucă poporul acesta este mai bun¹⁷”.

Amvonul a rămas și la Constantinopol locul cel mai îndrăgit de Sfîntul Ioan, de aici, prin predică, pătrunzînd mai adînc în sufletul ascultătorilor, cîștigîndu-i mai aproape de inima sa. Comunitatea ortodoxă a capitalei, din rîndul căreia proveneau ascultătorii predicilor sale era alcătuită din aproximativ o sută de mii oameni, componența etnică și socială fiind foarte diferită, întîlnindu-se oameni din rîndul tuturor naționalităților cuprinse în imperiu, călători și negustori din toată lumea, oameni de tendințe și ambiții politice variate, curteni și înalți funcționari de stat, alături de oameni din cele mai de jos pături sociale, caractere curate la un loc cu firi false. Cu aceștia se întîlnea arhiepiscopul de obicei în biserica zisă „cea mare”, numită și Sfînta Sofia, tîrnosîfă în anul 360 catedrală arhiepiscopală; dar și în alte biserici din oraș ca biserica Învierii, unde era puternică amintirea Sfîntului Grigorie de Nazians; la Sfînta Irina sau Biserica Păcii, care la origine era o capelă, datînd dinainte

¹⁵ P. Chrysostomus Baur, o. c., p. 127.

¹⁶ Aimé Peuch, *St. Jean Chrysostome et les moeurs...* 233.

¹⁷ P. G. LII, col. 421.

de Constantin cel Mare și care, devenită catedrală, a găzduit cel de al doilea Sinod ecumenic; la fel, poate, și în bisericile Sfinților Apostoli și Sfântului Pavel, de vreme ce face această chiar în bisericile din cartierele cele mai mărginașe și chiar în capele¹⁸.

În aceste biserici ale orașului, urcat în amvon, de unde cuprindea cu privirea pe toți cei prezenți, Sfântul Ioan își rostea predicile ori de câte ori avea prilejul, în fiecare duminică și sărbătoare și chiar de două ori pe săptămână, ca de pildă atunci când a început comentariul Psaltirei. Chiar dacă, pentru faptul că predicatorul înțelegând să împlinească deplin și celelalte datorii ale episcopatului, de multe ori predicile de aici nu erau, sub aspectul formei, la înălțimea celor din Antiohia¹⁹ ascultătorii din Constantinopol erau captivați de frumusețea cuvintărilor sale pe care le întrerupeau cu puternice aplauze. Aceste aplauze nu plăceau însă predicatorului: „Cînd, predicînd — zice el — sînt aplaudat de către voi, încerc în acel moment un sentiment omenesc, (de ce n-aș spune adevărul?) mă bucur și mă învioresc, dar cînd mă întorc acasă și gîndesc că ce-mi acordă laude nu dobîndesc nici o roadă din cuvintele mele, căci, și ceea ce le-ar fi putut fi de folos pierd prin aplauze și laude, mă cuprinde neliniștea, suspin și plîng²⁰”. Se amintește, în continuare, de liniștea profundă care stăpînea mulțimile în timpul predicii de pe munte a Mintuitorului, acesta fiind climatul potrivit în care trebuie să se desfășoare cuvîntările bisericești, aplauzele și gâlăgia potrivindu-se în teatru sau în piețe și nicidecum în biserică.

Activitatea predicatorială o îndeplinea și o întregea cu una scriitoricească, din timpul episcopatului constantinopolitan dădînd 55 omilii la Faptele Apostolilor, 12 omilii la epistola către Coloseni și 16 la cea de a doua epistolă către Tesaloniceni; cele mai multe dintre omiliile sale interpretînd de fapt textul Scripturii, în întreaga sa operă întîlnindu-se aproximativ 18 000 citate biblice. Acestei munci scriitoricești îi închina ore tîrzii din noapte sau primele ore ale dimineții, zăbovind totdeauna cu plăcere la masa de scris.

Turma credincioșilor ortodocși o păzea arhiepiscopul cu dragostea „păstorului celui bun” și cu vigilență neadormită împotriva oricărei rătăcirii. La venirea sa în Constantinopol, o erezie cuibărită aici era cea a novațienilor care, trebuie să fi fost bine organizată, de vreme ce era condusă de episcopul Sisînus care se bucura de influență la curte și care scria o carte

18 Aimé Puech, *St. Jean Chrysostome et les mœurs...*, p. 41.

19 F. Cayré, *Precis de Patrologie*, vol. I, p. 455.

20 Omilia XXX la Faptele Apostolilor, P. G. LX, col. 226.

împotriva Sfintului Ioan acuzându-l că încurajează păcatul²¹. Mai puternici încă erau însă arienii, neîmpăcați cu decăderea din înțietatea, aproape absolută, pe care o aveau sub Valens. La procesiunile dese organizate de aceștia, arhiepiscopul răspunde cu procesiuni ortodoxe la care a participat chiar împărăteasa Eudoxia. În momentul cînd, considerente de ordin politic înclină balanța spre favoruri pentru ei, doar opoziția Sfintului Ioan oprește reîntoarcerea lor în bisericile dinăuntru cetății, așa cum cerea generalul Gainas, care, înconjurat de un cler arian numeros și instruit, se face interpretul arienilor.

Pe goți, care constituiau elementul de bază al arianismului încearcă să-i convertească la ortodoxie, trimițînd în acest scop călugări misionari pe malul mării Negre, unde erau mai numeroși, gîndindu-se și la o ierahie națională pentru ei. Socotindu-o ca pe o pepinieră pentru realizarea acestui scop, el se apleacă cu deosebită căldură și grijă asupra comunității goților ortodocși din capitală cărora le cedează biserica Sfîntul Pavel în care serviciul divin urma să se săvîrșească în limba lor națională. Participă chiar, într-una din duminici, la sfînta liturghie, rostind o frumoasă predică, tradusă deîndată în limba gotă de către un interpret, în care înfățișează chemarea tuturor neamurilor la creștinism, superioritatea acestuia față de toate filozofiile și participarea popoarelor la istoria mîntuirii²². Această comunitate s-a dezvoltat negreșit pentru că, aflat în exil, Sfîntul Ioan a continuat să-i poarte de grijă și se gîndea să dea un succesor episcopului got care murise²³, la acea dată deci comunitatea fiind condusă de către un episcop.

Reședința arhiepiscopului se află în apropierea palatului care adăpostea familia imperială și pe cei mai de seamă miniștri. Eutropiu era, la această dată, sfetnicul prim al lui Arcadiu și a arătat interes și pentru cele bisericesti. „A fost părtaş la legiferarea în probleme religioase și la politica de combatere a păgînismului și a ereziilor²⁴” și a sprijinit mereu pe arhiepiscop. Acestea, n-au constituit însă motive care să-l oprească pe Sfîntul Ioan de uneltirile eunucului, atît de lacom de glorie și de bani, mai ales cînd printr-un joc al sorții, oel care a voit să dărîme dreptul de azil al Bisericii, el însuși cerșește ocrotirea altarului²⁵. Aceasta dă prilej Sfîntului Ioan să rostească cele două faimoase omilii asupra dis-

²¹ P. Chrysostomus Baur, o. c., p. 47 și Aimé Puech, *Saint Jean Chrsostome*, p. 133.

²² P. Chrysostomus Baur, o. c., p. 70.

²³ Aimé Puech, *Saint Jean Chrysostome*, p. 135.

²⁴ Prof. Teodor M. Popescu, *Epoca Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în „Ortodoxia” nr. 4/1957, p. 544.

²⁵ P. G. LI, col. 392.

grației lui Eutropiu: „Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciuni. Unde este astăzi splendoarea aceluia renumit consulat, unde sînt acele strălucite torțe, unde acele aplauze, pelrecerile, ospețele și adunările sărbătorești, coroanele și veșmintele prețioase, unde este vuietul cetății, acele fericite aclamații din circuri și lingusirile spectatorilor. Toate acestea au trecut²⁶”. La caducitatea acestor mărimi omenești, pentru desemnarea căroră găsește expresie potrivită în cuvintele Ecclesiastului, opune trăinicia bunurilor pe care le oferă Biserica, cerind, în încheiere, clemență pentru cel ce și-a găsit refugiu la altar.

Împăratul Arcadiu era om „mic de stat, subțirel, fără putere, cu un ten negricios. Opacitatea sa spirituală și-o arăta în discuții și chiar în ochi, a căror pleoape atrăneau somnoroase și ostentive²⁷”. Viața sa se scurgea într-o somnolență bolnăvicioasă, fără nici o ocupație serioasă, în supunere față de miniștri și apoi de soția sa. Acest împărat, care nu era lipsit de unele însușiri sufletești, fiind pios, bine intenționat și binevoitor, capabil uneori de ambiție²⁸, nu putea avea însă o înțelegere reală pentru Arhiepiscopul Ioan, pe care l-a prețuit totuși, aprobarea pentru exilarea acestuia fiind încă un semn al slăbiciunii sale politice și al permeabilității la influența curtenilor.

Cea care se amesteca foarte mult în conducerea imperiului și în special după prăbușirea lui Eutropiu, era împărăteasa Eudoxia. Modesta orfană, fiică a generalului franc Banto, ajunsă, printr-o meandă a hazardului dar mai mult prin grija lui Eutropiu, soție a împăratului Arcadiu, a fost repede cuprinsă de toate ambițiile. S-a arătat, de altfel, o fire „foarte evlavioasă, respectuoasă cu oamenii Bisericii și îndeosebi cu cei cu reputație de sfințenie și cu monahii, darnică pentru biserică²⁹, participa cu însuflețire la diferite procesiuni religioase, organizate de către arhiepiscop, gest care impresionează pe Sfântul Ioan prilejuindu-i cuvinte ca acestea: „a lăsat toate semnele demnității ei împărătești la o parte, diadema, îmbrăcămintea de purpură, marea proprie și s-a amestecat cu poporul³⁰”.

Incordarea între arhiepiscop și împărăteasă, a cărei ambiție și îngîmfare cresc prin obținerea titlului de augustă (9 ianuarie 400) pare să aibă un început în zvonurile calomnioase potrivit cărora, acesta ar fi indicat poliției imperiale locul unde se ascunde nobilul Ioan, favoritul Eudoxiei. Incidentul cu văduva lui Teognost, pentru care Sfântul Ioan intervine la împărăteasă, cerind să nu răpească via acesteia, prilej cu care pomenește de

26 P. G. LII, col. 391.

27 P. Chrysostomus Baur, o. c., p. 31.

28 Prof. Teodor M. Popescu, o. c., p. 542.

29 Idem, ibidem.

30 Cf. P. Chrysostomus Baur, o. c., p. 36.

episodul similar din Vechiul Testament, asemănând deci pe augustă, direct sau indirect, cu Izabela, sporește dușmănia acesteia. Alte dușmăanii vor veni să se asocieze corului sinistru propunându-și să piardă pe arhiepiscop: Severian de Gabala, Teofil patriarhul Alexandriei și starețul Isaac, uneltirile lor culminând prin sinodul de la Stejar (403). În vila lui Rufin, pe pământul aflat sub jurisdicția episcopului de Calcedon și avind în frunte pe mitropolitul de Heracleea, 36 de episcopi în majoritate aduși de către Teofil din Egipt, invită pe arhiepiscop, care se afla în reședința sa din Constantinopol împreună cu un număr de 40 de episcopi, să dea seama în fața lor. Acesta socotește incompatibilă prezența sa în fața unui sinod din care nu sînt excluși dușmanii săi învederați și sinodul îl judecă în lipsă. În cadrul a 12 ședințe, un oarecare diacon Ioan aducînd împotrivă-i 29 acuzații la care starețul Isaac mai adaugă alte 17. Decizia de depunere primind semnătura împăratului, Sfîntul Ioan e nevoit să pornească spre locul exilului.

Credincioșii capitalei și un cutremur de pămînt determină pe împărăteasa să-l recheme de pe drumul exilului. Statuia ridicată, la puțin timp după aceasta, în onoarea Eudoxiei, în apropierea catedralei, face pe arhiepiscop să ia atitudine, declanșînd din nou furia împărătesei, care aruncă pe arhiepiscop în pustietatea unui exil fără întoarcere, la Cucuz, „locul cel mai deșert din întreg imperiul³¹”, legîndu-și de nume faima tristă de priponitoare a Sfîntului, cu care e cunoscută în istorie.

Credincioșii Constantinopolului și cei din Antiohia de altfel, au rămas constanți în atașamentul și dragostea pentru acest om, cu inima și gura de aur, determinînd rechemarea lui din primul exil și rămînînd neîmpăcat cu cel de al doilea exil, pînă cînd, peste treizeci de ani, primește, într-o exaltare de bucurie și cu deosebită evlavie, moaștele celui care a fost „ambasadorul săracilor”, „apostolul carității”, „episcopul poporului” și pe care împăratul Teodosie al II-lea le aduce în Constantinopol, dorind să ispășească astfel păcatele părinților săi.

CONCLUZII:

Sfîntul Ioan, căruia din veacul VI i s-a adăugat supranumele de „cel cu gura de aur” și-a cîștigat gloria de care se bucură în istorie nu numai prin frumusețea cuvîntărilor sale, ci prin întreaga sa viață, trăită în așa fel încît cu adevărat „va rămîne totdeauna unul din cele mai remarcabile exemple pe care omîenirea le-a văzut vreodată³²”.

³¹ P. G. LII, col. 739.

³² A. Vasiliev, o. c., p. 121—122.

La frumusețea cuvântărilor și la mulțimea scrierilor sale el a adăugat îndrăzneala de a îmbunătăți viața socială și individuală din vremea sa, cu o rivnă pe măsura vremurilor apostolice, care-i erau atât de dragi. Înțelegând să nu dea cu nimic înapoi pe calea spre realizarea binelui, a primit mai degrabă exilul și moartea.

Prin toate acestea Sfântul Ioan s-a impus în istorie alături de alte personalități ale vremii sale ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazians și Sfântul Grigorie de Nissa, viața sa închinată pe de-a-ntregul lui Dumnezeu, putindu-o numai așa încheia cu următoarele cuvinte: „Dumnezeu fie laudat întru toate, Amin”.

SLUJBA BOTEZULUI ȘI A MIRUNGERII ÎN BISERICA ARMEANĂ

Dr. Arhim. ZAREH BANONIAN

Credința Bisericii armene și mai cu seamă cultul ei au dat naștere la o mulțime de confuzii, controverse și scrieri cu caracter polemic.

Autorii care s-au ocupat cu acest subiect, lipsiți de o cunoștință suficientă a limbii armene și în neputință de a recurge la texte originale, n-au putut avea decât noțiuni și cunoștințe aproximative și n-au putut prezenta cititorilor decât păreri subiective cu privire la credința și cultul Bisericii armene.

La majoritatea scrierilor apărute până acum, în care se vorbește despre armeni și despre Biserica armeană, s-a repetat mereu că ei ar fi îmbrățișat monofizitismul lui Eutikie. Această afirmație este însă foarte puțin întemeiată, căci armenii nu numai că au condamnat și condamnă pe Eutikie și pe adepții săi, numărându-i între erefici, dar profesează aceeași învățătură de credință ca și Biserica de Răsărit.

Nu este acum momentul să expunem pe larg această problemă. Însă sperăm că în viitorul apropiat prin traducerea mai multor scrieri și rînduiri de cult ale Bisericii armene, se va vedea mai limpede adevărata ei credință spre cunoașterea reciprocă mai adîncită dintre Bisericile ortodoxe surori.

Iată de ce am crezut potrivit să traduc în primul rînd slujba Sfîntului Botez după ritul liturgic al Bisericii armene, făcînd cu aceasta un prim pas spre cunoașterea reciprocă și spre apropierea dintre Biserica Ortodoxă pe de o parte și Biserica Apostolică Armeană de cealaltă parte.

Astăzi, mai mult ca oricînd, preocupările ecumeniste au căpătat o mare amploare. În cadrul acestor preocupări, traducerea cărților simbolice și ale rînduiriilor de cult din diferite Biserici, constituiesc o contribuție importantă.

Taina Sfîntului Botez al Bisericii Armene a mai fost tradusă în limba română în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în următoarele lucrări:

1. V. N. Mustakov „Canoanele mărturisirii religiei creștinești păzite de Biserica armenescă”, traducere din limba rusă, București, 1850.

2. Preotul N. K. Moscofian (fost paroh al Bisericii armenice din București) „Liturgia pentru uzul Bisericii Ortodoxe Armenice de Răsărit”, București, Tipografia Cărilor bisericești, 1890.

3. Prof. L. Sarmacas: „Taina Botezului și Liturgia Bisericii Armenice de Răsărit”, Iași — 1895.

Aceste traduceri au avut o mare utilitate în epoca apariției lor, cînd în țara noastră nu se cunoșteau de loc sau se cunoșteau foarte puțin rînduilele de cult ale Bisericii armenice.

Vechile traduceri s-au epuizat de mult, fiind azi inaccesibile. Ținînd seama și de vechile traduceri, m-am străduit să dau o nouă traducere integrală a slujbei Sfîntului Botez și a Mirungerii după rînduiala Bisericii Armenice, ca o contribuție la cunoașterea mai aprofundată și la apropierea dintre Bisericile ortodoxe răsăritene.

Pentru aceasta, am luat ca bază textul original (armean) din Aghiazmatarul armean, în următoarele două ediții:

1. „Aghiazmatar al Bisericii Armenice”. Tipărit în tipografia Sf. Scaun Apostolic al Patriarhiei Armenice din Ierusalim. Ediția II-a 1886.

2. „Aghiazmatar al Bisericii Armenice”, tipărit în același loc 1932.

3. Pentru comparația cu rînduiala ortodoxă, ne-am servit de: „Aghiazmatarul” Bisericii Ortodoxe Române, București 1950.

4. „Teologia dogmatică și simbolică”, manual pentru institutele teologice, vol. II. București 1958.

5. Am mai folosit, de asemenea, volumul de: „Predici” (Carozner) al Arhimandritului Babken Kiuleserian, Constantinopol 1904.

Pentru a aduce la bun sfîrșit această lucrare de traducere, am apelat la sprijinul d-lui prof. H. Dj. Siruni, bîn cunoscător de limbi vechi, armenice, și al P. C. Preot prof. Ene Braniște, de la Institutul Teologic din București.

Cuvîntul „Botez” (măgărdutiun) în limba armeană vine, ca și în grecește, de la un verb care înseamnă a cufunda în apă sau a spăla întreg corpul.

Mîntuitorul a fost primul care S-a botezat prin cufundare. Acesta reprezintă un exemplu pentru toți cei vor fi botezați.

Formula cufundării în Biserica armeană, este: „Robul lui Dumnezeu (N) vine de la catehumeni la botez, se botează în numele Tatălui și Fiului și al Sfîntului Duh”, etc.

Săvîrșitorul Botezului este Episcopul sau preotul. În caz de nevoie, Botezul poate fi săvîrșit și de diacon.

Precum se va observa și din traducerea care urmează, slujba Botezului și a Mirungerii din Biserica Armeană, este foarte asemănătoare în liunile ei mari cu cea din Biserica Ortodoxă.

SLUJBA BOTEZULUI ȘI A MIRUNGERII

Venind nașul cu pruncul de botezat la biserică, preotul zice mai întâi „Tatăl nostru”... Apoi: „Binecuvântat este Duhul Sfânt Dumnezeuul adevărat”.

Diaconul citește psalmul 50: „Miluiește-mă Dumnezeuule după marea mila Ta...”

Preotul: „Slavă Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt”.

Diaconul: „Acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul: „Și iarăși cu pace¹ Domnului să ne rugăm, primește-ne, viețuiește-ne și miluiește-ne”.

Preotul: „Binecuvântare și slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul repetă de trei ori Aleluia, apoi citește Ps. 130:

„Doamne, nu s-a mindrit inima mea nici nu s-au înălțat ochii mei nici n-am umblat după lucruri mari, nici după lucruri mai presus de mine...”, etc.

Apoi: „Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea...”, etc.

Diaconul: „Și iarăși cu pace Domnului să ne rugăm, primește-ne și miluiește-ne”.

Preotul: „Binecuvântare și Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul: citește pe rînd psalmul 24—25—26.

După fiecare psalm, spune „Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Preotul și diaconul cîntă imnul următor, glas IV: „Treimea cea nedespărțită și Puterea cerească lumina a revărsat în lume. Să-i înălțăm binecuvîntări prin cîntări!

Cel ce, coborînd din ceruri, astăzi S-a pogorit² asupra apostolilor, adevăratul Duh Sfînt. Să-i înălțăm binecuvîntări prin cîntări.

Cel ce stă în tainele mîntuirii astăzi pogorîndu-se asupra apostolilor, S-a arătat prorocului. Să-i înălțăm binecuvîntare prin cîntări”.

¹ La Prof. Sarmacăș (*Taina Botezului și Liturghia Bisericii Armene de Răsărit*... Iași, 1895, p. 6 și urm), este tradus „pentru pace...” Socotim însă mai exactă traducerea „cu pace”.

² La Sarmacăș (op. cit., p. 6) = S-a sălășluit.

În timp ce se cântă acest imn, preotul, răsucind două panglicuțe de mătase, una roșie și alta albă, formează o cunună răsucită, căreia în limba armeană i se spune „*narod*”, care va fi pusă mai târziu pe capul celui ce va fi botezat.

Diaconul zice ectenia mică: „Cu sfânta Cruce să ne rugăm Domnului, ca prin ea să ne izbăvească de păcate și să ne viețuiască cu mila Sa. Atotputernicule Doamne Dumnezeu nostru, mintuiește-ne și miluiește-ne”.

Preotul citește următoarea rugăciune:

„Păzește în pace această cunună, Hristoase Dumnezeu nostru, sub umbra sfintei și cinstitei Tale cruci. Izbăvește-l pe cel ce o va purta, de vrăjmașul cel văzut și nevăzut. Învrednicește-ne cu mulțumire să Te slăvim pe Tine împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Apoi preotul zice: „Tatăl nostru...”, după care rostește de trei ori: „Doamne, miluiește”, apoi citește următoarea rugăciune:

„Doamne Dumnezeu nostru, Căla ce n-ai vroit a lăsa în părăsire neamul omenesc, care prin greșala sa depărtându-se de la Tine a căzut și a fost izgonit din raiul desfătării Tale. Dar avînd Tu milă de el, Te-ai pogorît de la a Ta înălțime la micimea moastră, luînd asupra-ți tot ceea ce este omenesc, afară de păcat. Prin patimile Tale și prin moartea Ta pe cruce ai răscumpărat mîntuirea și întoarcerea noastră, dîndu-ne viață din nou. Primește și acum, iubitorule de oameni Doamne, gîndul cel bun al făpturii Tale aceștia, care a venit să se apropie către Sfînta și adevărata Ta Dumnezeire, pentru a se numi creștin. Reînnoiește-l, scoțîndu-l de sub toată povara păcatelor și izbăvește-l de robia satanei. Dă lui putere și ajutor, pentru a se învrednici să fie curățit în sfîntă cristelniță, spre moștenirea împărăției Tale celei cerești. Căci, Ție, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, se cuvine slavă, stăpînire și cinste, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul rostește ectenia:

„Și iarăși cu pace Domnului să ne rugăm.

Pentru pruncul acesta să ne rugăm lui Dumnezeu Cel iubitor de oameni, pentru ca să-l miluiească după marea Sa milostivire.

Și să-l învrednicească de a doua naștere prin spălare și de veșmîntul neprihănirii, să-l numere cu credincioșii numelui Său, și să-l viețuiască cu darul milei Sale.

Doamne atotputernicule Dumnezeu nostru, mîntuiește-ne și miluiește-ne”.

Preotul, zicînd de trei ori: „Doamne, miluiește”, citește următoarea rugăciune:

„Primește, iubitorule de oameni Doamne, pe pruncul acesta ce se aduce Ție, și curățește mintea și cugetul lui de toate viciunile protivnicului. Și învrednicește-l prin sfânta cristelniță, să se curățească de păcatul strămoșesc și să se reinnoiască cu lumina darurilor Tale. Pentru ca și acesta împreună cu noi să mărească pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul rostește ectenia mică:

„Și iarăși cu pace Domnului să ne rugăm.

Pentru iertarea păcatelor și dezlegarea greșalelor și pogorirea milei lui Dumnezeu asupra pruncului acestuia, Domnului să ne rugăm”.

Preotul, zicînd de trei ori: Doamne, miluiește”, citește rugăciunea următoare:

„Doamne Dumnezeule Cel mare și slăvit de toate fapăturile, încredințîndu-se robul Tău acesta înfricoșatului și prea puternicului Tău nume, și-a plecat capul său sub numele Tău cel Sfînt, înaintea căruia îngenunchiază toate puterile cerești și pămîntenii și cele dedesubt și toată făptura cuvîntătoare mărturisește că Iisus Hristos este Domnul întru slava lui Dumnezeu-Tatăl³.

Deci, de acest înfricoșat al Tău nume, carele a izgonit înșelăciunile satanei și a înfrînt toate cursele rătăcirilor lui, să aibă parte și pruncul acesta. Privește, Doamne, cu mila Ta, către acesta și cu numele Tău cel atotbiruitor înlătură și îndepărtează de la el sfaturile, vortbele, faptele și toate amăgirile celui rău, cu care acela e deprins să înșele și să piardă pe oameni. Pentru ca, îngrozit de numele Tău cel atotbiruitor, să se zvîrcolească în chinurile cele nevăzute și cu jurămint îndepărtîndu-se de la pruncul acesta, să nu se mai întoarcă la el. Uplete-l pe pruncul acesta cu darurile Tale cele cerești, și înveselește-l cu chemarea cea bună, numîndu-se creștin. Și învrednicește-l prin sfînta cristelniță de botezul celei de a doua nașteri. Și primînd pe Duhul Tău cel Sfînt, să devină trup și mădular al Sfîntei Tale Biserici. Și prin neprihana încreștinării, viețuind cu evlavie în lumea aceasta, să ajungă la bunătățile lumii de apoi cu sfinții Tăi, slăvind stăpînirea Ta, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Apoi nașul îngenunchiază de trei ori, închinîndu-se și spunînd de trei ori: „Spre Tine m-am îndreptat de la naștere, din pîntecele maicii mele Dumnezeu meu ești Tu” (Ps. 21, 10). Apoi luînd în brațe pe prunc, se întoarce cu fața spre apus, și repetă după preot lepădarea următoare: „Ne lepădăm de satana, de toate înșelăciunile lui, de amăgirile lui, de sfaturile lui, de

3 1 Cor. 8, 6 și Filip. 2, 11.

căile lui, de voințele lui cele rele, de înșirii lui cei răi, de slujitorii săi cei răi; lepădându-ne, ne lepădăm⁴ (se repetă de trei ori).

Apoi toți se întorc din nou cu fața spre răsărit, preotul spunând: „Să ne întoarcem la lumina învățăturii dumnezeiești”.

Acum nașul repetă, după preot, mărturisirea următoare:

„Credem în Prea Sfânta Treime în Tatăl, în Fiul și în Sfântul Duh. În Bunavestirea lui Gavriil, în nașterea lui Hristos, în Botezul, Patimile, Răstignirea, Înarmorintarea de trei zile, Învierea, Dumnezeiasca Înălțare, șederea de-a dreapta Tatălui. Să mărturisim și să credem în înfricoșata și preaslăvita a doua Venire”.

Diaconul: „Aliluia!”⁴.

Preotul: „Pace tuturor!”.

Diaconul: „Și duhului Tău. Cu frică să ascultăm!”.

Preotul: „Sfânta Evanghelie a lui Iisus Hristos după Matei”.

Diaconul: „Slavă Ție, Doamne Dumnezeu nostru!”

„Proshume!”⁵ Dumnezeu grăiește!”

Preotul citește Sfânta Evanghelie (Matei 28, 16—20):

„După Învierea Domnului nostru Iisus Hristos...

Și iată eu cu voi sint în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului”.

Diaconul: „Slavă Ție, Doamne Dumnezeule!”

Preotul spune Crezul Niceo-Constantinopolitan.

Apoi preotul rostește rugăciunea Sfîntului Grigore Luminătorul: „Iar noi să preaslăvim pe Cel mai înainte de veci, închinîndu-ne Sfînteii Treimi și unei Dumnezeiri, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și în vecii vecilor. Amin”⁶.

Diaconul rostește ectenia mare, a cererilor:

„Și iarăși cu pace Domnului să ne rugăm!

„Și iarăși cu credință să ne rugăm și să cerem de la Domnul Dumnezeu și Mintuitorul nostru Iisus Hristos, la ceasul acesta de rugăciune, ca să ne învrednicească să fie primite și să asculte Domnul glasul rugăciunilor noastre.

„Să primească cererile inimilor noastre, să dezlege greșelile noastre, să ne miluiască pe noi.

„Rugăciunile și cererile noastre să ajungă pururea înaintea marelui Sale stăpîniri.

„Și să ne dăruiască nouă unire într-o singură credință și cu dreptate să ne îndeletnicim în fapte bune.

⁴ *Ortil* adică *dreptul* este unul dintre cuvintele grecești, păstrate în traducerea armeană a sfîntelor slujbe.

⁵ *Proshume!* = formă denaturată a cuvîntului grecesc „proshomen” adică: *Să luăm aminte!*

⁶ Rugăciunea aceasta nu e prevăzută în rînduiala Botezului tradusă de Sarmacas.

Ca Domnul atotputernic să reverse peste noi darul milos-tivirii Sale.

„Viețuiește-ne și miluiește-ne!

Preotul: „Doamne, miluiește!”

Diaconul: „Ca ceasul acesta și restul zilei în credință cu pace să o trecem, Ila Domnul să cerem!”

Preotul: „Dă, Doamne!”

Diaconul: „Pe îngerul păcii, păzitorul făpturii noastre, de la Domnul să cerem!”

Preotul: „Dă, Doamne!”

Diaconul: „Iertarea și dezlegarea păcatelor noastre de la Domnul să cerem!”

Preotul: Dă, Doamne!

Diaconul: „Puterea cea mare și tare a sfintei Cruci pentru ajutorul făpturilor noastre de la Domnul să cerem.

Preotul: Dă, Doamne!

Diaconul: „Și iarăși uniți pentru dreapta și sfinta credință noastră, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Doamne, miluiește!

Diaconul: „Pe noi înșine și unii pre alții Domnului Dumne-zeu Atotțiitorul să ne încredințăm!

Preotul: Ție, Doamne, ne încredințăm.

Diaconul: „Miluiește-ne pre noi, Doamne Dumnezeul nos-tru după mila Ta cea mare, să zicem cu toții într-un cuget!

Preotul: Doamne, miluiește (de trei ori).

Apoi citește următoarea rugăciune:

„Doamne Iisuse Hristoase, Mintuitorul nostru, Carele ești mare ca mila Ta și cu belșugul darurilor binefacerii Tale. Tu care prin voința Ta ai răbdat patimile Crucii și morții pentru păcatele noastre și ai dăruit cu îmbelșugare darul Duhului Tău Celui Sfânt fericiților Apostoli. Ție ne rugăm, Doamne, fă-ne pe noi părtași darurilor Tale dumnezești, dezlegării păcatelor și primirii Sfântului Tău Duh. Pentru că să fim învredniciți cu mulțumire să Te slăvim pe Tine, împreună cu Tatăl și cu Sfîn-tul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Apoi întorcându-se către credincioși, preotul îi binecuvintează cu Sfînta Cruce, zicînd:

„Pace tuturor!”

Diaconul: „Și Duhului tău”.

Preotul: „Cu pacea Ta, Hristoase Mintuitorul nostru, care e mai presus de mintea și de graiul nostru, întărește-ne pe noi și păzește-ne fără frică de tot răul. Fă-ne să fim asemenea cu adevărații Tăi închinători care se închină Ție cu Duhul și cu adevărul⁷. Că Prea Sfîntei Tale Treimi se cuvine slava, stăpîni-rea și cinstea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

⁷ Ioan 4, 23—24.

Preotul: Binecuvîntat este Domnul nostru Iisus Hristos. Amin; și rostește: „Tatăl nostru...”

Diaconul: „Aliluia, Aliluia, Aliluia!” și citește Ps. 117, vers. 1—20:

„Lăudați pe Domnul că este bun, că în veac este mila Lui...”, etc. Cînd se ajunge la versetul 20 („Aceasta este poarta Domnului...”), toți se îndreaptă spre naosul bisericii, cîntînd imnul următor, pe glasul 8.

„Doamne, deschide nouă ușa milostivirii Tale și invrednicește-ne pe noi să intrăm în locașul cel luminat împreună cu sfinții Tăi”.

La limanul pregătit sfinților Tăi primește-ne și pe noi, Mîntuitorule, prin înscrierea în cartea vieții.

La șederea Ta pe scaunul judecării, Judecătorule înfricoșat, îndură-te de faptele Tale cu binecuvîntarea și rugăciunile Sfinților mucenici”⁸.

Diaconul, citește psalmul 99 vers. 1—4 „Strigați Domnului tot pămîntul, slugiți Domnului cu veselie, intrați înaintea lui cu bucurie...”, etc.

Diaconul, ectenia:

„Cu sfința Biserică să ne rugăm Domnului, ca prin ea să ne mîntuiască de păcate și să ne viețuiască cu mila sa.

Atotputernicul Doamne, Dumnezeuul nostru, viețuiește-ne și mîluește-ne”.

Preotul rostește următoarea rugăciune:

„În acest sfinț locaș și înaintea sfintelor semne strălucite și de Dumnezeu primite, înaintea sfintului altar plecîndu-ne, cu frică ne închinăm, slăvind sfînta, minunata și biruitoarea Ta înviere. Și binecuvîntare și slavă îți aducem Ție și Tatălui și Sfîntului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

De aici, toți se îndreaptă spre sfîntul altar, cîntînd diaconul imnul următor, pe glasul 5:

„Hristos, Soarele Dreptății răsărind în lume, a izgonit întunericul neștiinței și după moarte și înviere S-a înălțat la Tatăl, de la Care a răsărit. Cu cei de pe pămînt, și cele cerești să se închine Lui și Tatălui și Sfîntului Duh. Pentru care, și noi ne închinăm Tatălui cu Duhul și adevărul”⁹.

În locuș Cuvîntului cel născut din pîntece, Carele S-a înălțat la ceruri, trimis a fost dintru înălțime vestitorul Tatălui, Duhul adevărului, ca să mîngie pe cei întristați de la Adam și să înarmeze cu foc ceata aleasă a apostolilor¹⁰. Pentru care, și noi ne închinăm Tatălui, cu Duhul și cu adevărul.

⁸ Imnul acesta lipsește din traducerea tipărită de Pr. Moscofian.

⁹ Ioan 4, 23—24.

¹⁰ Cp. Ioan 14, 16—17, 26; 5, 26; 15, 7—13.

Astăzi au încetat durerile de noapte, cele pline de chinuri, ale nașterii celui dintii, căci pe Cel născut în trup pentru moarte și stricăciune din nou îl naște Duhul ca pe un Fiu al luminii Tatălui ceresc. Pentru care și noi ne închinăm Tatălui, cu Duhul și cu adevărul"¹¹.

Apoi preotul ține în mâini vasul mic în care se află Sfântul Mir.

Diaconul zice: „Și iarăși cu pace Domnului să ne rugăm!”

Pentru pogorirea harului Sfântului Duh peste acest untdelemn Domnului să ne rugăm”.

Preotul: „Doamne, miluiește!” (de trei ori), apoi rostește următoarea rugăciune:

„Binecuvîntat ești, Doamne Dumnezeule atotputernice, care ți-ai ales popor nou pentru preoție și împărăție, popor sfânt și deosebit¹², după a căruia asemănare ai uns, de la început, pe preoți, pe prooroci și pe împărați, cu un astfel de prea sfânt untdelemn! Și acum ne rugăm Ție, Doamne binefăcătorule, trimite harul prea Sfântului Tău Duh, peste untdelemnul acesta! Pentru ca cel ce va fi uns cu El să-i fie spre sfințire duhovnicească, spre biruința împotriva vrăjmașului, spre a se întări să păstreze poruncile faptelor bune și ale sfaturilor înțelepte și învățătura dumnezeiască. Pentru ca să trăiască cu mințea luminată pentru mîntuirea lui, întru cîntea și slava prea Sfintei Tale Treimi și să se învrednicească a ajunge la moștenirea Sfinților celor ce sînt în lumină, slăvind pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor Amin”.

Apoi preotul toarnă apă pentru botez, în chip de cruce în cristelniță, rostind: „Glasul Domnului peste ape. Dumnezeul slavei a turnat, Domnul peste ape multe” (Ps. 28, 3). Apoi citește în continuare, tot restul psalmului: „Glasul Domnului e puternic...”, și celelalte.

Apoi diaconul citește din proorocia lui Ezechiel (36, 25—28): „Așa zice Domnul: Stropi-vă-voi cu apă curată și vă veți curăți de toate necurățiile voastre...”, etc.

În continuare, diaconul citește *Apostolul* de la Galateni (3, 24—29): „Deci Legea ne-a fost călăuză spre Hristos...”, etc.

La sfîrșitul *Apostolului*, diaconul rostește: „Aliluia” (de două ori) și prochimenul: „Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi” (Ps. 22, 1).

Preotul citește *Sfînta Evanghelie* de la Ioan (cap. 3, 1—8): „Și era între farisei un om cu numele Nicodim...”, etc.

¹¹ Acest imn lipsește din traducerea preotului Moscofian.

¹² I. Petru 2, 9.

Diaconul zice apoi ectenia mare a botezului:

„Și iarăși cu pace Domnului să ne rugăm! Pentru pacea de sus și pentru mîntuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm!”

Preotul: „Auzi-ne Doamne, și ne miluiește!”

Diaconul: „Pentru sfințirea apei acesteia cu Duhul Sfînt, Domnului să ne rugăm!”

Diaconul: „Pentru ca cel ce se va boteza în apa aceasta să se facă fiu al luminii, Domnului să ne rugăm!”

Preotul: Auzi-ne, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Pentru înzestrarea lui cu putere dumnezeiască împotriva potrivnicului prin ungerea cu untdelemnul acesta, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Auzi-ne, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Pentru ca să fie el vas sfînt a primi tainele de Dumnezeu date, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Auzi-ne, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Pentru ca să pășească el cu vrednicie la a doua chemare la care a fost chemat, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Auzi-ne, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Pentru ca să rămînă tare și statornic în învățătura credinței celei apostolice, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Auzi-ne, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Pentru ca să fie el moștenitor al bunătăților, făgăduite celor drepți, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Auzi-ne, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Pentru ca să-l izbăvească pe el și pe noi de tot necazul, minia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Mîntuiește, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Primește-l, viețuiește-l, miluiește și păzește-l pe el, Doamne, cu darul Tău!

Diaconul: Pe prea Sfînta Fecioară Maria, de Dumnezeu Născătoarea¹³, împreună cu toți Sfinții pomenind-o, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Pomeneste, Doamne, și ne miluiește!

Diaconul: Și iarăși pentru credința noastră cea dreaptă și sfîntă, Domnului să ne rugăm!

Preotul: Doamne, miluiește!

Diaconul: Pe noi înșine și unii pe alții Domnului Dumnezeu-Atotțiitorul să ne încredințăm!

Preotul: Tie, Doamne, ne încredințăm.

Diaconul: Miluiește-ne pre noi, Doamne Dumnezeul nostru, după mila Ta cea mare, cu toți într-un cuget să zicem:

Preotul: Doamne miluiește (de trei ori). Apoi preotul citește următoarea rugăciune:

¹³ - La Sarmacas (pag. 15) în plus: „și pe Sf. Ioan Botezătoru.” (nu corespunde cu Aghiasmatarul Bisericii Armene).

Tu, Doamne, cu puterea Ta cea mare ai făcut marea și pământul cu toate făpturile dintr-insele, ai despărțit și ai așezat apele mai presus de ceruri¹⁴ spre sălășluirea Puterilor cerești, care stau deapururi în a Ta mărire¹⁵. Trimis-ai și pe sfinții Tăi apostoli, dându-le porunca de a propovădui și a boteza toate neamurile, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh¹⁶. Și ai hotărât, cu cuvântul tău nemincinos, că „cei ce nu se vor naște din apă și din duh, nu vor intra în împăția lui Dumnezeu”¹⁷. De care cuvânt temindu-se robul Tău (roaba Ta), acesta (aceasta), și dorind viața Ta cea veșnică, a venit de bunăvoie să se boteze în apa aceasta duhovnicească. Așa dar, ne rugăm Ție, Doamne Iisuse Hrisoase, Cel ce ești prea curat și fără păcate, trimite pe Duhul Tău cel Sfint în apa aceasta și sfințește-o, așa cum ai sfințit Iordanul coborîndu-Te în el, ca preînchipuire a botezului în această cristelniță, pentru a doua naștere a tuturor oamenilor. Și fă ca această apă, în care se va boteza acum pruncul acesta, să-i fie spre iertarea păcatelor și spre primirea Duhului Tău Celui Sfint, spre înfierea de către Tatăl Tău cel din ceruri, și spre moștenirea împărăției Tale celei cerești. Pentru ca, curățit fiind de păcate, într-împlinirea voinței Tale să trăiască în lumea aceasta, iar în cea veșnică să dobindească bunătățile cele nesfârșite împreună cu toți sfinții Tăi. Și cu bucurie mulțumindu-Ți, să Te slăvească deapurea, pe Tine și pe Tatăl și pe sfântul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Apoi nașul dezbracă pe prunc și-l aduce alături de preot. Preotul, luînd în mîini *porumbița*¹⁸, face semnul crucii peste apă, în timp ce diaconul (corul) cîntă: „Amin, aliluia, aliluia, aliluia!”

Preotul cîntă: „Să se binecuvînteze și să se sfințească apa aceasta (cu sfînta Cruce binecuvîntează apa), prin semnul sfîntei Crucii, prin sfînta Evanghelie și Sfîntul Mir și cu darul sfîntului (al zilei), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul cîntă din nou: Amin. „Aliluia, Aliluia, Aliluia”.

Preotul repetă de trei ori binecuvîntarea de mai sus și apoi încheie, cîntînd: „Binecuvîntare și slavă Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

¹⁴ Cp. Geneză 1, 6—10.

¹⁵ La Sarmacș (op. cit., p. 15) „Care te mărește neîncetat” (trad. mai liberă).

¹⁶ Matei 28 =, 19.

¹⁷ Ioan, 3, 5.

¹⁸ Așa se numește la armeni vasul cu sfîntul Mir, folosit la botez și mirungere.

Apoi, preotul avînd în mîini sînta porumbiță, toarnă din ea Sîntul Mir în cristelniță, în chip de cruce, cîntînd împreună cu diaconul imnul următor, pe glasul VII compus din trei strofe, la fiecare început de strofă, preotul turnînd sîntul Mir în apă.

„Porumbelul trimis, pogorîndu-se din înălțimi cu răsunete mari în chip de lumină strălucitoare, i-a înarmat pe ucenici cu foc, lăsîndu-i nevătămați pe cînd erau în sfințitul foisor.

Porumbelul cel nematerialnic și nepătruns, care scrutează adîncurile lui Dumnezeu, care este de la Tatăl, vestește cea de a doua venire cea înfricoșată, a Celui ce este propovăduit de aceiași fire¹⁹.

Binecuvîntarea întru înălțimi Duhului Sînt, Carele de la Tatăl purcede, prin Care apostolii au băut din paharul nemuririi și au chemat pe cei de pe pămînt la ceruri”.

Apoi preotul citește următoarea rugăciune:

„Doamne, Care ai chemat pe robul Tău acesta (roaba Ta) spre sfințire și spre luminarea prin botez, ne rugăm Ție, Doamne, învrednicește-l pe El de marile Tale Daruri”. Dezbracă-l de păcatul cel vechi și reinnoiește-l spre o nouă viață și umple-l cu puterea Duhului Tău celui Sînt întru reinnoirea măririi Hristosului Tău. Că Ție, Atotputernicule, și Unuia-născut Fiului Tău și Sîntului Tău Duh, Izbăvitorului, se cuvine stăpînire și slavă, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin”.

Preotul întreabă pe naș: „Ce cere pruncul?”

Nașul răspunde: „Credință, Nădejde, Dragoste și Botez. Să se boteze, să se îndreptățească, să se curețe de păcat, să se izbăvească de diavol, și să slujească lui Dumnezeu”. (Întrebarea preotului și răspunsul nașului se repetă de trei ori).

Apoi preotul răspunde: „Fie ție după credința ta!” Și îndată preotul ia în mîini pruncul și afundîndu-l în apă, spune: „Robul (roaba) lui Dumnezeu (N) venit de la catehumeni la Botez, se botează în numele Tatălui (afundă odată) și al Fiului (afundă a doua oară) și al Sîntului Duh” (afundă a treia oară). După care spune în continuare: „Răscumpărat prin Singele lui Hristos din robia păcatelor, primește înfierea Tatălui ceresc ca să fie împreună-moștenitor cu Hristos și templu al Duhului Sînt”.

Apoi dînd pruncul în brațele nașului, preotul spune: „Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat, aliluia! Cîți în Tatăl v-ați luminat, Duhul Sînt să se bucure între voi”. Se citește apoi Ps. 33, 19—21: „Multe sînt necazurile dreptilor dar Domnul îi va izbăvi din toate...”, etc.

La urmă, preotul zice: „Slavă Tatălui și Fiului și Sîntului Duh, acum și pururea și în vechii vecilor, Amin”.

¹⁹ Această parte a imnului lipsește din traducerea preotului Moscitar.

Diaconul cîntă imnul următor, glas V:

„Tu, Carele ești de aceeași fire cu Tatăl și cu Fiul, purces în chip negrăit de la Cel ce este pururea, astăzi ai izvorît apa vieții în Ierusalim. Duhul lui Dumnezeu, miluiește-ne!

Tu, Carele ești împreună-ziditor cu Tatăl și cu Fiul, Care reinviezi făpturile în apă, astăzi naște fii ai lui Dumnezeu din ape. Duhul lui Dumnezeu, miluiește-ne!

Tu, Carele ești împreună slăvit cu Tatăl și cu Fiul, și pătrunzi adîncurile lui Dumnezeu, astăzi ai făcut înțelepți și pe cei nepricepuți. Duhul lui Dumnezeu, miluiește-ne!”²⁰

Apoi diaconul citește *Apostolul* de la Romani, 6, 3—12: „Oare nu știți că oricîți ne-am botezat în Iisus Hristos, în moartea lui ne-am botezat...”

Preotul citește *Sfînta Evanghelie* de la Matei Cap. 3, 13—17: „Atunci a venit Iisus din Galileia la Iordan către Ioan ca să se boteze...”

La sfîrșit, rostește „Tatăl nostru”, începînd cu „Binecuvîntat este Domnul nostru Iisus Hristos. Amin”.

Diaconul sau corul cîntă imnul următor, glas. VIII.: „Izvoarele al vieții, împărțitor de daruri, Duhule, pogorîndu-te din înălțimi (ceruri), ai împărțit apostolilor darurile Tale nepieritoare.

Cela ce purtîndu-Te peste ape, ai creiat făpturile. pogorîndu-Te (acum) în apă din cristelniță, naști fii ai lui Dumnezeu.

Cela ce cu podoabă reinnoiești de a pururea Biserica Ta cea nouă, fiii ei strălucesc cu nenumăratele Tale daruri”.

Preotul citește următoarea rugăciune: „Hristoase Dumnezeule, Carele ai luminat făpturile Tale răsărind în noi lumina dumnezeiască și acum ai izbăvit pe robul Tău acesta, l-ai curățit și l-ai îndreptat și i-ai dat cîntecul înfierii Tale, dăruiește-i, Doamne, și viețuire în dreapta și neprihănirea de toate zilele, orînduindu-l între drepții și sfinții Tăi. Pentru ca împreună cu ei să Te slăvească pe Tine, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin”.

Preotul, binecuvîntînd poporul, spune: „Pace tuturor!” și continuă: „Dumnezeule, Carele ești mare și veșnic și cunoscător al tuturor celor ascunse, ca Cel ție sfînt ești și între sfinți Te odihnești, Mîntuitorule al tuturor oamenilor, Carele ai dăruit cunoștința adevărului tuturor credincioșilor și le-ai dat putință să devină fii ai lui Dumnezeu, prin a doua naștere din apă și din Duh, Carele și pe robul Tău (N) l-ai reinnoit prin iertarea păcatelor în Sfînta Ta cristelniță, sfințește-l, Doamne, cu adevărul Tău și cu lumina harului Duhului Tău celui Sfînt, pentru ca să fie templu și lăcaș al Dumnezeirii Tale, ca să poată merge

²⁰ Imnul acesta lipsește din traducerea preotului Moscofian

pe toate căile dreptății și să stea cu îndrăzneală în fața înfricoșatului scaun de judecată al Unuia-născut Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia împreună cu Tine, părinte atotputernice și cu Duhul Tău cel de viață făcător și mîntuitor, se cuvine slava, stăpînirea și cinstea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin".

După această rugăciune, preotul de obicei ține în mîna stîngă vasul cel mic în care se află Sfîntul Mir²¹.

Diaconul cîntă imnul următor, pe glasul V:

„Părinte ceresc, Cea ce prin pilda Unuia-născut al Tău mai dinainte ai dat putere în sfîntul untdelemn, pentru ungerea celor ce vor fi unși, varsă și în untdelemnul acesta darul Tău cel ceresc.

Cela ce Te-ai pogorit între noi, Cea ce ești revărsare de Mir, Unsule al lui Dumnezeu²², Carele prin ungere ai unit Dumnezeuirea Ta cu firea omenească, varsă și în untdelemnul acesta darul Tău cel ceresc.

Cela ce Te-ai pogorit în sfîntul foișor peste apostoli spre a-i unge pe cei aleși, și cu această mirungere printr-înșii ne-ai renăscut și pe noi, cei din țărîină, făcîndu-ne fiii ai lui Dumnezeu, varsă și în untdelemnul acesta darul Tău cel ceresc!

Cela ce împodobești cu veșminte de lumină strălucitoare pe preamărita Biserică, mireasa Ta cea sfîntă, fiii ei împreună cu îngerii binecuvîntează pe Sfînta Ta Treime".

Urmează mirungerea pruncului, în chip solemn, cu semnul crucii, zicînd preotul pe rînd:

La frunte: „Untdelemn dulce în numele lui Iisus Hristos se revărsă asupra ta, pecetea darurilor cerești nestricăcioase".

La ochi: Pecetea aceasta în numele lui Iisus Hristos să lumineze ochii tăi, pentru ca să nu adormi niciodată în moarte.

La urechi: Mirungerea sfințită să fie ție spre ascultarea poruncilor dumnezeiești.

La nas: Pecetea aceasta în numele lui Iisus Hristos să-ți fie ție miros dulce de viață spre viață.

La gură: Pecetea aceasta în numele lui Iisus Hristos să-ți fie ție păzirea gurii și ușă de îngrădire buzelor tale²³.

La mîini: (întîi cea dreaptă): Pecetea aceasta în numele lui Iisus Hristos să-ți fie ție îndemn spre faptele cele bune, spre virtute și viețuire creștinească.

La piept (inimă): Pecetea aceasta dumnezeiască să zidească în tine inimă curată și duh drept să înnoască întru cele din înlăuntru ale Tale²⁴.

²¹ Aghiazmatarul prescrie că Mirul va fi turnat în palma stîngă a preotului, dar aceasta nu se mai aplică în practică.

²² Comp. Cîntarea Cîntărilor,

²³ Cf. Ps. 140, 3.

²⁴ Cf. Ps. 50, 11.

Pe spate: Pecetea aceasta în numele lui Iisus Hristos, să-ți fie ție pavăză ocrotitoare, cu care să poți stinge toate săgețile și focul celui rău.

La picioare (pe talpa picioarelor, începînd cu dreptul): Pecetea aceasta dumnezeiască să îndrepteze căile tale spre viața de veci, ca să nu fii abătut (din drumul drept).

Apoi preotul adaugă: Pace ție, celui de Dumnezeu mintuit! Pace ție, celui de Dumnezeu uns!

Iar nașul răspunde: Și duhului Tău".

Apoi noul botezat este înfășurat într-o pinză curată nouă și albă iar preotul îi leagă pe frunte panglica răsucită mai înainte (*narod*).

În acest timp, diaconul cîntă imnul următor (glasul IV):

„Dumnezeu a grăit dintru înălțime: Ascultați, locuitori ai pămîntului, pe Cel care, venind, a mintuit toate făpturile. Pentru ca numele Domnului să cîntăm și binecuvîntări să înălțăm întru înălțimi (întru cei de sus).

Noul Israel ne-am numit întru Hristos, părtași ai Domnului am devenit și moștenitori împreună cu Hristos. Pentru că numele Domnului să cîntăm și binecuvîntări să înălțăm întru cei de sus.

Din piatra vieții am gustat, căci dulce e Domnul și cu untdelemnul sfînt ne-am uns cu credință. Pentru ca numele Domnului să cîntăm și binecuvîntări să înălțăm întru cei de sus.

Ție ne încredințăm, căci ești maica și roaba lui Hristos. Mijlocitoare fii pentru noi, pentru ca numele Domnului să cîntăm și binecuvîntări să înălțăm întru cei de sus!"

Apoi preotul citește următoarea rugăciune:

„Binecuvîntat ești, bine îngrijitorule Dumnezeu, Carele ai îmbrăcat pe robul Tău cu veșmîntul mîntuirii și cu haina bucuriei, și i-ai pus pe cap coiful mîntuirii și cununa darurilor și arma nebiruită împotriva potrivnicului. Pentru care, și noi cu mulțumire Te slăvim pe Tine, împreună cu Fiul și Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin".

Apoi: „Pace tuturor”!

„Doamne Dumnezeule, atotputernic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Ție îți pleacă credincioșii capetele lor. Tinde dreapta Ta cea nevăzută și binecuvîntează-i pe ei, și faptele mîinilor lor împlinește-le! Și pe cei care viețuiesc în feciorie în-tărește căile lor cu răbdare și cu toată cinstirea de Dumnezeu și păzește-i în pace! Pe pruncul acesta hrănește-l și călăuzește-l pînă la vîrsta bărbăției, și păzește pe toți în casele lor, cu bucurie întru Domnul nostru Iisus Hristos. Cu care, Ție, Tatălui

și Duhului Tău celui sfânt, se cuvine slavă, stăpînire și cinste, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin"²⁵.

Apoi preotul ia în brațe pe noul botezat, îl duce în fața sfîntului altar, zicînd psalmul 42 (începînd de la vers. 4): „Și voi intra la jertfelnicul lui Dumnezeu, al lui Dumnezeu Cel ce veselește tinerețele mele...”

Și ajungînd în fața Sfintei Mese, preotul se închină, zicînd: „Robul lui Dumnezeu (N) venit de la catehumeni la botez, și de la botez la închinăciune, se închină înaintea Sfintei Mese (preotul se închină), se închină la sfîntul Altar, (preotul se închină din nou), se închină la sfînta cristelniță (se închină din nou), căci s-a dezbrăcat de necredință și s-a îmbrăcat cu lumina cunoașterii de Dumnezeu”. (Preotul repetă de trei ori aceasta).

Apoi, preotul dă *Sfînta Impărtășanie* pruncului. După care zice de trei ori: „Doamne, miluiește!” și citește rugăciunea: „Slavă Ție, Impărate veșnic, Cea ce faci să crească și să se umple biserica Ta cu lumina credinței a nenumăraților mîntuiți, prin cunoașterea dumnezeirii Hristosului Tău, pe care prin a doua naștere i-ai învrednicit înfierii Tatălui Tău celui ceresc, împărtășindu-i cu Trupul și Sîngele Unuia-născut al Tău. Păzește, Doamne, și pe robul Tău acesta în sfințirea Duhului Tău celui sfînt, ca să îndeplinească cu curăție voia Ta, și în stare de nevinovăție să ajungă la viața cea veșnică. Iar pe noi toți din jurul acestuia binecuvîntează-ne cu darurile și cu iubirea de oameni, a Domnului nostru Iisus Hristos. Împreună cu care, Ție, Tatălui și Duhului Tău celui Sfînt, se cuvine slavă, stăpînire și cinste, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Pace tuturor!

„Doamne Iisuse Hristoase, Cea ce ești pacea și Intemeietorul păcii, Uns închinat și arhiereu veșnic, iată robul Tău (N) a primit mirungerea sfințeniei, pentru care Te rugăm, Doamne, să nu fie șters din cartea vieții Tale. Iar noi să ne învrednicim mării Tale celei cerești, cînd vei încununa pe sfinții Tăi și pe iubitorii numelui Tău celui sfînt. Ca neîncetat să te slăvim, ca și pe Tatăl și pe Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Apoi preotul dă pe noul botezat în brațele nașului și ia în mînă sfînta Cruce.

Diaconul rostește ectenia:

„Cu sfînta Cruce Domnului să ne rugăm, pentru ca cu aceasta să ne izbăvească de păcate, și să ne viețuiască cu darul

²⁵ La Sarmacăș (op. cit. p. 22) în locul acestei rugăciuni se află cea care se zice aici mai tîrziu, și anume: „Doamne, Iisuse Hristoase, Cea ce ești pacea...” Noi urmăm rînduiala din Aghiazmatarul armean, ed. Ierusalim, 1927.

milei Sale. Atotputernicul Doamne Dumnezeu nostru, viețuiește-ne și miluiește-ne.

„Preotul, cu crucea în mână, rostește următoarea rugăciune:

„Robul Tău acesta care s-a botezat și s-a luminat și i-ai dat puterea Ta, Doamne, dă-i și statornicie ca să rămână pururea în sfințenia Ta, strălucind în lumina învățăturii Tale. Ajută-l să păstreze toate darurile ce i le-ai dat. Ferește-l de rătăcirile vrășmașului, de amăgirile aceluia și de fapte rele, pentru ca cu lumina învățăturii Tale să fie călăuzit de poruncile Tale și cu bună purtare să ajungă la odihna Ta cea veșnică, pe care ne-ai făgăduit-o. Trimite, Doamne, îngerul Tău de pace ca să-l păzească. Iar pe noi toți învrednicește-ne să așteptăm cu nădejde a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos.

Împreună cu care, Ție, Tatălui și Sfântului Duh, se cuvine slavă, stăpînire și cinste, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

După această rugăciune, cei prezenți sărută pe noul botezat, iar corul sau diaconul cîntă imnul următor (glasul VIII):

„Cela ce este nevăzut și nepătruns, mai presus, de serafimi, pentru mîntuirea noastră a venit, Împăratul nemuririi. Binecuvîntare Celui ce L-a trimis!

Trimis a fost arhanghelul către serafimul cel pămîntesc²⁶ pentru a-i spune: Domnul și Ziditorul, Cel trimis de la Tatăl, Se va întrupa din tine, ca Mîntuitor.

Botează-Se în Iordan cu mărturisirea Tatălui și a Duhului, Osanna întru înălțime, cîntau pruncii, binecuvîntarea Fiului lui David”!

„Slavă Tatălui și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Și la ieșirea Lui din apă, iată, cerurile s-au deschis, Duhul Sfînt în chip de porumbel pogorînd asupra Făcătorului de viață, Binecuvîntare Celui ce L-a trimis!”

Diaconul rostește ectenia: „Cu sfință cruce Domnului să ne rugăm!”

Preotul se roagă: „Ocerotitorule și nădejdea credincioșilor, Hristoase Dumnezeule și Mîntuitorul nostru, apără, păzește și binecuvîntează pe robul Tău nou botezat (N), și pe tot poporul Tău credincios (se poate pomeni și numele nașului, nașei), sub umbra sfintei și cinstitei Tale cruci. Mîntuiește-l și izbăvește-l de vrăjmașii cei văzuți și nevăzuți. Încrednicește-l ca cu mulțumire să Te slăvească pe Tine, ca și pe Tatăl și pe Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

²⁶ Adică Sfînta Fečioară.

După învățătura veche din Aghiazmatar, noul botezat este dus acum acasă, pentru a fi predat mamei. Astăzi însă de obicei, mama copilului, care până aici se afla în afara bisericii, vine acum în biserică, în fața sfântului Altar, unde nașul îi încredințează în mod solemn pe noul botezat. Este obiceiul ca mama copilului să sărute întâi mâna nașului, iar apoi să ia în primire pruncul.

Aghiazmatarul ne dă și imnul care se cântă odinioară atunci când noul botezat era dus acasă, iar acum se cântă în biserică, de către diacon (glas VII):

„Lumină din lumină de la Tatăl ai fost trimis și te-ai întrupat din Sfânta Fecioară, pentru ca să reinnoiești pe Adam cel prihănit.

Tu, Dumnezeuule, pe pământ Te-ai arătat și între oameni ai viețuit și ai mântuit lumea toată de blestemul lui Adam²⁷.

Din ceruri mărturisindu-te pe Tine, glasul Tatălui Tău a zis: Acesta este Fiul meu! Iar Duhul Sfânt, prin arătarea Sa în chip de porumbel, Te-a arătat”.

Predind copilul în brațele mamei, preotul spune: „Că tu ești Căla ce m-ai scos din pîntecele maicii mele, din sinul maicii mele, nădejdea mea!

Către Tine m-am îndreptat de la nașterea mea, Tu ești Dumnezeuul meu”. (Ps. 21, vers. 9—10).

Apoi diaconul citește *Apostolul* din Epistola Sf. Pavel către evrei (Cap. 2, vers. 14—18).

„Deci, deoarece pruncii s-au făcut părtași Trupului și Sin-gelui...”, etc.

Apoi urmează *prochimenul* cântat de diacon sau cor:

„Aliluia, aliluia.

Din gura pruncilor și a celor ce sug ai întocmit laudă”.

Preotul citește *Sfânta Evanghelie* de la Marcu (9, 33—37):

„Venind Iisus în Capernaum și intrînd în casă i-a întrebat: „....” etc²⁸.

Diaconul cântă imnul următor (glasul 7):

„Întru noul Sion s-au născut pruncii din sfînta cristelniță, împodobiți cu darul Duhului lui Dumnezeu, Binecuvîntați pe Tatăl ceresc în ziua nașterii din Sfînta Fecioară, de la care ați fost izbăviți de blestemul cel dintîi!

Cu singele Mielului prea curat s-au mîntuit popoarele în ziua nașterii celei mai presus de fire din Fecioară. Lăudați pe Unul-născut, Care a binevoit să se intrupeze fără sămîntă din-tr-însa, de la care ați fost izbăviți de blestemul cel dintîi.

²⁷ Comp. cu rugăciunea pentru sfințirea apei din slujba Aghiazmei mari în ritul ortodox: „Că Tu, Dumnezeu nostru, pe pământ Te-ai arătat și cu oamenii împreună ai petrecut”. (Molitfelnic rom. Buc, 1937, p. 169).

²⁸ Cele ce urmează de aici înainte lipsesc în traducerea preotului Moșeșian.

Cu darurile neșecate ale Duhului, s-au luminat neamurile păgîne în ziua nașterii din Fecioară a Cuvîntului. Cu Care Sfîntul Duh e împreună-slăvit. Lăudați cu cîntări duhovnicești pe Cel care a curățit și a împodobit trupul Fiului!"

Preotul citește următoarea rugăciune: „Binecuvîntat ești, Doamne Dumnezeu atotputernic, și binecuvîntată este mila nesfîrșită a iubirii Tale de oameni! Care ai invrednicit pe robul Tău acesta, adus Ție, să fie părtaș Duhului Tău Celui sfînt. Și acum ne rugăm Ție, îndreaptă căile acestuia și întărește-l în frica Ta ca să îndeplinească poruncile Tale luminate și în toate zilele vieții sale păzește-l în pace și fără păcate. Cu darul și cu iubirea de oameni, a Domnului și Mîntuitorului nostru Hristos, cu Care împreună ești binecuvîntat, Părinte Atotputernice, și cu Făcătorul de viață Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul: „Cu sfînta Cruce Domnului să ne rugăm...”

Apoi tot preotul spune: „Binecuvîntat este Domnul nostru Iisus Hristos. Amin” și „Tatăl Nostru carele ești în ceruri...”etc. Cu aceasta se încheie slujba botezului.

Rînăuiala după a opta zi (spălarea sau ștergerea Mirului)

Odinioară această slujbă se oficia și în biserică și acasă. Astăzi însă, se mai păstrează obiceiul acesta, cînd preotul săvîrșește această slujbă. Dar în unele locuri se mai păstrează obiceiul de a se aduce copilul la biserică a opta zi.

Preotul ridicînd de pe capul pruncului cununa, pusă în ziua botezului zice următoarea rugăciune: „Doamne, Carele prin lumina învățaturii Tale ai călăuzit pe robul Tău (N) la a doua naștere din apă și din Sfîntul Duh, întărește-l în credință și în dragostea Ta, izbăvește-l de cel rău, și dă-i viață! Cu darul și cu îndurările Unuia-născut Fiului Tău, împreună cu Care binecuvîntat ești, Părinte atotputernice, și cu făcătorul de viață și mîntuitorul Duhul Tău cel Sfînt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Apoi preotul spală pe noul botezat, după care rostește următoarea rugăciune: „Curățindu-l de păcate, botezul în sfînta crîstelnită ai dăruit pruncului acestuia, prin mîna slujitorului Tău. Iar acum mă rog, Ție, Doamne, fă să răsără în inima acestuia lumina chipului Tău, înarmează-l cu credință împotriva vrăjmașului, întărește-l pe piatra poruncilor Tale, și veșmintul neprihănirii lui, păzește-l nepătat și curat de toate păcatele. Și pece-tea Duhului Tău Celui Sfînt păzește-o nestrîcată pînă la ziua înfricosatei judecăți de apoi, și îndură-te de noi după marea mila Ta. Că Dumnezu binefăcător și iubitor de oameni ești, și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

„Pace tuturor!

„Cu Tine s-a îmbrăcat (pruncul acesta), Domnul și Dumnezeu nostru, și Ție și-a plecat capul său. Păzește-l nebiruit în luptele cu vrăjmașul cel semeț și cununa Ta neprihănită biruitoare pînă la moarte aratăne-o tuturor! Că a Ta este mila și viețuirea noastră, Hristoase Dumnezeul nostru, și Ție slavă înălțăm, împreună și Tatălui și prea Sfîntului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Apoi preotul spală fața pruncului, spunind: „Te-ai îndreptățit, te-ai sfințit, te-ai întărit, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Rînduiala la 40 de zile după naștere (Imbisericirea).

După 40 de zile de la naștere, venind mama la biserică, face 40 de mătănii în fața ușii de la intrare, apoi ia pruncul în brațe, și preotul citește următoarea rugăciune pentru mama pruncului: „Doamne Dumnezeul nostru, Carele ai venit pentru mîntuirea neamului omenesc, caută spre roaba Ta aceasta (N), dă-i adăpostire în sfînta Ta biserică sobornicească și apostolească, învrednicește-o să intre în locașul Tău cel sfînt, și să se împărtășească cu Trupul și Sîngele Tău mîntuitor. Indepărtează și spală necurățenia trupului și prihana sufletului ei, la împlinirea acestor 40 de zile. Curățește-o prin mîna cinstitului cin preoțesc și învrednicește-o să intre întru sfințenia măririi Tale și să se bucure de bunătățile Tale cele nesfîrșite. Că Ție se cuvine slavă și stăpînire în veci. Amin”.

Pace tuturor!

„Cela ce ești reînnoirea celor învechiți și viață muritorului neam omenesc, tu ești puterea și ajutorul celor ce caută la Tine sprijin. Să fie neclintit darul milei Tale asupra acestui prunc, care a venit a patruzecia zi să se închine în sfînta Ta biserică, ca să fie puternic și fără frică, împotriva lucrării vrăjmașului, păzit fiind cu dreapta Ta cea sfîntă²⁹. Că Tu ești însoțitorul și binefăcătorul tuturor. Păzește-l și sfințește-l cu dreapta Ta, și învrednicește-l să primească Trupul și Sîngele Tău cel sfînt și arvuna sfîntului Tău Duh. Rugîndu-Te, Doamne, ca să primească el duhul curăției, duhul blîndeții, duhul adevărului, duhul învierii. Să fie nepătat și curat să se încunună cu crucea Ta de-a dreapta Ta, în împărăția Ta cea cerească. Că Ție, împreună și Tatălui și Sfîntului Tău Duh, se cuvine slavă, stăpînire și cinstirea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.”

Apoi toți intră în biserică, rostind preotul ps. 42, începînd cu vers. 4: „Intra-voi la jertfelnicul lui Dumnezeu, la Dumnezeu Cel ce veselește tinerețele mele...”, etc.

²⁹ Traducerea acestui text e diferită la Sarmacăș (Op. cit. p. 29).

La urmă: „Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul rostește ectenia: „Cu sfânta biserică³⁰ Domnului să ne rugăm, pentru ca cu aceasta să ne izbăvească de păcate și să ne viețuiască cu darul milei Sale.

Atotputernicul Doamne Dumnezeu nostru, viețuiește-ne și miluiește-ne!”

Preotul rostește următoarea rugăciune: „În acest sfânt locaș și înaintea sfintelor semne strălucite și de Dumnezeu primite, înaintea Sfântului Altar, plecându-ne cu frică ne închinăm, slăvim sfânta și minunata și biruitoarea Ta înviere. Și binecuvîntare și slavă îți aducem Ție, și Tatălui și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Și cu toții se îndreaptă către sfântul Altar, diaconul citind imnul următor (glas. I.):

„Cuvinte, Cel mai înainte de veacuri, intrupîndu Te din Fecioară, ai venit astăzi la templu, spre a împlini Legea, pentru mîntuirea neamurilor.

Cela ce șezi pe tronul cel nefăcut de mină și ești lăudat de îngeri, astăzi fiind ținut pe brațele lui Simeon, ne duci pe noi la viața Ta cea veșnică³¹.

Cela ce ești dezlegătorul celor legați, dăruitor de daruri tuturor, astăzi cu rugăciunile bătrînului, dezleagă-mă și pe mine, mult păcătosul, din lanțurile morții, la viața Ta cea veșnică”.

Diaconul: Aliluia, *ortil*³²

Preotul citește *Sfînta Evanghelia* de la Luca 2, 22—35): „Și cînd s-au împlinit zilele curățirii lor...”, etc.

Apoi preotul citește următoarea rugăciune, înaintea altarului: „Doamne Iisuse Hristoase, Carele după patruzeci de zile, potrivit Legii lui Moisi, ai venit la templu împreună cu Maica Ta Maria, și ai fost purtat pe brațele lui Simeon, ne rugăm și cerem de la Tine, păzește pe pruncul acesta și crește-l cu harul și cu puterea Ta nevăzută. Și învrednicește-l să fie pârtaș la moștenirea aleșilor Țăi, și să fie păzit sub umbra Dreptei Tale. Că Ție, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, se cuvine slavă, stăpînire și cinste, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Diaconul cîntă imnul următor, glas 5:

„Născătoare de Dumnezeu, ușă cerească, vestea glasul îngerului, bucură-te! Cu Tine este Domnul!

³⁰ La Sarmacș (o. c. p. 29): Cu Sfînta Gruce.

³¹ Aluzie la rugăciunea dreptului Simeon; „Acum slobozește...” (Luca 2, 22 și urm).

³² Vezi în urmă, nota 4.

Cela ce șade între heruvimi împreună cu Tatăl, a binevoit să se slăsluiască în pîtecele Tău neprihănit. Bucură-te, cu Tine este Domnul!

Cel impresurat și păzit de serafimii cei de foc, astăzi între oameni S-a arătat în brațele unui pămîntean, Bucură-te, cu Tine este Domnul!

În continuare, preotul luînd pruncul în brațe, se îndreaptă spre Sfînta Masă și spune: „Robul lui Hristos (N) a venit să se închine. Se închină la sfîntul Altar, se închină la Sfînta Masă, se închină la sfînta cristelniță, cel ce s-a dezbrăcat de păgînatate și s-a îmbrăcat cu lumina cunoștinței de Dumnezeu”. (Se repetă de trei ori).

Diaconul rostește ectenia:

„Cu sfînta Cruce, să ne rugăm Domnului, pentru ca cu acesta, să ne izbăvească de păcate, și să ne viețuiască cu darul mîlei Sale, atotputernicule Doamne Dumnezeul nostru, viețuiește-ne și miluiește-ne!

Preotul: „Ocrotitorule și nădejdea credincioșilor. Hristoase Dumnezeule și mîntuitorul nostru, apără, păzește și binecuvîntează pe robul Tău nou-botezat (N), pe nașul, pe nașa, pe părinți și pe tot poporul Tău credincios, sub umbra sfîntei și cinstitei Tale cruci. Mîntuiește-i și izbăvește-i de dușmanii cei văzuți și nevăzuți, învrednicește-i ca cu mulțumire să Te slăvească pe Tine și pe Tatăl și pe Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

Preotul: „Binecuvîntat este Domnul nostru Iisus Hristos, Amin. Tatăl Nostru, Carele ești în ceruri...”, etc.

UN LUPTĂTOR PENTRU DESĂVÎRȘIREA UNITĂȚII DE STAT: dr. AVRAM IMBROANE

de: dr. Th. N. TRĂPCEA

Din pleiada luptătorilor pentru unirea provinciilor românești într-un singur stat unitar, național, Avram Imbroane ocupă loc de frunte pentru combativitatea și intransigența sa, pentru sacrificiul și devotamentul închinat patriei, pentru ideile sale politice, sociale și culturale.

S-a născut la 29 februarie 1880, în comuna Coștei de lângă Virșeț (RFI) din părinți țărani. Studiile începute la școala primară din comuna natală, le-a continuat la gimnaziul din Biserica Albă, apoi la liceul din Brașov. Încercînd eă tîlmăcească colegilor din gimnaziu sensul lucrării lui Vincențiu Babeș „Die Sprach und Nationalitätenfrage in Österreich”, despre egala îndreptățire a naționalităților din Austro-Ungaria, a fost constrins să părăsească școala. Episodul relevă două aspecte ale firii lui Imbroane: temeritatea și sentimentul patriotic, care aveau să-l însoțească toată viața.

Absolvind liceul s-a înscris la Facultatea de drept din Budapesta, unde n-a rămas decît un an, fiind constrins să-și facă serviciul militar. Devenise recidivist, fiindcă-și manifestase din nou sentimentul național. La Budapesta a fost și secretarul „Societății de lectură Petru Maior”¹. După terminarea serviciului militar s-a înscris la Facultatea de teologie și filozofie pe care a absolvit-o cu distincție. Succesul i-a asigurat o bursă din partea Fundației Gojdu, bursă care i-a facilitat să-și completeze, între anii 1907—1910, pregătirea profesională, prin audierea de cursuri la universitățile din Viena, Leipzig, Berlin, cursuri de economie agrară și retorică.

Încă din vremea studenției, a luat parte activă la viața politică din Banat, participînd la alegerile pentru deputați. În 1906, se da lupta pentru alegerea unui deputat român pentru dietă, în cercul electoral Moravița. Campania se desfășura în condiții dificile, alegătorii fiind expuși amenințărilor și brutalităților din partea jandarmilor. Într-o asemenea împrejurare, Imbroane dovedi inițiativă, curaj și elocință. „Un orator excelent și priceput

¹ Aurel Cosma, *Bănăjenii de altădată*, vol. I, Timișoara, 1933, pp. 106—110. Datele tipografice au fost date chiar de Imbroane lui Aurel Cosma.

în a scormoni focul sentimentelor naționale, spune un martor ocular despre Avram Imbroane; a vorbit mult și frumos, bine și cuminte ... în graiul țăranului român, spunînd fără frică adevăruri, care nu s-au rostit în asistență cu jandarmi"².

Una din trăsăturile esențiale care-l situează pe Imbroane în rîndul întii al luptătorilor pentru desăvîrșirea unității naționale este viziunea sa asupra întregului neam românesc, ocupîndu-se în egală măsură de soarta tuturor românilor din fosta monarhie austro-ungară³. Consecvent acestei atitudini adresează apel călduros învățătorilor români din fostul imperiu habsburgic, cu prilejul congresului care s-a ținut la Cluj, să participe masiv, pentru ca prin prezența lor să demonstreze unitatea acestui popor⁴.

După întoarcerea din Germania, Imbroane își ia doctoratul în teologie și filozofie. Cu acest prilej i s-o oferit o catedră la facultatea pe care o absolvise, dar Imbroane a preferat un post mai umil, la consistoriul episcopiei din Caransebeș, pentru a fi în mijlocul poporului de unde plecase⁵. În 1910 participă din nou la campania electorală, în aceeași circumscripție. Deși acțiunea organizată a guvernului făcea iluzorie orice șansă de reușită din partea românilor de a-și alege candidatul, Avram Imbroane s-a aruncat în luptă cu căldura temperamentului său personal. După trecerea anilor amintindu-și acest episod din viața sa, Imbroane avea să spună cu satisfacția împlinirii unei datorii față de neam: „în luptele mele din trecut, marea mea fericire a fost să văd filfiind pe clădirea primăriei din Moravița drapelul românesc înfipt acolo de alegătorii români. ... cînd jandarmii umblau să-mi taie capul, Mor împăcat și liniștit, fiindcă ochii mei au văzut un simbol”⁶.

Imbroane nu avea să stea mult timp la Caransebeș, fiindcă consistoriul episcopal, apreciindu-i calitățile, îi acorda o bursă pentru completarea studiilor la universitatea din Munchen, unde profesa la catedra de economie renumitul profesor Luglio Brentano. Bursa i-a fost acordată și cu o condiție: la întoarcere să primească funcția de redactor „membru intern” cum i se spunea, la „Drapelul” din Lugoj. Orașul, la data aceea, reprezenta terenul pe care se înfruntau naționalismul șovin dezlănțuit de guvern și rezistența eroică a populației românești supusă

2 VI. Spătaru, *Lupta națională în cercul electoral dietal Moravița, Caransebeș*, 1906.

3 „Drapelul” nr. 34 și 35/1913.

4 Idem, nr. 81/1913.

5 A. Cosma, o. c.

6 Dr. Av. Imbroane, *Pentru românii de peste hotare*, Timișoara, 1934; cf. Caius Brediceanu, *Amintiri din viața mea*, 1936; cf. „Drapelul” nr. 58/1910 și „Vestul” din Timișoara, nr. 2242/1938.

deznaționalizării, rezistență izvorită din instinctul de apărare. Era nevoie, de capacități intelectuale deosebite, alături de Vale-riu Braniște și alții, care să înfrunte lupta grea în desfășurare.

În 1911, Imbroane se întoarce la Lugoj, unde luă în primire și locul de diacon predicator la biserica ortodoxă. Până în 1914, cât a stat în acest oraș, Avram Imbroane a desfășurat prin grai viu și prin scris o vastă acțiune educativă, moralizatoare. Până la data amintită, Imbroane a desfășurat activitate multilaterală ca președinte al „Societății pentru fondul teatrului român”, al „Societății meseriașilor” și al „Reuniunii de cîntări”.

Privită prin perspectiva vremii, această perioadă din activitatea lui Imbroane dezvăluie un cald și luminat sentiment patriotic, îmbinat cu o gândire elevată.

În articolele publicate, el tratează probleme cu conținut variat. În primul rînd cele privind țărănimea noastră. Expune principiile de organizare ale cooperativelor satești din Germania („însoțitori satești”), cu scopul să familiarizeze țărănimea bănățeană cu acest nou mod de organizare a vieții satești pentru o viață mai bună, eliberată de exploatare⁷. Rolul femeii în familie și în societate este o altă preocupare a lui Imbroane⁸. Dar discuția asupra acestui subiect n-o face din plăcerea de a teoretiza, ci cu scopul de a combate un aspect negativ al acestei societăți, în care femeia și familia nu sînt apreciate la justa valoare⁹.

În șase scrisori adresate din München, Imbroane relatează eferescența spirituală care domină Germania și în special capitala Bavariei; relevă caracterul social-democrației germane, care preconiza cucerirea puterii de stat pe cale legală, ducerea luptei împotriva capitalismului prin organizarea muncitorimii în sindicate și cooperative de consum, folosirea luptei de clasă ca mijloc pentru socializarea mijloacelor de producție¹⁰. Cu alt prilej relevă caracterul cuceritor de masă al social-democrației germane, succes care a determinat Biserica dominantă din Germania să adopte o atitudine mai realistă față de problemele sociale, organizînd sau sprijinind ele înșile instituții sociale și de caritate¹¹. Imbroane dă o definiție socialismului, fixează caracterul diferit al socialismului de tip englez, francez și german, precum și cauzele specifice care le-au generat. În ce privește rolul lui Karl Marx în mișcarea socialistă, îi atribuie importanță capitală¹².

7 „Drapelul” din 25 și 27 nov. 1911.

8 „Drapelul” nr. 65/1912.

9 „Drapelul” nr. 23/1912.

10 „Drapelul” nr. 7, 8, 10/1912.

11 „Drapelul” nr. 6/1912.

12 „Drapelul” din 27 ianuarie 1912; 20 ianuarie 1912 și 21 ianuarie 1912.

Atras de mirajul ideilor revoluționare din Germania, Imbroane le-a înfățișat în articolele amintite, cu intenția vădită de a le populariza în Banat, pentru aplicarea lor la realitățile sociale și economice locale. Expunerea sa nu-i obișnuita enunțare rece a unor argumente, care cuceresc și subjugă prin logica lor; este elocința unui temperament tumultuos, care răpește și exaltă; nu-i retorta înțelepciunii, ci inima caldă care vibrează și pulsează fluid¹³. Ori de câte ori își exteriorizează sentimentul patriotic, își manifestă încrederea sa în viitorul bun al poporului român și intenția de a pregăti poporul pentru marea încercare prin care avea să treacă — războiul mondial — și al căruui spectru se profila pe orizont¹⁴. În articolul „Aurel Vlaicu”¹⁵, prilejuit de venirea eroului român-lă Lugoj, Imbroane îndemna pe locuitori să-l întâmpine cu entuziasm pe cuceritorul văzduhului, fiindcă simbolizează încrederea în virtuțile neamului nostru, iar exemplul său „va da un avânt de luptă căpitanilor care duc fără șovăire din biruință în biruință un neam de luptători spre întă luminoasă”.

Metafora din urmă prefigura ziua unirii, pe care Imbroane o aștepta cu certitudinea în care numai un posedat este în stare să creadă. De pildă, adresînd salutul bănațenilor corului „Doina”, care venise de la Turnu-Severin la Caransebeș și Oravița, pentru a da cite un concert, Imbroane repetă convingerea sa în ziua de mine, care se apropie pentru toți românii¹⁶.

În mod obișnuit, Imbroane își semna articolele, dar recurgea și la pseudonime, cum erau Finic, Luno Caid (Diaconul) s. a., ca să-și ascundă identitatea. Își făcea însă iluzii, fiindcă autoritățile îl urmăreau cu răbdare. Participarea la alegerile din 1913, în care s-a expus din nou bravînd jandarmeria, i-a agravat situația. Avertizat de posibilitatea unei arestări, îndemnat de dorința de a activa liber, Imbroane a luat hotărîrea să treacă în România, luînd cu sine și familia. În toamna anului 1914, reușește să se refugieze la București. A fost primit cu căldură și i s-a acordat postul de diacon la mănăstirea Cernica¹⁷.

La București a găsit ambianța prielnică pornirilor sale de luptă națională. Curînd după sosirea sa, publică, împreună cu Vasile Lucaciu o broșură intitulată „Ziua învierii” (București 1915). Titlul însuși sugerează viziunea României viitoare — o

13 „Drapelul” nr. 131/1912; nr. 44/1913.

14 „Drapelul” nr. 75 și 77/1912.

15 „Drapelul” nr. 58/1914.

16 „Drapelul” nr. 55/1914.

17 „Vestul” din Timișoara nr. 2242/1938, „Dacia” din 24 sept. 1943; cf. Aurel Cosma, o. c. La București Imbroane a dus viață grea, plină de privațiuni, ca diurnist la Ministerul Domentilor, sau dînd ore particulare.

țară în care va trona dreptatea socială, prosperitatea și bunăstarea materială pentru poporul român.

În perioada neutralității, Imbroane ia parte activă pentru intrarea României în război, prin publicistică și la adunări publice. Publică la ziarele „Universul”, „Adevărul” și, mai ales la *Epoca*, la rubrica „Ardealul vorbește”. Cel din urmă era condus de Nicolae Filipescu, aprijul luptător pentru intrarea României în război. În articolul „Bănățenii și războiul”¹⁸, Imbroane arată modul în care românii bănățeni sînt expuși unui război fratricid. Altă dată, Imbroane denunță prietenia falsă creată între noi și Puterile centrale, deoarece trufia celor din urmă ne umilea.

În septembrie 1915, împreună cu Octavian Goga, Ioan Grămadă și alți publiciști români, aderă la „Federația Unioniștilor” din care făcea parte Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, Nicolae Titulescu, Octavian Goga, Vasile Lucaci, dr. C. I. Istrati, dr. L. Cantacuzino și alții.

Hotărîrea lui Imbroane n-a rămas neobservată de vigilența jandarmeriei și nici fără urmări. Tatăl lui Imbroane a fost arestat și închis, iar el proscris printr-o decizie a procuraturii din Cluj, care l-a condamnat pentru „crimă de complot împotriva patriei”¹⁹.

Cînd intrarea României în război a fost hotărîtă, Imbroane s-a înrolat ca ostaș în corpul de armată al grupului Cerna, de sub comanda generalului, de origine bănățeană, Ion Dragalina²⁰. A luptat pe Cerna, a luptat la Sibiu și pe valea Oltului. Dar în timp ce el, cu riscul vieții, depunea eforturi supraomenești, cutreierînd o țară răvășită de grozăviile războiului, familia se află în nesiguranță expusă privațiunilor și vexațiunilor de tot felul. De aceea gestul lui Imbroane poartă pecetea sacrificiului pentru țară, care innobilează pe luptător cu titlul de erou²¹.

Pacea de la Buftea a fost lovitură grea pentru toți românii, căci părea să întunece năzuințele de unire în care-și puseseră speranțele milioanele de români, părea să anihileze sacrificiile omenești și materiale pe care țara le dăduse cu generozitate. În aceste împrejurări tragice pentru poporul nostru și situația lui Imbroane era gravă. I s-a pus în vedere de către guvernul Marghiloman să înceteze orice acțiune, să dea o declarație publică prin care să desavueze activitatea sa din trecut cu

¹⁸ „Epoca” din 24 iulie 1915.

¹⁹ Arhiva Arhiepiscopiei din Timișoara și Caransebeș, fond Caransebeș, actul 228 din 12 martie 1916.

²⁰ „Renașterea” — Timișoara nr. 56/1933 și „Vestul” nr. 2242/1938.

²¹ „Epoca” din 16 noiembrie 1919; „Banatul românesc” nr. 18/1923.

amenințarea, în caz de refuz, că se va recurge la represalii împotriva familiei. Urmînd imboldul inimii, Imbroane a refuzat să facă vreo concesie preferînd să moară²².

Cît despre atitudinea Banatului, după înfrîngerea puterilor centrale, pentru Imbroane se punea clar problema, în sensul unirii cu România, în mod necondiționat și fără a revendica autonomie²³. Cu acest gînd s-a urcat pe tribuna vorbitorilor din marelui adunări de la Alba Iulia. În cuvîntarea rostită, ca primul vorbitor al delegației pe care o reprezenta, a reafirmat cu tărie dorința unanimă a bănățenilor pentru unirea Banatului cu România²⁴. Și mai răspicat a reafirmat opinia bănățenilor în această privință la memorabila adunare de pe Cîmpia Libertății, de la Lugoj, în fața unei mulțimi de 70.000 de țărani, muncitori, intelectuali. După protopopul dr. George Popovici, a luat cuvîntul Avram Imbroane²⁵.

Imbroane a luat parte și la tratativele de la Paris, la încheierea păcii.

După unirea Transilvaniei, Banatului, Țării Crișurilor și Maramureșului cu România, el a ocupat mai multe demnități în societatea românească din trecut, fiind și secretar general al Ministerului Cultelor. A murit în 1938. Să ne aducem deci aminte de cîla care a fost Avram Imbroane, pentru ca rememorarea activității sale să fie pildă de faptă eroică, de dragoste de neam și de sacrificiu pentru binele țării, pentru generația de azi și a celor ce vor veni.

22 „Vestul” nr. 2242/1938.

23 „Banatul” din 17 august 1919 și din 3 octombrie 1919.

24 Ibidem.

25 G. Popovici, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929.

CĂRȚI VECHE CU ÎNSEMNĂRI DIN BISERICILE MITROPOLIEI BANATULUI

de: IOANA CRISTACHE PANAIT

Cu prilejul lucrărilor de inventariere a monumentelor istorice s-a aflat în patrimoniul unora dintre bisericile cercetate cărți religioase tipărite în epoca feudală. Cu toate vitregiile vremilor trecute: războaie, incendii, ruinarea și părăsirea vechilor lăcașuri de lemn, au străbătut pînă la noi și din acest ținut cărți, tipărite, în sec. XVIII-XIX, în tipografiile cu slovă chirilică, de la nord și sud de Carpați.

Prezența predominantă a cărții tipărite dincoace de munți, constituie una dintre mărturiile cele mai vii ale permanentelor relații culturale ce au existat între țările române și a rolului bisericii în formarea limbii unitare a românilor în polida granițelor politice ce îi separau.

În ultimii ani tot mai mulți specialiști și iubitori ai trecutului¹ au purces la înlăturarea cu pietate a colbului uitării de pe cărțile vechi ale lăcașurilor bănățene și la descifrarea însemnărilor așternute pe filele lor de contemporanii grijului a lăsa posterității date privitoare la procurarea cărților, a vieții monumentului sau chiar a le încredința din necazurile sau bucuriile lor.

În lucrarea de față ne vom opri la cărțile aflate în bisericile de lemn ale Banatului — monumente istorice — din care am cercetat marea majoritate², precum și în bisericile de zid Adormirea Maicii Domnului din Lipova și cea din Sudriaș³. Din cele 22 biserici de lemn cercetate, numai 10 și-au păstrat o parte din vechile tipărituri. Inventarul unora a fost mutat în biserica nouă și se află probabil acolo, altora li s-a distrus în

1 Dr. Gh. Cotoșman, *Inscripții și însemnări din bisericile Mitropoliei Banatului*, în *Mitropolia Banatului*, XIV (1964) nr. 9—10; V. Molin, *Surse de istorie bisericească bănățeană nefolosite*, ibidem, XII (1962) nr. 1—4; Ion C. Nicola, *Culegere de însemnări în cărțile noastre vechi*, ibidem XV (1965) nr. 10—12; Longin I. Oprea, *Biserici de lemn monumente istorice din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului*, ibidem, nr. 1—2.

2 Cercetate 22 biserici de lemn din totalul de 27 și anume: bisericile de lemn din Bătești, Curtea, Crivina de Sus, Corbești, Cebza, Dubaști, Dragomirești, Groșii Noi, Hezeriș, Hodoș, Julița, Lucareț, Margina, Ohabița, Pcenii, Povirgila, Roșia Nouă, Românești, Seliște, Troaș, Topla, Zolt.

3 Biserică din 1893 fără valoare artistică.

perioadele în care lăcașul a fost părăsit și lipsit de acoperiș și în sfârșit de la altele, cum este cazul bisericii din Dubești, cărțile au fost trimise la diferite instituții publice. În privința procedeuului de a se aduna cărțile vechi din biserici, ne permitem să ne spunem aici părerea, că locul lor de păstrare, în condiții propice, ar trebui să fie lăcașul de care se leagă (excepție făcând exemplarele rare ale literaturii noastre religioase). Ele fac parte din viața monumentului și a le transfera de acolo înseamnă, după cum considera N. Iorga, referindu-se la toate obiectele lăcașului „sfârșimarea unității organice a monumentului”⁴.

În Transilvania, dar mai ales în Banat, datorită împrejurărilor istorice, multe din lăcașurile românești nu au mai conservat actul lor de naștere — pisania. În stabilirea momentului istoric al ridicării lor, însemnările aflate pe filele cărților de cult, prin datele documentare pe care le conțin, au contribuit la datarea multora dintre ele.

Vom înșirui aici tipăriturile văzute de noi, după teascurile tipografice care le-au luminat slova. Vom începe cu cele tipărite în Transilvania, mult mai puține ia număr decât cele provenite de la sud de Carpați.

Din tipografia de la Alba Iulia se păstrează două tipări-turi, ambele lucrate cu aport de dincoace de munți. În biserica Adormirea Maicii Domnului din Lipova, aflăm „Noul Testament”, tipărit în 1648 prin strădania ieromonahului Silvestru, autorul Evangheliei de la Govora. Insuși teascul de litere chirilice de la Bălgrad (Alba Iulia), fusese trimis aici, o dată cu tipograful popă Dobre, la Matei Basarab Voievod. Acelaș lăcaș, precum și biserica de lemn din Julița, dețin câte un exemplar din „Chiriadodromion”, ieșit de sub teascurile tipografiei bălgrădene în 1699, tipărit de Ștefan Istvanovici din Țara Românească, cu ajutor „și de la prea luminatul și înaltul biruitor al toată Ungrovlahia Io Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod, carele nu cu puțin s-au arătat și pururea se arată”.

În 1751, își începe activitatea tipografia de la Blaj, care avea la bază vechiul teasc de la Alba Iulia și pentru a cărui instalare militase episcopul Ioan Inochentie Klein, deja pe la 1735⁵. Din cărțile tipărite la Blaj se păstrează în patrimoniul bisericilor cercetate de noi următoarele tipări-turi: Penticostarion, tipărit în 1768 de Petru Popovici tipograful Rîmniceanu, la biserica de lemn din Povirgina: Octoih, 1770, opera aceluiași tipograf, câte un exemplar în bisericile de lemn din Poieni și Curtea; Strastnic, lucrat tot de Petru în 1773, la biserica de lemn

4 N. Iorga, *Ce este un monument istoric*, Vălenii de Munte, 1915, p. 19.

5 Augustin Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, pp. 356—358.

din Poieni ;tot aici aflăm și Sfînta și Dumnezeiasca a lui Is. Hs. Evanghelie, tipărită în 1776 de Petru Popovici, cu litografiile de Sandul, fiul tipografului Ieremia din Iași⁶. Un exemplar din Biblia lui Ioan Bob din 1795, se păstrează în patrimoniul Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lipova. Dintre tipări-turile blăjene de la începutul secolului al XIX-lea menționăm Triodionul din 1800, la biserica de lemn din Roșia Nouă, Apostolul din 1802, opera lui Sandu tipograful la biserica de lemn din Topla. Penticostarionul din 1808, se păstrează în lăcașurile de lemn din Groșii Noi și Julița. În acest din urmă lăcaș se află și un Triodion din 1813.

Numărul mic al tipăriturilor de la Blaj este justificat prin faptul că unirea cu biserica Romei, nu a avut răsunet în Banat și cu toate încercările Curții de la Viena numărul uniților a rămas neînsemnat, așa cum observa la 1778 și Fr. Grisellini, primul istoriograf al Banatului. El spunea „În Banat se găsesc și valahi catolici care se numesc greci uniți, dar aceștia cu toată rivna neobosită a misionarilor și puternica cooperare a împărătesei sînt atît de puțini, încît față de cei neuniți, nu se pot lua în considerare”⁷.

Din orașul Sibiu se găsesc în bisericile ce stăruie în atenția noastră 5 tipări-turi și anume: Psaltirea din 1791, tipărită în tipografia lui Petru Bart, în patrimoniul bisericii de lemn din Seliște; Liturghier, 1795, la biserica de lemn Sf. Gheorghe din Ohabia; Liturghier, 1798, la biserica de lemn din Topla; tot în acest lăcaș se află și cite un exemplar din Catavasierul din 1803 și Evanghelia din 1806.

Prezentăm acum cărțile tipărite la sud de Carpați păstrate în bisericile menționate. În biserica Adormirea Maicii Domnului din Lipova se păstrează un exemplar din „Indreptarea legii”, tipărită la Tîrgoviște în 1652. Această carte de legi a fost închinată „fețelor bisericesti din țară și din afară”, deci și românilor de dincolo de munți. La întocmirea ei își dăduse aportul, prin munca de traducere din elinește în românește, Daniil Andrean din Transilvania. Indreptarea legii⁸, a reprezentat și în Transilvania, ca și în celelalte două țări românești, dreptul canonic rămas în vigoare pînă în secolul XIX⁹.

Tot din tipografia „Sfintei Mitropolii din Scaunul Tîrgoviștei”, se păstrează la biserica de lemn din Julița un Ceaslov, tipărit de Gheorghe Radovici.

⁶ St. Meteș, *Relațiile bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române din veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 54.

⁷ Fr. Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*, Buc., 1926, p. 161.

⁸ Un exemplar se află și la mănăstirea de la Hodoș-Bodrog.

⁹ Gh. Cronț, *Dreptul bizantin în țările române, Indreptarea legii*, în „Studii”, XIII (1965) nr. 1, p. 79.

Orașul București este prezent în grupul de biserici bănățene amintit, prin 14 titluri din tipăriturile sale din al XVIII-lea veac. Le înșirăm, respectând data apariției lor: „Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie”, tipărită în zilele de domnie ale lui Nicolae Alex. Mavrocordat, în 1723, de „cucernicul între preoți, popa Stoica Iacovici”, proprietatea bisericii de lemn din Povirgina; Octoih, 1730 de tipograful popa Stoica Iacovici, aflat la biserica de lemn din Dragomirești; Cazanii, ce „s-au dat în tipăritură în tipografia cea nouă a Sfinței Mitropolii la anul de la zidirea lumii 7250” (1742); în colecția bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lipova; Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie, tipărită în 1742, de același harnic tipograf popa Stoica Iacovici, proprietatea bisericii de lemn din Crivina de Sus; cite un exemplar din Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie, din 1760, strădania tipografică a lui Iordache Stoicovici, se află în lăcașurile de lemn din Hezeriș și Curtea; la biserica de lemn din Roșia Nouă se păstrează un Antologhion, tipărit în 1766 de Iordache Stoicovici, Cazanii, tipărite în 1768 de popa Constantin tipograful Rîmniceanu, precum și un Triodion, din 1769, opera tipografului Grigore ieromonahul, realizatorul și al frumoaselor litografii ce înfrumusețează tipăritura, ca Invierea lui Lazăr, de pe fila 193, „Au vindut pre Iosif frații lui”, fila 319, Răstignirea, fila 355 și altele; un Octoih, tipărit în 1774 de popa Constantin tipograful Rîmniceanu, păstrează biserica de lemn din Povirgina, iar la cea din Lucareț, aflăm o Evanghelie din 1780; la biserica de zid din Sudriaș, se păstrează de la vechiul lăcaș, 4 tipărituri bucureștene și anume: un Penticostarion, tipărit în 1782 de Stanciu Popovici tipograful Bucureșteanu; Apostol, 1784, Ceaslov, 1785 și un Antologhion din zilele lui Nicolae Petru Mavrogheni Voievod, 1786, toate constituind strădaniile tipografice ale lui Stanciu Tomovici tipograful.

• Dintre cărțile ieșite de sub teascurile tipografice de la Rîmnic, aflăm în lăcașurile cercetate 12 titluri, începînd cu cele mai vechi tipărituri din acest oraș și pînă în 1786 și anume: Triodion, gata la 2 iulie 1731, proprietatea bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lipova, iar alt exemplar, al lăcașului de lemn din Julița; Molitvelnic, 1747, la biserica de lemn din Ohabița; Cazanii, 1748 la biserica satului Sudriaș, Octoih, 1750, în lăcașul de lemn din Hezeriș, toate trei avînd ca tipograf pe popa Mihai Atanasie Popovici Rîmniceanu; Triodion, 1761, în biserica de lemn din Curtea; cite un exemplar din Antologhionul din 1766, tipărit de popa Constantin, se păstrează în lăcașurile de lemn din Hezeriș și Dragomirești; Penticostarion, 1767, proprietatea bisericii de lemn din Curtea; tot la biserica de lemn din Curtea se păstrează un exemplar din seria mineelor de Rîmnic; Triodion, 1781, meșteri tipografi Clement ieromonahul și

Constantin, se află în patrimoniul bisericii de lemn din Julița; Ceaslov, 1784 tipograf Dimitrie Mihailovici, la lăcașul de lemn din Dragomirești cite un exemplar din Penticostarionul tipărit de ierodiaconul Grigorie Rîmniceanu, între 8 ianuarie și 10 martie 1785, se păstrează în bisericile de lemn din Hezeriș și Ohabila; un Antologhion din 1786, la care au lucrat tipografii Clement ieromonahul, popa Constantin și Dimitrie Rîmniceanu, aflăm la biserica de lemn din Povîrgina.

În afară de cărțile semnalate, identificate după foile de titlu, se păstrează în bisericile menționate, 11 tipărituri din secolul al XVIII-lea provenite de la sud de Carpați, pentru a căror clarificare, dată fiind lipsa foii de titlu, va trebui o cercetare aprofundată. Aceste cărți sînt: trei Octoihuri la bisericile de lemn din Topla, Roșia Nouă, Margina, dintre care unul tipărit de ieromonahul Macarie, iar altul, cel de la Topla are în epilog mențiunea: „prin osteneala diortisirii lui Rafailă monahul de la Sfînta mănăstire Hurez”; o Evanghelie, la biserica de lemn din Groșii Noi. Faptul că cea mai veche însemnare așternută pe filele sale este din 1762, ne determină să presupunem că este Evanghelia de la București din 1760; la biserica din Dragomirești aflăm o Cazanie, iar la cea din Hezeriș un Triod. Tot la Hezeriș este și un exemplar dintr-un Antologhion tipărit „prin osteneala Diortisirii mai micului și nevrednicului între monahii Rafailă monah din Sfînta mănăstire Hurez”; la bisericile de lemn din Poieni, Hezeriș, Groșii Noi (2 exemplare), Margina se păstrează cite un Apostol, la cel din Margina cu mențiunea în epilog a purtătorului de grijă „mai mic între ieromonahi Ioachim”.

Vom prezenta în cele ce urmează însemnările așternute pe filele cărților amintite de slujitorii lăcașurilor și din care se desprind date din viața cărții, preț și donatori; a bisericii, a satului.

După cum aflăm și din alte însemnări, danii de cărți făceau satul, preotul, sau unii locuitori, pentru pomenire. Redăm cîteva din însemnările ce conțin menționarea donatorilor, precum și a prețului cu care erau procurate cărțile. Pe fila albă de la început a unei Evanghelii de București, citim „această sfîntă și dumnezeiască carte, Evanghelie, au cumpărat Petcu Iovan și cu soția dumisale cu 16 florinți, pentru sufletul lui și a părinților lui și au dat d(umnea)lui popa Pătru pomană, nime să nu aibă treabă la carte aceasta numai popa Pătru Popovci din Groși, 1762 februarie în 19 zile”. La sfîrșitul unui Antologhion de Rîmnice, 1786, se află însemnarea că a fost cumpărat „pentru biserica Povîrgina, cu bani din mile de la tot satul, ian. 8 zile 1791”. Tot de sat este cumpărat în 1809, Catavasierul de Sibiu al bisericii din Topla. Pe marginea de jos a filelor 5—21

a unui Octoih de la biserica de lemn din Roșia Nouă descifrăm însemnarea „această sfântă carte oțtoig bogat iaste a bisericii din Roșia cumpărat cu 15 zloți de la părint(ele) Dimitrie Duroși pă seama sfintei biserici prin chitorul Tudă Mihai în anul 1833 iunie 24”.

O însemnare marginală de pe o Evangheliie de București, 1723, a bisericii de lemn din Povîrgina, atestă importanța pe care o avea cartea tipărită în ochii contemporanilor. Ea este considerată drept o moșie și pusă zălog ca atare. Însemnarea glăsuiește „iată — eu popa Marian am pus Evangheliia zălog la popa Ioan de pin Răchișă¹⁰, pentru 16 zloți. Cînd oi duce 16 zloți, au eu, au pruncii mei să ne fie Evangheliia la mîină și mărturie eu pitropul Isfan, Mire Ioan, Mărtinica, Anghel Vidascu, Mire Ioan, Popa Gheorghe” (după grafie însemnarea este databilă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea).

Ca și în restul Transilvaniei tipăriturile circulau și în așezările bănățene dintr-un sat în altul. Cînd o așezare sătească mai înstărită cumpăra cărți noi, pe cele vechi le vindea în alte sate. Pe un Octoih de București din 1730, al bisericii de lemn din Dragomirești, este așternută în josul filelor însemnarea că a fost cumpărat „de popa Novac Petrovici de la popa Dumitru din Criciova, mai 20, 1756”. O Cazanie de la București din 1768, este cumpărată de satul Roșia Nouă cu 12 zloți, abia în anul 1813, curînd după terminarea actualului lăcaș de lemn.

Prețioase informații aduc însemnările de pe cărți la istoria lăcașului însăși. Biserica din Hezeriș a fost adusă, conform tradiției, pe actualul loc în secolul al XVIII-lea. Cîteva rînduri, aflate în josul filelor unui Penticostar de Rimnic fixează antecvem acest moment. În însemnare citim „cartea aceasta Penticostariu a sfintei biserici Hezeriș hramul Adormirea Precistii, anul 1785”. Însemnările de pe cărțile tipărite ale lăcașurilor transilvănene ne-au dus la concluzia că tipăriturile erau dăruite bisericii imediat după ridicarea sa, sau cu prilejul unor reparații. De acest fapt ne conving și însemnările aflate pe cărțile vechi de slujbă ale bisericii de lemn din Poieni. Inscripția lăcașului consemnează pentru anul 1812 numai executarea valoroasei picturi cu puternice accente de revoltă socială de către pictorul Petru Nicolici, fără a menționa ridicarea construcției. Momentul acesta, anii 1790—1791, rezultă cu ușurință din însemnări. În 1791 lăcașul era înzestrat cu toate cărțile de cult necesare. Pe Evangheliia de Blaj, 1776, citim în josul filelor „Aceste cărți Evangheliie și Mineiu și Penticostariu, Strascicu și Liturghie sintu a bisericii de la Poieni cumpărate cu bani 88 florinți și cine s-ar ispitii a le muta de la această biserică să

10 Probabil satul Răchita, comuna Dumbrava, jud. Timiș.

fie afurisitu de 300 și 18 părinți sfinți de la Nicheia anul 1791 și sîntu cumpărate de mine preotul Simion Panlea ardelean din Sălcia. Legătorul Simion Simion". Aceiași însemnare se află și pe Strastnicul de Blaj, 1773, singurele exemplare de fapt, care s-au mai păstrat din seria celor menționate în însemnare. Tradiția satului Topla păstrează informația că frumoasa biserică de lemn în ființă, a fost adusă de la Remetea Mare în 1807. Însemnările aflate în lăcaș confirmă această știre. În 1807, biserica se afla la Remetea căci pe spațele catapetesmei citim „popa Iova au venit la anul 1807 la Rămetea”. Dar chiar în același an, însemnările de pe cărți o atestă în noua așezare. Spre sfîrșitul anului lăcașul este înzestrat cu cărțile de cult necesare. Liturghia, tipărită la Sibiu în 1798 „a fost dată satului Topla la biserică, 1807 dec. 19”, pe prima filă a Evangheliei de Sibiu, 1806, se află însemnarea „această sfință Evanghelie este a satului Topla cumpărată cu bani gata 24 fl. prin mine preotul Adrian Ioanovici paroh Topla, anul 1807”. O incontestabilă copertă a Tridionului de Rimnic, 1781, al bisericii din Julița. Lăcașul de lemn, cu o splendidă pictură, nu păstrează inscripția cu datele referitoare la executarea sa. Tradiția spune că ea a fost lucrată de Nicolae de la Lupșa Mare. Însemnarea amintită vine să confirme veridicitatea tradiției și să aducă informații despre unul dintre cei mai talentați și harnici zugravi ai bisericilor bănățene. Ea glăsuiește: „... s-au scris prin mine Nicolae moler, precum că am fost lăcuitor în Giulița și eu am făcut tot lucrul zugrăvitului la biserica Giulița, la anul 1813”. Prezența în biserica din Julița, alături de icoana împărătesei a lui Iisus Hristos săvîrșită la 8 mai 1813 de Nicolae zugravul de la Lupșa Mare și a icoanei Maicii Domnului terminată în același an, martie 12, de Simon Silaghi de la Abrud și Nichifor Nandronie zugrav, putea să ducă la părerea că și acești zugravi au participat la împodobirea bisericii din Julița. În însemnarea sa Nicolae accentuează, parcă spre a înlătura dubiile, că el a făcut tot lucrul zugrăvitului. Dar însemnarea sa prezintă importanță și pentru faptul că ne comunică numele satului unde s-a stabilit el pentru a realiza decorația pictată a bisericilor din Corbești, Seliște, Troaș, Groșii Noi, Roșia Nouă, Sălciva și desigur și a altora care au dispărut o dată cu mistuirea de vremi a lăcașului. O altă însemnare de pe un Penticostarion de Blaj, 1808, al aceluiași lăcaș, păstrează și numele ctitorului bisericii. Pe fila albă de la început a acestei tipărituri citim „această sfință și dumnezeiască carte ce se chiamă Penticostar este a sfintei biserici a Juliții cumpărată chiar cu banii bisericii, 22 fl. în valută, în anul 1818, fiind ctitor popa Iane în Julița. Scriindu-se prin mine din jos, iscălitul Eftimie Popovici paroh Julița”.

Insemnările așternute pe filele cărților de cult, atestă vechile lăcașuri cărora au fost dăruite și care au fost înlocuite prin bisericile actuale. În biserica de zid din Sudriaș, ridicată în 1893, se află, printre alte tipărituri, și un Antologhion pe care a fost înscrisă informația că este al bisericii Sudriașului și s-au cumpărat de la București la anul 1786. Insemnarea atestă deci existența vechiului lăcaș la acea dată.

O însemnare pe file de cărți atestă școala din Poieni, sat așezat în munții Poiana Ruscăi, dar și greutatea întâmpinate de învățător în funcționarea ei. Pe fila albă de la sfârșit a unui Apostol descifrăm „acest Apostol iaste a bisericii satului Poieni cumpărat în anul 1802 și am scris eu Partenie Faur învățătoriu fiind în anul 825, 826, 827, 828, 829, 830. Intru acești ani tot eu am citit pe acest Apostol neavind alt ajutoriu de vreun prunc: din pricina aceasta că așa nu dau oamni pruncii la școală pentru care de nenumărate ori am arătat la toți domnii. Și pe anii 831, 832, 833, 834, 835, 836. Scrisam eu Partenie Faur”.

Incheiem prezentarea conținutului însemnărilor de pe filele cărților cercetate în lăcașurile de lemn ale Banatului, ca și în bisericile de zid din Lipova și Sudriaș, amintind faptul că în unele din ele slujitorii lăcașurilor sau unii localnici și-au împărtășit evenimente personale, ce i-au afectat. Astfel, pe coperta unei Evanghelii din Groșii Noi, ne impresionează notarea „să se știe când au răposat Marie me și Gligor în luna lui decembrie în 28 de zile 1785”.

Sfârșim menționarea cărților și a însemnărilor înscrise pe filele lor, aflate în monumentele cercetate cu convingerea că adunarea într-un volum a acestora, din toate lăcașurile Banatului, ar constitui o realizare de o incontestabilă valoare documentară.

JERTFA PURUREA MÎNTUITOARE

Jolia Mare

În legăturile noastre de fiecare zi cu oamenii, noi folosim o etichetă potrivită, acomodată gradului nostru de apropiere cu ei. Dacă sîntem în raporturi intime cu cineva, întrebuițăm un limbaj mai familiar. Astfel chiar și copilul mic le spune părinților săi: Tu, pînă la o vîrstă mai înaintată.

Pe cei necunoscuți sau pe cei mai ridicați pe treapta ierarhiei sociale, noi îi tratăm cu un vocabular mai ales și mai distins, mai puțin familiar, pentru că așa cere bunăcuviința și armonia dintre oameni.

Codul manierelor sociale pretinde pentru unii demnitari titlurile adecvate cu funcțiunea ce ocupă ei în cadrul așezămîntului omenesc.

Cum îl vom trata noi pe Dumnezeu, care este o realitate vie deasupra oamenilor și deasupra contingențelor sociale? Ce limbaj vom folosi la adresa Lui? Care ne va fi oare vocabularul nimerit pentru a da lui Dumnezeu cîntecul ce I se cuvine? Care va fi haina cea mai potrivită, în care să ne îmbrăcăm cererile ce vom voi să adresăm lui Dumnezeu?

Nu trebuie să stăruim asupra adevărului știut de toți, că cu Dumnezeu stăm de vorbă prin rugăciune. Raporturile noastre cu El sînt cu totul aparte de cum sînt ele cu oamenii. Acestora noi le scriem, iar ei ne răspund tot prin scrisoare. Le vorbim, iar ei ne rezolvă chestiunile noastre pămîntești chiar și cu graiul viu. În schimb lui Dumnezeu noi îi cerem lucruri deosebite, pe care nu le putem cere oamenilor. Așa, de ex.: să ne iasă durerile din suflet, să ne ușureze îngrijorările inimii, să ne fie aproape cu darul Său în zbuciumul nostru, să ne apere, acolo unde mijloacele noastre sînt insuficiente.

Toate acestea noi le expunem înaintea lui Dumnezeu prin rugăciune fierbinte.

Care ne va fi însă rugăciunea cea mai potrivită și mai eficientă spre a fi primită cu siguranță de Dumnezeu?

Răspunsul este: Sfînta Liturghie!

Ea stă în centrul cultului divin și este cea mai de seamă rugăciune ce poate rosti o buză de om. Este rugăciunea noastră cea mai de efect, pentru că rostindu-o noi nu sîntem sin-

guri. Jertfă necruntă a Legii Noi, într-însa Mintuitorul Hristos se jertfește în mod real, deși neînțeles de mintea omenească. Este El, Hristos, care dă putere suspinului nostru liturgic. Noi am putea sta ceasuri întregi și zile de-a rîndul în genunchi; am putea să tot rostim o pagină de rugi după alta; am putea cerceta zilnic mai multe biserici și am putea săvîrși alte acte de pietate, în fața lui Dumnezeu nu se compară cu eficacitatea sf. liturghii.

Independentă de contribuția omenească, Sfînta Liturghie este puternică prin sine. Servită de căpeteniile Bisericii sau de cel mai smerit preot rural, ea este aceeași ca putere și ca eficacitate. În odăjdile cele mai strălucitoare, ca și în veșmintele cele mai sărăcicioase, într-o biserică somptuoasă ca și într-o capelă, sfînta liturghie este mereu una și aceeași operă divină a cerului. Însoțită de acordurile grave și pline de armonie ale compozitorilor celebri sau cu răspunsurile date de un copil, ori de un bătrîn, cu un cor dirijat de un maestru consacrat sau de un modest inițiat în ale muzicii, Sfînta Liturghie are aceeași valoare.

Se pot schimba accesoriile ei. În altar se pot consuma în sfesnice de aur lumînări voluminoase și grele, sau lumînări ieftine și simple, împlîntate în cuie de fier, se poate folosi un potir cu nestemate sau o modestă cupă de porțelan, poate sluji un sobor numeros în jurul unui ierarh, sau un preot singur, sfînta liturghie ca valoare nu se schimbă întru nimic, nu este niciodată mai multă sau mai mare, nicicînd nu-i mai puțină sau mai mică, nu este niciodată alta ci de-a pururi una și aceeași, ca și Dumnezeu, care nu se schimbă de loc. Este cîntată cu glas sărbătorec, sau este recitată cu o dicțiune domoală și înceată, astăzi ca ieri, mîine ca pe vremea Sfîntului Ioan Gură de Aur sau a Sfîntului Vasile cel Mare, în veacul acesta tot așa cum a fost și în veacul I.

Este lucru mare o sfîntă liturghie, căci este lucru de mîini dumnezeiești. Dar e mare și numai prin vechimea sa. Aprindeți aici lumina voastră azi. Să știți însă că înainte de Testamentul Mintuirii, în Legea Veche, ardeau lumini și pe altarul templului din Ierusalim. Biserica creștină a preluat de la Biserica Profetilor acest semn al credinței și al iubirii, spre a-și arăta gîndul de apropiere și dorul de a rămîne lîngă Dumnezeu. Tot așa a preluat și actul tămîierii, care se găsea și în Legea Veche, precum a împreunat și unele cuvinte și exclamații de la Biserica Legii Noi, ca: Amin, Osana, Aliluia, fiind ele expresive și cuprinzătoare, căci ne arată credința și lauda ce aducem noi lui Dumnezeu.

Nu totdeauna sfînta liturghie a fost așa cum o cunoaștem noi astăzi. Cea dintîi a fost servită de însuși Iisus Hristos, la Cina Sa din urmă. Ea a fost simplă și scurtă de tot. Așezîndu-se

adică la masă, înconjurat fiind de Apostoli, Mîntuitorul a luat în mîinile Sale pîinea și a binecuvîntat-o și a dat-o lor zicînd: „Luați, mincați, acesta este Trupul Meu!”... Asemenea dîndu-le și paharul cu vin, le-a spus: „Beți dintru acesta toți! Acesta este Sîngele Meu!”.

Un cadru și un mijloc simplu de tot și textul cît se poate de scurt. Dar la sfîrșit răsună ca un adaus întregitor porunca Domnului: „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!”

Nu le cere să facă minuni, să mute din loc munții, sau să uimească pe oameni cu isprăvi extraordinare, ci numai: „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!”.

Ei Apostolii, au fost cu El la nunta din Cana Galileii, unde în fața lor a prefăcut apa în vin, în pustie, unde în fața lor a înmulțit pîinile, au fost și în casa vameșului Zaheu, pe care din Harpagon al banului din Legea Veche îl schimbă în Mecena generos al legii dărniciei, au fost cu El atunci, cînd El a vindecat pe bolnavi, cînd a curățit pe cei leproși, cînd a înviat pe cei morți, dar niciodată El nu le-a spus: „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!” Nu, niciodată nu le-a dat consemnul sau porunca aceasta, decît în Joia Mare, la frîngerea pîinii și la binecuvîntarea paharului: „Aceasta” și nimic din celelalte lucruri mari, pe care voi le-ați văzut făcute de mine. „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!”. Voi încă nu pricepeți. Cu mîntea omenească nu veți pricepe niciodată. Darul de sus vă va ajuta să pătrundeți întrucîtva cu ochii credinței în miezul acestei Taine. Totuși: „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!” Întru pomenirea venirii mele pe pămînt. Întru amintirea petrecerii mele cu voi în cursul căreia v-am învățat învățătura cerului. Întru pomenirea patimilor și a morții mele pentru voi „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!”.

Nu pot reproduce decît cuvintele Mîntuitorului nostru, cuvinte care în gura mea sînt serbede, reci și, poate, fără nici un efect. Cine ar putea reproduce accentul, gravitatea și seriozitatea, cu care le-a rostit Iisus Hristos? El a știut ce face. Era testamentul Său pentru omenire. Era lăsamîntul, pe care-l preda ca moștenire generațiilor viitoare. El pricepea cum este pîinea Trupul Său și cum devine Sîngele Său vinul. Cu privirea Sa divină, Domnul pătrundea misterul și vedea lucrarea minunată, care se petrecea sub vîlul pîinii și al vinului.

Ca să ne lase nouă ceva ce să-l ținem locul, a poruncit Apostolilor: „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!”. Chiar dacă nu pricepeți. Chiar dacă ați fi ispițiți a crede că-i cu neputință. Chiar dacă veți întîmpina ironia umilitoare. Chiar dacă vi se va spune, că-i absurd ceea ce Eu vă poruncesc. În ciuda tuturor: „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!”.

Apostolii au luat în serios porunca venită din gura lui Iisus Hristos în clipe atât de solemne și atât de încărcate de mîhnire. Să ne închipuim cu cită evlavie, cu cit devotament și cu cită venerațiune s-au pregătit și s-au apropiat ei de marele act: să repete ceea ce pentru prima dată a făcut Iisus Hristos!

„Acesta este Trupul meu. Acesta este Singele meu!”

Hristos Domnul s-a înălțat la cer. Glasul lui blînd nu mai răsună. Dar noi avem cuvintele Lui. Să facem ceea ce ne-a poruncit El!

Desigur, acestui lucru i-a premers mai apoi un act de pregătire. Apostolii au stilizat rugăciuni, înainte de a repeta cuvintele făcătoare de minune; iar evlavia secolelor și înțelepciunea Dascălilor Bisericii, a completat scheletul inițial al liturghiei. Biserica nu s-a mulțumit să repete numai cuvintele Mîntuitorului, ci a îmbrăcat în haină de podoabă acest nemaipomenit dar.

Iată cum s-a născut și cum a crescut sfînta liturghie, pe care creștinii o pot gusta în fiecare duminică și sărbătoare. Acesta este și răspunsul la nedumerirea acelora, care se simt dezamăgiți în fața cultului extern și în fața gesturilor sacre din cursul ei!

Noi căutăm un echilibru moral, noi căutăm o pîrghie de siguranță sufletească, noi căutăm o rază de lumină, noi căutăm o pace de durată. Cine cheazășuiește calea luminoasă către o împărăție a liniștei în suflet? Să ne reamintim cuvintele.

„Doamne, la cine vom merge? Tu ai cuvintele vieții de veci!” (Ioan 6, 69).

Tu ai zis, Doamne: Rămîneți întru Mine și Eu întru voi!

Noi Te ascultăm și rămînem întru Tine.

Tu ne-ai dat porunca cerească. Aceasta să o faceți întru pomenirea mea!

Ne aplecăm cerbicea în fața Altarului și cu ochii credinței noastre Te privim sub vălul pîinii și al vinului și Te recunoaștem sub acest acoperemînt al smereniei Tale negrăite.

„Cred, Doamne-n Tine și nădăjduiesc,

Cu a mea credință să mă mîntuiesc!”

Prof. dr. Iuliu Rațiu

ÎNCREDINȚAREA ÎNVIERII

Duminica Sfintelor Paști

Înviearea este cea mai mare minune a Mîntuitorului. Ea stă la temelia învățăturilor creștine și o mărturisim în Simbolul Credinței. Ea a constituit miezul predicii Apostolilor și argumentul cel mai cu efect în propovăduirea Evangheliei, impresionînd mulțimile mai mult ca oricare altă învățătură. Noi,

creștinii de azi, o avem „după Scripturi”, adică după cum ne asigură Scripturile Noului Testament. Iar aceasta ne asigură că Domnul, după ce a murit pe cruce și a fost îngropat în mormânt pecetluit și bine păzit, a treia zi a înviat, Mormântul fiind găsit gol. Ba chiar mai mult: S-a arătat viu în mai multe rânduri. În legătură cu Învierea Domnului, noi să reținem că 1. Domnul S-a arătat viu după moartea Sa, că 2. Sfânta Scriptură, care adevărește acest lucru, este vrednică de crezare și că 3. faptul Învierii Domnului are consecințe asupra vieții noastre.

1. *Arătările Domnului au avut loc în răstimpul de patruzeci de zile, dintre Învierea și Înălțarea Sa la Cer* (F. Ap. 1, 3—8). Sfânta Scriptură ne spune că încă în dimineața zilei de duminică, deci a treia zi după moartea Sa pe cruce, Mintuitorul S-a arătat viu Mironosițelor (Mt. 28, 9; Mc. 16, 9). Auzind aceasta, Apostolii Petru și Ioan s-au dus îndată la Mormânt și l-au găsit gol; numai giulgiurile și marama în care fusese Domnul înfășurat, erau acolo, jos (In 20, 1—10). În aceeași zi, spre seară, Domnul S-a arătat celor doi învățăcei (Luca și Cleopa) pe cale spre Emaus (Lc. 24, 13); apoi în Ierusalim, tot în aceeași zi, Apostolului Petru singur (Lc. 24, 34; I Cor. 15, 4), precum și celorlalți Apostoli la un loc, afară de Toma (In. 20, 19—23). La opt zile după aceasta, deci în duminica următoare, S-a arătat iarăși Apostolilor în Ierusalim, fiind acum și Toma cu ei (In 20, 26—29). S-a mai arătat Apostolilor la Marea Tiberiadei în Galileia (In 21, 1). În același răstimp de patruzeci de zile S-a arătat la peste cincisute de „frați” deodată (I Cor. 15, 6) și Apostolului Iacob (I Cor. 15, 7). Iar mai pe urmă, și cu rezultat imens, S-a arătat, pe drumul spre Damasc, prigonitorului Saul, care deveni apoi neînfricatul Apostol Pavel, marele misionar al lui Hristos cel înviat (F. Ap. 9; I Cor. 15, 8). În arătările Sale după Înviere, „Mintuitorul n-a fost „duh”, ori „nălucă”, ci Om aievea, pe care Apostolii L-au pipăit anume, spre a se convinge de e nălucă sau nu. A mâncat cu ei și le-a dat învățăturile și îndemnurile Sale de pe urmă (F. Ap. 1, 3—8).

Toate acestea sînt descrise amănunțit în sfânta Scriptură, spre a ne dovedi cu mărturii, că Învierea Domnului nu este o legendă anonimă, nici o iluzie, ori halucinație a Apostolilor, ci un fapt real, un adevăr istoric. Dar oare Sfânta Scriptură are autoritatea de a fi crezută? Nu constituie oare ea însăși o simplă colecție de legendă? De unde vine autoritatea ei?

2. *Sfânta Scriptură, izvorul informațiilor despre Învierea Domnului, este vrednică de crezare.* Ea este cartea de căpătii a creștinismului. Autorii celor 27 cărți ale Noului Testament au fost, sau martori oculari ai Învierii, sau învățăcei ai unor astfel de martori care L-au văzut pe Domnul și mort, și înviat. Apostolii Matei, Petru și Pavel, precum și alți autori ai cărți-

lor Scripturii, și-au întărit cu viața și singele lor mărturisirea Învierii Domnului, ca martori oculari. E cu neputință ca cele mărturisite de ei să fie neadevărate, după ce ei și-au dat viața pentru ele. Pe de altă parte, Sfânta Scriptură, și în privința Învierii Domnului, ca și în tot ce cuprinde, este scrisă sub inspirație de la Duhul Sfânt, cum ne putem ușor convinge din fiecare pagină a ei. Ori, Duhul Sfânt nu întărește minciuna, ci adevărul. Astfel, nu e de mirare că Sfânta Scriptură a devenit cea mai răspândită carte. A fost prima tipărită, după inventarea tiparului. Veacuri de-a rândul, cei mai competenți oameni ai vremii au studiat și verificat în amănunțime, sub raport gramatical, lexical, stilistic, filologic etc. nu numai fiecare carte, ci și fiecare cuvânt și uneori chiar fiecare literă a Scripturii. Cele mai mari străduințe s-au depus pentru a-i asigura autenticitatea și a o feri de alterări. Pentru noi, creștinii, ce spune ea e sfânt. Deci, dacă ea atestă Învierea Domnului și încă întemeiată pe mărturia unor martori oculari, aceasta pentru noi e un adevăr neîndoielnic.

3. *Învierea Domnului, ca adevăr istoric, dă un profund înțeles vieții noastre de aici.* Ea ne dovedește că deci, există înviere și că vom învia și noi. Iar aceasta ne umple de optimism chiar pentru viața de aici, făcându-ne-o plăcută și dându-ne încrederea de a împlini cu conștiinciozitate tot ce avem de împlinit. Mormântul nu e un sfârșit, o desființare totală. Noi știm ce ne așteaptă după el. Știm și ce este viață, și ce este moartea. Și mai ales știm cum trebuie să fie viața de aici, ca să ne-o asigurăm pe cea de dincolo. Avem nădejde că vom învia. Iar această nădejde nu se întemeiază pe un cadavru, ci pe Domnul Iisus cel înviat. Prin convingerea ce ne-o dau arătările Domnului după Înviere, noi am depășit experiența lui Toma. Nu mai avem îndoieli. Iar de avem, ne convingem, ca el, de acest adevăr, al Învierii. Căci îndoiala e un început de verificare. Ea duce la cugetare, la cercetare și de aici, la certitudine. Un mare filozof constată că îndoiala este premiza certitudinii. Într-adevăr, îndoiala, dacă nu e absurdă și nu e pătimasă, nu poate avea nimic rău în ea, cum n-a avut cea a lui Toma.

Cu cât crezi mai tare în Învierea Domnului, cu atât ai mai multă încredere în necazurile și durerile de pe Pământ; a trupului, care oricât suferă, va învia; a despărțirii prin moarte de cineva drag, cum este a mamei de fiu, sau a fiului de mamă. Despărțirea nu este definitivă: ne vom revedea. Noi știm ce este moartea și ce-i dincolo de ea. Iar aceasta dă sens moralității din viața de aici, făcând ca mina ridicată asupra aproapelui să se întindă spre îmbrățișare și pumnul ce strânge piatră împotriva cuiva să se desfacă și să cadă piatra. Învierea ne

umple de bucurie, de optimism, de încredere în viață și de împlinirea acestei vieți, ca temelie a celei de dincolo.

Hristos a înviat — există înviere: Moarte, unde-ți este puterea? Mărire Celui ce te-a biruit.

Prof. Petru Deheleanu,

IZVORUL TĂMĂDUIRII

Duminica IV-a după Paști

Evangeliiile sînt pline de „semnele” pe care Iisus Hristos le-a săvîrșit în vremea trecerii Sale pe pămînt. Citiți o pagină, din cele scrise de evangheliști și veți găsi cel puțin o minune din cele atît de numeroase de care ei mărturisesc. Era firesc să fie așa, căci înțelegerea adevărilor mîntuitoare devenea mai ușoară și lumea văzînd, avea să creadă și crezînd, avea să se mîntuiască. Aceste semne, adică minuni, dovedeau încă odată dumnezeirea lui Iisus, precum și bunătatea Sa fără de margini în fața suferinții omenesci. Și era firesc ca minunile acestea să îndemne mulțimea la credință și să trezească sentimente de grațitudine și adorare pentru Izbăvitorul ei. Neobișnuite ca fapt, dar binecuvîntate ca urmare, minunile lui Iisus întăreau credința, alungau îndoiala din sufletele cinstite, spulberau teama, vindecau neputințele trupului și iertau păcatele sufletului. Prin ele, dragostea lui Dumnezeu pentru om se conturează minunat, căci inima i se vede totdeauna plecată spre tot ceea ce este omenesc și neputință în viața omului. Atîta înțelegere și milă, atîta dragoste și putere nu puteau sălășlui decît în Iisus și mulți din contemporanii Săi au înțeles aceasta. Slăbănogul care zăcea de 38 de ani pe marginea lacului Betezda, în grea suferință, e tocmai unul din aceștia. Deaceia lacul tămăduirilor, miraculoase dela „casa îndurării” rămîne mărturie și simbol în același timp, pentru a dovedi nu numai dumnezeirea Sa, ci și dragostea Sa desăvîrșită pentru om pentru a-l duce la comuniunea cu Dumnezeu.

Să nu uităm însă, că Iisus nu pune minunile pe primul plan al activității Sale. Ele apar treptat în învățătura Sa și toate laolaltă vor constitui Evanghelia care „se va predica la toată zidirea”. Deasemenea, să nu uităm că ele nu sînt pentru El, ci pentru oameni. Ei aveau nevoie de puterea Lui, nu El de suferințele lor spre a-și dovedi dumnezeirea.

Tabloul suferinței acestui slăbănog care se găsea pe marginea lacului cu tămăduiri miraculoase, e înfiorător și sfișietor pînă la dezgust și oroare. E chipul unui om dezumanizat de boală și dureri fizice — dar mai ales de dureri psihice — care

i-au stors vлага firii atita amar de vreme. Și totuși, se vede că ai săi îl părăsiseră cu totul, dar nu și nădejdea că într-o bună zi și el s-ar putea tămădui, dacă s-ar găsi cineva să-l scalde în apa turburată de ingerul Domnului. Deaceea, în clipa cînd Iisus îl întîlnește pe malul lacului, slăbănogul nu ezită și nu întîrzie să-și mărturisească această nădejde și această credință în tămăduirea miraculoasă.

Și odată suferința risipită ca un fum la adierea vîntului, iată-l din nou un om între oamenii care-l uitaseră, dar alături de care trăise, sperase și se bucurase de viață. Întoarcerea lui la viață ar trebui înțeleasă de noi ca un simbol al lucrării lui Dumnezeu în lume ca Unul care spusese că „Fiul Omului a venit ca lumea viață să aibă și chiar mai mult să aibă”.

Să ne aducem aminte de lumea de dinaintea venirii lui Iisus pe pămînt și chiar după aceea. O găsim prinsă de povara multor suferințe trupesti și sufletești, de suferințe personale sau sociale, care erau și ale individului în parte, dar și ale societății în întregul ei. Să ne gîndim la vremea cînd omul era sclav și stăpînul putea dispune de el, omorîndu-l, pentru că așa voia sau pentru că trebuia să hrănească cu carnea sa peștii din elește. Să nu uităm nici pe săracii din vremea venirii lui Iisus.

Toți aceștia așteptau un Eliberator, un Mîntuitor, căci suferința nu era altceva decît strigătul de desnădejde după vindecare. Bezna era țipăt după lumină; mizeria, țipăt după o viață mai bună, ura era strigăt după iubire. În aceste nevoi și în aceste lipsuri apare Iisus Hristos care trebuie să aducă lumină celor din întunec, slobozenia celor din robie, mîngiere celor desnădăjduiți și pace și liniște celor obidiți. În felul acesta se mai împlinia încă o proorocie a Vechiului Testament care mărturisise că Iisus va binevesti săracilor, va vindeca pe cei suferinzi, va slobozi pe rob și va vesti mila lui Dumnezeu peste toate durerile lumii. Deaceea, pentru Iisus, deosebirea dintre stăpîn și sclav, dintre bărbat și femeie, dintre iudeu și păgîn nu mai are nici o însemnătate, căci toți sînt fiii aceluias Dumnezeu. Fiecare are o valoare morală uriașă, fiecare înseamnă ceva în această uriașă cetate a lui Dumnezeu și de acum între oameni nu trebuie să mai stăpînească nici ura, nici vrajba, nici întunecul, ci iubirea, pacea și lumina, căci Hristos — așa cum spune Sf. Ioan Gură de Aur — este cel ce plînge cu cei ce plîng, flămînzește cu cei infomețați și tremură de frig cu cei prinși de frig”. El nu se identifică cu cei ce sînt în suferință pentru ca să sufere cu ei sau alături de ei, ci se identifică cu ei, pentru ca să-i slobozească și să-i învieze într-o altă viață, într-o nouă lume. Acest nivel înalt al conștiinței umane, al valorii morale ca om a avut-o și slăbănogul de pe malul Bitezdei, care — ros de boală și uitat de lume — mai păstra în sufle-

tul său o fărîmă de credință în însănătoșirea sa. Deaceia Iisus s-a apropiat de el, cum s-a apropiat de pescari — făcînd din ei luminători ai lumii — cum s-a apropiat de Zacheu și l-a mintuit, așa cum, în sfîrșit, s-a apropiat de atîția și atîția neputincioși și păcătoși...

Au trecut aproape două mii de ani, de cînd pe marginea lacului cu apă miraculoasă au răsănit înția oară cuvintele:

„Ia-ți patul și umblă”. Ele s-au împlinit nu numai în trupul firav al acestui slăbănog de care ne-am amintit astăzi. Ci ele s-au împlinit de atunci cu milioane de oameni apăsăți de veacuri sub povara unor grele suferințe. Azi, milioanele de oameni care-și cîștigă piinea prin truda curată a miinilor și a minții lor și-au ridicat fruntea în lumină ca să pășească cu ardore spre o lume nouă, părăsind tînguirea și mizeria și pășind spre înfăptuirea unor țeluri înalte, Iisus Hristos ne chiamă să privim înainte, nu înapoi, căci cel ce a pus mina pe plug și se uită înapoi, nu este vrednic de împărăția lui Dumnezeu. Să mergem dar pe linia vieții — nu a morții, pe linia păcii, — nu a războiului, căci viața pulsează de duful luminii și al frumosului pentru fericirea tuturor și pentru dobîndirea împărăției lui Dumnezeu, de care noi toți să ne învrednicim pînă la sfîrșitul veacurilor.

Preot Emanuel Copăcianu.

SENSUL CREȘTIN AL GRIJII

Duminica III-a după Rusalii

În Sfînta Scriptură găsim cuvinte ca acestea: „nu vă îngrijiți, zicînd: „ce vom mînea? Sau: ce vom bea? Sau: cu ce ne vom îmbrăca?... că știe Tatăl vostru cel ceresc, că aveți trebuință de toate acestea” (Matei 6; 31—33). Aceste cuvinte sînt cuprinse într-o pericopă evanghelică care se citește și se propăvăduiește în Biserica creștină de pretutindeni și de totdeauna.

O meditație asupra acestor cuvinte, ar încerca să aducă unele lămuriri la o cît mai autentică înțelegere a lor.

Făcînd parte din „predica de pe munte”, unde putem spune că Iisus își expune în sinteză întreaga Sa învățătură, pe care o va confirma-o prin propria-I viață, problema primește o importanță deosebită, ca o chestiune care delînește însăși baza religioasă a creștinismului. Este vorba aici de o nouă revelație, de prezentarea lui Dumnezeu altfel decît era cunoscut El de contemporanii Mintuitorului. Această pericopă are un dublu scop: pe de-o parte să ne prezinte pe Dumnezeu ca pe un părinte bun și iubitor în care să ne încredem ca niște copii iubiți; iar pe

de altă parte să devenim membrii împărăției lui Dumnezeu printr-o valorificare cu precădere a lucrurilor spirituale, fără a neglija totuși lucruri materiale.

Starea religioasă din vremea Mântuitorului era într-o totală decădere manifestată printr-o pervertire absurdă și monstruoasă a legăturii omului cu forța supranaturală. La întrebarea: ce stătea la baza religiozității păgine, răspunsul este simplu: interes, neîncredere, groază.

În fața acestor realități, Iisus Hristos ne descopere pe Dumnezeu în adevărata lui manifestare; ca pe un Părinte bun, iubitor, iertător, care îl iubește pe om și care în loc de fulgere, calamități, monstruozități, oferă credinciosului grijă și iubire nețărmurită. Este aici o substituție antitetică: locul unui pesimism dezolant existent, îl ia un optimism privit într-o nouă perspectivă; aceea a încrederii, a iubirii, a liniștirii.

Mântuitorul ne prezintă pe Dumnezeu Tatăl ca pe un părinte care îi iubește deopotrivă pe păcătoși și pe cei drekți. „Soarele său răsare și peste cei buni și peste cei răi...” (Matei 5, 45). El nu pretinde jertfe de ispășire pentru păcate, decît le cere căința de îndreptare, de revenire după chipul Creatorului, care este bun și iubitor.

Grija pe care Dumnezeu-Tatăl o manifestă față de copiii Săi este așa de mare încît și „perii capului le sînt numărați”. (Matei 11, 30). El i-a adus pe oameni la viață și se îngrijește de viața și de existența lor. Mîntuitorul intervine, aici, cu un argument plastic, sugestiv și concludent: dacă Dumnezeu se îngrijește de hrana animalelor nevinovate și de podoaba florilor încîntătoare, cu cît mai mult nu se va îngriji de viața copiilor (Matei 6, 26—33) creați după chipul și asemănarea Sa (Gen. 1, 26).

Raportul: „suflet-hrană” reflectă o tendință de spiritualizare, de îngrijire cu precădere de suflet, fiindcă împărăția lui Dumnezeu — obiectivul principal pe care Mîntuitorul îl relevă aici — „este înăuntrul vostru” (Luca 17, 21), adică în sufletul fiecăruia. Iar dacă sufletul este mai de preț decît hrana, înseamnă că acest suflet trebuie purificat, curățit, a nu fi rob al plăcerilor, hranei, sau băuturii. Tocmai sufletul este acela care înrobindu-se hranei, decade într-o formă inferioară, neglijînd împărăția lui Dumnezeu; nu pentru că hrana ar exclude împărăția lui Dumnezeu, ci pentru că sufletul, care este sediul acestei împărății (Luca 17, 31) o refuză, fiind stăpînit de patimă și creînd o contradicție interioară între instinctul de conservare și patima care îl robește și nimicește întreaga ființă.

Nu este la nici un caz vorba aici de o neglijare a părții materiale, fiindcă Mîntuitorul continuă cu o raportare similară:

„au nu este trupul mai mare decât haina” (Matei 6, 25). Dacă ar fi vorba de o anulare a părții materiale, atunci ar fi trebuit ca Mintuitorul să pună problema raportului: suflet-trup. Ridicînd valoarea trupului alături de cea a sufletului, ca pe niște realități egale și interdependente, Mintuitorul pune raportul: trup-haină, tocmai pentru a accentua faptul că grija de trup, o datorie atît de evidentă (Efeseni 5, 29), „să nu fie prefăcută în patimi” (Rom. 13, 14), să se creeze o contradicție între trup și haină. În așa fel încît al doilea termen de raportare — haina — să nu devină un mijloc de înrobire, de obsesie, de spoială, ca o preocupare pătimașă și contradictorie împărăției lui Dumnezeu.

Ontologic vorbind, Mintuitorul vrea să evidențieze frumusețea naturală psiho-fizică a ființei umane, ca umare a creației și proniei divine, manifestată prin refuzul artificilor bazate pe patimi și pe grija descurajantă a existenței. De aici și plastica și sugestivă comparație: „Căutați la păsările cerului, că nici nu samănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitnițe și Tatăl nostru cel ceresc le hrănește. Au nu aveți voi mai multă osebire decât ele?... Socotiți crinii cîmpului cum cresc: nu se ostenesc, nici torc. Și zic vouă, că nici Solomon, în toată mărirea Sa, nu s-a îmbrăcat ca unul din ei” (Matei 6, 26—30). Nu e cumva vorba în acest text despre o pasivitate în sensul unui refuz pentru agonisita celor necesare vieții; sau despre o „lăsare în voia sorții”, în a nu acționa pentru progresul material, cu nimic? nu tragem nici o concluzie, pînă nu pătrundem în adînc sensul textului: este vorba despre păsări, care cu toate că nu seamănă, sau seceră, sau își adună provizii, totuși, Creatorul lor nu le lasă să moară. Se pune aici problema proniei divine, privită prin optimismul creștin, în perspectiva „împărăției lui Dumnezeu”, adică a unei purificări spirituale în bine. În primul rînd, nu ni se spune „să fim ca păsările și crinii”, ci să le luăm pe ele ca pe niște exemple de tipuri care în mod inconștient, instinctiv se încerd în bunătatea Creatorului. Pe de altă parte, „adunarea în jitnițe” ca preocupare conștientă și permanentă degenerază în patimi, manifestîndu-se prin închistarea în ego-centrism. Pilda bogatului care și-a mărit hambarele și jitnițele adunîndu-și în mod egoist bogății pentru mulți ani (Luca 12, 16—29) este un exemplu concludent în acest sens. În al doilea rînd, Mintuitorul nu pune aici o problemă materială, ci una spirituală: a nu trăi obsesia deprimantă a existenței, care alungă împărăția lui Dumnezeu din noi; prin lupta neconținută de-ați aduna cît mai multe provizii, indiferent prin ce mijloace și indiferent dacă semenul tău le are sau nu.

De aceea, obiectivul principal recomandat de Mintuitorul este: „Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea

Lui și acestea toate se vor adăuga vouă" (Matei 6, 33). De aici imperativul „de-a căuta”, adică de-a cultiva împărăția lui Dumnezeu care este în noi (Luca 17, 21), adică a descoperi în noi înșine valorile binelui pe care să le evidențiem în fapte creștine. Este aceasta o luptă cu sine, o permanentă strădanie de depășire în bine. De aici rezultă că, creștinii căutând împărăția lui Dumnezeu nu trebuie să rămână elemente pasive, ci într-o permanentă angajare în realizarea binelui. Este aceasta o grijă, cu atât mai mult cu cât răul trebuie învins. Dar această grijă nu este o îngrijorare deprimantă, sub forma unei frici, transformată într-o obsesie sau scrupulozitate, ci într-o activitate constantă, sigură, trează. De aici rezultă și concluzia acestei pericope: „Drept aceea, nu vă îngrijiți de ziua de mâine, că ziua de mâine va îngriji de ale sale” (Matei 6, 34).

Putem înțelege mai bine sensul duhovnicesc al grijii, dacă vom încerca o pătrundere mai adâncă în sensul cuvintelor de la Filipeni 4, 6—7: „De nimic să nu vă îngrijați, ci cererile voastre să fie arătate lui Dumnezeu prin rugăciune și prin cerere cu mulțumire întru toate. Și pacea lui Dumnezeu, care depășește toată mintea, va păzi inimile voastre și cugetele voastre în Hristos Iisus”. Aici este vorba de o totală degajare a grijii. La baza acestui fapt stă însă o realitate duhovnicească, religioasă care scoate în evidență și definește însăși esența creștinismului, ca manifestare a legăturii dintre credincios și Dumnezeu: „Cererile voastre să fie arătate lui Dumnezeu prin rugăciune și prin cerere cu mulțumire întru toate. Condiția de satisfacere a imperativului „de-a nu ne îngriji de nimic” este de-a intra în legătură cu Dumnezeu prin rugăciune. În acest caz noi apărem ca niște copii care îi mărturisim Tatălui nostru totul, toată teama, tot necazul, toate lacrimile, toate bucuriile, cu o sinceritate desăvârșită, cu un suflet deschis. Este aceasta o realitate inefabilă de constatare duhovnicească pe care credincioșii o simt în situațiile de rugăciune, lăsându-i lui Dumnezeu toată grija, încredințându-i că „totul se lucrează spre binele celor ce-l iubesc pe Dumnezeu” (Romani 8, 28). De aceea, acest dialog se sfârșește „cu mulțumire întru toate”.

Această experiență duhovnicească, sub forma unei antinomii, ne-o prezintă Sfântul Apostol Pavel și în următorul text: „M-am umplut de mângâiere, sint covârșit de bucurie pentru tot necazul vostru” (II Corinteni 7, 4); „... Pentru aceea, mă bucur în slăbiciuni; căci, când sint slab, atunci sint tare” (II Corinteni 12, 10).

Incoronarea, concluzia acestei experiențe duhovnicești este: „Și pacea lui Dumnezeu, care depășește toată mintea, va păzi cugetele și inimile voastre în Hristos Iisus” (Filipeni 4, 7). E vorba aici de o pace în sens duhovnicesc, care scoțindu-te din-

tr-o obsesie descurajantă, te ridică pe planul iubirii lui Hristos gustînd din bucuria Duhului Sfînt și a comuniunii intratrînitare.

Înțelegem mai concludent sensul grijii în creștinism dacă încercăm o precizare a cuvîntului „grijă”, care poate avea două sensuri: 1. Teama pricinuită de gîndul unei eventuale primejdii, sau întîmplări neplăcute. 2. Interes deosebit pentru cineva sau ceva. Acum problema apare clară: „Mîntuitorul combate sensul negativ al grijii ca „teamă”.

În creștinism, grija primește un sens pozitiv, ca „interes deosebit pentru cineva, sau ceva”. Interesul pentru împărăția lui Dumnezeu înseamnă cultivarea binelui personal, dar nu pe un fond egoist, ci altruist, ieșind din egocentrismul timorat al unei obsesii chinuitoare, al unui pesimism dezolant, pentru a apuca pe drumul unei existențe autentice.

În felul acesta grija primește în creștinism un sens pozitiv: de-a nu se exercita pe un fond egoist, ci altruist, după spusele Sfîntului Apostol Pavel: „Purtînd grijă de ce este bine nu numai înaintea Domnului, ci și înaintea oamenilor” (I Corinteni 8, 21).

Grija primește un sens de continuă autodepășire în dăruirea pentru semen, de-a fructifica talanții și de-a realiza viața de iubire a lui Iisus Hristos.

Diacon prof. Sorin Cosma

PUTEREA PREDICII SFINȚILOR APOSTOLI

de: † Episcop Dr. NICOLAE MACARIOPOLSKI

Scriitorul cărții „Faptele Apostolilor” relatează că Sfinții Apostoli au mărturisit cu mare putere învierea Domnului Iisus Hristos și că mare har a fost asupra lor (F. Ap. 4, 33), că puternic creștea și se răspîndea cuvîntul lui Dumnezeu (F. Ap. 12, 24; 19, 20). Nu numai iudeii ci și păgînii primeau cuvîntul Apostolilor (F. Ap. 11, 1). Pentru acest cuvînt nu existau nici lanțuri nici stăvile (II Tim. 2, 9). Astfel predica Sfîntului Apostol Pavel, pus în lanțuri și întemnițat la Roma, a ajuns chiar la palat și a fost primită de către aceia care trăiau în casa cezarului (Fil. 1, 13). Avînd în vedere că propăvăduitorii învățaturii religiei celei noi erau în majoritate oameni simpli, săraci și necunoscuți pescari galileeni, că propovăduiau despre Unul, care a fost condamnat la moarte rușinoasă și despre care se spunea că este Fiul lui Dumnezeu; avînd în vedere și aceasta că Apostolii au întîmpinat în slujirea predicii lor o mare rezistență nu numai din partea autorității romane ci și din partea reprezentanților gîndirii filozofice de atunci și că totuși ei au

biruit, firește este să se pună întrebarea: în ce constă puterea predicii apostolice și cum se explică succesul ei extraordinar?

La puterea și succesul predicii apostolice au contribuit anumiți factori și împrejurări. Primul factor este că Apostolii înșiși au fost profund și pe deplin convinși de adevărul învățăturii predicate de ei. Ei propovăduiau convingător pe Hristos ca Fiul al lui Dumnezeu și Mintuitor al sufletelor oamenilor, ca Dumnezeu și om, răstignit și înviat (F. Ap. 2, 23; I Cor. 1, 23). Ei înșiși au fost convinși de învățătura predicată, întrucât personal au fost martori ai Domnului (F. Ap. 2, 32), ai faptelor Lui minunate și ai învățăturii Lui divine. Ei propovăduiau despre ceea ce singuri au văzut cu ochii lor, ceea ce au observat și au pipăit cu miinile lor (I Ioan 1, 1). Așa au fost ei martori în adevăratul sens al cuvântului (Luca 24, 47; Ioan 21, 24). Există diferite mărturii: mijlocite și nemijlocite. Mărturia nemijlocită are o putere mai convingătoare decât relatările mărturie mijlocite. Convingerea din spusele martorilor oculari vine numai din cuvintele lor, ea se cunoaște și din mișcarea inimii lor credincioase și convinse, din celelalte feluri de exprimare — din timbrul și mișcările vocii, din dicțiunea și ardoarea ochilor, gestul, expresia feții și altele. Toate acestea impresionează puternic și în mod hotărîtor pe ascultător.

Puterea predicii apostolice stă încă și în faptul că Sfinții Apostoli au dovedit și au verificat adevărul învățăturii lor cu singele lor. Viața este un dar suprem și nu se poate jertfi ușor pentru ceva de care nu sîntem pe deplin convinși. Autojertfirea Sfinților Apostoli precum de altfel și a celorlalți propovăduitori creștini în general, a fost unul din argumentele cele mai puternice pentru adevărarea credinței propovăduite de ei.

Puterea și eficacitatea predicii apostolice se datorește încă și faptului că Apostolii propovăduiau un adevăr, adevărul despre Dumnezeu, despre Hristos și învierea Lui și despre învățătura Lui. Trebuie să remarcăm că Apostolii au fost puternici tocmai pentru că au propovăduit adevărul (II Cor. 13, 8). Pentru că adevărul este mai presus de toate și mai tare decît toate. Sfinții Apostoli precum s-a spus au văzut și au pipăit ranele Domnului Hristos cel înviat și au crezut (Ioan 20, 29; I Ioan 1, 1). În procesul cunoașterii și în cîștigarea convingerii personale nu totdeauna trebuie să ne încredințăm simțămintelor. Percepția prin simțăminte nu este o garanție absolută pentru siguranța cunoașterii și fermitatea convingerii. Deoarece se poate întîmpla ca omul să fie jertfă unei amăgiri de simțăminte. Mai de vreme însă sau mai tirziu înșelăciunea se va descoperi, iar adevărul rămîne totdeauna adevăr. Aceasta în mod special se referă la adevărurile dumnezeiești care rămîn în veci. (Psalm 116, 2).

Spre explicarea puterii și eficacității predicii apostolești s-ar putea aduce în fine și un fapt de mare importanță — lucrarea lui Dumnezeu — **care se afirmă prin darurile harice ale Sfântului Duh: luminarea minții spre cunoașterea adevărului, înțelepciunea, prorocirea, grăirea în limbi străine, îndrăzneala și bărbăția, semnele, minunile, etc.** Sfântul Evanghelist Marcu spune clar că **Sfinții Apostoli după înălțare, împlinind porunca testamentară a Domnului, s-au dus și au propovăduit pretutindeni și Domnul le-a ajutat și a întărit cuvântul prin semnele cu care a fost însoțit (Marcu 16, 20).** Iar Sfântul Apostol Pavel mărturisește că **cuvântul lui n-a fost prin vorbe de înțelepciune omenească, ci în arătarea duhului și puterii dumnezeiești (I Cor. 2, 4—5).**

În binevestirea evanghelică prin urmare s-au afirmat doi factori, omenesc și dumnezeiesc. Factorul omenesc afirmat prin Sfinții Apostoli a fost cel lucrător, iar factorul dumnezeiesc, afirmat prin Sfântul Duh, cel conlucrător. Sau mai bine zis Dumnezeu a activat prin Apostolii cei aleși și sfinții de Sfântul Duh, care au fost conlucrători lui Dumnezeu în opera de mîntuire a omului (I Cor. 3, 9). Așa slăbiciunea omenească a fost ajutată de Atotputernicul har dumnezeiesc care după cum ne încredințează Sfântul Apostol Pavel, se afirmă de deplin chiar în neputința omenească (II Cor. 12, 9). De aceea neputinciosul Pavel putea să spună: „Totul pot prin Hristos care mă întărește” (Filipeni 4, 13). Ingreuiatul de neputințele sale Apostol, toate le-a învins prin puterea lui Hristos care cu tărie lucra în el (Coloseni I. 29).

Biserica lui Hristos a fost zidită pe temelia predicii Sfinților Apostoli. Ea însăși și învățătura ei sînt bazate pe adevărul dumnezeiesc și de aceea va dăinui în veacuri. Noi avem încredințarea Capului însăși și Intemeietorului Bisericii că porțile iadului nu o vor birui (Matei 16, 18). Garanția despre aceasta este Sfântul Duh, duhul adevărului, care rămîne în ea în veci (Ioan 14, 16).

Binevestirea împărăției lui Dumnezeu a fost mai întîi slujirea Domnului Iisus Hristos (Matei 4, 23). Cu această slujire El a însărcinat pe Apostolii Săi (Matei 10, 7; 28, 19; Marcu 16, 16). Pe baza continuității apostolice această slujire sfîntă a fost transmisă și va fi transmisă neconținut de la urmași și așa se va transmite pînă la sfîrșitul veacurilor. Propovăduitorii de azi și mîine ai Evangheliei împărăției lui Dumnezeu sînt prin urmare continuatori ai predicii apostolești. Succesul predicii lor va atîrna fără îndoială în mare măsură de mărturia lor despre Hristos și adevărul Lui, de încrederea lor personală în adevărul

propovăduit de ei, de conlucrarea lui Dumnezeu și mai ales de aceea că ei propăvăduiesc un adevăr dumnezeiesc, veșnic, neschimbat și atotbiruitor; căci nu este omenesc, cuvântul pe care ei îl predică (Galateni 1, 2), ci dumnezeiesc. Iar cuvântul Lui Dumnezeu este viu și lucrător și mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri (Ebr. 4, 12), căci adevărul dumnezeiesc rămâne în veci (Psalm 116, 2). Iată deci, unde a fost puterea predicii apostolești. În aceasta este și puterea predicii noastre.

TIMPUL SĂVÎRȘIRII SERVICIILOR DIVINE

de: Pr. IOAN STOICU

Dacă urmărim timpul în care săvârșitorii cultului divin oficiază diferite servicii divine, observăm o destul de mare diversitate. Așa în unele părți se oficiază sfânta liturghie la ora 9 în altele la ora 10 sau imediat după terminarea utreniei, legată de aceasta. Dar exemple de diversități se pot aduce și referitor la timpul altor servicii divine. Această diversitate variază nu numai de la o localitate la alta ci chiar în cuprinsul aceleiași localități.

În vremea noastră, se dorește realizarea unității cultice în cadrul Bisericii Ortodoxe Române. Subiectul ce îl dezvoltăm vrea să fie o modestă contribuție la realizarea acesteia. El vrea să arate care este timpul cel mai potrivit și conform rînduielilor liturgice, în care să se săvîrșească în toate bisericile, diferitele servicii religioase.

Timpul săvîrșirii serviciilor divine, trebuie respectat cu multă grijă, căci el n-a fost fixat la întîmplare, ci după multă chibzuință. Timpul de rugăciune este un timp deosebit, care se distinge și se ridică peste timpul obișnuit. El are o adîncă semnificație simbolică. El este al lui Dumnezeu și al Fiului Său, cum mărturisește diaconul la începutul rugăciunilor sale: „Vremea este a face Domnului”¹.

Pentru creștin timpul de rugăciune este un timp nou, este timpul pe care l-a transfigurat Mintuitorul Hristos.

Din clipa întrupării „avem un timp plin de Dumnezeu, întrucît Fiul Său a devenit om și a rămas așa pururea”. „Acum e sărbătoare perpetuă pentru că acesta e sensul și aceasta este experiența ce o facem în sărbătoare: plinătatea de prezență divină și deci fericire și strălucire”². „Iată eu cu voi în toate zilele voi fi, pînă la sfîrșitul veacului” (Matei 28, 20).

¹ Liturghier, București 1956, p. 107.

² Dr. D. Stăniloae, Restaurarea omului, în Anuarul Academiei Andrei, Sibiu 1943, p. 95 sq.

Viața creștinului este viața nouă, în Hristos, cum și mărturiseste Sfântul Pavel: „Căci mie a vieții este Hristos” (Filip. 5, 16). Dar mai ales timpul de rugăciune este comuniune intensă cu Hristos.

Timpul acesta nou, transfigurat, plin de prezența Divinului, dorim să-l realizăm în cultul public și deci în timpul săvârșirii serviciilor religioase. În acest timp trebuie să facem reală și simțită această comuniune cu Hristos.

Dar conținutul timpului liturgic se completează și cu ceea ce punem și noi în el: credința noastră, evlavia noastră, sentimentele noastre. Timpul determinat în care săvârșim diferitele servicii religioase, nu are adică o putere magică, să dea totul, este nevoie și de contribuția noastră personală, de un adevărat efort spiritual.

Mintuitorul n-a limitat rugăciunea la un timp determinat, ci o admite totdeauna. Pentru aceasta El învâta: „Privegheați și vă rugați ca să nu cădeți în ispită”; „Privegheați în toată vremea rugându-Vă”. (Ev. Matei 26, 41; Ev. Luca 21, 36).

Din învățătura Mintuitorului rezultă că în tot timpul ne putem ruga lui Dumnezeu. Oamenii însă în toate timpurile au rezervat un timp determinat pentru rugăciune, anumite ore din zi. Nu că timpul determinat, al acestor ore din zi, ar avea o putere deosebită, ci pentru că credincioșii s-au obișnuit să se roage în acest timp, aceasta fiindu-le mai la îndemână și lăsându-i să-și îndeplinească celelalte obligații ale lor³.

Timpul de săvârșire al serviciilor divine, a variat mult, el nu a fost fixat arbitrar, deodată, ci treptat, în cursul dezvoltării Bisericii. La fixarea lui, s-a ținut seama de practica Bisericii, de predania Sfinților Apostoli, a Sfinților Părinți, de hotărârile sinoadelor ecumenice, de împrejurările pastorale în care a activat Biserica. Astăzi avem indicații suficiente și sigure, pe baza cărora putem stabili ora liturgică, în care trebuie să săvârșim diferitele servicii religioase.

În căutarea timpului liturgic, ne vom conduce de principiile următoare:

1. Timpul liturgic determinat pentru unele servicii religioase, să fie respectat.
2. Să nu răpim timpul determinat al unor servicii religioase și să-l acoperim cu săvârșirea altor servicii.
3. Timpul unor servicii religioase fiind nedeterminat, îl vom observa după nevoile pastorale și semnificația simbolică a respectivului serviciu religios.

³ V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, *Liturgica*, 1909, p. 410.

În cadrul acestui subiect ne vom ocupa numai de timpul în care trebuie săvârșite: cele șapte laude bisericești și sfintele liturghii. Timpul precis pentru acestea este indicat de originea istorică și de așezarea lor veche în timp determinat. Nu poate fi controversat timpul de săvârșire a Ceasurilor, a Miezonopticei, a căror oră, este indicată în însăși numirea lor; rămâne numai să acordăm timpul bisericesc cu cel meridian. Timpul de săvârșire al celorlalte servicii divine, trebuie să-l descoperim cu multă chibzuială, ca să corespundă obiectivului lor liturgic și să fie bine încadrate printre orele de săvârșire a serviciilor care au timpul determinat.

Toți liturgiștii sînt de părere că serviciile divine trebuie îndeplinite în trei cicluri: seara, noaptea și ziua. Deosebirea între liturgiști, este că unii încep cu ciclul de seară iar alții cu ciclul de noapte. Mai potrivit este a se începe cu ciclul de seară.

I. Ciclul întîi de seara, începe cu săvârșirea orei a noua, apoi a vecerniei și se încheie cu săvârșirea pavecerniei.

Ora a noua trebuie săvârșită în timpul indicat de însăși numirea ei, adică ora 15. Timpul acestei ore de rugăciune s-a moștenit de la evrei, iar creștinii i-au dat un conținut nou. În cultul de astăzi, ora a noua, „amintește cel mai înfricoșat timp, dar și de cel mai fericit timp, cînd Mintuitorul și-a dat Duhul pe cruce, a adus sacrificiul pentru păcatele noastre”⁴.

Vecernia. Este un serviciu de seară, după cum arată și însemnarea etimologică a cuvîntului. Timpul de seară are mare însemnătate simbolică și de aceea a fost folosit de creștini în cult.

În cultul creștin vecernia „închipuiește crearea lumii și purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru fapăturile ei, căderea în păcat a omului și scoaterea lui din rai, venirea pe pămînt a Mintuitorului”⁵.

În timpul de seară s-au întîmplat mai multe evenimente biblice, care au pregătit mîntuirea noastră. Astfel seara se arată îngerul și vestește preotului Zaharia, nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul. Seara a așezat Domnul nostru Iisus Hristos sfînta taină a Euharistiei.

Cît privește ora din zi în care trebuie să săvârșim vecernia, ea nu este determinată și trebuie prin urmare găsită. Numai sfîrșitul zilei și începutul nopții care, după împărțirea bisericească a timpului, este ora 18. La ora 6 după masă începe numărătoarea orelor de noapte.

Indicațiile din cărțile de cult precizează timpul vecerniei atunci cînd se face împreună cu Liturgia Sfîntului Vasile

⁴ V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit. p. 422.

⁵ V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit. p. 431.

cel mare sau Liturghia Darurilor înainte sfințite. Astfel pentru Simbăta Patimilor Triodul prevede următoarele: „La al zecelea ceas din zi, toacă de vecernie și se îmbracă preotul în veșminte”⁶. Or, al zecelea ceas din zi este ora 16.

De asemenea cu privire la Liturghia Darurilor înainte sfințite se spune: „Această liturghie este așadar o rînduială de seară și de aceea se începe la ora 3 după amiază și se termină pe lângă apunerea soarelui”⁷.

În Joia Patimilor, vecernia împreună cu Liturghia Sfințului Vasile cel Mare se pune mai de vreme, desigur avîndu-se în vedere că seara urmează slujba patimilor. Pentru această liturghie găsim indicația: „Tocăm mai de vreme, la 8 ceasuri din zi”⁸. Timpul arătat aci, corespunde cu ora 14 cînd trebuie începută vecernia împreună cu liturghia.

De asemenea și la ajunul Nașterii Domnului și Botezului, dacă nu cad pe ziua de simbătă sau duminică, Liturghia Sfințului Vasile cel Mare, împreună cu serviciul vecerniei, se face mai tîrziu⁹.

După cele relatate mai înainte, putem trage următoarele concluzii:

Vecernia se poate săvîrși imediat după oficierea orei a noua și cel mai tîrziu pînă la sfîrșitul zilei, în jurul orei 18¹⁰. Mai avantajos din punct de vedere pastoral este însă ca vecernia să se săvîrșească la sfîrșitul zilei.

Pavecernița, se oficiază după cină, înainte de culcare și de aceea i se mai spune, după cinarea.

Pavecernița „se săvîrșește drept mulțumită pentru începutul nopții, pentru odihna de ostenele zilei, apoi drept amintire de noaptea care nu se cuvine să ne surprindă nepregătiți”¹¹.

Timpul pavecerniței nu este determinat și trebuie să-l punem între vremea după cină și momentul culcării. Însăși cuprinsul unor rugăciuni din această laudă, care este o pregătire pentru somn, pledează pentru acest interval.

„Și ne dă nouă stăpîne celor ce mergem spre somn, odihnă sufletului și trupului și ne păzește de întunecatul somn al păcatului”. Sau: „Seara rogu-mă noaptea fără bîntuială dăruiește-mie, Mîntuitorule, și mă mîntuiește”¹².

6 Triod, București 1946, p. 742.

7 V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit., p. 602.

8 Triod, București 1946, p. 652.

9 V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit., p. 569.

10 Gh. Bujican, Cantorul Bisericesc, Arad, 1907 p. 400.

11 V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit. p. 431.

12 Ceaslov, Sibiu, 1870, p. 143 și 157.

După rugăciunea finală a acestei laude și otpustul ei „călugării merg la chilii după ce toți și-au luat iertare de la cel mai mare”¹³.

Deci mai precis ea trebuie să precedeze ora culcării și bineînțeles să lase timpul convenit înainte de începerea ciclului următor.

II. După împlinirea ciclului de seară al serviciilor divine: urmează oficierea celui de al doilea ciclu, de noapte, când se săvârșesc trei servicii: miezonoptica, utrenia și ora întâia (care nu este o laudă).

Miezonoptica: Această laudă se săvârșește spre „a imita pe îngeri și lauda lor neîncetată, în amintirea învierii din morți a Mântuitorului și în aducerea aminte de venirea a doua a lui Hristos”¹⁴. Acest serviciu este o pregătire pentru primirea Învierii și celei de a doua venituri a Mântuitorului. Troparele ce se cîntă în cuprinsul ei: „Iată mirele vine la miezul nopții” și „La ziua cea înfricoșată gîndindu-mă”, arată ideile dogmatice pe baza cărora din vechime a fost compusă această laudă. Ea este printre cele mai vechi laude apărute în cultul creștin¹⁵.

În privința timpului când trebuie săvârșită această laudă, nu poate fi nici un dubiu căci, îl arată însăși numirea: miezul nopții, mijlocul nopții, adică ceasul al șaselea din noapte după numărătoarea bisericească a timpului și al 24-lea din zi, după numărătoarea civilă.

Miezonoptica este un serviciu care se săvârșește mult la mănăstiri. Unii pînă la vremea ei nici nu se culcă, ci petrec timpul cu citiri sfinte, după porunca Mântuitorului: „Priveghiați dar, că nu știți cînd va veni Domnul casei: seara sau la miezul nopții, sau la cîntatul cocoșilor sau dimineața”. (Ev. Marcu, 13, 35).

Utrenia. Acest serviciu simbolizează: „Începutul și raza dimineții creștinismului”¹⁶. „Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos... dar ne aduce aminte și de învierea Domnului, în dimineața zilei”¹⁷. Dacă miezonoptica ne pregătește pentru primirea învierii, utrenia o sărbătorește, o cîntă, o laudă. În Biserica vechea ea se oficia foarte de dimineață și după unii a rămas încă datina la praznicele împărătești, după cum se săvârșește slujba Învierii la Sfintele Paști căreia utrenia îi urmează imediat. Or, cărțile de ritual precizează că slujba Învierii se face „La miezul nopții”¹⁸. Mineiul arată că utrenia la Nașterea Domnului se

¹³ Ceaslov, Sibiu, 1870, p. 147.

¹⁴ V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit., p. 433.

¹⁵ Învățătura de credință creștină ortodoxă, ed. Institutului Bîbic, București 1952, p. 253.

¹⁶ V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit. p. 435.

¹⁷ V. Aga, Simbolica, Timișoara 1935, p. 348.

¹⁸ Penticostar, București 1953, p. 5.

tace: „La un ceas din noapte”¹⁹. De asemenea și la Botezul Domnului este indicat ca utrenia să se facă foarte de dimineață: „La al doilea ceas din noapte”²⁰.

Cu toate aceste indicații, ea nu are un timp determinat în cărțile de cult. Doar timpul pînă la care se poate extinde săvîrșirea ei, este oarecum stabilit adică acela al orei întîi care este ora 7.

Din motive pastorale, în principiu, fixăm timpul ei astfel, ca să poată participa credincioșii, dar fără ca să ne îndepărtăm prea mult de ora arătată. În unele parohii se oficiază seara, în continuarea vecerniei după rînduiala privegherii.

Ora întîia se leagă cu utrenia cu care formează o singură laudă. În psalmii și rugăciunile ei, ne mărturisim credința în credincioșia noastră față de Dumnezeu. Vremea ei de săvîrșire o arată însăși numirea: ora întîia din zi după numărătoarea bisericească a timpului care este ora 7.

III. Rînduielile din ciclul al treilea liturgic, sînt următoarele: Ora treia, ora șasea și obednița.

Ora treia. Vremea acesteia amintește de pogorirea Duhului Sfînt peste Apostolii Domnului. Acest moment este și subliniat în cuprinsul troparului:

„Cela ce în ceasul al treilea ai trimis pe Prea Sfîntul Duh Apostolilor Tăi, pe Acela nu-l lua de la noi Bunule”.

Timpul ei de săvîrșire este determinat de însăși numirea: ora treia din zi, căreia îi corespunde ora 9. Cuprinsul orei a treia este o bună pregătire a credincioșilor pentru sfînta liturghie.

Ora a șasea. Vremea ei reprezintă momentul cel mai zguduitor din viața Mintuitorului: răstignirea pe crucea Golgotei. Acest fapt este amintit de troparul: „Cela ce în ceasul al șaselea pe cruce ai pironiț păcatul cel cu îndrăzneală făcut de Adam în Rai, etc. . .”. Orei a șasea din zi după numărătoarea bisericească a timpului, îi corespunde ora 12.

Obednița. Ea nu este propriu-zis o laudă, ci un serviciu care se leagă de ora șasea, fiind o întregire a serviciilor din zi.

„Se săvîrșește după ceasul VI dacă nu se face liturghie”²¹, iar întrucît în mănăstiri, călugării merg la masă după oficierea ei i se spune și „Prinzîndă”. „În cazul acesta ea este un serviciu divin de sine stătător, înlocuind în parte rugăciunile sfîntei liturghii”²².

19 Mineiul pe Decembrie, Buda 1805, fila 141.

20 Mineiul pe Ianuarie, Buda, 1805, fila 62.

21 V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit. p. 446.

22 Ibidem.

Cind se săvârșește liturghia darurilor înainte sfințite ori a Sfintului Vasile cel Mare, obednița urmează orelor care precedează liturghiile, mijlocind trecerea la vecernie. În cazul acesta, se citește după ora nouă²³.

În Biserica veche, săvârșirea celor șapte laude era un obicei îndătinat. Prin oficierea celor șapte laude, preoții se pregătesc în zilele liturgice, pentru săvârșirea sfintei liturghii. Faptul acesta îl arată toate edițiile liturghierului, la capitolul: Sfaturi pentru pregătirea preoților la săvârșirea sfintei liturghii.

Ciclul întreg este împlinit cu osebite la mănăstiri, unele slujbe ca pavecernița și mezonoptica fiind specific mănăstirești, bisericile parohiale rămânând la practica obișnuită a vecerniei, utreniei și liturghiei.

IV. Vremea sfintei liturghii.

Încă din vechime, vremea sfintei liturghii a fost controversată, întrucât n-a fost determinată de nici o hotărâre sinodală. Potrivit datelor istorice sfânta liturghie se săvârșește dimineața, în cursul zilei, seara și chiar noaptea.

Pe timpul Apostolilor, adunările credincioșilor pentru sfânta liturghie se făceau seara²⁴. La începutul secolului al II-lea, adunările pentru sfânta liturghie se făceau dimineața. Aceasta afirma Plinius cel Tânăr în scrisoarea sa către împăratul Traian și Apologetul Iustin²⁵. Iar „în timpul persecuțiilor, creștinii serbau sfânta liturghie când permiteau împrejurările: noaptea sau ziua”²⁶. După edictul din Milan, ea se săvârșea dimineața.

În veacul al III-lea, sfânta liturghie s-a dezvoltat, avea deja două părți: a chemărilor și a credincioșilor. La sfârșitul ei se lua masa comună, care fapt arată că ea ocupa jumătate de zi, de dimineața pînă la ora mesei.

În veacul al IV-lea primi forme fixe, prin prelucrarea ei de Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ioan Gură de Aur, a căror versiune se celebrează pînă astăzi.

Din vechime se obișnuia a se celebra după ora a treia și nu înainte de ea. Temeiul îl găsim, gîndindu-ne la legătura dintre însemnarea simbolică a sfintei liturghii și a celei de a treia ore: pogorîrea Duhului Sfînt peste sfintele daruri ca și peste Sfînții Apostoli.

²³ Ibidem.

²⁴ E. Popovici, *Istoria Universală*, traducere de episcopul A. Mironescu și episcop Gherasim, București 1900, p. 349.

²⁵ Ibidem.

²⁶ V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, op. cit., p. 457.

Deplină lumină și precizare în problema orei din zi când trebuie săvârșită sfânta liturghie, aduce Paisie I, patriarhul Constantinopolei (1652—55), în răspunsul său la întrebările adresate de ierarhia Bisericii ruse.

„În privința întrebării despre timpul liturghiei, zicem cum că faceți bine că o începeți de la ora treia după cum este datina. Însă aceasta nu este așa, ca și când n-am avea voie a serba sfânta liturghie decît de la ora a treia... Pentru aceasta vor fi timpuri cînd din oarecare cauză va trebui liturghisi înainte de ora a treia, precum îndătinăm și noi în bisericile noastre, căci binecuvîntarea Duhului Sfînt nu se determină de timp”²⁷. Precizările patriarhului Paisie I sînt de atunci și pînă astăzi un îndreptar pentru Biserica Ortodoxă. Pe marginea acestui îndreptar, liturghiștii aduc aceleași precizări, arătînd mai ales excepțiile de la indicațiile patriarhului Paisie I²⁸.

În liturghiile Bisericii Ortodoxe Române, găsim aceleași indicații pentru ora de săvîrșire a sfîntei liturghii²⁹.

După toate indicațiile putem formula următoarele concluzii, pentru vremea de săvîrșire a sfîntei liturghii:

1. sfînta liturghie în trecutul istoric a fost săvîrșită în toate timpurile zilei: dimineata, la masă, după masă, seara, noaptea.

2. pentru motive pastorale și însemnarea ei simbolică, astăzi s-a îndătinat ca să se îplinească după ora treia bisericească, adică după ora 9 meridiană. În realitate astăzi, în majoritatea parohiilor, săvîrșirea ei începe abia la ora 10 și aproape s-a generalizat acest obicei, căci este timpul cel mai potrivit din punct de vedere pastoral.

3. e bine ca în fiecare parohie sfînta liturghie să se officieze întotdeauna la o oră determinată și potrivită cu îndrumările Liturghierului. Credincioșii trebuie să știe întotdeauna precis timpul cînd va începe săvîrșirea ei.

V. *Liturghia Darurilor înainte sfințite*

Multe din precizările care s-au făcut asupra timpului săvîrșirii sfîntei liturghii, sînt valabile și pentru această liturghie.

Structura ei ar arăta că trebuie să fie săvîrșită seara. În rînduiala ei, ea cuprinde părți din liturghie, precedate de vecernie. Ea este deci o liturghie prescurtată, legată de vecernie. Prezența vecerniei în cuprinsul ei, arată că ar trebui săvîrșită la vremea vecerniei, adică după masă, spre seară.

27 Apud V. Mitrofanovici și Tarnavski, op. cit., 458.

28 V. Mitrofanovici și V. Tarnavski, op. cit. p. 458.

29 Liturghier, București 1956, p. 418.

Forma aceasta de liturghie legată cu vecernia, era adesea întâlnită în cultul creștin din primele veacuri când creștinii practicau o formă riguroasă de post: nu mâncau până seara și numai după oficierea acestei liturghii, în cadrul căreia se împărțeau.

Ținând seama de formarea ei în cursul primelor veacuri, de structura ei, unii liturghiști români, formulau următoarea concluzie: „Această liturghie este o rânduială de seară și de aceea se începe la ora 3 după amiază și se termină pe lângă apusul soarelui... atunci când se permite a mânca...”³⁰.

Mult timp s-a săvârșit această liturghie după masă numai, când preoții și credincioșii au ținut postul în forma aceasta riguroasă.

Dar pentru motive pastorale și practice se oficiază și această liturghie înainte de masă, după oficierea utreniei și a ceasurilor. S-a făcut schimbarea timpului de săvârșire a acestei sfinte liturghii, prin analogie cu timpul de săvârșire a celorlalte două liturghii. Nu poate fi exclusă însă și practica inițială, adică de săvârșire a liturghiei darurilor mai înainte sfințite la ceasul vecerniei.

S-a stabilit să fie toate săvârșite în timpul optim, când credincioșii pot mai lesne participa la săvârșirea lor.

Cele de mai sus au intenția de a sublinia și susține justetea măsurilor luate de conducerea bisericească pentru realizarea unității cultului. Toate se fac spre folosul duhovnicesc al credincioșilor și spre lauda și preamărirea Treime Sfinte.

³⁰ V. Mitrofanovici, T. Tarnavski, op. cit. p. 602.

NOI CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIA LUI ION DRAGOȘ

de: VIRGIL MOLIN

Lucrarea „Avram Iancu”, a regretatului istoric Silviu Dragomir¹, reliefează și rolul avut de Ion Dragoș, trimisul fără noroc al lui Kossuth la Iancu. După sintetizarea misiunii lui și bazat pe „actele ce au ieșit la iveală în ultima vreme” se ajunge la concluzii cu caracter de sentință a istoriei. Rezumînd cercetările numai la tragica lui încercare de mijlocire, Dragoș este prezentat „în mare măsură justificat” și „înălțat mai presus de orice suspiciune”, stabilind că „nu există nici un motiv a ne îndoi de sinceritatea convingerilor sale”². S-au pus deci în dreaptă cumpănă faptele omului politic, care a stat atîta vreme fie sub oprobiul istoriografiei nelipsită de patimă, fie sub o părtinitoare și superficială apreciere. Dar dacă misiunea lui politică a fost îndeajuns de lămurită și este azi bine cunoscută, încît nu credem că ar fi folositor să lungim șirul judecăților, *biografia lui Dragoș este lacunoasă*. Se cunoaște prea puțin din scurta lui viață. Lipsa unui material arhivistic nu a facilitat o descriere biografică, precum nici din memorialistică nu s-a putut extrage un material explicit cu date demne de încredere. Cel care a încercat să-l biografieze, Iosif Șterca-Șuluțiu³, deși înrudit cu familia micului nemeș Teodor Dragoș de Toplița, deci cu posibilități de documentare, a rămas dator cu o cercetare biografică cît de cît mai încheată, decît aceea din „O lacrimă”⁴. Rămîne doar ca din materialul epistolar ce s-ar mai găsi să se adune date cu ajutorul cărora să se poată parcurge firul scurt al vieții și să se portretizeze, pe cît posibil, omul.

¹ Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, (Pagini din istoria patriei), Editura Științifică, București 1965.

² Silviu Dragomir *o. c.* pag. 161.

³ Iosif Șterca-Șuluțiu, *O lacrimă fierbinte*, (Memorii, partea VI), Brașov 1899.

⁴ Privitor la valoarea *Memoriilor* lui I. Ș. Șuluțiu, cităm pe S. Dragomir: „Autorul obișnuiește să născocească informații care se dovedesc potrivnice adevărului istoric” (*o. c.* pag. 126).

În această privință, două scrisori inedite ale lui Dragoș⁵ pot contribui într-o măsură și de care ne folosim în cele de față. Ambele sînt scrise în 1844. Întîia cu un conținut concis politic și foarte edificatoare în a ne ajuta să cunoaștem personajul, scrisoare pe care o redăm în traducere integrală⁶. Cea de a doua, mult mai lungă, însă dezlinată, cu fraze prolixice și cu un pronunțat profil de misivă cu caracter particular și de familiaritate față de cel căruia se adresează. Din această scrisoare ne vom folosi numai de extrase în măsura în care par mai concludente sub aspect biografic, sau ca document informativ cu referire la anii prerevoluționari⁷.

Reproducem cuprinsul scrisorii datată din 9 februarie 1844. Este trimisă din Oradea-Veneția⁸ și se adresează doctorului Athanasie Șandor, medic și profesor la „Preparandia” dascălească din Arad⁹, unul din cei mai zeloși cărturari, care în acei ani a contribuit efectiv la formarea Aradului ca un centru de cultură românească, avînd intense relații cu un mare număr de intelectuali din toate ținuturile românești¹⁰.

Oradea-Veneția, 9 febr. 1844.

5 Aflate din fondul *Correspondență Ath. Șandor*, msse. rom. 1015 de la Biblioteca Acad. R. S. R. f. 70 și 74 urm.

6 Scrisorile sînt în limba maghiară, fapt explicabil ținînd seama de instruirea în școlile vremii.

7 Scrisorile sînt formulate într-un limbaj prolix, încît în traducere s-a impus o stilizare pentru a integra sensurile, dar cu respectarea rezultată din colafionarea făcută.

8 Veneția — suburbie a orașului Oradea, formată în afara zidurilor cetății de către proprietarii de vii, unde Tudor Dragoș — tatăl, avea o mică podgorie.

9 Dr. Ath. Șandor, născut la 14 mai 1808 în comuna Nădlac (Arad) din părinți țărani români (m. 1883). După studiile elementare (Lipova și Makó) a urmat gimnaziul la Timișoara, apoi cursuri de filozofie la Seghedin. Alegînd medicina, obține în 1836 diploma de doctor în medicină la universitatea din Pesta. Nu practică medicina efectiv, căci primește a fi numit profesor la Preparandia din Arad, pentru catedra de română și pedagogie iar mai tirziu și pentru științele naturale. Funcționează și ca medic al institutelor din Arad. Vorbea franceza, germana și maghiara, cu vaste cunoștințe de latină. Este preocupat cu deosebire de probleme de pedagogie și lingvistică, autor de cărți școlare, colaborator la mai toate periodicele românești din Ungaria. A fost o figură proeminentă în mișcarea culturală din Banat. Vezi V. Molin, *Din trecutul Aradului ortodox, centru de legături culturale românești*. „Mitropolia Banatului”, Timișoara 1963, nr. 11—12.

10 Din vasta corespondență rămasă de la dr. Ath. Șandor, rezultă că i-se adresau aproape toți cărturarii perioadei de atunci, în felurite probleme de ordin cultural-național, ca Vichentie Babeș, Aron Florian, dr. Ath. Marinescu, Basil Maniu, Aron Pumnul, prof. dr. Lazăr Petrovici, St. P. Neagoe, Iosif Tempea, Iulian Grozescu, etc. Legături foarte strînse a avut și cu G. Barițiu al cărui corespondent a fost, răspîndind cu mult zel tipăriturile de la Brașov (44 scrisori către Barițiu și 21 de la Barițiu). (v. V. Molin *art. cit.*).

Prietene Șandor

Nu mă indoiesc că nu vă este tocmai drag refuzul concursului meu de a tutela prenumerările la lucrarea dr. Vassits. Degeaba, eu sint de rasă română și ca atare „vindictae cupidus”. Pentru posibilitățile muncii dvs. eu vă indicam o mult mai frumoasă cărare în interesul națiunii noastre cerșetoare, iar dvs. nimic n-ați făcut, dar nimic. Nu neg că străduința unor oameni de a îmbrățișa interese proprii, cite odată poate să fie salutară și pentru comunitate, a cărei anemie trebuie căutată în instituțiile greșite, dar astfel durerile morbului cu puțin sint ameliorate. La zidirea ce are bază putredă, degeaba vom pune acoperiș ferchezuit, fiindcă se prăbușește sub el. Pentru națiunea noastră trebuie să provocăm întâi simpatie, iar această simpatie poate ațîța instinctul care să fie bunul celor chemați. Contrar așteptăm muncind la o lampă licărind chinuit. Cu toate acestea eu depun sîrguința ce poate fi plinită din puterea mea și în ce privește respectarea preocupare referitor la prenumerările din cauză, dar dvs. neactivînd cu nimic nu se cuvenea să fac invitație (la prenumerare n. n.) și nici eu n-am activat.

În schimb: în decembrie anul trecut, venind în discuția adunării comitatului Bihor cheltuelile alegerilor (urmează un cuvînt indescifrabil n. n.) eu am zugrăvit, pe cît mi-a fost posibil, în culori vii: ce tristă soartă au românii de sub coroana ungară, fiindcă aceștia nicăieri nu sint reprezentați. Noi sintem înglobați în așa numitul Convent, contribuim de fapt, plătim, dar de foloase beneficiază alții... Dorim organizarea din nou a Conventului cu aplicarea proporțională cu numărul sufletelor. Această declarație a mea a dobîndit mare impresie și aprobare și pentru o sinceră reprezentare (în Convent, n. n.) ar trebui să se hotărască a recurge la maiestatea sa, ceea ce nu s-a primit (de adunare n. n.) dar s-a hotărît ca doleanța să o expună însăși confesiunea, iar adunarea comitatului va fi gata a o sprijini.

Puteți vedea că eu n-am vroit să iau cuvîntul în numele confesiunii și națiunii mele, fiindcă este de netăgăduit insuficiența noastră, dar este timpul să se arăte că confesiunea, privită în totalitatea ei, în cea mai mare parte este românească (vorbind de biserica ortodoxă comună sîrb-română n. n.) dar românul nu conduce el și este cazul de a se spune o vorbă serioasă în această cauză și a se obține de la maiestatea sa ca în Convent să participăm nu ca pînă acum, ci raportat la numărul poporului.

De ceea: scopul meu este ca în urma intervenției mele să se aducă doleanța înaintea maiestății sale, considerînd

ca necesar să se facă lumină asupra stărilor în general din Convent și mai deosebit:

Cite circumscripții sînt care formează Conventul și care sînt acestea; din care circumscripție, cîți deputați sînt trimiși în Convent, în special cei mireni. Apoi ar mai trebui de aflat dacă este adevărat că, la alegerile lui Stratimirovici din 1790, deputații mireni erau 50 și nu 25 și anume 25 din rîndul cetățenilor și 25 nobili și ce diurnă era obiceiul a se plăti.

Toate acestea, domnule prieten, le puteți afla în două-trei zile și rog a le afla căci doar sînt acolo (la Arad n. n.) mulți buni români. Să arăte că nu numai cu greva ci și cu fapta fac ceva, iar mie acestea, bune sau rele să mi-le scrii cu cea mai apropiată poștă.

Salut pe toți prietenii, pe dvoastră împreună cu familia dvoastră și rămîn

al dvoastră prieten

IOAN DRAGOȘ

Vom analiza scrisoarea, fiindcă din cuprinsul ei se pot reține indicii în ce privește omul cu însușirile lui, se pot cunoaște telurile lui, circumstanțele politice ale epocii, raționamentul și orientarea lui, modul de a acționa în împrejurările date precum și trăsăturile temperamentale.

Cînd a scris Dragoș scrisoarea? În anul datării ei avea vîrsta de 34 ani (născut fiind la 5 martie 1810, la Oradea). Deci matur fiind, depășind cu mult anii obișnuiți pentru încheierea pregătirii de avocat. De aceea ne vom opri la o fază enigmatică din biografia lui. El a urmat cursurile de doi ani la facultatea juridică de la Academia din Oradea și anume în anii școlari 1842-43 și 1843-44, cînd le absolvă. Deci el părăsește băncile școlii la vîrsta de 34 ani, la o ȋtate care, oricum nu mai era a studentiei. (Fostul lui coleg de facultate, Aloisius Wlad, termină Academia în 1841 la vîrsta de 19 ani, Em. Gojdu absolvă tot la Oradea, la 18 ani, etc.). Încă să credem că Dragoș, după terminarea studiilor gimnaziale, ne fiind atras de prea multă rîvnă față de școală, a preferat să-și găsească existența, primind o slujbă în administrația de stat, în cadrele căreia se pare că a funcționat ca solgăbirău, și că abia mai tîrziu, a revenit la carte. Așa se explică de ce I. Șterca-Șuluțiu, după cum știa din familie, îl prezintă pe Dragoș cu studiile neterminate¹¹. Și tot așa s-ar explica și relațiile lui Dragoș cu Ath. Șandor, pe care îl întitulează „baratom (prietene) Șandor”, care nu pot

¹¹ Vezi *O lacrimă...* După Șuluțiu a fost greșit preluat în toate notele biografice ref. la Dragoș.

fi de la studentul care în februarie 1844 încă nu terminase studiile, în raport cu doctorul și profesorul Ath. Șandor, om cu cariera perfect formată. Nu încapе însă îndoială că Dragoș absolvise în 1844 studiile la Academia din Oradea¹². În orice caz, după terminare Dragoș, descris de Șuluțiu ca „istet”, caută să se orienteze în spre altă sferă de preocupări după cum vom vedea. (Faptul că participă și ia cuvîntul în congregația comitatului Bihor, e o primă dovadă).

Ce a determinat scrisoarea? Ea este un răspuns al lui Dragoș la un îndemn, se pare stăruitor, venit din partea profesorului dr. Șandor, de a colecta adeziuni cu prenumeri (abonamente) la o lucrare a medicului bănățean Paul Vasici-Ungureanu¹³. Dragoș refuză însă net ca să „patroneze”, adică să poarte grija acestor subscripții¹⁴. Dragoș își dă seama că refuzul lui va atinge neplăcut sensibilitatea aceluia care era strîns legat de dr. Vasici. Un număr de 17 scrisori, găsite în arhiva personală a lui Șandor și scrise de Vasici din Timișoara, Brașov și din Sibiu, sînt dovada acestor strînse legături prietenești, pe care acești doi medici și bănățeni și-le cultivau reciproc¹⁵. Dar refuzul lui Dragoș are un țîlc. În continuarea scrisorii el țîne să stabilească că se consideră ca fiind descendent din rasă română și ca atare „vindictae cupidus”, lăsînd să se înțeleagă că îi place răsbunarea. Se va descifra semnificația acestei dorințe de a pedepsi, dacă ținem seama de dojana ce urmează prin care i-se reproșează lui Șandor că acesta n-a făcut nimic, dar absolut nimic „în interesul națiunii noastre cerșetoare”. Trebuie să deducem că Dragoș a propus anterior prie-

12 Acest fapt este atestat în darea de seamă întocmită de fostul director dr. Bozoky A., apărută cu prilejul jubileului de 100 ani de la înființarea Academiei (1888), cînd se publică lista completă a tuturor absolvenților, cu anii cînd au studiat și cînd au fost promovați. Cităm cîțiva români: Iuliu Moldovan, Popa Gheorghe, Anica Dumitru, foști colegi cu Dragoș. În anii după 1848 au terminat între alții: Ștefan Antonescu și frații Brînduși (1852), Dumitrie Moga și Frențiu Alex. (1863), Iuliu Coroianu (1868), bănățeanul filolog Elie Trăilă (1869) etc.

13 Dr. Paul Vasici-Ungureanu, medic progresist. Nu lipsește nici din frămîntările lui 1848. În 1844 îi apare la Brașov una din lucrările de seamă „Microbiotica” care avea mare căutare și în rîndurile cărturarilor de la sate. Dr. Șandor lansează în acest scop „liste de prenumerații”. Din liste se vede că de întinse au fost relațiile lui Șandor, căci pentru desfacerea Microbioticei, dr. Șandor desfășoară o intensă propagandă, străduindu-se de a-l atrage și pe Dragoș în această acțiune.

14 Desigur, Șandor nu încredințase listele studentului Dragoș, ci omului cu relații, factor în viața publică românească și deci cu posibilități de a obține mai multe adeziuni.

15 Dr. Șandor a fost tot alit de zelos în a obține abonamente și la reviste, ziare și calendare, încît poate fi considerat ca unul care oficia onorific funcția de difuzor al culturii românești.

tenului său o misiune politică, care ar fi reprezentat pentru Șandor în acelaș timp și o „mai frumoasă cărare”. Despre ce propunere poate fi vorba? În acești ani, după cum se poate descifra din contextul scrisorii, Dragoș era viu preocupat de posibilitatea de a păși în viața politică. Terenul ales era acela al reprezentării în adunările eparhiale sau în „convent-uri” la care se referă el. Oradea și Bihorul aparțineau de dieceza Aradului sub jurisdicția Carlovățului¹⁶. Dragoș ținea la o deputăție în acest convent, considerindu-o primă etapă în viața politică. Această supoziție apare îndeajuns de plauzibilă, dacă reținem din încheierea scrisorii, interesul ce-l manifestă Dragoș față de sistemul de reprezentare în acest corp electiv, compus dintr-un număr prea restrins de deputați, etc. Dragoș, căruia i-se atribuia ca fiind din fire minat de ambiție¹⁷, plănuia să asigure în congres o reprezentare corespunzătoare, evident el fiind factorul mirean principal, ca apoi să se ajungă la alegerea a cîte unui vlădică român în fruntea episcopilor și ca obiectiv următor, emanciparea completă de sub jurisdicțională. Acest plan răspundea unei idei ce s-a dovedit călăuzitoare pentru Dragoș, tot timpul, în scurta lui scripșire pe firmamentul politic. Imprejurările politice nu i-au fost favorabile, totuși el reușește parțial să-l realizeze. Obține în 1849 de la Kossuth delegația de comisar în problemele confesionale ortodoxe¹⁸. În mai 1849, luna iatădică pentru Dragoș, el, deși grăbit să ajungă în munți la lăncu, cu ramura de măsline, se oprește totuși pentru un scurt răgaz la Chișinău-Criș, unde sinodul eparhiei arădene ținea ultimele ședințe și datorită delegației ce-o avea reușește să impună în scaunul de vlădică un vicar autohton. În acea primăvară de la Chișinău-Criș, ultima din tragica lui viață, avea Dragoș să-și vadă împlinit unul din visurile tenacității sale, anume de a îndruma cu „plinăpotență” mersul diecezei vizînd a lovi mai sus, pînă la Congresul

16 Prin „Convent”, Dragoș înțelegea Congresul bisericesc ce se alegea și se întrunea la Carlovăț, care era forul nuprem de reprezentare pentru toate diecezele sufragane: Arad (cu 284 parohii), Timisoara (291 par.), Virșet (266), Carlovăț (138), Buda (66), Neopalanta (110), Ardeal (897) etc. Din scrisoarea lui Dragoș se deslușește atitudinea lui net opozantă față de acest „convent” ceea ce va deveni mai categorică în zilele răscolitoare ale revoluției, cînd va declara (în mai 1848) prin Gașeta de Transilvania) „Noi românii bihoreni nu mergem la această adunare, ba protestăm în mod solemn în contra concluziilor ce le va aduce”, arătînd că protestul este al „celor 160.000 români din Bihor”.

17 Silviu Dragomir (o. c. p. 16) îl caracterizează ca avînd „oarecare oportunism în cursul carierii sale politice”.

18 Într-un memoriu înaintat guvernului de la Debrețin cu doleanțe profesionale de la Preparandia din Arad, nemulțumiri de mizera salarizare, el este invocat ca: Drágos János, vallásunk ügyében kiküldött országgyűlési megbízott (în mai 1849).

mitropolitan, în al cărei sobor, plănuia, cu cinci ani în urmă și împreună cu dr. Șandor de a intra și de a-l cuceri.

Revenind la scrisoare, Dragoș pe lingă reproșul ce-l face, nu-i lipsit de sarcasme, trecîndu-și prietenul în categoria oamenilor ce-și urmăresc numai interese proprii. Mergînd pe linia aluziilor la stările politice, el descrie metaforic — stil favorit în scrierile sale — circumstanțele specifice perioadei, vorbind despre zidurile șubrede, dar cu acoperiș „ferchezuit”, pentru a ajunge la o temă pe care o putem socoti caracteristică concepțiilor sale: națiunea să provoace întii simpatie, subînțelegînd prin aceasta nu rezistență în cerbicie, ci apropiere, înțelegere și o vîslire în apele omnipotenței politice, sau cel puțin nu opuse acesteia. Contrar, și iarăși metaforic, el va avea regretul că nu rămîne decît o așteptare, muncind (zădarnic) la o lampă (a speranțelor) abia licărînde.

În continuare, Dragoș ține să-și informeze prietenul, că dacă nu s-a ocupat de plasarea cărților lui Vasici, în schimb s-a manifestat printr-o intervenție în dezbaterile adunării comitatului Bihor. Intervenția s-a făcut în jurul temei preferate, adică a reprezentării în convent ca for confesional suprem, subliniînd nedreptatea că 140.000 de suflete de români nu au dreptul decît la un singur deputat. Consideră că, deși adunarea n-a acceptat să se facă în numele ei un demers „pină la maiestatea sa”, totuși s-a angajat a susține un eventual memoriu din partea comunității confesionale, memoriu ce s-ar supune împăratului. Se reflectă și în această relatare, că în acești ani, și mai tirziu, chiar la începutul anului revoluționar 1848, domnea încă spiritul speranțelor de a găsi leac pentru nedreptăți și doleanțe (așa numitele „gravamine”) doar într-o „prea plecată suplică ce se așterne la picioarele prea grațiosului Tron”. În acest spirit a crescut și a fost educat bine înțeles și tînărul Dragoș, și era firesc să meargă pe această linie a deșertăciunilor politice.

După ce cere informații în legătură cu compoziția sinodului ales în 1790 sub Stratimirovici¹⁹, scrisoarea se termină cu o somație adresată „bunilor români” din Arad, căroră le recomandă să activeze cu fapte „nu numai cu gura”. Dragoș arată că este în așteptarea unui răspuns grabnic, pe care să-l aducă cea mai apropiată poștă.

Intr-adevăr doctorul Șandor se execută și răspunde relativ urgent, căci după numai șase zile, poșta cu ștampila Gross-Wardein (încă nu se desgermanizase această instituție cezaro-

¹⁹ Este vorba de întiile alegeri congresuale, ținute de Ștefan Stratimirovici, abia trecut de la episcopia din Buda în seaunul mitropoliei de la Carlovat, unde a păstorit între 1790—1837 (I. D. Suciu, *Nicolae Tincu Velea*, Buc. 1945, p. 43).

crăiască), marcind data de 17 februarie 1844, transmite cea de a doua scrisoare de la Dragoș către al lui „scump și drag prieten Șandor”.

După cum am anticipat, din această prea prolixă misivă, vom reține numai mult-puținul esențial ce ar contribui la înmulțirea cunoștințelor despre semnatarul ei.

Se pare că Șandor a răspuns tăios, punind la punct reproșurile ce i-au venit de la Oradea, asigurind că nu stă inactiv, „primesc biciurile, îmi priesc, fiindcă îmi ațită potențialul și dovedesc stăruințele ce le depuneți”, — scrie în esență Dragoș, adăugind că nu se simte cu nimic vinovat pentru condițiile în care funcționează societatea literară a studenților români de la Academie²⁰. Revine la cele politice, la laitmotivul preocupărilor sale: „trebuie întreprinsă orice mișcare, ce ar fi de folos cauzei națiunii noastre”. Apoi scrisoarea își pierde interesul față de cele politice, rezumindu-se la considerații de ordin familiar, din care nu aflăm prea multe cu privire la viața particulară a lui Dragoș²¹. Nu încapă îndoială că Dragoș a vizitat Aradul în repetate rânduri, fiind invitatul familiei Șandor. Dată fiind importanța Aradului, ca un centru de gravitație cultural-politică, ca reședință vlădicească, desigur că stabilirea unor relații cu figuri proeminente din acest centru, era pentru Dragoș un obiectiv de interes major.

Epistolar, perioada ce-a urmat scrisorilor din 1844 nu ne mai este cunoscută, pînă în primăvara lui 1848, cînd Dragoș, avid de afirmare se aruncă cu toată ardoarea în vîltoarea frămîntărilor politice pe care le provoacă suflul răsturnător dar și înnoitor al revoluției și cînd activitatea îi devine publică. De aci înainte istoriografia noastră e mai bogată în material și relatări, pe măsură ce tînărul și agitatorul deputat știe să se plaseze în centrul evenimentelor, începînd cu smulgerea mult disputatului mandat de Beiuș, continuînd cu alegerea în ședință

20 Dragoș a participat deci și la viața culturală a studenților de la Academie. Această informare impune revizuirea datei înființării societății „leptuariștilor” de la Oradea, care se pare că în acești ani era în fermentația formării, ca abia studentul Alex. Roman, academicianul și profesorul universitar de mai tîrziu și nepotul lui Dragoș, să-i asigure o existență mai laborioasă.

21 Se știe doar că era necăsătorit. Avea numai o soră (mai mare), măritată cu Iosif Roman din Așeu-Bihor, nepot de soră fiindu-i Alex. Roman, publicistul și literatul, care timp de 22 ani a reprezentat cercul Ceica din Bihor în parlamentul Ungariei, suferind și un an închisoare (Vaț) pentru scrierile lui politice (redactor al ziarului „Federația”). Dragoș este descris ca un bărbat negricios, purta barbă neagră, fața avea semne de vîrsat. Temperament vioi, ager la minte, bun orator, plăcut în societate, bun dansator și dulcelist. Deși odrasla a unui obscur kurta-nemeș, întreținea totuși relații sociale cu familii, ca Beöthy și Tisza.

secretă a face parte din delegația ce urma să prezinte împăratului răspunsul la mesaj, apoi cu agitația în jurul unor proiecte de legi ieșite din elaborarea colectivă sau proprie, cu întrebări adresate guvernului revoluționar, cu lupta deschisă împotriva congresului și înscăunării patriarhului Raiacici și pînă la atât de dramaticul sfîrșit al omorîrii în chinuri îngrozitoare, în pivnița casei lui Șuluțiu din Abrud.

DOUĂ DOCUMENTE ÎN LEGĂTURĂ CU REVOLUȚIA DE LA 1848 DIN PĂRȚILE ARADULUI

de: Preot TRAIAN MOGOȘ

Revoluția de la 1848/49 a constituit o etapă însemnată pe calea eliberării naționale și sociale a poporului român.

În această mare acțiune un rol i-a revenit Aradului, important centru economic, cultural și bisericesc al românilor din vestul Transilvaniei. Elementele progresiste arădene mențin contactele cu românii de pretutindeni, fiind conștienți că numai prin efortul unit al întregii națiuni române se vor putea realiza revendicările naționale, sociale și religioase.

Episcopia ortodoxă română din Arad, cu un trecut de peste două veacuri și jumătate, prin legăturile pe care le-a întreținut cu fruntașii națiunii și prin inițierea unor acțiuni culturale, a contribuit la întreținerea conștiinței ortodoxiei tuturor românilor, canalizată spre făgașul unirii naționale.

În acest scop oferă elemente noi, două documente descoperite în Arhivele Statului din Arad.

Primul, datat din anul 1850, ne informează despre întâlnirea dintre fruntașii români arădeni și generalul Gheorghe Măgheru la Cuvin în casa episcopului Gherasim Rațiu¹.

Menționăm că această vizită se încadrează în seria consătuirilor care au avut loc în ținutul Aradului cu Avram Iancu, vizind în primul rînd cîștigarea drepturilor românești, refuzate mereu de împăratul de la Viena².

Cei de al doilea document este de fapt un referat al șefului comitatului Arad Atzel Ioan, anexat la cererea înaintată de avocatul Ioan Popovici, în numele comunității bisericești a catedralei Sf. Ioan Botezătorul din Arad³.

¹ *Arhivele Statului Arad*, Fond Prefectura jud. Arad, nr. 3137/1850.

² E. Glück, *Despre lupta antihabsburgică și anti feudală a țărănilor în anii 1848—1849* în „Studii și articole de istorie”, vol. IV. București 1962, vezi și Andrei Căciora, Eugen Glück: *Noi date privitoare la lupta românilor din cîmpia Aradului pentru drepturi și libertate națională*, în „Revista Arhivelor” nr. 2, București, 1968, p. 85—90.

³ *Arhivele Statului Arad*, Fond Prefectura județului Arad, actele comisarului guvernial nr. 9293/852.

Dincolo de aspectele culturale preconizate în cerere, referatul dezvăluie cu deosebită claritate tendințele și dorințele propriu-zise ale românilor arădeni, care constituiau comunitatea bisericească amintită.

Dintre documente, primul este scris în limba germană, iar celălalt în limba maghiară, ambele fiind traduse acum pentru prima dată în limba română.

I

*Dela Comisarul guvernamental al Comit. Arad.
Către Comandantul Districtului militar din Oradea.
Arad, 5 iunie 1850, seara la ora 10.*

Conform raportului notarului din Cuvin primit astăzi prin prefectul Comitatului Arad, am fost încunoștințat că un anumit general Maghiero din Valahia, care în ultimul timp a locuit în Viena ca refugiat, însoțit de avocații arădeni Ioan Popovici și Grigore Popovici apoi și Dr. Șandor, au sosit la episcopul greco-uneunit în Cuvin, de unde acesta în ziua următoare a plecat cu caii episcopului pînă la prima stație peste Transilvania, în Valahia.

În legătură cu numitul Maghiero, am aflat numai atît, că acela ar fi în Valahia un important membru al acelui partid (...) și că s-a aflat în corespondență cu Kossuth, înainte de izbucnirea revoluției maghiare.

Raportul primit l-am comunicat de îndată Domnului Comandant al cetății Aradului, la sfatul căruia mă grăbesc să-l informez prin ștafetă pe onorabilul Comandant al Districtului militar cesaro-crăesc.

Pe prefectul județului l-am tras la răspundere pentru ce nu mi-a comunicat mai repede scrisoarea, el mi-a răspuns că după ce eu am plecat de aici din motive de sănătate, a crezut că nu-mi poate comunica numai mie conținutul scrisorii.

Aceasta este cauza sosirii cu întârziere a acestui ordin (act),

II

*Înălțimei sale domnului
Döry Gavril prefect cercual
cesaro-crăiesc — Oradea*

Am onorarea a rezuma în următoarele expunerea mea, prea plecată, în privința propunerii din suplica susțernută Maiestății Sale Apostolice Cezaro-Crăești, de către Popovici Ioan președintele comunității bisericești greco-uneunit din Arad în care se cere (aprobare) pentru constituirea asociației pentru cultura

poporului, referitor la care (suplică) Înălțimea voastră a dispus cu nr. 17518 să întocmesc referat cu opinia (subsemnatului) asupra constituirii asociației și unele puncte din statutele ei aflate în discuție.

Deși la întâia vedere, această năzuință, în ea însăși, apare nediscutabilă și chiar lăudabilă, totuși la o mai amplă și adâncită judecare a consecințelor ce pot naște din constituirea unei asemenea asociații, nu o socotesc, cu toată bunăvoința, nici realizabilă și nici de dorit, și anume pentru simplul motiv că nu este recomandabil, în împrejurările de acum, ca să se dea unei asociații o înfriure atât de mare asupra unei populații de trei milioane (de suflete) precum aceasta rezultă din spiritul proiectului (statutelor) și apoi, de asemenea pentru că, în (persoana) membrilor probabili ai acestei asociații, nu întrevăd, cel puțin deocamdată, garanția că, scopurile asociației s-ar putea încredința, sub raport politic, în mâinile lor, aceasta deoarece cel care urmărește cu atenția mișcările românilor de aci, știe că aceștia se află în legătură cu Avram Iancu, în vederea constituirii, împreună cu Țara Românească și cu Moldova a unei țări Daco-Romane, și ce ar putea da o mai bună ocazie, pentru realizarea acestei (dorințe) decît întrunirile de acest fel, cu participarea mulțimilor (de români) veniți din întregul Imperiu și poate chiar din alte țări, după cum aceasta rezultă din spiritul paragrafelelor nr. 1, 2, 3 și 4 (din statut).

Asemenea întruniri, dacă nu în sala dezbaterilor, dar (desigur) în grupurile individuale, a căror supraveghere este anevoioasă, pot deveni periculoase, deoarece este de temut că prin contacte directe, influența ideilor amintite sau a altor concepții periculoase, se poate întinde cu repeziciune asupra popoarelor valahe din întregul imperiu.

Cele arătate sînt cu atât mai de temut, cu cît autorii suplicii și ai „statutului” asociației, împreună cu semnatarul cererii, sînt cu prea puține excepții, procatori (=advocați) și indivizi care nu în toate privințele inspiră încredere.

Dar cu toate cele spuse (mai sus), scopul meu nu este de a menține poporul român în starea de inapoiere de acum, ci (am obiecțiuni) doar privitor la mijloacele prin care acest popor vrea să-și realizeze ridicarea sa, pe care nu le găsesc recomandabile, deoarece în general, un asemenea scop salutar, nu se realizează prin asociații, ci înaltul guvern să cugete asupra stării lor, să le dea impuls, să pună sub supraveghere fondurile, să fie apreciate de înaltul guvern bursele de dat tinerilor meritoși și prin aceste (mijloace) să se stimuleze literatura română.

Au și sirbii fonduri naționale, fără să fi fost necesar să constituie (în acest scop) societate pe acțiuni. Au și cei aparțină-

tori celor două religii reformate importante sume de bani, pentru asemenea scopuri, fără ca aceia să se constituie în asociații și fără ca toți credincioșii de religie reformată din Monarhie, să se adune într-un loc, după cum aceasta se prevede la paragrafele 3, 22 și 23 (din statut) privind adunarea, tocmai la Arad, a unei mari mulțimi; scopul în care se plănuiește această (adunare) caracterizează în mod suficient gândurile ascunse ale propunătorilor. În ce privește celelalte paragrafe (ale statutului) propus, prin care se reglementează utilizarea fondurilor, administrația, acordarea stipendiilor și exercițiul dreptului de vot, nu găsesc necesar să-mi arăt observațiile mele, întrucit întreaga concepție a asociației nu o găsesc practicabilă și de altfel acestea, ca dispoziții de importanță secundară se pierd în fața considerațiilor mai înalte.

Din cele expuse și din aprecierea împrejurărilor (arătate), Înălțimea Voastră va putea vedea, cu mai multă înțelepciune, calea pe care va trebui s-o urmeze poporul român pentru ridicarea sa, de care, în adevăr, se arată mare nevoie.

De altfel s-au înfăptuit multe în acest Comitat, în anul în curs și (anume) până acum s-au clădit 25 școli noi, foarte bune, aproape tot atâtea au fost reparate, învățătorilor li s-au amenajat locuințe bune, salariile le-au fost îmbunătățite considerabil și acordându-se multă grijă școlilor elementare; fiii acestei națiuni pot dobîndi o bază suficientă pentru pregătirea lor, în școlile de Stat ce, prin grija guvernului au și fost puse, cu mod de predare îmbunătățit, la dispoziția lor în toate părțile Imperiului, atît în ce privește pregătirea meseriilor cît și a studiilor mai înalte și pînă ce Înaltul guvern va fi în măsură să-și îndrepte giadul, în mod solid, spre ridicarea naționalității române.

URIAȘA MANIFESTARE A UNITĂȚII POPORULUI

În ziua de 2 martie toți cetățenii scumpei noastre Patrii s-au prezentat în fața urnelor spre a-și da votul celor în care și-au pus încrederea pentru conducerea destinului țării și a poporului spre culmile la care au năzuit strămoșii de-a lungul veacurilor pline de eroism. Amplul dialog, viul colocviu popular prilejuit de campania electorală, uriașa revărsare de entuziasm care au imprimat alegerilor un caracter deopotrivă festiv și de lucru și-au găsit împlinire în rezultatele acestora. Cele 13.543.499 voturi acordate Frontului Unității Socialiste, reprezentând 99, 75 la sută din numărul total al alegătorilor care au luat parte la vot, un procent record în analele consultărilor noastre electorale, impresionantă unanimitate a voinței populației, întruchipează o uriașă manifestare a unității poporului, înalta conștiință a responsabilității ce-i revine față de generațiile de azi și de mâine, ca singur și adevărat stăpîn al destinului țării. Sentimentul îndreptățit de mîndrie patriotică al poporului nostru pentru marile realizări din ultimul sfert de veac, se îmbină cu convingerea că vor prinde viață perspectivele luminoase de progres deschise țării de noua etapă a dezvoltării societății noastre.

Alături de toți fiii țării, slujitorii cultelor religioase din România și-au manifestat înflăcărutul patriotism și adeziunea totală la năzuințele întregului popor, votînd pentru candidații Frontului unității Socialiste. Ei au participat și înainte de ziua sărbătorească la întîlnirile și adunările electorale cu cei mai devotați fii ai poporului asigurîndu-i de loialitatea și sprijinul lor. Reprezentanți ai clerului au intrat de altfel în comitetele locale, județene ale Frontului Unității Socialiste, în timp ce alții, ca și în legislaturile anterioare, au fost aleși în cel mai înalt for al țării, Marea Adunare Națională. Astfel amintim ca membri ai Marii Adunări Naționale pe: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și pe Prea Cucernicul Părinte Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor din partea Bisericii Ortodoxe Române; pe monseniorul Francisc Augustin din partea Bisericii Catolice, pe Eminența Sa Episcopul Papp Ladislau din partea Bisericii Reformate, pe Reverendul dr. Herman Binder din partea Bisericii Evanghelice și pe Eminența Sa șef rabinul dr. Moses Rosen din partea Cultului mozaic.

Rezultatul alegerilor consemnează alături de o aprobare entuziastă, angajamentul milioanelor de alegători ca prin muncă plină de avânt să ridice Republica Socialistă România pe culmi tot mai înalte de înflorire. Progresînd în planul construcției sale economice și sociale într-un ritm înalt și constant România va putea participa cu și mai multă autoritate și prestigiu la dezbaterea marilor probleme care frămîntă astăzi omenirea, va putea da o și mai mare contribuție la salvagardarea păcii, la întronarea în relațiile dintre State a criteriilor egalității, independenței și respectului reciproc, pentru care militează cu neabătută consecvență.

De aceea și preoțimea noastră încadrată în mersul evolutiv al societății, vrea să întărească votul dat prin întreaga activitate pusă în slujba mai binelui și fericirii poporului.

SARBATOAREA SFINTULUI CHIRIL FILOZOFUL

După ce în 1968 (cum am arătat și în nr.7—9/1968, p. 482, al revistei noastre) ziua culturii chirilice a fost deosebit sărbătorită, în 1969 s-a adus o cinstită unanimă ctitorului acestei culturi, apostolului slavilor și creatorul alfabetului ce-i poartă numele — Sfîntul Chiril.

Aceasta s-a făcut la împlinirea în 14 februarie a 1100 ani de la moartea sa.

Originar din Salonic, regiune în care trăiau în simbioză greci, slavi și vlahi, el a studiat la Constantinopol obținînd chiar titlul de „filozof”. Între profesorii săi era și învățatul patriarh Fotie. Predilecția pentru meditație l-a dus la mănăstirea Olimp din Bitinia, unde împreună cu fratele său Metodie s-a pregătit pentru a propovădui între slavi. După misiunea la califul de Bagdad și la hazari în Cherson, a fost trimis de împăratul bizantin în Moravia Mare în 862, începînd călătoria cu Bulgaria, Serbia și Panonia, unde a desfășurat o activitate multilaterală, culturală și creștină. La întoarcerea spre Constantinopol s-a oprit la Veneția și Roma unde a și murit. Metodie care a primit sarcina să-i continue activitatea a denumit „azbuca slavonă” în cinstea fratelui său „cirilică” pe care împreună cu discipolii săi răspîndiți spre Panonia, Bulgaria, Dacia, Alpii Valahiei, Polonia și Rusia Kievleană au dus-o în răsărit, îndrumînd la punerea în scris a operelor culturale de aici.

Festivitățile în cinstea sa au avut loc pretutindeni, organizate de către foruri bisericești sau culturale, mai ales în centrele unde și-a desfășurat activitatea.

În Bulgaria s-a organizat la 24 mai a. c. la Sofia, o comemorare solemnă în cadrul căreia s-a dezvelit și un monument ridicat în cinstea Sfîntului. Au participat delegații ale tuturor Bisericilor Ortodoxe.

Deopotrivă a fost cinstită personalitatea sa și la Roma printr-o ceremonie adecvată în basilica Sfântului Petru.

În țara noastră sărbătorirea s-a organizat potrivit hotărârilor Comitetului Național pentru Apărarea Păcii în cadrul aniversărilor culturale pe 1969.

SARBATOAREA PATRIARHULUI ECUMENIC

La 26 ianuarie s-au împlinit două decenii de când în scaunul ecumenic de Constantinopol a fost instalat Sanctitatea Sa Atenagora I.

De atunci și pînă azi, când a împlinit venerabila vîrstă de 82 ani, nu a încetat să desfășoare o activitate susținută, îndeosebi privind apropierea și conlucrarea între creștini. Mai multe vizite făcute întîistătorilor diferitor Biserici, între care menționăm pe cea din toamna anului 1967 Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au punctat această neobosită lucrare. În același timp Sanctitatea Sa a căutat să întrețină cele mai bune relații cu autoritățile civile și să mențină cu rîvnă apostolică prestigiul străvechiului scaun ecumenic.

La acest popas aniversar toate Bisericile au transmis Patriarhului Atenagora alesele lor felicitări și urări de rodnică Arhipăstorie. Ceremonii deosebite urmate de slujba „doxologiei” au avut loc la Istambul, Atena și New York.

DECESUL MITROPOLITULUI ȘTEFAN RUDYK AL VARȘOVIEI

În ziua de 26 martie 1969, a trecut la cele veșnice Mitropolitul Varșoviei Ștefan Rudyk. A fost al cincilea întîistător al Bisericii ortodoxe autocefale polone.

S-a născut la 27 noiembrie 1891. În anul 1911 după terminarea cursurilor secundare a urmat pe cele ale seminarului din Orle. În 1915 este hirotonit diacon apoi preot desfășurînd o intensă activitate pastorală. La sfîrșitul anului 1952 Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Polonia l-a ales episcop al eparhiei Wrocław-Szczecin fiind hirotonit la 22 martie al anului următor. În martie 1961 a fost ales arhiepiscop, iar la 26 mai 1965 Mitropolit al Varșoviei și întregii Polonii, funcția în care a muncit neobosit pentru propășirea Bisericii. O atenție deosebită a arătat dezvoltării fiecărei parohii și formării cadrelor clericale. A militat neobosit pentru ecumenism și pace participînd la mai multe conferințe internaționale.

Pentru munca depusă i s-au conferit multe ordine bisericesti.

Slujba înmormîntării s-a săvîrșit în catedrala mitropolitană, de un sobor de arhieriei, preoți și diaconi, cu participarea reprezentanților cultelor religioase din Polonia și a unui mare număr de credincioși.

REORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE DIN GRECIA

La 1 martie în catedrala din Atena a fost prezentată noua Cartă Constituțională a Bisericii din Grecia. Proiectul acesteia a fost lucrat timp de aproape douăzeci de luni de Arhiepiscop și membrii Sinodului permanent în funcție, din aprilie 1967. De asemenea au fost consultați specialiști în materie printre care amintim pe profesorii Amilkar Alivizatos și Panayiotis Bratsiotis.

Noua constituție prevede pentru prima dată ca laicii să participe la conducerea Bisericii. Un laic din fiecare eparhie va face parte din Adunarea generală a Bisericii iar patru dintre ei vor fi membri ai Consiliului Central, instanță avînd sarcina de-a aplica deciziile Adunării. Laicii vor fi aleși de acum înainte în baza unei liste dinainte pregătite.

Ca un lucru de asemenea nou, constituția prevede crearea a 10 secretariate responsabile pentru diferite sectoare ale Bisericii dintre care unul pentru relațiile externe.

Se mai stabilește apoi că Biserica și eparhiile ei sînt autonome și își pot administra finanțele (art.1) la care art. 42 precizează că Statul controlează și avizează prin intermediul instanțelor guvernamentale competente, gestiunea banilor Bisericii.

Guvernul are dreptul de a alege pe arhiepiscop din trei nume propuse de Sfîntul Sinod. Delimitarea, suprimarea sau crearea de eparhii sînt hotărîte de către ministerul educației, după ce se va lua cunoștință de punctele de vedere ale Sfîntului Sinod. Un articol privitor la administrație prevede că eparhiile însumînd un număr mai mic de 50.000 credincioși vor fi desființate în momentul vacanțării, excepțiile urmînd a fi determinate de către ministerul educației. Statul poate interveni și în alegerea episcopilor.

Cu privire la prozelitismul comunităților neortodoxe constituția indică faptul că Biserica poate cere intervenția Statului atunci cînd se semnalează un caz concret.

Cu excepția mănăstirii Vtaton și Sf. Anastasia din apropierea Salonicului, care rămîne sub jurisdicția Patriarhiei ecumenice, toate celelalte mănăstiri vor fi puse sub jurisdicția episcopului din eparhia în care se găsesc.

Potrivit acestei constituții, cea mai înaltă autoritate a Bisericii este Sfîntul Sinod, compus din toți episcopii. Dar pentru primii trei ani aproape toată puterea va fi exercitată de către un sinod permanent format din zece episcopi care vor fi numiți de către sinodul creat în 1967 printr-o lege excepțională,

NOUA EPISCOPIE SIRBA

În împlinirea nevoilor duhovnicești ale comunităților ortodoxe sîrbe din străinătate, Sfîntul Sinod al Bisericii ortodoxe sîrbe a înființat la Londra o nouă episcopie purtînd titlul de „a Europei Apusene și Australiei”. În scaunul episcopal a fost instalat cu solemnitatea potrivită în ziua de 30 martie, Prea Sfințitul Episcop Laurențiu al Moraviței.

NECESITATEA REVIZUIRII ACORDURILOR DE LA LATERAN

La 11 februarie 1969 s-au împlinit patruzeci de ani de la semnarea acordurilor între Sfîntul Scaun și Statul italian. Prin aceasta se retrocedau Italiei toate vechile state pontificale rezervînd papei doar cetatea Vaticanului în schimbul declarării catolicismului ca religie oficială a țării și a altor privilegii.

Cu această ocazie presa catolică a subliniat faptul că „independența cu care Sfîntul Scaun a putut să-și exercite misiunea, libertatea care i-a îngăduit să țină trei conclave și un conciliu de proporții fără precedent, confirmă valoarea acordurilor”.

Totuși în aceeași zi, chiar sub fereastrele papei ca de altfel și la Milano în fața palatului arhiepiscopal, tineri protestanți au manifestat contra unui statut preferențial.

De fapt diferite cercuri italiene se declară azi favorabile unei revizuii a acordurilor, iar în 18 februarie conferința episcopală a țării a acceptat principiul unei atări revizuii „într-un climat de profundă cugetare și respect reciproc”.

NOUA COMPONENTĂ A SECRETARIATULUI PENTRU UNITATE
CREȘTINA A VATICANULUI

În urma decesului cardinalului Bea în noiembrie trecut, Vaticanul a purces la numirea unui nou președinte al Secretariatului pentru unitate creștină. Acesta a fost ales în persoana monseniorului Willebrands, recent promovat cardinal (28 aprilie 1969). Nou numitul președinte a fost de fapt secretarul acestui organism încă de la crearea sa în 1960 de către papa Ioan XXIII, îndeplinind în această calitate diferite sarcini ecumenice. Originar din Țările de Jos, născut în 1909, a fost hirotonit preot în 1934, a funcționat mai apoi ca profesor de seminar, pentru a fi înălțat în 1964 la treapta episcopală.

În locul de secretar rămas vacant a fost numit dominicanul Ieronim Hamer, pînă acum secretar adjunct. În rest toți membrii acestui secretariat au rămas la locurile destinate. Acest fapt este interpretat ca indicînd acordul papei Paul VI. cu munca depusă pînă acum în sectorul respectiv cum și totodată eu proiectele de viitor.

O DECLARAȚIE GRAITOARE

Față de frecvența cazurilor de părăsire a funcției sacerdotale în Biserica catolică, motivate mai mult sau mai puțin clar și tot așa de plauzibil, o declarație într-o astfel de situație a abatelui Dom Halkuin Heising, superiorul unei mănăstiri benedictine pare îndeajuns de edificatoare în acest sens.

Din ea redăm, după revista *Témoignage Chrétien* (nr. 1277/1968, p. 15—16) câteva pasagii mai importante:

„... Am cerut a fi destituit din funcție pentru că la aceasta mă obligă conștiința. Nu pot rămâne mai mult un funcționar care în ciuda celor mai bune intenții blochează printr-un stil autoritar dezvoltarea interioară a Bisericii. Prin această decizie vreau să fac să se înțeleagă faptul că eu consider această situație insuportabilă și nefastă: ea contrazice datoria de-a vesti Evanghelia într-un chip adaptat epocii noastre. Ea este valabilă în particular în trei domenii:

1. „Studiile mele teologice, mai ales cele de exegeză m-au convins că doctrina tradițională a credinței trebuie să fie proclamată într-un alt mod în multe puncte; numai așa Evanghelia va putea atinge pe omul de azi. Pentru a face ca această doctrină să evolueze, în teologie și pastorală e necesar să se poată discuta liber noile interpretări care se îndepărtează de formulele tradiționale.

2. „Reprezentanții oficiali ai autorității bisericești nu respectă libertatea indispensabilă a unei atari discuții... Ei încearcă de a salva ca singură valabilă o unică „școală teologică” sprijinindu-se pe consilieri aleși de-o manieră parțială care dau puțină atenție recentelor schimbări în științe și societate. Astfel ei împiedică pluralismul opțiunilor teologice, posibil prin esență, și necesar pentru viitor. Mai mult trebuie să adăugăm absența radicală a spontaneității religioase în domeniul liturgic...

3. „Tentativele de-a reinnoi cu desăvârșire viața ordinelor religioase sînt în mod constant frinate de autoritatea competentă de la Roma... Pentru aceasta a rămîne în ordinul benedictin chiar ca simplu monah, nu are nici un sens pentru mine”.

În legătură cu posibilitatea de-a deveni preot paroh abatele Heising continuă: „... Preoții care se străduiesc să găsească forme moderne de viață parohială nu găsesc în general nici o înțelegere la superiorii lor. Dimpotrivă se iau măsuri contra lor. De asemenea în domeniul ecumenismului preotul se lovește repede de limite și interdicții... Tot așa speranțele unei reforme a structurilor bisericești, deșteptate de conciliu n-au fost împlinite pînă acum. La toate nivelurile vieții bisericești practica absolutistă tradițională a ierarhiei s-a menținut fără cea mai mică modificare cu toate reformele fără importanță. Consiliile

intemeiate recent la diferite niveluri, și chiar sinodul episcopal n-au decît o funcție consultativă fără nici un drept de participare... O reflexie asupra situației preoților și a sturcturii Bisericii arată clar conflictul în care preotul cade azi de nevoie. Din două lucruri trebuie ales unul: sau el rămîne ascultător în Biserică dar atunci nu ar apare sincer și parohia nu poate să i se încredințeze sau este adus la a se opune ierarhiei și astfel la a se izola...".

După cum se observă declarația de mai sus nu privește doar un caz de conștiință, o situație particulară și izolată ci o stare reală prezentă în Biserica catolică.

APEL LA CUMPARARE

Constatînd că de marile sărbători creștine, deosebi Crăciunul și Paștile, ca de altfel și cu ocazia unor evenimente familiare mai importante ca botez, cununie etc. se cheltuiesc sume ce ar putea găsi o utilizare mai potrivită, cardinalul Ursi, arhiepiscop de Neapole într-o pastorală în timpul Postului Mare a făcut apel la credincioși de a nu transforma „tainele credinței” în „taine ale sărbătorii”.

Între altele el motiva poziția sa astfel: „Cîte case născătoare în jurul nostru, ce mortalitate printre copii, cîți șomeri, cîți orfani, cîți oameni condamnați la subdezvoltare! Ce greutate pe conștiința noastră umană, pe comunitatea noastră creștină! Și totuși anul trecut cîte cheltuieli nesocotite pentru nașterea lui Hristos cel sărac. Este în aceasta o insultă adusă săracilor, o insultă adusă lui Hristos”. Și conchidea insistînd asupra necesității de a „reinnoi manifestările cultului pentru ca ele să fie mai vrednice de Dumnezeu, mai expresive pentru persoana umană și pentru comunitatea cea sfîntă”.

DISENSIUNI ÎN RINDURILE CLERULUI CATOLIC DIN ARGENTINA

În ultima vreme se înregistrează tot mai frecvente tulburări în sînul clerului catolic din America latină. Nu de mult criza s-a accentuat cu osebire în Biserica din Argentina. Astfel în dieceza Rosario un număr de două sute șaptezeci preoți au semnat un document ce ia apărarea a treizeci preoți care au demisionat în semn de protest față de episcopul lor, monseniorul Bollați, pentru lipsa sa de înțelegere față de ei și mai ales de problemele sociale.

În realitate, demisiile reprezintă un nou episod în lupta care opune clerul progresist celui tradiționalist.

Documentul denunță drept cauză principală a crizei persecutarea și „îndepărtarea aproape sistematică a preoților orientați spre noi inițiative și experiențe”.

Semnatarii precizează între altele și următoarele: „Noi nu ne revoltăm împotriva structurii ierarhice a Bisericii, ci contra unei interpretări abuzive a drepturilor acestei ierarhii, care este contrară spiritului Mântuitorului și exigențelor timpului nostru”.

PARTICIPAREA PREOȚILOR LA ALEGEREA EPISCOPILOR

În Ecuador, la știrea că Sfântul Scaun se pregătește a numi noi episcopi pentru arhidieceza Quito, un număr de douăzeci și șase preoți la început, apoi cincizeci și șapte pînă la data de 4 ianuarie 1969, s-au adresat public Monseniorului Monoz Vega, arhiepiscopul locului spre a-i cere o consultare deschisă pe această temă. Ei precizează că în felul acesta exprimă „părerea majoritară a unei Biserici care pînă acum a tăcut”. Între nedumeririle lor stăruie următoarele: „A fost consultată preoțimea din Quito în privința unei donații... și nu e consultată asupra candidaților de episcopi auxiliari de aci? Pînă cînd va fi menținută această lipsă de informare într-o problemă importantă care atinge de aproape preoțimea?... Oare preoții din Quito nu sînt capabili să-și exprime o părere și ca aceasta să aibă o valoare?... Episcopii sînt părinți, frați și prieteni ai preoților. Ce înseamnă deci o paternitate fără informare, o fraternitate fără consultare, o prietenie fără încredere?”

În aceeași ordine de idei s-au mai cerut următoarele: „Consultarea trebuie să se extindă de asemenea și la laicii angajați, la călugări și călugărițe. Ei nu sînt indiferenți față de funcția episcopală. Responsabilitatea lor creștină trebuie să meargă de asemenea și la designarea candidaților la preoție sau episcopat”.

Se arată de asemenea că preoții sînt considerați de conciliul Vatican II drept împreună lucrători ai treptei episcopale și la rîndul lor preînd episcopilor calități de adevărat păstor. „Un episcop singuratic, un aristocrat, un episcop burghez, un episcop nehotărît, un episcop reacționar, un episcop incapabil de a dialoga este condamnat la singurătatea sa punînd totodată piedici operei lui Hristos”.

PREOȚI CATOLICI PARASESC FUNCȚIA PENTRU A SE CĂSĂTORI

În sinul clerului romano-catolic se înregistrează numeroase cazuri de reducere la starea de laic în urma căsătoriei. Pasul acesta deși făcut „cu aprobarea conducerii bisericești” indică o situație nu lipsită de gravitate. Printre cazurile mai recente vom aminti pe acelea ale monseniorului Fattinanzi arhivist al Sacru-lui Colegiu și monseniorului Giovanni Musante aparținător la două servicii ale vicariatului Romei și membru al capelei pontificale. Cel din urmă înșeria mai bine de un sfert de veac de activitate preoțească.

În martie a. c., a părăsit funcția sa de episcop vicar în Lima (Peru) monseniorul Cornejo Radavero.

Deși la început Arhiepiscopul său, cardinalul Landazuri a dat un comunicat potrivit căruia auxiliarul său a renunțat la misiunea sacerdotală ca urmare a unei „crize de conștiință”, într-ăltul, ulterior a confirmat primirea anunțului căsătoriei civile a acestuia.

Asemenea întâmplări n-au rămas fără un răsunet ulterior, îndeosebi în urma dramelor pe care în prezent le provoacă în mai multe părți observarea celibatului preoților.

MODIFICARI REFERITOARE LA REGULILE DE CREDINȚĂ ÎN BISERICA ANGLICANĂ

Probleme legate în special de cele 39 articole de credință ale Bisericii anglicane au mai fost prezentate cititorilor revistei, mai ales contextul hotărârilor conferinței de la Lambeth din 1968 nr. 10—12/1968, p. 706). Astfel de curînd cele „treizeci și nouă articole ale religiei” formulate o dată cu Reforma și devenite obligatorii sub luare de jurămint fiecărui preot anglican, ca dovadă de „ortodoxie”, nu mai figurează în ceremonia hirotonirii, fără însă a fi abrogate.

Această măsură care va trebui votată și de Parlament a fost luată de către adunarea Bisericii anglicane pe motivul caracterului polemic al articolelor, înacceptabil pentru mulți anglicani...

SĂRBĂTORIREA PROFESORULUI IOSEF HROMADKA

În ziua de 8 iunie 1969, printr-o solemnitate deosebită a fost sărbătorit la Praga profesorul J. L. Hromadka cu ocazia împlinirii venerabilei vîrste de 80 de ani. Prezențe de pretutindenii au subliniat pe o gamă întinsă acest moment ca un omagiu al personalității și muncii celui sărbătorit.

Deși aparținător unei Biserici mici a „Fraților Cehi”, profesorul Hromadka s-a ridicat la nivelul unei concepții și atitudini foarte largi, căutînd să înlăture barierele confesionalismului obtuz. S-a angajat în slujirea dialogului chemînd pe creștin la acțiuni practice, în cadrul organizațiilor creștine internaționale. A făcut ani de-a rîndul parte din conducerea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, iar președinte al Conferinței pentru Pace de la Praga a devenit încă de la crearea ei.

Activitatea sa în această ultimă calitate reprezintă un apel adresat credincioșilor de a-și uni eforturile cu toți oamenii de bunăvoință, indiferent de apartenența religioasă sau politică, pentru a realiza o lume bazată pe principii de dreptate, progres și pace.

Revista noastră își face un titlu de cinste cu aceea de a-i fi înseris în atâtea rânduri numele în cronică bisericească și de a fi publicat din articolele sale. Iar acum, la împlinirea a opt decenii de existență, îi aducem sincerul nostru omagiu însoțit de cele mai calde bune doriri.

VIZITA PASTORULUI EUGENE C. BLAKE ÎN ITALIA

În cursul lunii ianuarie, pastorul Eugene C. Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor însoțit de dr. Micheli, a făcut o vizită reprezentanților din Italia ai Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic. În discuțiile cu aceștia a intervenit și analizarea noilor elemente ale colaborării cu Biserica Catolică. De asemenea în ziua de 9 ianuarie, pastorul Eugene C. Blake a fost primit la Vatican de papa Paul VI, cu care prilej s-au abordat în special problema participării Bisericii catolice la comisia „Credință și Constituție” a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, precum și aceea a „crizei autorității” în Biserica catolică.

Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a înmănat cu acest prilej papei un exemplar legat în piele a raportului celei de-a patra Adunări generale de la Uppsala.

ÎNTILNIRE INTERCONFESIONALĂ

După cum aflăm din presă la Kastelli (Creta), a avut loc pentru prima dată în Creta o reuniune ecumenică sub forma unui simpozion teologic, la Academia ortodoxă de aici. Ea a strâns ortodocși, catolici și protestanți, între care profesorul Ioan Anastasiou, decanul Facultății de Teologie din Tessalonic, preotul catolic Demetriu Salahas și M. Karvounis reprezentant al Bisericii evanghelice din Grecia. Discuțiile s-au referit la „mijloacele de a restabili unitatea Bisericii”.

Reuniunea a fost prezidată de directorul Academiei, Alexandru Papaderos, concluziile finale trăgându-le mitropolitul Irineos de Kissamos și Selinon.

PROBLEMA INTERCOMUNIUNII ÎN ATENȚIA CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

La Geneva, timp de șase zile spre sfârșitul lunii martie, treisprezece teologi ortodocși, catolici, protestanți și anglicani, au participat la o reuniune ce și-a pus drept scop discutarea problemei intercomuniunii. Întilnirea a fost organizată la recomandarea celei de-a patra Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Uppsala 1968), urmînd să redacteze un document în cauză care va fi prezentat comisiei Credință și Constituție la reuniunea din august la Canterbury.

Documentul în pregătire va cuprinde șapte capitole: istoricul problemei, dezvoltarea teologică și indicile unei speranțe; definirea intercomuniunii, comuniunea și admiterea la comuniune; examinarea dimensiunilor comuniunii, practici bisericești vechi și noi, probleme ridicate de ecumenism și transformările radicale intervenite în Biserică; mesaj adresat conducătorilor bisericești și grupărilor radicale.

Cei treisprezece teologi s-au declarat de acord asupra faptului că intercomuniunea nu poate fi rezolvată decît printr-o reînnoire a practicii euharistice. Intercomuniunile ce se fac pe alocuri grăiesc clar Bisericilor despre urgența problemei.

Cu privire la aceasta unul dintre participanți pastorul dr. Lukas Vischer a declarat că „mulțimea contactelor ecumenice face să apară într-un mod special necesitatea de-a depăși incapacitatea noastră de a împărți Cina Domnului. Dacă situația actuală se prelungește este de temut că în mișcarea ecumenică comunitatea nu-și va găsi expresia decît într-un cult nesacramental”.

NOI EXPERIENȚE OLANDEZE

Grupul de creștini din Utrecht au încercat să treacă peste barierele care se opun intercomuniunii. Studenți catolici au invitat pe pastorul W. J. Overdiep, aparținător uneia din Bisericile membre ale Consiliului congregaționalist internațional să officieze șase servicii euharistice în timpul Postului Mare, pentru a da o expresie concretă înțelegerii tot mai mari dintre Biserici. Acesta a declarat între altele: „Cred că nu mai există o diferență esențială între concepția noastră despre Euharistie și interpretarea ei de către colegii catolici”.

Totuși cardinalul Alfrink, s-a străduit în mai multe rinduri să convingă pe organizatorii unor astfel de ceremonii să renunțe la ele motivînd că „divergențele existente între concepțiile noastre asupra preoției nu permit încă de-a se săvîrși Sfînta Euharistie de către un pastor protestant”.

Cu toate acestea credincioșii s-au arătat decîși a continua programul început.

SARBATORIREA „ZILEI LUI GANDI” DE CĂTRE CREȘTINII DIN INDIA

La 30 ianuarie 1969, toți creștinii din India au sărbătorit „ziua lui Gandi”, cîteva comunități urmînd chiar un tipic special pregătît de către Consiliul creștin național. Una dintre rugăciuni pomenea credința, curajul și întrepeditatea unuia dintre cei mai mari fii ai Indiei.

La Madras a avut loc un serviciu ecumenic. De asemenea s-a inițiat tipărirea de către Centrul creștin ecumenic din Bangalore a unei cărți despre influența lui Gandi asupra Bisericii din India.

PREGATIREA UNEI BIBLII ECUMENICE ÎN LIMBA ARABĂ

În câteva dintre numerele anterioare ale revistei s-au prezentat realizările de pînă acum cu privire la înfăptuirea unei traduceri ecumenice a Bibliei.

De această dată, reprezentanți ai Bisericilor ortodoxă, catolică și protestantă s-au întrunit recent timp de trei zile, în împrejurările orașului Cairo spre a decide întreprinderea unei traduceri comune a Bibliei în limba arabă. Se știe că de prezent sînt folosite îndeosebi două traduceri ale Bibliei în limba arabă și care datează din veacul trecut.

Viitoarea traducere ecumenică va ține seama de noile descoperiri de la Marea Moartă, de schimbările intervenite în limba arabă și de un studiu mai aprofundat al limbilor vechi.

DENUNȚARE A PROZELITISMULUI

Joseph Raya noul arhiepiscop melchit din Izrael a făcut cu câteva ocazii constatări grăitoare privind raporturile existente între confesiunile creștine din Țara Sfîntă. Între altele prelatul a arătat că de la sosirea sa pe pămîntul lui Iisus Hristos, a făcut experiența „dușmăniilor seculare între creștini, musulmani și evrei”, dar mai ales a neînțelegerilor dintre creștini ei înșiși.

Făcînd această evocare, Arhiepiscopul este necruțător față de creștinii veniți în Țara Sfîntă din Apus. „Biserica italiană a occidentului, care are o prezență onorabilă în Orient, spune el, a încurajat trecerile orientalilor la Biserica latină prin momeala darurilor materiale și intelectuale... Protestanții din Anglia și America sau din alte țări au acționat și ei în sensul de a face „convertiți”. Ei au oferit de asemenea daruri și înlesniri de viață imense... Pentru a menține pe acești orientali în Biserica latină sau în diferite dominațiuni protestante, le-au creat un complex de superioritate. Se menține acest complex printr-o desfășurare puțin exagerată de bogăție și putere... Orientalii rămași fideli Bisericii lor se găsesc astfel umiliți și ca niște disprețuiți de frații lor. Se crează gelozie și resentiment din care izvorăște ură și împărțire”.

Pentru a ilustra cele spuse, arhiepiscopul citează mai multe exemple. Astfel el reamintește că au fost cheltuite de către franciscani milioane în pietre și decorații pentru a „arăta luxul unei biserici în mijlocul unui cartier de săraci din Nazaret”.

ÎNTILNIRE ÎNTRE CREȘTINI ȘI MUSULMANI

La Cartigny (Geneva) s-au întrunit între 2 și 6 martie douăzeci și patru de reprezentanți (cite doisprezece de fiecare parte) creștini și musulmani, veniți din zece țări. O grupă mai mică s-a întrunit încă în anul trecut înscrind rezultate pozitive. Reuniunea a fost prezidată de pastorul dr. Lukas Vischer, direc-

torul Secretariatului Credință și Constituție din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericii.

Au fost dezbătute câteva subiecte prezentând puncte de vedere proprii. Toți cei prezenți s-au declarat de acord în a recunoaște necesitatea dialogului în vederea unei mai bune înțelegeri reciproce. Ei au propus totodată ca acesta să se desfășoare la mai multe niveluri.

Intre considerentele care cer un astfel de dialog trebuie notate următoarele:

- trecutul istoric oarecum comun al celor două credințe;
- necesitatea de a-și exercita o autocritică și totodată de a-și asculta întrebările reciproce;
- mișcările de populație de diferite credințe, care fac ca grupe de tradiții diferite să trăiască împreună ajungând uneori la neînțelegeri;

— responsabilitatea comună față de problema palestiniană și interesul de-a favoriza o soluție dreaptă și pașnică;

— imperativul pentru oricare religie de a se angaja în sprijinirea tendințelor de progres, dreptate și pace.

Problemele teologice care pînă azi au separat cele două religii vor fi abordate în cursul unei conferințe asupra „Cuvîntului lui Dumnezeu și Sfînta Scriptură”.

IMPOTRIVA PRIMEJDIEI RĂZBOIULUI

Acțiunile pentru apărarea păcii duse de către unele organizații creștine din Belgia s-au intensificat în ultimul timp. Susținute în numeroase cazuri de către episcopi, lucrînd adesea în colaborare cu organizațiile necreștine, aceste mișcări — îndeosebi Pax Christi, Mișcarea creștină pentru pace, Mișcarea internațională a reconcilierii — au obținut evidente succese între care autorizația dată recent seminaristilor de a se declara partizani ai păcii. Această întrucît tot mai mulți preoți socoteau că preoția lor nu poate fi întrebuințată în structuri care nu se mai acordă cu exigențele conștiinței lor contra armelor atomice și războiului.

Mai amintim apoi că în octombrie anul trecut Congresul național al Mișcării creștine pentru pace, ținut la Liège a adoptat o moțiune care apreciind că „împărțirea lumii în blocuri, opuse ideologic, economic, politic și militar, favorizează războiul rece” preconiza o acțiune comună și eficace a tuturor mișcărilor și comitetelor naționale.

Tot la sfîrșitul anului trecut Monseniorul Himmer, episcop de Tournai, a trimis clerului și credincioșilor o scrisoare pastorală intitulată „Să construim pacea împreună” în care spunea printre altele: „Înțelegînd mai bine urgența unei acțiuni colective pentru pace, nu vă temeți de a vă angaja în aceasta perso-

nal, înscriindu-vă în mișcări care merită încrederea voastră, de asemenea luând parte la petiții, manifestări și alte demersuri constructive în favoarea păcii... De noi toți depinde, de voi și de mine, crearea tresăririi de adevăr și dreptate a cărei forță să decidă guvernele noastre de-a înfrunta mai eficace problemele celei de-a treia lumi".

La fel credincioșii a treizeci de parohii din Liège s-au pronunțat cu elogii pentru pace în timp ce episcopul van Zuylen a aprobat viitorilor preoți să se declare potrivnici oricăror acțiuni favorizând războiul.

De asemenea la începutul lui ianuarie 1969 mișcarea creștină pentru pace mulțumind cardinalului Suenens pentru mesajul său privind pacea îi cerea să încurajeze luările de cuvânt în biserici, de către credincioșii angajați în acțiunile pentru pace.

LUARI DE POZIȚIE FAȚA DE SITUAȚIA DIN VIETNAM

Șapte reprezentanți ai Bisericilor protestante din S. U. A. s-au întâlnit recent la Paris cu membrii delegațiilor care participă la negocierile pentru pace în Vietnam. Acțiunea aceasta a fost întreprinsă cu acordul Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din S. U. A.

Desigur de cel mai mare interes s-au bucurat discuțiile cu cele două delegații din Vietnam. Reprezentanților bisericești le-a apărut esențial că problema ce se pune la ora actuală în Vietnam este aceea a independenței naționale. „Un patriotism vietnamez de netăgăduit și care se poate găsi în tot cursul istoriei țării se opune oricărei dominații străine”, au constatat trimișii americani.

Cît despre guvernul de la Saigon convingerea acelorasi este că nu reprezintă voința și aspirațiile poporului. Ei au exprimat necesitatea ca S. U. A. să încurajeze forțele naționale care în Sud doresc constituirea unei Republici Vietnameze independente.

CONFERINȚA MONDIALA PENTRU PACE

În urma unei întâlniri care a avut loc nu de mult la Istanbul între reprezentanți a 22 religii și confesiuni, urmîndu-se dorinței adesea manifestată în favoarea unei acțiuni comune pentru asigurarea păcii în lume, s-a hotărît convocarea unei conferințe a tuturor religiilor. Conferința pentru pace a religiilor lumii urmează să aibe loc la Kioto în Japonia în septembrie 1970.

ACTIVITATEA COMISIEI MIXTE DE CERCETARE ASUPRA SOCIETĂȚII, DEZVOLTĂRII ȘI PACII

Comitetul director de Comisie mixtă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Bisericii catolice de cercetare asupra societății,

dezvoltării și păcii (SODEPAX), care numără patruzeci de membri, s-a întrunit la Geneva între 14 și 16 aprilie pentru analiza reprogramului de activitate.

Cu acest prilej s-a pregătit și programul conferinței cu tema „Problemele actuale ale dezvoltării mondiale” ținută la Montreal în Canada între 9 și 12 mai.

De asemenea s-a discutat ținerea în 1970 a unei conferințe avînd tema: „Creștinii și pacea”.

CONFERINȚA ASUPRA RASISMULUI

Consiliul Ecumenic al Bisericilor a organizat la Londra între 19 și 23 mai 1969 o conferință asupra rasismului, în special asupra celui alb.

Conferința a fost prezidată de senatorul american George McGovern, avînd ca secretar pe pastorul Eugen Carson Blake iar ca participanți pe delegații Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic. Din partea Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștinilor au fost trimiși patru observatori-delegați.

Între conferențieri s-a remarcat în mod deosebit Arhiepiscopul de Canterbury, dr. Michael Ramsey, precum și directorul Congresului național african Oliver Tambo.

În cadrul conferinței au funcționat trei grupe de lucru avînd ca președinți pe John Deschner, profesor de teologie la Universitatea metodistă din Dallas; William Conton secretar în ministerul educației din Sierra Leone și pastorul Roy Neehall, membru al Înaltei Camere din Trinidad și Tobago. Conferința a elaborat un program educativ și practic vîzînd eliminarea completă a rasismului.

BISERICILE LUTERANE DIN AFRICA DE SUD SE PRONUȚĂ IMPOTRIVA POLITICII DE APARTHEID

Secretarul general adjunct al Federației luterane mondiale, pastorul Carl H. Mau, în urma unei vizite recente în Africa de Sud a relatat între altele următoarea situație de aci: „a se angaja sau nu în viața și lupta socială a țării este prima problemă care se pune luteranilor”. Unii propun ca Biserica să se limiteze la „a predica Evanghelia în timp ce alții, desigur majoritatea, socotesc că „Evanghelia implică un angajament în lume, mai cu seamă atunci cînd e vorba de viața socială”.

La întîlnirea bianuală a Federației Bisericilor evanghelice luterane din Africa de Sud, care a avut loc în februarie la Stellenbosch, toate au dat un răspuns afirmativ mesajului trimis toamna trecută de către Consiliul sud-african al Bisericilor, în care se condamna fără ambiguitate politica de apartheid.

a aprobat această inițiativă făcînd chiar un apel „celor săraci și oprimați din America” de a interveni în favoarea lui Ray. El a explicat totodată demersurile sale în favoarea asasinului în următorii termeni: „Unul singur nu trebuie să devină țap ispășitor pentru această monstruoasă crimă. Publicul american trebuie să fie pe deplin informat asupra culpabilității acestui asasinat”.

În declarația finală a întîlnirii se arată că „Unitatea în Hristos care este clar exprimată în mesaj, este protestarea cea mai hotărîtă contra tuturor nedreptăților, căci ea insistă asupra necesității contactelor între creștinii de toate rasele”.

REAȚII LA ASASINAREA PASTORULUI M. L. KING

S-a scurs mai mult de un an de la asasinarea liderului negrilor din S. U. A., fără ca aceasta să reușească a potoli indignarea oamenilor cinstiți de pretutindeni. Dar ceea ce a atras atenția opiniei publice mondiale, mai ales în legătură cu procesul lui James Earl Ray, asasinul dr. King este nobleța suferinței, trăirea învățăturii creștine, de care dau dovadă familia pastorului și prietenii săi.

Ilustrative în acest sens pot fi cîteva declarații, redată și în presă (rev. Pentru Apărarea Păcii nr. 3/1969, p. 12) ale doamnei Coretta King „Soțul meu — spunea ea nu de mult — iubea oamenii. A început ca încărcător de vagoane pentru a se obișnui cu greutățile și a fi alături de cei săraci”. „Eu l-am pierdut pe soțul meu și acest lucru mi-a lăsat un mare gol în viață, dar nu sînt singură. Am de continuat acțiunea lui, am de realizat visul lui. Cu acestea se poate umple cu vîrf o existență”. Referindu-se la ecoul pe care l-a avut în inima celor patru copii ai ei tragedia care a lovit întreaga familie Coretta King a spus: „Cel mai bun răspuns al fiilor mei față de atmosfera de ură și de violență care s-a abătut asupra noastră stă în faptul că încă de acum doi dintre ei s-au hotărît să urmeze drumul tatălui lor”. „L-am întrebat pe Dexter (în vîrstă de șapte ani): Peste cîtva timp începe procesul împotriva omului care l-a omorît pe tătucu. Ce simți pentru omul acesta? El a stat, s-a gîndit și a răspuns: mamă, eu l-am iertat pentru că așa ar fi făcut și tata”. „Am primit multe scrisori de amenințare: amenințări pentru mine și copii, dar continui cu încredere lupta soțului meu care spunea: Trebuie să învățăm a conviețui ca frați dacă nu vrem să pierim cu toți ca nebuni”.

Pe lângă aceste mărturisiri, e vrednic de amintit faptul că dintre cei apropiați pastorului Martin Luther King și anume reverendul James Bevel, membru al Conferinței din Sud s-a oferit a fi apărătorul lui Ray. Pastorul Ralph Abernathy apoi, succesorul lui King la conducerea Conferinței Creștine din Sud,

În toate acțiunile lor, cei menționați sînt secondăți de convingerea, după cum s-a și văzut, că urmează întru totul linia ilustrului dispărut.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN ȚARA SFINTĂ

În urma săpăturilor arheologice de la Ierusalim care se continuă lîngă zidul de apus al Templului, ies la iveală prețioase vestigii ale trecutului. Pînă în prezent au fost făcute peste zece-mii de descoperiri, majoritatea din timpul celui de-al doilea Templu. Între altele au fost găsite aproximativ 3000 monede ebraice, cu o vechime de 2000 de ani.

Muzeul din Ierusalim a expus pentru prima dată fragmentul unui pergament al cărții Psalmilor, provenit de la Qumran, vechi de 2000 de ani. Fragmentul cuprinde 15 rinduri ebraice din Psalmul 113, făcînd parte dintr-un sul de 46 psalmi.

Dintre acești psalmi opt nu au intrat în alcătuirea cunoscută a cărții, fiind cunoscuți doar dintr-o traducere siriacă a Bibliei. Restul sînt identici cu versiunea actuală dar într-o ordine diferită.

Tot la Qumran, a fost descoperită într-o peșteră o pereche de filacterii din perioada celui de al doilea Templu. Pergamentele din cutiile de piele s-au păstrat excelent, iar textul este același cu cel stabilit.

Pe țărmul Mării Moarte arheologii au descoperit resturile unei colonii din vremea Mintuitorului. Sub aceste resturi s-au descoperit ruine și mai vechi care pot fi ruinele „celății sării” amintită în cartea lui Iosua. Descoperirea a fost făcută într-un loc la 17 km de Qumran.

După cum aflăm din revista Cultului Mozaic nr. 204, 1 aprilie 69, p. 8, o expediție arheologică sub conducerea profesorului Igal Yadin a efectuat săpături la Massada reușind să scoată la lumină vase, arme și alte obiecte ce au aparținut luptătorilor din anul 73, care, după scrisorile lui Iosif Flaviu, după ce și-au omorît femeile și copiii și-au pus capăt zilelor preferînd moartea în locul robiei. În fortăreață au fost găsite și 27 schelete, care după părerea specialiștilor sînt cele ale luptătorilor de acum douămii de ani.

De asemenea într-o peșteră funerară din apropierea Ierusalimului au fost descoperite recent douăzeci de sicrie din veacul I d. Hr. Ele poartă inscripții în limba ebraică din care rezultă că cei îngropați au fost contemporani regelui Irod.

Pe locul unde cîndva a fost orașul Hazor din Galileea s-a descoperit de curînd vechiul apeduct de pe timpul lui Solomon sau al lui Ahab. Lucrare tehnică remarcabilă pentru acele vremuri, ea consta dintr-un rezervor mare, spre care duce un tunel de aducțiune lung de 130 metri.

SEMNIIFICAŢIA UNEI STATISTICI

Nu de mult revista Contemporanul (nr. 9 din 28 februarie 1969, p. 10) s-a făcut ecoul unei ample anchete ziaristice întreprinsă de François Giroud cu privire la câteva tendinţe în gândirea şi atitudinea la faţă de viaţă a tinerilor francezi între 15 şi 29 de ani. Printre graficele de sinteză publicate de săptămânalul *L'Express* se numără şi unul alcătuit pe baza răspunsurilor la întrebarea: cine poate contribui mai mult la progresul omenirii? Statistica întocmită prezintă următorul rezultat: 1. oamenii de ştiinţă (72%), 2. profesorii şi educatorii (56%), 3. cetăţenii din toate ţările (41%), 4. oamenii politici (40%), 5. economiştii (26%), 6. preoţii diverselor religii (16%), 7. artiştii (14%), 8. militarii (6%). (Totalul este mai mare decît 100% din cauza răspunsurilor multiple date de unii dintre cei chestionaţi).

Precum se vede, ancheta în cauză numără preoţii printre aceia care pot contribui la progresul omenirii. Indiferent de locul ce li se atribuie în ordinea procentelor, reţinem totuşi opţiunea celor chestionaţi şi mai ales semnificaţia ei.

Intr-adevăr un preot, atunci cînd îşi înţelege bine misiunea, este în stare să joace un rol pozitiv în viaţa obştească. Aşa a fost în trecut, aşa poate să fie şi astăzi mai ales, cînd orice ins este chemat să-şi aducă aportul la mersul înainte al societăţii.

Indrumător al credincioşilor pe care îi păstoreşte, preotul le poate fi sprijin în eforturile constructive ce le depun ca membri ai comunităţii căreia aparţin, prin cuvînt, prin faptă, prin exemplu, prin rugăciune... Prin cuvînt în primul rînd, deoarece cu ajutorul lui propovăduieşte binele, adevărul, dreptatea, frăţietatea şi pacea. Potrivit zicerii Apostolului, „credinţa vine din predica auzită, iar predica este prin cuvîntul lui Hristos” (Romani 10,17).

Apoi prin faptă, pentru că, credinţa fără de fapte este moartă” (Iacob 2, 17). Şi preoţii au dovedit în decursul vremii că sînt în stare de fapte constructive.

Prin exemplul vieţii lor îmbunătăţite apoi, atunci cînd au avut-o, preoţii au arătat ce este cu cale a săvîrşi păstoriţii lor. Principiul „exempla trahunt” şi-a dovedit aici din plin utilitatea.

Prin rugăciunea lor în fine, au cerut stăruitor lui Dumnezeu să binecuvinteze toate năzuinţele de mai bine ale semenilor. Şi de cîte ori glasul lor n-a strigat în pustiu!

Incontestabil, prin mijloacele pe care le are la-ndemină, preotul este în stare de multe. Ancheta la care ne-am referit mai sus demonstrează aceasta. Cu singura condiție însă, de a fi preot cu adevărat. Care va fi atunci preotul care știind cu cită încredere îl privesc cei dimprejur, va nesocoti totuși „darul care i-a fost dat prin punerea mîinilor” (I. Timotei 4, 14)?

Din nenorocire preoți mai puțin grijulii față de misiunea lor există în vremea noastră, cum au existat și în trecut. Reacția credincioșilor față de ei a fost însă totdeauna hotărîtă și dreaptă. Și e bine așa, căci nu poate fi mai mare păcat decît acela de a te face pricină de poticnire aproapelui. „Vai de acela prin care vine prilej de păcătuire” a spus Mîntuitorul Hristos (Matei 18, 7; Luca 17, 1).

Cunoscînd așadar marele rol ce îi revine, preotul este dator a griji la tot ceea ce spune și face, la exemplul pe care-l dă la influența ce-o poate exercita. Incontestabil, el e capabil de locuri deosebite promovînd mersul înainte al societății, dar poate săvîrși mult rău atunci cînd încalcă principiile pe care este dator să le respecte.

Iată de ce dorim să atragem atenția tuturor sfințiilor slujitori asupra obligației ce au de a nu pierde o clipă din vedere misiunea ce li s-a încredințat, de a fi „sare pămîntului”, „lumină lumii” (Matei 5, 13—13) și „aluatul care dospește toată frămîntătura” (Galateni 5, 9).

UNELE IMPLICAȚII ALE CONCEPTULUI DE „INSTRĂINARE”

Destule din expunerile care se prezintă în diferite consfățuiri ale unor organizații creștine internaționale precum și publicațiile de specialitate de proveniență occidentală utilizează de o vreme încoace, cu tot mai multă insistență, termenul de *alienare* sau *înstrăinare*, plasîndu-l în diferite contexte. Incercîndu-se caracterizarea situației creștinismului apusean de astăzi se spune că trece printr-o *perioadă de alienare* care îi afectează majoritatea sectoarelor de activitate.

Noțiunea de *alienare* sau *înstrăinare* departe de a însemna pierderea facultăților psihice normale, cum ar putea socoti cineva neavizat, idee care de altfel se exprimă printr-un cuvînt aparte, *alienație*, vizează probleme mult mai complicate aparținînd domeniului filozofiei și sociologiei „care desemnează transformarea societății omenești și a rezultatelor acesteia în forțe stăine și ostile omului” (I. Banu și alții. Mic dicționar filozofic, București, 1969, p. 193 sq.). Sub această denumire sînt descrise „situații foarte diverse, din domenii diferite, dar care au, putem spune, o caracteristică comună simțită pe plan psihologic — sentimentul de singurătate într-o lume creată de om, sentimentul

de îndepărtare față de lucruri și de viața socială" (Eugen Iacob, Problema alienării în filozofia marxistă, în rev. Lupta de clasă, seria V, an. XLVIII, nr. 9, septembrie 1968, p. 53).

Înstrăinarea ar fi, pentru a recurge la alți termeni, „starea omului care, creînd în condiții sociale determinate simboluri și instituții, se supune apoi acestora orbește și este astfel abătut de la conștiința adevăratelor sale probleme” (Nouveau Petit Larousse, Paris, 1968, p. 30).

Noțiunea a fost pusă în circulație de filozoful german Hegel, ca după el să se adîncească și să se dezvolte dobîndind o din ce în ce mai largă utilizare. Ecourile deosebite ce le are în occidentul contemporan trebuiesc legate de impasul în care a ajuns societatea „de consumație” capitalistă. Multe din produsele acesteia au devenit într-adevăr pricină de înrobire a omului și de îndepărtare, de înstrăinare a sa de propria esență pînă într-atîta încît e dominat de propriile sale creații care pierzîndu-și semnificația umană, amenință însăși existența speciei.

Cum au ajuns creștinii occidentali să transpună pe planul preocupărilor lor ideea de înstrăinare? Tributari modului de viață al societății-căreia aparțin, ei au transformat o serie de noțiuni, și în primul rînd aceea de Biserică, în ceva care nu numai că le înlătură posibilitatea de a trăi integral Evanghelia ci, mai mult, îi înstrăinează de ea și de Hristos. Astfel acești creștini s-au trezit dintr-o dată niște *alienați*, gata să conteste pe oricine și orice. Iată de ce unul din materialele pregătitoare pentru cea de a IV-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor care s-a ținut la Uppsala în vara anului trecut referindu-se la termenul în discuție preciza: „Neliniștea caracteristică a timpului nostru se numește alienare. Ea este în mod esențial un fenomen care se produce atunci cînd un lucru creat pentru a sluji oamenilor se instituționalizează și se ridică ca o entitate autoritară, avîndu-și ființa proprie și un scop în sine” (volumul: *Avant-projets des documents des sections, préparés pour la quatrième Assemblée du Conseil oecuménique des Eglises*, Uppsal, 1969, p. 120).

Este evident că Biserica vizată aici nu reprezintă așezămîntul lăsat de Hristos Domnul pentru a mijloci credincioșilor mîntuirea, ci instituția extrem de complicată în care ea s-a transformat, trădînd într-un fel principiile curat evanghelice și imitînd modele împrumutate sistemului social al unei anumite epoci. Această Biserică, în ciuda unor dese încercări de reformă, s-a „instituționalizat” excesiv, a devenit cu adevărat „o entitate autoritară, avîndu-și ființa proprie și un scop în sine”, făcîndu-i pe credincioși să nu se mai recunoască pe ei înșiși ca fiind creștini adevărați. Faptul acesta e cel care a dus pînă în cele din urmă la sentimentul de „înstrăinare” de care vorbim,

De fapt problema s-a complicat pe deasupra cînd această Biserică, devenită „scop în sine”, s-a pus la reîmproașul unor idei și tendințe complet străine ei, susținîndu-le și promovîndu-le cu un zel ce merita o cauză mai bună. Contestarea la care au recurs atîția din creștinii apuseni din vremea noastră apare drept aceea ca o reacție pe cit de viguroasă pe atît de justă față de stări de lucruri ce nu mai puteau dăinui. Și dacă s-a ajuns pînă la a se vorbi despre „moartea Bisericii”, după ce inițial s-a lansat sloganul „morții lui Dumnezeu”, înțelegînd prin aceasta necesitatea de a muri un anumit gen de Biserică spre a se putea naște o alta purificată (cf. Episcop John A. T. Robinson *Le mystère de la mort de l'église*, în rev. *Christianisme social*, Paris, an. LXXV, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1967, pp. 603—619), lucrul acesta nu trebuie să ne apară decît ca un răspuns la diformări și excese ce atingeau grav însăși ființa Bisericii adevărate.

Înstrăinarea prezintă însă un fenomen mult mai amplu, determinînd consecințe care, interpretate corect, duc la necesitatea luptei pentru înlăturarea pricinilor care o generează.

Aparținători lumii în care trăiesc, creștinii din Occident și-au dat seama, drept aceea, că au datoria să-și aducă contribuția la asanarea înstrăinării cu mijloacele proprii lor. E ceea ce a încercat să arate, bunăoară, prof. G. Nagy din Budapesta, într-un referat prezentat la cea de a III-a Adunare generală pentru pace ținută la Praga (martie-aprilie 1968) sub titlul: „Auto-înstrăinarea omului, cauzele sale și posibilitățile de a o depăși luptînd pentru pace în lume”. Iată și concluziile la care a ajuns el: În calitate de creștini noi sîntem convinși că profundul triumf universal asupra înstrăinării existenței noastre are loc în Iisus Hristos, în reconcilierea pe Cruce... Această reconciliere cu Dumnezeu în Iisus Hristos aduce o reînnoire a vieții prin iertarea păcatelor care ne deschide ochii la felurile mizeriei ale înstrăinării umane în viața socială și personală. În ea găsim noi forța nepuizabilă pentru a lupta contra oricărei forțe de deumanizare. Datoria cea mai imediată a întregii creștinătăți de astăzi este de a se pune în serviciul reconcilierii între Dumnezeu și omul căzut în păcat, în așa fel încît să rezulte de aici o forță dinamică care să facă lumea noastră mai umană. Noi știm bine că victoria completă asupra înstrăinării ca păcat nu va putea fi decît o ha-ismă eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu. Dar lumea noastră, societatea umană, este în persoana Răstignitului și Inviatului un loc de speranță în care putem să ne punem în slujba unui viitor mai bun și mai rațional, drumul care conduce la plenitudinea ultimă și veșnică a acestei lumi”.

CUFUNDARE SAU STROPIRE?

Datorită unor pricini care nu e nici locul nici timpul să le analizăm aici, creștinătatea apuseană a renunțat în decursul vremii la multe din practicile scumpe epocii apostolice și post-apostolice. Lista lor e lungă și amintind de împărtășirea sub o singură formă, botezul pînă stropire, celibatul preoților, desființarea diaconatului, oficierea serviciului Învierii simbătă seara, etc. ... nu facem decît să cităm pe cele mai cunoscute și evidente. Iată însă că ultimii ani înregistrează tendința reînțoarcerii la tradiții păstrate cu multă grijă de Biserica răsăriteană.

În rindurile ce urmează dorim să atragem atenția cititorilor noștri asupra uneia din practicile menționate: botezul prin stropire. Ea a fost introdusă, se pare, prin veacul al XIV-lea, din motive pretins practice, prin asimilare cu botezul care se administra în cazuri excepționale, celor bolnavi. Aceasta în pofida regulii generale care cerea săvîrșirea botezului pînă cufundare. Că botezul trebuie făcut prin cufundare rezultă făcînd puțină de îndoială din însăși datele ce ni le oferă Sfînta Scriptură. Cuvîntul botez în limba originală a Noului Testament înseamnă nimic altceva decît „cufundare”. De aceea Sfîntul Apostol Pavel îl aseamănă cu o baie (Efeseni 5, 26 și Tit 3, 5), baia presupunînd cufundarea în apă și spălarea întregului corp, iar altă dată cu mormîntul Domnului (Romani 6, 4 și Coloseni 2, 12), ceea ce înseamnă că botezatul se îngroapă împreună cu Hristos, se cufundă și se acoperă cu apă, așa cum Hristos a fost îngropat. Tot de aceea cînd diaconul Filip a botezat pe eunucul Candachiei *s-a pogorît și a ieșit din apă* (Faptele Apostolilor 8, 38—39). Cufunda-rea s-a făcut în primele timpuri ale creștinismului acolo unde se afla apa necesară, la un izvor, la un rîu, într-un lac, iar mai tîrziu în așa numitele baptisterii (vezi prof. N. Chișescu și alții, *Teologia dogmatică și simbolică Manual pentru Institutele teologice*, vol II, București, 1958, pp. 844—5).

De ce s-a renunțat în Apus la acest mod de a administra botezul? Argumentele invocate erau teama de îmbolnăvire, lipsa de experiență sau slăbiciunea săvîrșitorului, sexul neofitilor... (Hr. Andruș, *Simbolica*, traducere de I. P. Sf. Mitropolit Iustin Moisesescu, Craiova, 1955, p. 266).

Sub influența practicii apusene, unii preoți ortodocși au început să officieze și ei botezul înlocuind cufundarea prin stropire. În general însă Ortodoxia a păstrat pînă azi cufundarea. Mai nou însă catolicii au reintrodus-o și ei. E ceea ce rezultă dintr-un interesant material publicat de Robert Serrou sub titlul „Noua liturghie” în revista *Paris—Match* (nr. 1035 din 8 martie 1969, pp. 36—43). Prezintă o fotografie ce înfățișează un preot cufundînd în cristelniță pe noul botezat, autorul articolului

explică: „preotul cufundă în apă pruncul care e botezat potrivit unui rit încă în vigoare în Bisericele Răsăritului...”.

În Franța, ni se spune, modul acesta de a săvârși botezul se generalizează tot mai mult, el urmînd a se oficializa în decurs de trei luni.

Am fi nesinceri dacă n-am mărturisii satisfacția ce ne-o procură confirmarea dată practicii păstrată în Biserica noastră. Totodată însă ne bucură faptul că vedem reintrodusă și în Biserica romano-catolică botezarea corectă așa cum ne-au transmis-o Sfinții Apostoli și urmașii lor direcți. Iar dacă așa stau lucrurile, ce justificare poate avea ușurința cu care unii dintre preoții noștri ezită să respecte cufundarea la botez?

NOI PAȘI SPRE REZOLVAREA PROBLEMEI CALENDARULUI

Nu ne este stăină frămîntarea pe care în sinul Ortodoxiei a produs-o în primul pătrar al veacului nostru, hotărîrea unor Biserici de-a adopta un calendar mai exact decît cel în uz. La șirul acestor Biserici nu încetează a se adăuga altele, recent de pildă Biserica Ortodoxă Bulgară — după cum am relatat în numărul anterior al revistei noastre 1—3/1969 și la fel eparhiile macedonene din Iugoslavia. Este concludentă sublinierea de la chiar începutul epistolei Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, care a urmat hotărîrii din iulie 1968 de a îndrepta calendarul. „Cererile de schimbare a calendarului vin din partea tuturor cercurilor bisericești. Este clar că e vorba de o dorință comună a clerului și credincioșilor”.

Problema fiind mereu actuală, ne îngăduim să reamintim unele date mai esențiale. Menționăm totodată că un studiu detaliat privind „Calendarul” a fost publicat în revista „Mitropolia Banatului” în nr. 1—3/1964 p. 9—26, sub semnătura Părintelui dr. Al. Negoiță. Amănunte ale problemei se pot găsi în studiul Părintelui prof. Ene Braniște „Problema unificării calendarului liturgic în Bisericele ortodoxe” în revista Ortodoxia nr. 2/1955.

Calendarul de care se folosește mai toată omenirea este alcătuit de astronomul egiptean Sosigene, la anul 46 înainte de nașterea Domnului, din porunca împăratului roman Iuliu Cezar; de aceea, el se mai numește și *calendar iulian*. Sosigene a socotit anul civil (calendaristic) de 365 zile, iar cele 5 ore, 48 m și 45 s, cu care anul astronomic este mai lung, le-a rotunjit la 6 ore, adică $\frac{1}{4}$ din zi. Și cum aceste 6 ore, la fiecare patru ani fac o zi, el adăuga la fiecare al patrulea an din calendarul său o zi în plus (la sfîrșitul lunii februarie), anul acesta avînd deci 366 zile și numindu-se *bisect*, spre deosebire de anii obișnuiți (comuni), de 365 zile,

În calculul său, Sosigene neglija încă o mică diferență de timp și anume 11 m și 15 s, cu care el lungea fiecare an din calendarul iulian, făcând ca la fiecare grupă de 128 ani acest calendar să întârzie cu o zi.

Rămânerea în urmă a calendarului iulian ajunsese pînă prin secolul XVI la 10 zile. De aceea, în Apus, s-a făcut o primă îndreptare a calendarului, la anul 1582, în timpul papei Grigore XIII, suprimîndu-se cele zece zile de întârziere (ziua de 5 octombrie a anului 1582 a fost socotită 15 octombrie). Îndreptarea aceasta este cunoscută sub denumirea de „reformă gregoriană” a calendarului. I s-a mai spus și „stil nou”, în opoziție cu „stilul vechi” sau calendarul iulian neîndreptat, pe care Bisericele Ortodoxe l-au păstrat în uz și după secolul al XVI-lea.

Dar calendarul iulian neîndreptat în preajma anului 1900 rămăsese în urmă cu 13 zile față de cel îndreptat, întrebunțat în Apus încă din secolul XVI, ceea ce crea o serie de greutăți religioase și sociale. Între greutățile de ordin religios, cea mai mare era fixarea datei Paștilor, în funcție de echinocțiul de primăvară, rămas în urmă cu 13 zile față de data lui reală.

De aceea, către sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, s-a creat și în Răsărit un curent favorabil îndep-tării și unificării calendarului.

În vederea punerii de acord a vechiului calendar iulian cu realitățile astronomice, cu regulile canonului pascal alexandrin și cu calendarul civil adoptat în viața de stat, Congresul inter-ortodox din luna mai 1925 de la Constantinopol, la care au participat Bisericele Ortodoxe Autocefale (Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, Biserica din Grecia, Biserica din Cipru, Biserica Serbiei și Biserica Română), a recomandat tuturor Bisericilor Ortodoxe îndreptarea vechiului calendar printr-o metodă nouă, mult mai bună decît cea gregoriană și de aceea a hotărît ca ziua de 8 martie a calendarului iulian, la care cădea atunci data reală a echinocțiului de primăvară, să fie socotită 21 martie (data la care Părinții Sin. I ecumenic fixaseră echinocțiul), suprimîndu-se astfel diferența de 13 zile cu care calendarul iulian se afla în întârziere față de realitățile astronomice.

La Conferința Ortodoxă din Constantinopol nu s-a adoptat sistemul gregorian de îndreptare a calendarului, ci altul nou și mult mai bun decît cel gregorian.

După calendarul îndreptat la Constantinopol, diferența dintre anul calendaristic și cel ceresc este de numai 2, 02 secunde, adică de aproape 13 ori mai mică decît cea din sistemul gregorian (26,02 secunde). După calendarul îndreptat la Constantinopol, vom avea din nou o întârziere de o zi abia după 42.772 de ani, pe cîtă vreme după sistemul gregorian vom avea cîte o zi de întârziere la fiecare 4000 de ani. Așadar, calendarul în-

dreptat la Constantinopol asigură coincidența anului calendaristic cu cel astronomic pe o durată mult mai mare de timp, fiind deci superior, din punct de vedere științific, calendarului îndreptat în Apus după sistemul gregorian.

Cu privire la sărbătorile fixe, Congresul de la Constantinopol a recomandat ca ele să nu-și schimbe datele de pînă atunci iar cele schimbătoare să se rînduiască după data Paștelui, care se va serba potrivit regulilor canonice, adică în duminica de după cea dintîi lună plină care urmează echinocțiului de primăvară.

Congresul a mai recomandat ca lunile să se păstreze ca și pînă atunci cu același număr de zile, urmînd ca luna februarie să aibă în anii bisecți tot 29 zile, cu excepția anilor seculari, pentru care s-a adoptat o anumită regulă de calcul.

Hotărîrile Congresului au fost lăsate să fie puse în aplicare de fiecare Biserică Ortodoxă în parte, atunci cînd împrejurările vor fi favorabile pentru acest lucru.

Biserica Ortodoxă Română, în baza hotărîrii Sfîntului Sinod din ședința sa de la 31 octombrie/13 noiembrie 1923, a fost printre cele dintîi care au adoptat îndreptarea calendarului; la 1 octombrie 1924 — care a devenit 14 octombrie 1925. De la această dată, a fost înlăturat și dezacordul dintre calendarul civil și cel bisericesc, care exista la noi în țară în anul 1919, cînd Statul Român adoptase întrebuințarea stilului nou.

Corectarea adusă calendarului nu implică nici un fel de schimbare a credinței și a lăsat neatinse toate rînduirile de viață și de cult statornicite de tradiție.

Calendarul îndreptat la Congresul de la Constantinopol a fost adoptat pînă în prezent de marea majoritate a Bisericilor Ortodoxe. Astfel, în afară de Biserica Ortodoxă Română, au mai adoptat acest calendar următoarele Biserici autocefale:

1. Biserica Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol (la 10/23 martie 1924).
2. Bisericile din Grecia și Albania (la 10/23 martie 1924).
3. Arhiepiscopia Ciprului (de la 10/23 martie 1924).
4. Biserica Ortodoxă din Polonia (la 24 iunie 1924).
5. Patriarhia Antiohiei.
6. Biserica Alexandriei (la 1 octombrie 1928).
7. Biserica Gruziei (Georgiei).
8. Mănăstirea Vatoped din Sf. Munte Athos.
9. Mitropolia Ortodoxă din Cehoslovacia (autocefală de la 8 decembrie 1951).
10. Biserica Ortodoxă din Finlanda (încă din 1917).

La Bisericile menționate mai sus, s-a adăugat, începînd cu data de 20 decembrie 1968, Biserica Ortodoxă Bulgară, care a

adoptat calendarul iulian îndreptat, deși ea n-a avut reprezentanți la Congresul din 1923 de la Constantinopol.

1. Patriarhia Ierusalimului (cu un mic număr de credincioși).
2. Bisericile Ortodoxe din Rusia și Serbia.
3. Mănăstirile din Muntele Sinai și din Muntele Athos (afară de Vatoped).

De menționat că toate Bisericile Ortodoxe care au aplicat pînă acum îndreptarea calendarului, printre care și Biserica Ortodoxă Română, au consimțit, ca sărbătorile Sfintelor Paști, ca și sărbătorile legate de ciclul pascal, să fie sărbătorite după pascalia de stil vechi, pentru ca să păstreze astfel unitatea cu cele câteva Biserici surori care încă mai folosesc stilul vechi.

Recent chiar Sanctitatea Sa, Patriarhul Ecumenic Atenagora a făcut un apel ca toate Bisericile creștine să găsească modalitatea de-a sărbători Sfintele Paști la aceeași dată.

Astfel, chestiunea calendarului nu este încă definitiv sau uniform soluționată în Ortodoxie și de aceea ea este înscrisă în lista temelor care urmează să fie rezolvate de Sfintul și Marele Sinod Ortodox ce se va ține într-un viitor apropiat.

În afară de datele de mai sus trebuie încă subliniată tendința manifestată de mai multă vreme de-a se introduce un calendar internațional. În legătură cu acesta prezentăm următoarele amănunte: (după revista „Știință și tehnică” nr. 5/1967, p. 44). Discuțiile purtate pe plan internațional au determinat Comitetul special al Ligii Națiunilor să adopte un proiect de reformă a calendarului, care trebuia să intre în vigoare în anul 1939, dar cunoscutele evenimente de atunci au împiedicat punerea lui în aplicare. Noi propuneri de reformă au fost luate în discuție de către o comisie specială a O. N. U. în anul 1965, problema rămînînd încă deschisă.

Din sutele de propuneri primite de congresul internațional al astronomilor amintim două categorii:

Prima categorie împarte cele 365 zile ale anului în 13 luni, dintre care 12 luni de câte 28 de zile, iar a 13-a de 29 zile (decembrie); în anii bisecți luna iunie avînd tot 29 zile.

A doua categoria împarte anul în 4 trimestre, dintre care 3 de câte 91 de zile iar unul de 92 de zile. Celor 3 luni ale fiecărui trimestru dintre care două de 30 zile și una de 31 de zile le corespund câte 13 săptămîni, săptămîna numărînd 7 zile. Anii bisecți adaugă o zi la trimestrul al doilea mai precis în luna iunie.

În ambele propuneri zilele suplimentare se adaugă în momentul cînd poziția Pămîntului prezintă o anumită caracteristică față de Soare: Aheliu și Periheliu.

În urma celor arătate se ajunge la concluzia că problema calendarului nefiind una dogmatică, ci de disciplină, poate primi soluționări potrivite cu Datele astronomice ca și cu prevederile canonice și tradiționale în consensul unanim.

CALCULUL PASCAL AL LUI GAUSS

Carol-Frederic Gauss a fost un mare savant german, fiind unul din cei mai renumiți matematicieni și astronomi ai lumii. S-a născut la Brunswick în anul 1777 și a murit în 1855. A publicat numeroase lucrări științifice în care a sintetizat rezultatul cercetărilor sale. A fost fondatorul și inițiatorul mai multor discipline de aritmetică astrală. Formulele sale și astăzi au valoare practică și se aplică în diverse calcule. Aici mă voi ocupa numai de teorema calculului pascal pe care a preconizat-o în formule lapidare și concise. Gauss a fost un predestinat al științelor matematice, cu talent înnăscut și cu putere de sesizare a celor mai complicate cifre. De mic s-a dovedit a fi un bun calculator, formându-și singur sisteme de dezlegare a diferitelor probleme de aritmetică. Se istorisește o interesantă întâmplare din viața sa, de pe vremea când era elev în clasele primare și abia învățase cu colegii săi de școală tabela înmulțirii și cele dintii noțiuni de aritmetică elementară. Într-o zi, învățătorul le-a dat în clasă o problemă simplă, dar pentru elevii începători destul de grea, ca să adune toate cifrele de la unu pînă la o sută, iar rezultatul să-l scrie pe tăblița lor portativă, acordindu-le un termen de o oră pentru acest calcul. Abia terminase învățătorul să vorbească și iată că micul Gauss s-a și prezentat cu rezultatul calculului făcut imediat mintal. Când l-a întrebat cum de a reușit așa de iute să dea cifra exactă de 5050 fără să socotească, copilul i-a răspuns că a făcut socoteala din cap, deoarece problema era foarte simplă: și-a dat seama că totalul final se compune din 50 cifre de cîte 101 care fac 5050, iar sumele de 101 sînt rezultate din îmbinarea progresivă a cifrelor de la începutul și sfîrșitul tabelii, adică $1 + 100 = 101$, $2 + 99 = 101$, $3 + 98 = 101$, $4 + 97 = 101$ și așa mai departe, obținîndu-se prin acest sistem de calcul instantaneu descoperit de elev o serie de 50 cifre de cîte, 101, care înmulțindu-se dau rezultatul cerut.

În preconizarea formulelor de calcul pascal, Carol-Frederic Gauss s-a inspirat din sistemul Sfîntului Damaschin, pe care l-a simplificat, elaborînd metode mai puțin complicate decît cele întocmite de Sfînt în baza unor operațiuni de socoteli pe degete și cunoscute pînă azi sub denumirea de „mîna lui Damaschin”, metode păstrate și transmise din generații în generații de călugării mănăstirilor ortodoxe. Pe baza acestor calcule se întocmeau și pascăliile publicate de diversele calendare din trecut.

Cum se calculează după formula lui Gauss data Paștelui ortodox?

Adaptînd sistemul celor cinci falange din „mîna Sfîntului Damaschin”, Gauss a simplificat calculul pascal și a preconizat următoarea metodă matematică:

Se vor face pe rînd anumite socoteli aritmetice la fiecare falangă și se va reține pentru calculul final restul de la aceste operații. Astfel:

a) La prima falangă, adică la socoteala de la degetul întii al mîinii, se va împărți anul în care vrem să știm cînd va fi Duminica Paștilor, cu numărul fix de 19, iar restul îl vom păstra pe falangă pentru calculele următoare.

De exemplu, dorim să aflăm data Paștilor din anul 1965. Vom împărți, deci numărul de 1965 cu cifra fixă de 19 și vom obține un rest de: 8 ($1965 : 19 = 103$, — rest: 8).

Acest rest de 8 îl reținem

b) La degetul al doilea, vom împărți anul cu numărul fix de 4 , iar restul îl notăm pe falangă.

Prin urmare anul 1965 se împarte la 4 și rămîne un rest de 1 . ($1965 : 4 = 491$, — rest: 1).

Acest rest de 1 îl reținem.

c) La degetul al treilea, se împarte anul cu numărul fix de 7 , iar restul se reține.

Astfel anul 1965 se împarte cu 7 și restul de 5 se păstrează. ($1965 : 7 = 280$, — rest: 5).

d) La degetul patru se face următoarea operație aritmetică, cu ajutorul restului de la prima falangă.

Restul de la falanga întia se înmulțește cu numărul fix de 19 , apoi se adaugă numărul fix de 15 , iar totalul se împarte cu numărul fix de 30 , reținîndu-se apoi restul, care se va înscrie pe falanga patra.

Exemplul dat:

Restul de 8 de la falanga primă se înmulțește cu 19 , iar la rezultatul de 152 se adaugă numărul fix de 15 , apoi totalul obținut de 167 se împarte cu 30 și restul de 17 se reține la degetul al patrulea. ($8 \times 19 = 152$, apoi $152 + 15 = 167$, iar $167 : 30 = 5$, rest 17).

e) Restul care se înscrie pe degetul al cincilea se va obține prin următoarele calcule făcute cu ajutorul resturilor de la falangele a doua, a treia și a patra, și anume:

Restul de la falanga a doua se înmulțește cu 2 apoi restul de la falanga a treia se înmulțește cu 4 , iar restul de la falanga a patra se înmulțește cu 6 . Rezultatele obținute în urma acestor trei înmulțiri se totalizează, se mai adaugă apoi la acest total numărul fix de 6 , apoi suma lor se împarte cu 7 . Restul ce rămîne se înscrie pe falanga a cincea.

Iată calculul pentru anul 1965.

Restul de 1 de la falanga a doua se înmulțește cu 2, restul de 5 de la falanga a treia se înmulțește cu 4, restul de 17 de la falanga a patra se înmulțește cu 6, adică rezultatele de $2+20+102$ se totalizează și la totalul de 124 se adaugă numărul fix de 6, se obține deci o sumă de 130, care se împarte cu numărul fix de 7, rămâne deci un rest de 4, care se va înscrie pe falanga a cincea.

Operația aritmetică:

$$1 \times 2 = 2$$

$$5 \times 4 = 20$$

$$17 \times 6 = 102$$

$$\text{Total} = 124$$

$$\text{Număr fix} = 6$$

Sumă de împărțit 130. $130 : 7 = 18$, rest = 4.

Calculul final

Ziua în care cade Duminica Paștilor ortodoxe se calculează cu ajutorul restului de la falanga a patra și a cincea. Se totalizează aceste două resturi, se adaugă apoi numărul fix de 4 și se obține data pascală.

În anul 1965 Duminica Paștilor cade în ziua de 25 aprilie deoarece:

— restul de la falanga a patra 17 plus

— restul de la falanga a cincea 4 plus

Total: . . . 21 plus

— numărul fix de 4

Total general 25 adică 25 aprilie

Exemple de calcule pascale ortodoxe:

Anul 1969 (Paștile ortodoxe la 13 aprilie)

Falanga I — $1969 : 19 = 103$, — rest 12

Falanga II — $1969 : 4 = 492$, — rest 1

Falanga III — $1969 : 7 = 281$, — rest 2

Falanga IV — $12 \times 19 = 228 + 15 = 243 : 30$, 8 rest 3

Falanga V — $1 \times 2 = 2$

$$2 \times 4 = 8$$

$$3 \times 6 = 18$$

Total: $28 + 6 = 34 : 7 = 4$, rest 6

Calcul final $3 + 6 = 9 + 4 = 13$ aprilie

Anul 1970 (Paștile ortodoxe la 26 aprilie)

Falanga I — $1970 : 19 = 103$, rest 13

Falanga II — $1970 : 4 = 492$, rest 2

Falanga III — $1970 : 7 = 281$, rest 3

Falanga IV — $13 \times 19 = 247 + 15 = 262 : 30 = 8$, rest 22

Falanga V — $2 \times 2 = 4$

$$3 \times 4 = 12$$

$$22 \times 6 = 132$$

Total: $148 + 6 = 154 : 7 = 22$, rest 0

Calcul final $= 22 \times 0 = 22 + 4 = 26$ aprilie.

Cum se calculează Paștile catolic după sistemul Gauss:

Data Paștelui catolic se calculează la fel ca și cea ortodoxă, pe baza metodei celor cinci falange, care corespund celor cinci degete din mîna aritmetică a Sfîntului Damaschin, dar cu deosebirea că aici se modifică unele numere fixe care intră în compoziția cursului matematic. Astfel, luînd de exemplu anul 1964:

Falanga I. Se împarte anul cu numărul fix de 19, iar restul se reține, ca la calculul ortodox.

$$1964 : 19 = 103, \text{—rest } 7.$$

Falanga II. Se împarte anul cu numărul fix de 4 și restul se reține, la fel ca la ortodocși.

$$1964 : 4 = 491, \text{—res } 0.$$

Falanga III. Se împarte anul cu numărul fix de 7 și restul se reține, ca la ortodocși.

$$1964 : 7 = 280, \text{—rest } 4.$$

Falanga IV. Restul de la falanga I se înmulțește cu numărul fix de 19, la care se adaugă numărul fix de 21 (aici este deosebirea față de calculul ortodox unde se adaugă un număr fix de numai 15), apoi totalul se împarte cu numărul fix de 50 și restul se reține, ca la ortodocși.

$$7 \times 19 = 133 + 21 + 154, \text{—} 154 : 30 = 5, \text{—rest } 4.$$

Falanga V.

— Restul de la falanga II se înmulțește cu nr. fix de 2

— Restul de la falanga III se înmulțește cu nr. fix de 4

Restul de la falanga IV se înmulțește cu nr. fix, de 6 și se totalizează rezultatele obținute după sistemul ortodox. La acest total se adaugă numărul fix de 5 (aici este a doua deosebire față de calculul ortodox, unde se adaugă cifra de 6). Totalul general astfel obținut se împarte cu numărul fix de 7 ca la ortodocși, iar restul se reține.

$$0 \times 2 = 0$$

$$4 \times 4 = 16$$

$$4 \times 6 = 24$$

$$\text{Total: } 40 + 5 = 45, 45 : 7 = 6, \text{—rest } 3.$$

Formula finală:

Restul de la falanga IV se totalizează cu restul de la falanga V-a, la fel ca în sistemul ortodox.

Totalul obținut se scade cu numărul fix de 9 și cifra rezultată este data Paștelui catolic. (Aici diferă calculul de cel ortodox, unde se adaugă numărul de 4 și nu se scade cu numărul de 9).

Rezultatele obținute prin această formulă de calcul pot da plusuri sau minusuri.

De la plus unu pînă la plus 30 este în luna aprilie, iar de la plus 31 în sus este în luna mai. În caz de minus este în luna martie, scăzîndu-se cifra minus din numărul 31 al zilelor din martie. Paștile însă niciodată nu pot să cadă înainte de echinocțiul de primăvară.

$$\text{Falanga IV} = \text{rest } 4$$

$$\text{Falanga V} = \text{rest } 3$$

$$\text{Total} \quad 7$$

$$7 \text{ minus} = \text{minus } 2 \text{ (rest minus } 2)$$

Din numărul 31 (numărul zilelor din martie) se scade restul de 2. Astfel Paștile catolic are data de 29 martie 1964.

Exemple de calcule pascale catolice:

Anul 1969 (Paștile catolic la 6 aprilie)

$$\text{Falanga I} \quad -1969 : 19 = 103, \text{ rest } 12$$

$$\text{Falanga II} \quad -1969 : 4 = 492, \text{ rest } 1$$

$$\text{Falanga III} \quad -1969 : 7 = 281, \text{ rest } 2$$

$$\text{Falanga IV} \quad -12 \times 19 = 228 + 21 = 249 : 30 = 8 \text{ rest } 9$$

$$\text{Falanga V} \quad - \quad 1 \times 2 = 2$$

$$2 \times 4 = 8$$

$$9 \times 6 = 54$$

$$\text{Total:} \quad 64 + 5 = 69 : 7 = 9, \text{ rest } 6$$

$$\text{Calcul final} = 9 + 6 = 15 - 9 = 6 \text{ aprilie.}$$

Anul 1970 (Paștile catolic la 19 aprilie).

$$\text{Falanga I} \quad -1970 : 19 = 103, \text{ rest } 3$$

$$\text{Falanga II} \quad -1970 : 4 = 492, \text{ rest } 2$$

$$\text{Falanga III} \quad -1970 : 7 = 281, \text{ rest } 3$$

$$\text{Falanga IV} \quad -13 \times 19 = 247 + 21 = 268 : 30 = 8, \text{ rest } 28$$

$$\text{Falanga V} \quad - \quad 2 \times 2 = 4$$

$$3 \times 4 = 12$$

$$28 \times 6 = 168$$

$$\text{Total:} \quad 184 + 5 = 189 : 7 = 27 \text{ rest } 0$$

$$\text{Calcul final} = 28 + 0 = 28 - 9 = 19 \text{ aprilie}$$

După sistemul arătat mai sus se poate calcula data Paștilor din orice an, pentru trecut sau pentru viitor.

Reguli generale de calcul pașcal.

În principiu data Paștilor cade în prima duminică după luna plină care urmează echinocțiului de primăvară. Această regulă astronomică o respectă catolicii. Ortodocșii o aplică numai în cazul cînd această duminică este după Paștile evreilor, deoarece conform textelor evanghelice „Învierea” s-a produs după sărbătoarea pascală iudaică. Dacă data rezultată din calculul astronomic arată o duminică anterioară Paștilor evreiești, atunci ortodocșii amîna Paștile și îl fixează pe cea dintîi duminică ce urmează acestui praznic evreiesc. Din cauza aceasta

de multe ori Paștile catolic nu coincide cu cel ortodox, iar Paștile evreilor cade într-una din zilele săptămânii patimilor ortodoxe.

Aplicând formulele matematice ale lui Gauss, putem calcula o păscălie infinită.

Dr. Aurel Cosma

O CHEMARE LA ANGAJAMENT CREȘTIN ȘI MAI ACTIV

De o conciziune și densitate remarcabilă, Mesajul final al celei de-a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericii (Uppsala, iulie 1968) — adresat tuturor creștinilor — este clădit pe ideea fundamentală a unei reînnoiri continue: „Iată, eu fac toate noi” (Apoc. 21, 5) și constituie o chemare stăruitoare la angajament creștin și mai activ în problemele mari și vitale ale omenirii de astăzi.

Avînd ca centru de gravitate accentul fundamental pe latura practică, adică pe acțiune, mesajul acesta arată în chip mișcător că se impun eforturi maxime de slujirea omenirii întregi în exigența ei de dezvoltare, de justiție și de pace.

Primul aliniat al mesajului zugrăvește pregnant climatul determinat de trăsăturile caracteristice ale anului 1968: „Șocul provocat de asasinările politice, vacarmul războaielor, contestațiile revoltaților studenți, speranțele suscitade de avîntul științific”.

Apoi mesajul adoptă un ton și mai grav, mărturisind: „Am auzit masele strigînd după pace, înfometării și exploatații reclamînd dreptatea, victimele discriminării revendicînd demnitatea lor de oameni”.

Dar tocmai această aplecare a urechii la glasul vremii noastre face ca mesajul să treacă imediat la o teologie de strictă actualitate, concretizată în teza: noi, creștinii de azi, ne putem desvinovați prin dăruirea generoasă pentru semenii noștri: „Dumnezeu El de asemenea, aude acest strigăt și ne judecă. Însă cuvîntul Său ne eliberează. L-am auzit zicîndu-ne: Eu vă precedez. Hristos s-a încărcat cu trecutul vostru vinovat și Duhul vă oferă libertatea de a trăi pentru alții. Trăiiți, deci, de acum înainte viitorul stăpîniei mele într-un cult vesel și prin îndrăzneala actelor voastre”.

Acest lucru îl putem face angrenîndu-ne în dinamismul neostoit al noului, pe care Dumnezeu — potrivit voinței și planului Său cu lumea — îl creează neconținut pînă cînd „un cer nou și un pămînt nou” vor deveni realitate. De aceea, se adaugă imediat leit-motivul întregului mesaj: „Iisus-Hristos, Domnul, ne-a zis: Iată, eu fac toate lucrurile noi”.

Urmează în chip logic și firesc apelul: „Asigurați de această putere de înnoire, vă cerem să vă uniți cu noi pentru a vă supune, ca o minoritate profetică, domniei care vine”.

Anomalia veacului nostru constă în faptul că — deși spațial oamenii sînt atît de aproape unii de alții — totuși ei nu știu cum să trăiască omeneste împreună: „Toți oamenii au devenit vecini unii cu alții. Hărțuiți de diversitățile noastre și de tensiunile noastre, noi nu știm încă totuși cum să trăim împreună”. De aceea, noi, creștinii de azi, sîntem chemați să arătăm omenirii calea spre o înnoire a vieții tuturor oamenilor: „Dar Hristos face toate lucrurile noi. El vrea ca Biserica Sa să prefigureze o comunitate umană reînnoită”.

Pentru toate acestea, se impune voința de a pune unitatea creștină în slujba unității universale: „Noi vrem deci, oriunde am trăi, să semnificăm unitatea noastră în Hristos formînd o adevărată comunitate cu aceia, de care ne diferențiază rasa, clasa socială, vîrsta, religia sau convingerile politice. Vom căuta în special să înfrîngem rasismul pretutindeni unde apare”.

Mesajul se continuă cu un pasaj care subliniază măreția și menirea omului: „Descoperirile științifice și mișcările revoluționare deschid în fața omului timpului nostru posibilități și amenințări noi. Ce este omul? Chestiunea se face tot mai ascuțită. Dar Hristos face toate lucrurile noi. Și Biblia ne amintește că omul este, pentru Dumnezeu, girantul universului și că în Hristos apare omul nou”.

După toate acestea, mesajul trece la următoarea sublimă și arzătoare chemare: „Voim deci să anunțăm acest mesaj fraților noștri oamenii. Împreună cu ei vrem să exercităm mandatul nostru de giranți, salvînd și dezvoltînd resursele universului. Și cerem lui Dumnezeu să ne ajute a avea acces la noua umanitate a lui Hristos”.

Răul cel mai mare al veacului nostru este lipsa de iubire: „Prăpastia tot mai adîncă care separă pe bogați de săraci, adîncită mult de rasism și de cursa înarmărilor, aceasta este desfierea decisivă de azi. Dar Hristos face toate lucrurile noi. De aceea, creștinii, care, în comportamentul lor, neagă demnitatea semenilor lor, sînt tot atît de vinovați de erezie ca și cei care neagă un astfel de articol de credință”.

Ancorînd cu totul în concret, mesajul fixează obiective de acțiune precise: „Vrem deci, uniți cu oamenii de toate convingerile, să luptăm pentru drepturile omului într-o comunitate mondială dreaptă. Vom lupta pentru dezarmare, pentru o justă organizare a comerțului internațional. Printr-un impozit voluntar vom pregăti instituirea unui impozit internațional pentru dezvoltare”.

Pentru atingerea unor astfel de obiective este necesară o atitudine creștină corespunzătoare, pe care este chemată s-o asigure Mișcarea ecumenică prin o acțiune mai energică și mai

eficace: „Astfel de angajamente cer aderarea, disciplina și corecția mutuală a unei comunități universale. În Consiliul Ecumenic al Bisericilor și partenerii săi regionali, naționali și locali n-am experimentat decât începutul unei astfel de comunități. Dar Hristos face toate lucrurile noi. Mișcarea ecumenică trebuie să devină mai îndrăzneată, mai reprezentativă și să angajeze mai mult viața Bisericilor”.

În acest sens, mesajul încheie cu afirmarea necesității unei acțiuni mai intense în cadrul Mișcării ecumenice și cu nădejdea realizării în perspectiva viitorului a unui „cer nou și pământ nou”: „Vrem deci să reafirmăm alianța noastră în vederea unei sprijiniri și corecții reciproce. Vrem să căutăm mai hotărât uniunea Bisericilor noastre și o comuniune mai profundă cu acele care nu sînt încă în comunitatea noastră. Ne bucurăm de a putea, într-o adorație comună, să trăim deja prin anticipație timpul în care în noi, pentru toți oamenii și în universul întreg, Dumnezeu „va face toate lucrurile noi”.

Sintetizînd cu fidelitate tematica și spiritul în care s-au desfășurat lucrările celei de-a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Uppsala, iulie 1968), mesajul acesta are rostul de a insufla fiecărui credincios creștin orientarea afirmată la Uppsala a Mișcării ecumenice.

Fără să negligeze problemele teologice, această Adunare Generală și-a concentrat atenția principală asupra problemelor sociale și politice, identificîndu-se — mai mult decît adunările anterioare — cu nevoile și cu aspirațiile omului de astăzi. Lucrările de la Uppsala au fost dominate de preocuparea privind exigența angajamentului Bisericilor în problemele vremii.

Ca atare, Mesajul Uppsalei este un avertisment pregnant în sensul că a venit vremea ca fiecare creștin să-și dea seama de răspunderea pe care o are cu privire la desmoșteniții vieții, oricare ar fi ei.

Mesajul trasează programul de acțiune al tuturor creștinilor. Acest program poate fi tradus în faptă numai dacă credincioșii creștini își reînnoiesc mereu viața și colaborează cu toți oamenii de bunăvoință, indiferent de convingerile lor religioase, filozofice sau politice.

Pr. Prof. Corneliu Sirbu

ARHIEPISCOPIA TIMIŞOAREI ŞI CARANSEBEŞULUI

TRECEREA LA CELE VEŞNICE A ÎNALT PREA SFÎNŢITULUI
VASILE LAZARESCU

În seara zilei de vineri, 21 februarie 1969, s-a stins din viaţă în vîrstă de 75 ani la mănăstirea Cernica, Înalt Prea Sfinţitul Vasile Lazarescu. După împlinirea rînduielilor cuvenite de către soborul mănăstirii în care decedatul a petrecut ca pensionar ultimii ani ai vieţii, sicriul cu rămăşiţele sale pămînteşti însoţit de Prea Cuvioşii Părinţi Cosma Grigorie şi Nicodim Bujor, ca şi de membri ai familiei, a fost adus şi aşezat în biserica din comună natală Corneşti, judeţul Timiş.

În răstimp la catedrala mitropolitană s-a săvîrşit duminică 23 februarie, după sfînta liturghie slujbă de pomenire în cadrul căreia a cuvîntat Înalt Prea Sfinţitul Nicolae Mitropolitul Banatului.

Funeraliile au avut loc în miercurea celei dintîi săptămîni a Postului Mare, adică în 26 februarie în biserica din Corneşti. Aci, la orele 11, un sobor alcătuit de 13 preoţi şi 2 diaconi au săvîrşit sfînta liturghie a darurilor celor mai înainte sfînite după care s-a început slujba prohodului. Răspunsurile au fost date de o formaţie corală a catedralei mitropolitane. La momentul potrivit necrologul a fost rostit de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae. Au mai vorbit P. C. Părinte Gheorghe Clecan din Stamora Română, judeţul Timiş, fost coleg de şcoală al decedatului şi un credincios.

La orele 14,30, Cortegiul funebru ieşind pe porţile bisericii s-a îndreptat spre cimitir unde, după îndătinatele rugăciuni a vorbit parohul locului P. C. Preot Aurel Gruian.

Apoi sicriul a fost depus în cripta familiară alături de osemintele părinţilor săi.

Pe drumul cel din urmă, Înalt Prea Sfinţitul Vasile Lazarescu a fost petrecut cu rugăciuni pioase de către preoţii şi credincioşii ce au venit să participe la ceremonia funebră.

SARBATORIREA SFINTELOR PAŞTI

Preludiul atmosferei sărbătoreşti a Învierii Domnului s-a simţit la sediul Arhiepiscopiei, cum era şi firesc, încă în Duminea Floriilor, în care s-a săvîrşit la catedrala mitropolitană

slujba arhierască, Chiriarhul după cuvîntul de învățătură al praznicului împărtaşind pe credincioșii pregătiți a primi Trupul și Singele Mîntuitorului. A fost hirotonit totodată întru preot diaconul Andrei Turcoane.

Șirul slujbelor s-a continuat apoi potrivit rînduiei în Săptămîna Mare, deniile din Joia Patimilor ca și slujbele punerii în mormînt și apoi a Prohodului, fiind săvîrșite de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, care a și rostit predici legate de însemnătatea zilelor respective.

În însăși ziua praznicului, la sfîrșitul slujbei Învierii, Înalt Prea Sfinția Sa a făcut urările tradiționale credincioșilor prezenți.

După aceasta la ora 10 s-a săvîrșit sf. liturghie cu un sobor de preoți și diaconi, corul catedral dînd în primă audiență răspunsurile aparținătoare compozitorului Sabin Drăgoi, ca omagiu adus celui nu de mult trecut la cele veșnice. La prileasă Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a vorbit despre sensurile lumii în creștinism, valoarea pe care lumina Învierii o are în înțeleapta îndrumare a vieții credincioșilor.

La reședința mitropolitană a urmat îndătinata recepție la care au participat preoți și credincioși din oraș, membri ai Consiliului eparhial, reprezentanții cultelor ortodox sîrb, romano-catolic, reformat, mozaic, membrii corului catedral. În numele celor prezenți a luat cuvîntul P. On. Părinte Liviu Surlașiu, felicitînd pe Chiriarh de luminatul praznic al Paștilor.

Înalt Prea Sfinția Sa a răspuns cu mulțumiri și cu împărțirea urărilor de bine pentru toți, împreună cu dorința de a fi mereu una în dragostea Tatălui ceresc și a unora față de alții, condiție a continuei propășiri.

În seara zilei la catedrala mitropolitană s-a săvîrșit slujba vecerniei în cadrul căreia despre însemnătatea praznicului a vorbit P. On. Părinte Ioan Pop, iar corul catedral a executat piese de concert adecvate atmosferei solemne.

A doua zi, ca totdeauna de marile sărbători Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a găsit în mijlocul credincioșilor din Caransebeș. La sf. liturghie arhierască săvîrșită cu un sobor de preoți și diaconi, Înalt Prea Sfinția Sa a tilcuit pericopa evangheliei zilei dînd răspuns întrebării: Cine este Hristos? și punînd în lumină roadele mîntuirii aduse de Domnul ca om adevărat și Dumnezeu adevărat.

După slujbă și împărțirea anaforei, la reședință a avut loc o întîlnire cu preoții, membrii corporațiunilor bisericești din loc și ai corului bisericesc. Din partea celor prezenți a vorbit P. On. Părinte protopop Dimitrie Grama, aducînd prinosul recunoștinței pentru bucuria de a avea între ei pe Întîistătătorul Mitropoliei Banatului, și făcîndu-i totodată respectuoase urări,

A răspuns Înalt Prea Sfinția Sa, mulțumind pentru primirea plină de fiască dragoste făcută la Caransebeș, dorind tuturor rodnice împliniri în viața lor bisericească și cetățenească.

Ciclul acestor zile de sărbătoare ca de obicei s-a încheiat în Duminică Tomii la Lugoj. Însoțit de P. On. Părinte Traian Seviciu, vicar eparhial și Protodiacon Simion Bîtea, Înalt Prea Sfinția Sa a fost întâmpinat la ora 10 în fața bisericii cu hramul Adormirea Maicii Domnului, de către soborul slujitorilor și credincioși, intrînd în sfîntul lăcaș a săvîrșit dumnezeiasca liturghie în acordurile înălțătoare ale corului parohial. După primirea cuvîntului arhieresc și săvîrșirea slujbei, credincioșii au luat fiecare, o dată cu anafora și binecuvîntarea Ierarhului.

A urmat apoi la sediul protopopiatului și al parohiei o masă comună cu participarea reprezentanților cultelor religioase din loc, a preoților și membrilor corporațiunilor bisericești. În cadrul acesteia au luat cuvîntul P. On. Părinte Virgil Turcan, din partea parohiei ort. rom. a Lugojului, Preotul Mihai Culcear, din partea parohiei catolice și Pastorul Ștefan Hygied din partea parohiei reformate, subliniind bucuria petrecerii împreună cu prilejul venirii Înalt Prea Sfințitului Mitropolit, fapt ce oglindește de altfel bunele relații pe plan local între creștinii diferitor culte. Vorbitorilor le-a răspuns Înalt Prea Sfinția Sa arătînd că toate bunele realizări ale credincioșilor trebuie să tindă mereu spre mai bine.

La ora 18, în cea de-a doua biserică parohială purtătoare a hramului „Pogorirea Duhului Sfînt” a avut loc slujba vecerniei, la care ca și în dimineața zilei Chiriarhul a fost înconjurat de soborul sfințiților slujitori. Rostind și de această dată cuvîntul de învățătură potrivit și sfîrșindu-se slujba, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a fost petrecut apoi de toți cei prezenți pînă la ieșirea din biserică. Folosul lor duhovnicesc a fost sporit atît prin rugăciunea făcută împreună cu Ierarhul lor cît și prin îndrumările părintești primite. În cele două predici ținute cu acest prilej, porcezend de la pericopa Evangheliei duminicale, ceea a încredințării lui Toma despre Învierea Domnului, Înalt Prea Sfinția Sa a tălmăcit care e suportul mărturisirii credinței creștine în Mîntuitorul cel sculat din morți. Două aspecte s-au impus mai deosebit în acest sens. Cel dintîi — tratat în predica de la sf. liturghie — privea dovezile materiale ale istoricității lui Iisus Hristos, iar cel de-al doilea — expus la slujba vecerniei — se referea la însăși probele date de convingerea intimă a credincioșilor că El este cu adevărat „Domnul și Dumnezeuul nostru” cum spunea și Apostolul de odinioară. Această credință e necesar să se exteriorizeze prin faptele cele bune chezășuind astfel fericirea pămîntească și mîntuirea cea veșnică.

HIROTONII

În grija continuă față de credincioșii eparhiei și în special față de aceia din parohiile rămase vacante, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a procedat la hirotonirea de noi preoți. Astfel au primit harul preoției următorii candidați: *Pavel Olariu* (diacon în 16 februarie și preot în 17 februarie) pentru parohia Naidăș, protopopiatul Oravița, *Andrei Turcoane* (diacon în 30 martie, preot în 6 aprilie) pentru parohia Nicolințul Mare.

Noii hirotoniți prin purtarea lor și cunoștințele dobândite s-au arătat vreunici de primirea slujbei preoțești, făgăduind totodată înaintea Chiriarhului, care nu a cruțat osteneală spre îndrumarea lor, a se achita cu toată conștiinciozitatea de îndatoririle ce le revin ca păstori sufletești.

După împlinirea obișnuitei practici liturgice la catedrala mitropolitană și după ce li s-au împărtășit sfaturile de cuvînt, noii hirotoniți au fost instalați la parohiile ce le-au fost încredințate.

SESIUNE A SINODULUI MITROPOLITAN

În ziua de 4 martie a. c. a avut loc la reședința mitropolitană din Timișoara o sesiune a sinodului mitropolitan.

Ierarhii Mitropoliei Banatului, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop Teoctist, înconjurați de colaboratorii apropiați, vicari și consilieri, au studiat îndeaproape probleme comune sau specifice ale eparhiilor în vederea unor soluționări menite a duce la propășirea lor continuă. În baza referatelor prezentate de conducătorii secțiilor Centrelor eparhiale s-au purtat discuții și adus soluționări privind îmbunătățirea activității editoriale la revista „Mitropolia Banatului”, a Tipografiei Arhidiecezane, a Seminarului Teologic din Caransebeș și atelierului de luminări. De asemenea s-a căzut de acord asupra proiectului de calendar pentru 1970 precum și asupra distingerii unor preoți merituoși.

La recepția ce a urmat s-a subliniat munca susținută ce s-a depus în ultimii ani în cele două eparhii surori și care oglindește totodată deplina lor unitate în cadrul aceleiași Mitropolii.

CONFERINȚE DE ORIENTARE

Prima conferință de orientare ținută în martie cu tema: „Preotul îndrumător al vieții morale a credincioșilor” a scos în evidență în chip practic modul în care preoții pot contribui la mersul înainte al societății; iar cea de-a doua conferință, din mai, cu tema „Obiectivele și pozițiile Bisericii Ortodoxe Române, oglindite în manifestările ei externe din anul 1968”, a permis analizarea întregii activități a Bisericii Ortodoxe Române, în complexul problemelor contemporaneității.

Conferințele administrative s-au desfășurat de asemenea după programul obișnuit cu discutarea diferitelor aspecte ale muncii depuse în parohii ca și în întreaga eparhie. O atmosferă deosebită a fost creată la conferința din luna aprilie în cadrul căreia s-a desbătut activitatea pastorală a preoților.

Atât conferințele de orientare, cât și cele administrative, au fost prezidate de Chiriarh sau delegații săi. Ele s-au evidențiat prin conștiinciozitatea cu care a fost pregătit programul, interesant și variat, asigurând o edificare multilaterală a preoților, necesară în exercitarea cu deplină competență a misiunii lor.

CONSĂTUIRI CU CONDUCĂTORII OFICIILOR PROTOPOEȘTI

Analizarea diferitelor aspecte ale muncii în cuprinsul eparhiei, îndeosebi pe tărîm pastoral, administrativ și gospodăresc s-a făcut pentru trimestrul I al anului 1969 în două consfătuiri de lucru cu conducătorii oficiilor protopești în 18 februarie și în 27 martie.

Acestea s-au ținut la reședința mitropolitană cu participarea tuturor protopeștilor în funcțiune, a personalului cu munci de răspundere la Centrul eparhial, Seminarul teologic, catedrală, Tipografia arhidiecezană.

La cea dintîi consfătuire avîndu-se în vedere unele probleme specifice, a luat parte P. C. Părinte Traian Ghica, directorul Casei de Pensii din București a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, precum și cîte doi reprezentanți ai preoților din fiecare protopopiat. S-au susținut de către funcționarii de resort și protopopi mai multe referate prezentînd laturi diferite ale muncii, sau aplicarea judicioasă a dispozițiilor conducerii bisericii. Amintim astfel între temele intervenite: reglementarea drepturilor la pensie, modul de efectuare a inspecțiilor la parohii, respectarea întru totul a normelor financiare, îmbunătățirea continuă a activității pastorale a preoților și altele.

S-au purtat discuții aducătoare de propuneri constructive pentru îmbunătățirea lucrării preoților între enorașii lor.

La sfîrșit în numele participanților a luat cuvîntul P. C. Pr. Horia Vișoiu mulțumind pentru felul în care conducerea eparhială cointereesează întregul cler la buna desfășurare a treburilor bisericești, arătînd că nu cu mai puțină dragoste vor răspunde toți împlinindu-și întocmai îndatoririle preoțești.

De asemenea s-a exprimat de către cei prezenți, Conducerii Bisericii și On. Departament al Cultelor hotărîrea de-a contribui cu zel sporit la propășirea Bisericii Ortodoxe Române și înflorirea Patriei.

La cea de-a doua, au fost stabilite notele administrative ale preoților din întreg cuprinsul eparhiei, pentru activitatea depusă în anul 1968.

Consfătuirile au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, care la sfârșitul lor a oferit o agapă comună participanților.

VIZITAȚII CANONICE

În afara vizitelor din timpul sărbătorilor Sfințelor Paști, la Caransebeș și Lăgoj, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a făcut vizite canonice și în perioada premergătoare a Postului Paresimelor, prilejuind prin aceasta clipe de înălțare duhovnicească enoriașilor diferitelor parohii. Astfel în ziua de 16 martie 1969, urmînd un program stabilit pentru *Seminarul teologic din Caransebeș*, Înalt Prea Sfinția Sa a poposit în orașul de veche reședință episcopescă săvîrșind sfînta liturghie. Din sobor au făcut parte însoțitorii Chiriarhului de la Centrul eparhial, profesorii seminarului și preoții parohi. Răspunsurile au fost date de către corul seminaristilor condus de dl. prof. Constantin Vladu.

La predică Înalt Prea Sfinția Sa a subliniat importanța duminicii a III-a din post prin punerea înaintea crucii ca simbol al creștinismului și îndrumare pentru viața religioasă a credincioșilor.

După slujbă Chiriarhul a luat masa împreună cu profesorii și elevii seminaristi. La sfîrșitul acesteia Înalt Prea Sfinția Sa le-a împărtășit sfaturi privind obligațiile școlare.

În după amiaza zilei Întîistătorul Mitropoliei Banatului a luat parte la conferința corpului profesoral care a analizat întreaga muncă ce se depune aici. Totodată a cercetat și școala, făcînd recomandări pentru amenajările în curs de efectuare.

La 25 martie 1969 a fost vizitată parohia *Timișoara Fratelia*. S-a săvîrșit liturghia arhierescă și o hirotonie de diacon.

În predica rostită Înalt Prea Sfinția Sa referindu-se la sărbătoarea Bunevestiri, a vorbit despre Evanghelie și împlinirea ei de către credincioși ca o binevestire.

Sfîrșindu-se slujba, P. On. Părinte Dimitrie Botău, parohul locului a făcut un raport asupra parohiei referindu-se deosebi la lucrările de finisare îndeplinite la biserica nouă. Înalt Prea Sfinția Sa a laudat strădania credincioșilor de aci îndemnîndu-i la și mai frumoase realizări.

A urmat apoi o agapă la care au participat preoții slujitori și membrii consiliului parohial.

Parohia *Timișoara Viile Fabric* a fost cinstită cu prezența chiriarhului în ziua de 30 martie. S-a săvîrșit liturghia arhierescă iar în cadrul ei două hirotonii.

La timpul potrivit Înalt Prea Sfinția Sa a tilcuit pericopa Evanghelfei duminicale arătînd că scopul lucrării fiecărui credincios trebuie să țină la împlinirea binelui spre folosul semenilor.

După sfânta liturghie parohul locului P. C. Părinte Ioan Blaj a prezentat raportul de activitate subliniind printre altele că întreaga muncă ce se depune aici, Totodată a cercetat și școala, aici este în curs de construire o casă parohială.

A răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae cu aprecieri pentru râvna preotului și credincioșilor împărtășind arhieresti binecuvintări pentru împlinirea năzuințelor lor.

În ziua de duminică 4 mai 1969, grija Înalt Prea Sfințitului Mitropoliei Nicolae s-a arătat față de credincioșii parohiei *Timișoara V-Mehala*. După primirea sărbătorească a Chiriarhului la porțile bisericii, credincioșii au participat la liturghia arhierască săvârșită de un sobor de preoți și diaconi din oraș. La timpul potrivit, în legătură cu pericopa Evangheliei duminicale a Slăbănogului de la lacul Vitezda, cei de față au ascultat cuvântul Ierarhului despre trebuința ca faptele bune și de folos oamenilor să nu înceteze niciodată pentru considerente fariseice, ca ale celor despre care Evanghelia spune că judecau pe Mîntuitorul pentru săvîrșirea unei vindecări în ziua sîmbetei.

La sfîrșitul slujbei preotul paroh Nicolae Popescu a prezentat îndătinatul raport la care Înalt Prea Sfinția Sa a răspuns îndrumînd pe enoriași ca atașamentul ce-l arată Sfintei Biserici să nu rămînă ceva exterior, ci să fie dovada bogăției lăuntrice, capabile să-i facă pe toți mai buni.

Bucuria întîlnirii s-a încheiat cu o agapă comună.

VIZITA UNOR OASPEȚI STRAINI

Călăuzită de spiritul ecumenic al apropierii dintre popoare în promovarea înaltelor idealuri de prietenie și pace pe pămînt, Mitropolia Banatului a fost în ultima vreme gazdă primitoare mai multor soli ai diferitelor confesiuni și naționalități.

Astfel după o vizită făcută în Banat în cursul lunii februarie, preotul catolic dr. Ernest Christoph Suttner, asistent la Facultatea de Teologie din Würzburg (R. F. Germania) a poposit încă o dată la Timișoara în 10—11 martie în drum spre țară. În aceleași zile s-a mai găsit la Timișoara pastorul dr. Gerhard Bassarak profesor la Facultatea de teologie evanghelică din Berlinul răsăritean însoțit de P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal precum și ziaristul catolic Daniel Michael Madeen din S. U. A.

De asemenea de sfintele sărbători ale Învierii Domnului au fost oaspeții Bisericii bănățene un număr de trei studenți străini ce urmează cursurile universitare la Institutul teologic ortodox din București: Aruffala Gheevargheze aparținător Bisericii ortodoxe din Malabar (India), Martin Lissmann din Republica Federală a Germaniei și Maria Spiropoulos din Grecia.

Oaspeții au participat la înălțătoarele slujbe de Paști din catedrala mitropolitană. Au vizitat apoi mănăstiri și parohii,

muzee eparhiale și orășenești, etc. În mai multe rînduri au luat parte la recepțiile oferite de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae în răstimpul amintit. Astfel ei au avut prilejul să se întâlnească cu preoți și credincioși și totodată să cunoască realizările poporului nostru.

În zilele de 6 și 7 mai a. c. după o vizită în țară și în drum spre casă au poposit la Timișoara ca invitați ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, dsoara Hebe Kohlbrugge și studentul Hans P. van Horst, aparținători Bisericii reformate olandeze, cunoscuți pentru activitatea ce desfășoară în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace.

Cu acest prilej ei au luat contact cu conducerea eparhiei și cu conducătorii comunităților protestante locale, întreținîndu-se asupra problemelor ecumenice actuale. A fost vizitat orașul, catedrala mitropolitană și unele lăcașuri de rugăciuni. La reședința mitropolitană a fost oferită o masă oficială.

Oaspeții au plecat cu satisfacție de pe urma celor constatate și mai ales pentru relațiile prietenești ce sînt dezvoltate între cultele religioase din țara noastră.

GRIJA PENTRU PREGATIREA VIITORILOR PREOȚI

Sinodul mitropolitan din noiembrie 1966, a hotărît ca pentru buna pregătire duhovnicească a viitorilor slujitori ai Bisericii să se țină în fața elevilor Școlii de cîntăreți bisericești și ai Seminarului teologic din Caransebeș, expuneri educative. În împlinirea acestei hotărîri, în zilele celei dintîi săptămîni a postului Sfințelor Paști din anul în curs ca și în duminicile următoare, s-au prezentat astfel de expuneri de către Prot. dr. Ioan Petreună consilier arhiepiscopesc, Prot. dr. Zeno Munteanu, Prof. Virgil Turcan, Pr. Ilie Cimpeanu delegați ai Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, I. P. C. Arhimandrit Timotei Eftimie, Prot. dr. Petru Deheleanu și Pr. Nicolae Marcu delegați ai Episcopiei Aradului iar din partea Episcopiei Oradea P. C. diacon Teodor Savu, eparhii care își pregătesc preoții la această școală.

Îndrumările împărtășite au oferit bogată merinde sufletească tinerilor dornici le a o agonisi spre folosul lor și al credincioșilor pe care îl vor păstori, dîndu-li-se totodată puțință de a cunoaște problemele ce se pun azi fiecărui slujitor al sfintelor altare.

DECESE

În ziua de 20 februarie 1969 s-a stins din viață la Cluj, preotul profesor pensionar *Cornel Givulescu*.

Născut în anul 1893 în comuna Săvirșin, județul Arad, a urmat cursurile liceale la Beiuș, teologia la Arad iar studiile muzicale la Budapesta, Roma, Viena, Lipsca și Berlin. Inapoiat în țară a fost numit profesor de cîntare și tipic la Academia

teologică din Oradea apoi la cea din Timișoara. Între anii 1948-1958 a funcționat ca profesor la Conservatorul din Timișoara și din Cluj.

Slujitor vrednic al Bisericii, profesor și pedagog neîntrecut, a lăsat posterității ca dar din darul ce i-a fost hărăzit, compoziții valoroase religioase și laice, cum și interesante studii, rod al pasionatelor sale cercetări.

Slujba înmormântării a fost săvârșită la 22 februarie în comuna natală de P. On. Părinte consilier dr. Ioan Petreuța delegat al conducerii Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și de P. C. Părinte Viorel Bembea parohul locului, după care rămășițele pămîntesti au fost conduse spre lăcașul de veșnică odihnă de aici care l-au cunoscut și prețuit.

În ziua de 19 aprilie 1969, s-a mutat la cele veșnice preotul pensionar *Pavel Bogoevici* din parohia Bănia, protopopiatul Oravița.

S-a născut în ziua de 30 mai 1884, în comuna amintită, pe care avea s-o și păstorească pînă la sfîrșitul vieții sale. Era descendentul a cinci generații de preoți de care s-a străduit să fie mereu vrednic. După cursurile primare a urmat liceul din Blaj, apoi Institutul teologic și cel pedagogic la Caransebeș. În 1908 a fost hirotonit preot, lucrînd cu mult zel, neîntreput, pînă în 1962 cînd s-a retras la starea de pensionar.

Pentru activitatea desfășurată conducerea eparhială i-a acordat distincții binemeritate.

Slujba prohodului s-a săvîrșit în ziua de 21 aprilie 1969, de un sobor alcătuit de aproape toți preoții de pe Valea Almăjului, ca și din vecinătăți, avînd în frunte pe P. On. Părinte Ioan Goanță din Bozovici, care a și rostit cuvîntul funebru.

Păstor venerabil, neostenit, blind și cucernic, care a slujit altarul strămoșesc mai bine de jumătate de veac, a fost însoțit pe ultimul său drum de regretele unanime ale celor apropiați.

În seara zilei de 9 mai, răpus de o suferință ce s-a accentuat în vremea din urmă, a încetat din viață preotul *Ioan Pocioianu* de la parohia Livezile, protopopiatul Deta.

S-a născut la 17 iunie 1909 în comuna Bara. În anul 1934, după absolvirea Academiei teologice din Arad a fost hirotonit preot pe seama parohiei Șag funcționînd în cursul timpului și la parohiile Paniova, Vrani, apoi din 1952 pînă în clipa morții la Livezile.

Slujba înmormîntării s-a săvîrșit în biserica din Șag în ziua de 11 mai, de către un sobor de șapte preoți, avînd în frunte pe P. On. Părinte Protopop Ioan Olariu, care a și conturat în cuvinte simțite întreaga activitate a defunctului.

Corpul neînsuflețit a fost petrecut la locul de veșnică odihnă de întreaga asistență,

EPISCOPIA ARADULUI

SLUJBA BINECUVINTARII UNOR BISERICI

Hobița Grădiștii, filie a parohiei Păucinești este situată la poalele Retezatului în apropierea vestitelor vestigii de la Sarmisegetuza.

Preotul ei Ic. Stavr. Avram Glidan, înconjunat de credincioșii săi, a avut, în duminica din 18 mai, bucuria aleasă de a primi a doua oară în parohia sa pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist care a tirnosit în anul 1963 biserica din parohia Păucinești la care s-au făcut importante lucrări. Ierarhul a săvârșit sfințirea bisericii înnoite.

Protopopul din Hațeg P. C. Pr. Alexandru Gherghel a întâmpinat pe Ierarh în numele preoțimii și credincioșilor din protopopiat, iar după răspunsul și binecuvântarea împărtășită tuturor. Prea Sfințitul Episcop, împreună cu soborul alcătuit din preoții Petru Sălăgeanu consilier eparhial, Prot. Alexandru Nistor, Sigismund Blentea, Leon Iubaș, Trandafir Silvășan, Alexandru Gălușcă și din diaconii: Teodor Băbuția, Constantin Dumitrescu și Mircea Farca, a îndeplinit slujba tirnosirii și apoi a sfintei liturghii.

La sfârșitul sfintelor slujbe preotul paroh a prezentat raportul asupra parohiei și a lucrărilor ce s-au făcut la biserica veche de 129 de ani zidită în locul alteia și mai vechi.

A mulțumit apoi Prea Sfințitului Episcop Teoctist pentru ajutorul pe care l-a dat acestei biserici făcându-se primul ctitor al ei și pentru bucuria ce le-a făcut venind și slujind în mijlocul credincioșilor.

Chiriarhul vorbind celor prezenți, a ținut să scoată în evidență meritele credincioșilor și ale parohului. „Toate mărturisesc despre unitatea de credință în Biserica strămoșească — a spus Prea Sfinția Sa — și ne bucurăm că aceste semne vin din inimile credincioșilor și ale preoților cu toată sinceritatea exprimată prin lucrările pe care le fac, prin pictarea după datina străbună a lăcașurilor de închinare, căci așa este bine ca toți credincioșii români să se închine sub cupola aceleiași Biserici”

După alte sfaturi părintești pe care le-a dat credincioșilor, încheindu-se sfintele slujbe, aceștia și-au petrecut Ierarhul cu fiască dragoste și recunoștință.

Duminică, 25 mai, credincioșii din parohia Săfronea, protopiatul Arad, au avut praznic văzându-și împlinită dorința de a le fi înălțată frumoasa biserică de către Prea Sfințitul Episcop Teoctist. Biserica din parohia Săfronea a fost zidită acum patru decenii iar în anii din urmă împrejmuită cu gard de beton, pictată, înzestrată cu strane noi, cu odoare și podoabe.

După primirea făcută de protopopul Ic. Stavr. Gheorghe Șerb, de soborul de preoți și diaconi și de credincioși, Prea Sfințitul Episcop a sfințit biserica, și a slujit sfânta liturghie iar apoi, după raportul parohului Traian Precupaș a cuvîntat despre legătura strînsă dintre credincioși și Biserică, îndemnîndu-i să păstreze unitatea și curăția credinței strămoșești și să fie folositori cetățeni ai patriei noastre.

VIZITAȚII CANONICE

În Duminica Tomii din acest an Prea Sfințitul Episcop Teoctist a răspuns rugămintelor preoților și credincioșilor parohilor din *crașul de reședință a județului Hunedoara*, de a-i vizita.

Prea Sfinția Sa însoțit de P. C. Pr. Ic. Stavr. Ioan Popa consilier eparhial, a fost întâmpinat de protopop cu un cuvînt de bun venit la care Ierarhul a răspuns și a binecuvîntat apoi pe credincioși.

În ascultarea pioasă a credincioșilor Prea Sfinția Sa a săvîrșit apoi sfînta liturghie în fruntea soborului preoțesc și diaconesc, răspunsurile liturgice fiind date de corul parohial.

La otpust P. C. Prot. Teofil Chiffa, care este și paroh al parohiei Deva I, a făcut Prea Sfinției Sale un raport asupra acesteia arătînd că ea dăinuie de veacuri într-un oraș istoric străjuit de o vestită cetate ca și de statuia lui Decebal.

În cuvîntul adresat credincioșilor Prea Sfințitul Episcop Teoctist a început prin a sublinia trecutul de luptă creștinească și națională a românilor din părțile Devei, situînd în fruntea celor din vremea noastră pe marele bărbat de Stat dr. Petru Groza.

Tălmăcind înțelesul pericopei evanghelice a Duminicii Tomii, Ierarhul a învățat pe credincioși despre roadele unei credințe active, ziditoare de mai bine, de mai frumos, de adevăr, de bună stare, de fericire și de pace.

În după amiaza aceleași duminici Prea Sfințitul Episcop a asistat la vecernia din biserica a II-a din Deva unde paroh este preotul Vasile Grosu, care a prezentat Ierarhului său îndătinatul raport asupra parohiei și a bisericii.

Prea Sfinția Sa a vorbit aci credincioșilor despre binefacerile unității în credință și în simțire românească și patriotică.

Credincioșii din orașul Deva au păstrat în adîncul sufletului părințeștile învățăminte pe care le-au primit de la Ierarhul lor.

În drum spre orașul Deva, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a vizitat simbătă după amiază, în 19 aprilie, bisericile din parohiile *Cîmpuri*, *Surduc* și *Burjuc*, protopopiatul Deva.

Credincioșii din aceste parohii și-au arătat deosebita vrednicie ridicînd biserici frumoase, pictate, înzestrate și bine întreținute.

Primit cu multă însuflețire de credincioși și întîmpinat de preotul paroh Silviu Mariș cu un raport cuprinzător, Prea Sfințitul Episcop Teoctist le-a vorbit despre vredniciile creștinești și românești ale trecutului nostru, despre valorile spirituale ale acestui neam, îndemnîndu-i să fie și pe mai departe vrednici de înaltele chemări ale vremurilor de astăzi din țara noastră.

Felicitînd pe credincioși pentru grija pe care o poartă de sfintele lăcașuri, Prea Sfinția Sa și-a luat rămas bun îndreptîndu-se înspre Deva.

CONFERINȚE DE ORIENTARE PREOTEASCA

În cuprinsul Sfintei Episcopii a Aradului prima conferință de orientare a preoților din anul 1969, s-a ținut în zilele de 10—15 martie a. c. la sediile protopopești, fiind conduse de Prea Sfințitul Episcop Teoctist sau de delegați chiriarhali care sub directa sa îndrumare au analizat tema la Centrul eparhial.

Tema conferinței: „Preotul, îndrumător al vieții morale a credincioșilor”, a fost atrăgătoare prin frumusețea și actualitatea ei, prilejuind întocmirea unor referate temeinice și purtarea de discuții antrenante și folositoare, constatîndu-se că toate coordonatele conferinței au fost respectate.

În general s-a evidențiat rolul ce-l are Biserica întru îndrumarea morală a fiilor ei. S-a pornit astfel de la importanța deosebită ce o are exemplul ce-l oferă preotul credincioșilor săi printr-o viață personală curată și avînd o familie întemeiată după învățătura Bisericii, trăitoare a înalțelor precepte morale evanghelice.

Preoții prezenți la conferințe au remarcat folosul deosebit al acestora, punîndu-i față în față cu realitățile vii ale vieții contemporane, integrîndu-se organic în viața societății și fiind, în același timp, puternic ancorați în actualitate.

La toate protopopiatele unde a participat, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a accentuat străduința din totdeauna a Bisericii ca preoții ei să fie vase alese și de cînte în care să strălucească virtuțile și chipul Mintuitorului Hristos. Prea Sfinția Sa, arătînd că tema aceasta a dat prilej preoților să vorbească despre ei înșiși, i-a îndemnat pe toți a nu lăsa nicicînd auto-mulțumirea să pună stăpînire pe inima lor, ci permanent să caute a-și înnoi metodele de activitate.

Din prilejul acestei conferințe, mai cu seamă din părinteștile cuvinte adresate preoțimii de Ierarhul lor, s-a desprins năzuința sinceră a tuturor preoților de a sluji cu cât mai mare rodnicie idealul sfânt căruia s-au dedicat, explorând noi posibilități ale credinței noastre și scoțând noi temeuri de slujire din tezaurul cel nesecat al Bisericii Mântuitorului, pentru a fi împlinită cu cel mai mare folos nobila misiune a preotului de îndrumător al vieții morale a credincioșilor.

Între 6—15 ale lunii mai, s-a ținut la sediile protopopești cea de-a doua conferință de orientare a preoțimii, dezbătându-se tema: „Obiectivele și pozițiile ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române oglindite în manifestările ei din anul 1968”.

Referatul a cuprins ideile esențiale ce trebuiau urmărite și subliniate spre o temeinică aprofundare și reliefare a multiplelor aspecte ale temei.

Preoțimea Eparhiei, adunată la sediile protopopești, a stăruit prin referate temeinic întocmite și prin discuții, purtate la nivel academic, cu multă însuflețire, asupra principalelor evenimente bisericești ale anului 1968, evidențiind obiectivele și pozițiile ecumenice realizate pe care s-a situat Biserica noastră. S-a observat cu această ocazie faptul deosebit de îmbucurător, constatat de altfel și de alte dați, că întreaga preoțime urmărește cu cea mai mare atenție, prin intermediul revistelor editate de Biserică — toate manifestările interortodoxe, intercreștine și interreligioase, din toate trăgând învățămintele de rigoare. S-a arătat că dacă se fac Bisericii ortodoxe propuneri de ducere de dialog dogmatic sau dialog al iubirii, Biserica Ortodoxă Română oferă ca modul de ducere a unui dialog în actuala configurație confesională a creștinismului, „dialogul slujirii”. Este aceasta și o chemare lansată Bisericii creștine de a se reîntoarce la misiunea încredințată lor de Mântuitorul Hristos, de a sluji înaintea de toate omul, coroana tuturor creaturilor, pentru mântuirea căruia s-a jertfit însuși Fiul lui Dumnezeu.

Prea Sfințitul Teoctist, în cuvântul adresat preoțimii la conferințe a subliniat originalitatea pozițiilor ecumenice ale Bisericii noastre și aceasta datorită mai ales inițiativelor Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Cu prilejul conferințelor Prea Sfințitul Episcop Teoctist a înmănat preoților care au lucrat înainte și după 1948 pentru tămăduirea ranei de la 1700, medalia comemorativă emisă de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu ocazia aniversării a douăzeci de ani de la mărețul act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române.

Toți cei care, la propunerea Prea Sfințitului Episcop Teoctist au fost distinși cu această medalie au exprimat mulțumirile

lor cele mai vii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Părintele Reîntregirii Bisericii neamului, angajându-se ca înalta apreciere de care s-au bucurat să le fie un îmbold și îndemn pentru o mai spornică lucrare întru slujirea Bisericii celei una a Mîntuitorului, în slujirea poporului și a Patriei.

Conferințele s-au încheiat într-o atmosferă de înălțătoare mărturisire a preoției de a lucra cu timp și fără timp spre împlinirea tuturor recomandărilor primite din partea Sfîntului Sinod, care cu ochi neadormit veghează ca activitatea tuturor fiilor Bisericii să se desfășoare potrivit chemărilor Sfînteii Evanghelii.

DECES

În ziua de 28 aprilie 1969, după o scurtă suferință a trecut la cele veșnice *Arhimandritul Galaction Pintilie*, paroh al parohiei Riu-Bărbat, protopopiatul Hațeg.

Născut la 12 ianuarie 1898 în comuna Vorniceni, județul Suceava, după terminarea școlii monahale, la 13 septembrie 1925 a fost hirotonit întru ierodiacon, iar la 29 aprilie 1939, ieromonah. A fost duhovnic al Sfînteii Mănăstiri Agafton-Botoșani, apoi preot de enorie pînă la obștescul sfîrșit, păstorind cu mult tact, dragoste și blindețe credincioșii săi.

Pentru activitatea depusă a fost cinstit la 10 iulie 1964 cu înaltul rang de arhimandrit.

Slujba prohodului, după toată rinduiala prevăzută de Molitfelnic la înmormintarea călugărilor, s-a săvîrșit la Sfînta Mănăstire Hodoș-Bodrog de un sobor de preoți și diaconi avînd în frunte pe Prea Cuviosul Arhimandrit Timotei Iftimie starețul mănăstirii, care a rostit la vremea rînduită panegiricul, evidențiind înaltele calități morale creștinești care au împodobit viața celui adormit întru Domnul. Rugăciunea dezlegării a fost rostită de Prea Sfîntitul Episcop Teoctist.

Inhumarea a avut loc în cimitirul Sfînteii Mănăstiri.

MIHAIL-GABRIEL POPESCU, Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, cîrmuitor bisericesc și propovăduitor al Evangheliei. București, 1969 Extras din revistă "Studii Teologice" nr. 1-2/1969.

Despre viața dramatică și activitatea multilaterală a marelui mitropolit Antim Ivireanul, s-a scris relativ destul de mult, atât în publicistica bisericească, cît și în cea laică, în deosebi cu prilejul comemorării unui sfert de mileniu dela sfîrșitul lui tragic. În toate acestea, sîntem încă departe de a se fi spus totul cu privire la figura excepțională a acestui ierarh. Mereu se descoperă documente și date noi, care aruncă mai multă lumină asupra unor momente din viața așa de sbruciumată a acestui ierarh. Unii vîl de umbră mai acopere unele momente din viața lui. Nici acum încă nu se știe în mod precis ziua în care s-a stîns din viață și nici unde l-a cuprins „valul întunecos” al apelor. L-au înghițit oare valurile din golful Enos, după cum s-a crezut pînă acum, sau cele ale lacului Snagov cum încearcă să demonstreze mai nou, dl. M. Cazacu? Chiar dacă noul cercetător nu izbutește să răsfoare complet teza tradițională, totuși o pune în mod serios sub semnul întrebării. (cf. Magazin Istoric, a. III. nr. 4, aprilie 1969, pag. 43-49: „Cine l-a ucis pe Antim Ivireanul? de M. Cazacu”).

Între lucrările mai bogate ce au apărut în ultima vreme, asupra lui Antim Ivireanul, se înscrie și teza de doctorat în Teologie, a lui Mihail-Gabriel Popescu, intitulată: „Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, cîrmuitor bisericesc și propovăduitor al Evangheliei”.

În această lucrare, clerul român, află cea dintîi monografie omiletică asupra luminatului mitropolit al Țării Românești, în care personalitatea lui

Antim Ivireanul, e înfățișată în ceea ce a avut ea mai esențial ca păstor bisericesc și predicator creștin.

Lucrarea e prefătată și elogios apreciată, de către Părintele prof. N. Balca, nu numai pentru armatura ei științifică și care umple un „gol” în literatura noastră bisericească, ci și pentru că o astfel de operă poate „să fie totodată și un omagiu al Institutului teologic de grad universitar din București adus memoriei acestui vrednic ierarh”.

În „Introducere” autorul arată că drul politic, social-economic și religios-cultural, în care luminatul ierarh și-a desfășurat prodigioasa sa activitate. Se expune apoi venirea lui Antim în Țara Românească, principalele momente din viața sa precum și sfîrșitul lui tragic. În partea primă a lucrării se înfățișează geniul organizator al arhipăstorului însușit de o mare rîvnă de afirmare a ortodoxiei nu numai în Țara Românească și în Ardeal-unde era primejduită de „uniație”, ci în întreg răsăritul ortodox. Se stăruie asupra activității de tipograf și traducător, de răspînditor al cărții bisericești pe care o făcea dar preoților și credincioșilor. E una din acțiunile cele mai frumoase ale acestui ierarh de mai multe ori artist. Resorturile intime care l-au susținut pe marele mitropolit în bogata sa activitate, au fost: dragostea fierbinte pentru Hristos și dorința hotărîtă de luminare a clerului și poporului credincios. Cît de frumos își afirmă acest program de păstorie în fața domnului C. Brîncoveanu cînd spunea: „că poți Măria Ta să faci ce vei vrea după pohta Măriei Tale, este lucru adevărat, iar eu încă zic să fac și după pohta lui Hristos”. Pentru a împlini „pohta lui Hristos”, neobositul ierarh a făcut totul, încît după moartea lui s-a putut scrie că „a fost un sfînt și un fel de minune”.

În partea a doua, se tratează opera predicatorială a lui Antim. Didahiile sînt examinate atît sub raportul fondului, cît și al formei. Bun cunoscător al Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții, marele ierarh știa să lege în chip minunat adevărurile morale-religioase pe care le propovedaia, cu viața păstoriților săi. Predicile erau cu grijă pregătite și în elaborarea lor, marele predicator observa toate principiile care asigură succesul unei predici: ca: principiul psihologie, al intuiției, al activității proprii, al actualizării... Principiile sînt bogat ilustrate cu citate din Didahii. Se subliniază și arta oratorică prezentă în Didahii. Într-un capitol special, se arată contribuția acestor cuvîntări la progresul limbii literare românești. În concluzie se arată și virtuțile prin care Antim Ivireanul e un model pentru predicatorul ort. Ne întrebăm după această succintă rezumare a lucrării, ce a adus nou acest studiu în cunoașterea vieții și activității mult încercatului ierarh? În afară de calitățile deja menționate, cercetătorul a adus și unele date noi. În primul rînd în legătură cu originalitatea Didahiilor, are meritul că e primul care a reușit să identifice ca împrumut un pasaj din Cuvîntul de învățătură la Dumnececa "ăsatului sec de brînză, cu un firime" lui Arteriei al Amasiei. În al doilea din Cuvîntul la începutul postului al rînd autorul dă pentru prima dată în traducere românească, cuvîntul de laudă pe care un contemporan, Gh. Hrisogon Trapezundiul, l-a adresat „Prea învățatului mitropolit Antim din Ivireea”.

Portretul lui Antim ca predicator, pe care autorul l-a reprodus, este o dovadă strălucită că pe contemporani ca și pe urmași l-a impresionat activitatea predicatorială a lui Antim. Cele 8 ediții în care au apărut Didahiile încă sînt o dovadă că ele sînt prețuite chiar și numai prin lectură.

Lucrarea rămîne un frumos omagiu adus marelui ierarh în Biserica noastră și o prețioasă contribuție la cunoașterea vieții și activității lui și care nu va putea fi ignorată în cercetările viitoare.

Prof. A. Radu

Episcop NICOLAE DE MACARIOPOL.: *Sfînta jertfă euharistică*, Sofia, Editura sinodală, 1968, 233 pp.

Cartea, recent apărută, a Prea Sfințitului Episcop Nicolae de Makariopol e izvorită din dorința fierbinte de a apropia cît mai mult pe credincioși de înțelegerea și primirea conștientă a sfintelor taine ale Bisericii ortodoxe și în special a Sfintei Euharistii. Scrisă în stil popular, dar întemeiată pe o aprofundată cercetare științifică (autorul a publicat mai multe studii științifice despre sf. liturghie și în special despre Epicleză, dintre care unele au fost recenzate în revistele teologice românești „Ortodoxia” și „Mitropolia Banatului”), cartea prezintă sub formă de esuri, toate momentele importante ale sf. liturghiei, dezvăluind sensul dogmatic, simbolic, moral și istoric al Sf. Euharistii.

Primul capitol intitulat „Către pragul lăcașului sfînt”, prezintă cititorului temeiurile vieții cultice în Biserică: Biserica este păstrătoarea comorii celei mai de preț din lume. Formată din Cuvîntul lui Dumnezeu, Sf. Tradiție și Sf. Taine această comoară este permanent deschisă pentru toți credincioși; prin împărțirea din această comoară credinciosul se unește cu Dumnezeu. Dumnezeu și făptura sînt două categorii care se atrag reciproc; în Dumnezeu credinciosul găsește împlinirea năzuințelor sale către adevărul absolut, frumusețe nepieritoare, dreptate desăvîrșită, bucurie deplină și bine veșnic și neschimbător. Aceste năzuințe firești ale omului găsesc expresia lor exterioară în cultul religios. Omul simte necesitatea de a-și exprima și vizibil legătura sa cu Dumnezeu și aceeaș o face prin închinarea la Dumnezeu, cinstirea și preamărirea Lui.

În continuare esul intitulat „Principalele forme de cinstire a lui Dumnezeu” analizează mijloacele prin care se realizează această cinstire: 1. preamărirea lui Dumnezeu prin și pentru întreaga lucrare a minților Sale; 2. rugăciuni, cereri și mulțumiri, rugăciunea fiind una dintre cele mai caracteristice manifestări ale religiei, convorbire și legătură directă a omului cu Dumnezeu; 3. aducere de jertfă, ca o manifestare a conștiinței și recu-

noaşterii păcatului sau ca o mulţime pentru milele şi binefacerile lui Dumnezeu revărsate peste oameni şi 4 prin sfintele taine şi diferite ierurgii prin care se realizează curăţirea de păcate şi înnoirea sufletească, acestea ca rezultante ale tendinţei spirituale a omului către curăţenie, unire cu Dumnezeu, nemurire şi mîntuire.

Cu cît o religie este mai desăvîrşită, cu atît şi viaţa cultică este mai înălţătoare. Mintuitorul Iisus Hristos ne-a dezvăluit adevărata esenţă spirituală a lui Dumnezeu, de aceea cînstirea lui Dumnezeu în creştinism se face „în duh şi adevăr” (Ioan 4, 21, 24).

„Lăcaşurile de cult” sînt în primul rînd bisericile, care sînt considerate ca lăcaşuri ale lui Dumnezeu şi lăcaşuri de rugăciune. În ele Dumnezeu sălăsluieşte în chip haric şi prin aceasta ele simbolizează raiul. Pentru creştin biserica nu e numai lăcaş de rugăciune, ci şi loc de sfinţire, şcoală, liman liniştit pentru suflet, casă în care se adună în unire toţi membrii familiei creştine. Autorul face şi o prezentare istorică a dezvoltării arhitecturale a bisericilor creştine. De asemenea sînt analizate, din punct de vedere arhitectural şi al însemnătăţii în viaţa cultică, diferitele părţi componente ale unei basilici.

„Slujitorii cultului” sînt acei oameni aleşi, care prin hirotonire au primit sfinţire şi har de la însuşi Domnul Iisus Hristos prin succesiune apostolică. Gradaţiunea ierarhică conformă necesităţilor cultului şi vieţii bisericeşti cuprinde trei trepte: diaconatul, presbiteriatul şi episcopatul, cu toate celelalte distincţii onorifice acordate pe cale administrativă.

Sfînta Euharistie e centrul vieţii bisericeşti (eseul „Pulsul Bisericii”). În ea se reflectă întreaga viaţă bisericească: cult, dogmatică, mistică, morală, viaţa socială şi chiar administrativă, prin prezenţa episcopului. De aceea Sfînta Euharistie are şi multe numiri ca: „îrîngerea pîinii”, „masa Domnului” sau „Zna Domnului”, „agapă”, „euharistie” şi „liturghie”.

Capitolul intitulat „Esenţa tainei” prezintă Sfînta Euharistie sub aspectul ei dogmatic, mistic şi soteriologic. Autorul aminteşte diferenţele de interpretare a Sfîntei Euharistii, care

s-au format în decursul timpului la diferitele confesiuni creştine.

Astfel catolicii, ortodocşii şi armenii văd în Sfînta Euharistie o repetare în chip mistic real a jertfei de pe Golgota cu prefacerea efectivă a pîinii şi vinului în Trupul şi Sîngele lui Hristos; pe cînd protestanţii o socotesc numai o amintire a celor întimplate atunci. Pentru soteriologie Sfînta Euharistie este o „conditio sine qua non”, căci numai prin unirea cu Hristos, prin împărtăşirea cu Trupul şi Sîngele Lui, se poate dobîndi viaţa veşnică: „cine mîncă Trupul Meu şi bea Sîngele meu are viaţă veşnică” (Ioan 6, 54).

Jertfa Fiului lui Dumnezeu pe cruce este cea mai mare jertfă a tuturor timpurilor. Dragostea lui Dumnezeu faţă de oameni a fost arătată prin trimiterea Fiului şi jertfirea Lui, dar şi dragostea Fiului s-a manifestat prin dorinţa Lui de a rămîne cu oamenii pînă la sfîrşitul veacurilor. Aceasta dorinţa Mintuitorului şi-a realizat-o prin instituirea Sfîntei Euharistii la Cina cea de Tănă. Această taină săvîrşim şi noi în virtutea poruncii Lui: „Aceasta să faceţi întru amintirea Mea” (Luca 22, 19).

Autorul aduce multe dovezi istorice şi patristice în favoarea învăţturii referitoare la prefacerea darurilor euharistice.

Prin simbolica ei, Sfînta Euharistie reprezintă întreaga operă de mîntuire săvîrşită de Fiul lui Dumnezeu pe pămînt de la întrupare pînă la moartea Sa, iar sub aspectul profetic ea realizează prorocia despre veşnicul Emanuel („Cu noi este Dumnezeu”) (Isaia 7, 14; Matei 1, 23) şi promisiunea Mintuitorului care a zis: „Şi iată Eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrşitul veacului”. (Matei 23, 20).

În capitolul intitulat „Privire peste veacuri” autorul face o incursiune retrospectivă asupra provenienţei, dezvoltării şi formării liturgice a Sfîntei Euharistii. Ultima cină a Mintuitorului împreună cu ucenicii a avut o mare importanţă simbolică pentru că în timpul ei a fost întemeiată taina Sfîntei Euharistii. De aceea ea se mai numeşte şi „Cina cea de taină”. Cu toate că prin forma ei exterioară

cina Mîntuitorului, ținută în ajunul paștilor iudaice, se aseamănă cu cina pascală iudaică, prin importanța ei, ea înlătură și înlocuiește paștele iudaice. Paștele iudaice amintea izbăvirea poporului evreiesc din robia egipteană, pe cînd Paștele celei noi amintea izbăvirea întregii omeniri din robia păcatului. Referitor la forma exterioară de instituire a Sfintei Euharistii autorul face o paralelă între cina festivă iudaică „chiduş” sau „sabat-chiduş” și Cina cea de taină și presupune că rugăciunea euharistică rostită de Mîntuitorul asupra pîinii și a vinului, trebuie să fi fost asemănătoare cu aceea rostită în timpul „chiduşului” (sînt citate și textele integrale a două chiduş-uri evreiești).

Apostolii, credincioși poruncii Mîntuitorului ca aceasta să se facă întru amintirea Sa, au continuat să săvîrșescă „frîngerea pîinii”, tot în forma stabilită de Mîntuitorul. Din păcate nu ni s-a păstrat forma liturgică a Sfintei Euharistii din vremea apostolică, dar, după informațiile Noului Testament, „frîngerea pîinii” era însoțită de cuvinte de învățătură (Fapte 20, 7—11); 1 Cor. 14, 26) și de cîntări de laudă și mulțumită (Matei 26, 30), după cum era obiceiul timpului. Așa numitele liturghii „apostolice”: a Sfîntului Apostol Iacob fratele Domnului, a Sfîntului Apostol Petru, a Sfîntului Apostol Marcu și altele, care deși au o proveniență mai tîrzie, poartă totuși pecetea antichității apostolice și pot forma o impresie mai definită asupra practicii liturgice din vremea apostolică.

În perioada apostolică și postapostolică Sfînta Euharistie era urmată de „agapă” — cină de obște — pentru cei săraci, ca expresie a misiunii caritative a Bisericii. Aceste agape sînt frumos descrise de Tertulian (Apologia 39), dar din cauza abuzurilor care au început să aibă loc mai tîrziu, ele au fost desființate prin legislația bisericească (canon 51, Laodicea; can. 74 Trullan). Ele au rămas însă în obiceiul creștinesc sub forma pomenirilor pentru cei răposați.

Cele mai vechi texte liturgice (respectiv euharistice) păstrate pînă la

noi sînt cele cuprinse în „Didahii”, secolul I—II; ritualul liturgic descris de Sfîntul Iustin Filozoful în Apologie I, cap. 65, 66, 67 — sec. II; Liturgia Sfîntului Ipolit al Romei, numită încă și „etiopiană”, cuprinsă în constituțiile apostolice (sec. III) și ritualul liturgic descris în cartea II-a a constituțiilor apostolice — sec. II—IV. Autorul citează integral textele respective.

În continuare analizează (în întregime) textele liturgice din așa numita epocă de aur a Sfintei Euharistii — după decretul de la Milan, 313. Sînt prezentate cititorului textul anaferei din papirusul descoperit în 1908 la Deir Belize (Egipt) sec. IV—V. Anafora din evhologhionul episcopului Serapion din Thmuis — sec. III—IV, ritualul liturgic complet din cartea VIII-a a constituțiilor apostolice — sec. III—IV și descrierea cinului liturgic, făcută de Sfîntul Chiril al Ierusalimului — sec. IV în catehezele sale nr. 19—23.

În decursul timpului s-au format multe tipuri de liturghii conform tradițiilor locale ale diferitelor Biserici, dar acestea au influențat mai mult partea exterioară: veșmîntație, muzică, ritual, formule verbale, termeni, etc., esența Sf. Liturghii, „canonul euharistic”, rămînînd aproape același. Astfel s-au format următoarele tipuri de liturghii:

a) Tipul oriental:

1. tipul siriaco-ierusalimitean, ca prototip liturgia Sfîntului Iacob fratele Domnului și derivatele ei: liturgiile Sfîntului Vasile cel Mare, a Sfîntului Ioan Gură de Aur și liturgia armeană;

2. tipul alexandrin, prototip liturgia Sfîntului Apostol Marcu și liturgiile folosite de Bisericile coptă și etiopiană;

3. tipul siro-chaldeic, liturgiile folosite de creștinii monofiziți, monoteiști și nestorienii din Siria, Liban, Irak, Iran și Malabar (India) și anume a Sfîntului Iacob fratele Domnului (redacția siriană), a Sfîntului Apostol Marin și Tadeu și a lui Nestorie.

b) Tipul occidental:

1. Liturgia romană (missa romana) în redakția ei stabilită la sinodul Tridentin (1563).

2. Liturghia galică — de proveniență orientală.

3. Liturghia spaniolă-gotică.

4. Liturghia galicană — folosită în Gali în sec. IV—IX.

5. Liturghia mozarabă, folosită de creștinii spanioli în timpul ocupației mauritane, sec. VIII—XI și păstrată în orașul Toledo.

6. Liturghia milaneză — autor Sfințitul Ambrozie al Mediolanului și păstrată în Arhiepiscopia Milanului.

7. Liturghia nord-africană (cartageneză).

8. Liturghia celtică din Irlanda.

Biserica anglicană folosește ritualul liturgic cuprins în cartea de rugăciuni Prayer Book din 1552, iar Biserica veche catolică săvârșește liturghia după Molitfelnicul din 1905 al Bisericii vechi catolice din Elveția. În ultimul timp se observă un interes tot mai mare și din partea lumii protestante. Se compun ritualuri liturgice noi care au la bază modelul liturgiilor antice.

Dintre toate ritualurile liturgice folosite de-a lungul veacurilor în Orient două liturghii s-au păstrat și au căpătat acceptiunea generală în Biserica Ortodoxă: Liturghia Sfințului Vasile cel Mare și Liturghia Sfințului Ioan Gură de Aur.

Ca arhiepiscop al Cezareei Capadochiei Sfințului Vasile cel Mare (+379) a fost mereu preocupat de înfrumusețarea și buna orînduire a cultului bisericesc, iar din dorința de a face cât mai accesibilă sfînta liturghie credincioșilor a purces la simplificarea liturghiei folosită de Biserică în vremea sa. El nu a alcătuit o nouă liturghie, ci a dat o nouă redacție Liturghiei Sfințului Iacob care, se crede, că era în folosință în dioceza Cezareei în acel timp. Același lucru și din aceeași imbolduri a făcut și Sfințul Ioan Gură de Aur (+407) ceva mai târziu, după cum mărturisește despre aceasta Sfințul Proclu al Constantinopolului (+467), urmașul Sfințului Ioan Gură de Aur.

Celelalte ritualuri liturgice folosite în orientul ortodox și care au fost înlocuite de cele două liturghii, se păstrează acum în diferite codexes și liturghiere vechi. Cel mai vechi codex este Codexul Barberini sec. VIII—IX,

ca și liturghierul episcopului Serapion de Thmuis din același timp. Cel mai vechi liturghier slavon este evhologhioul pe pergament păstrat în biblioteca mănăstirii Sinai, scris cu glagolița în sec. X—XI. De asemenea merită să fie amintit și liturghierul patriarhului Eutimie de Tirnova din sec. XIV, care cuprinde liturghiile Sfințului Vasile cel Mare, a Sfințului Ioan Gură de Aur, a Sfințului Iacob, a Sfințului Petru și liturghia Darurilor mai înainte sfințite.

Un alt capitol interesant intitulat „Taine pe Sfințul Altar” prezintă o explicație amănunțită a ritualului liturgic. Acest capitol poate fi socotit ca un bun manual de practică liturgică mai ales pentru preoții începători. El cuprinde multe indicații tipiconale și de ritual. Cum trebuie să se pregătească slujitorul înainte de sfînta liturghie, care trebuie să fie starea lui duhovnicească și morală, care este rînduiala pregătirii slujitorilor înainte de proscomidie, care sînt veșmintele diaconști, preoști și arhieriești, însemnătatea și dezvoltarea lor istorică. De asemenea sînt explicate sensul și importanța darurilor euharistice ca prinosuri de mulțumire aduse din dragostea inimii pentru binefacerile lui Dumnezeu. La început creștinii aduceau la biserică cîte pușin din toate produsele caselor lor, dar după ce practica agapelor frățești a încetat, au rămas să fie aduse ca daruri numai pîinea și vinul, ca fiind elemente necesare pentru întreținerea vieții. Cu ele se săvîrșește Sfînta Euharistie și prin ea credincioșii se împreunează cu Trupul și Sângele lui Hristos. Autorul dă explicații și asupra felului cum trebuie să fie pîinea și vinul aduse pentru Sfînta Euharistie.

Darurile astfel aduse la biserică sînt pregătite de preotul liturghisitor la proscomidie, pentru Sfînta Euharistie. După ce explică felul cum se lucrează Sfînta Proscomidie, autorul arată și întreaga simbolică creștină a Proscomidiei.

A doua parte a liturghiei de astăzi se numește „a catehumeilor” ca și în antichitate la ea participau și „cei chemați”, dar încă nebotezați. Ea cuprinde antifoane, tropare și condice,

citiri din Apostol și Evanghelie și cîntarea întreit sfîntă. După formă ea seamănă cu ritualul sinagogal.

„Hristos se arată lumii” acest eseu explică vohodul mic care simbolizează ieșirea Mîntuitorului la predică în lume, credincioșii se închină cîntînd „Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos...”. Urmează cîntarea întreit sfîntă ca o laudă adusă Dumnezeui Celui în Treime. (La praznicile împărătești în locul ei se cîntă alte cîntări adecvate: „Cîți în Hristos v-ați iotezat...”, sau „Craci Tale ne închinăm...”, după rînduiala stabilită în tipic). Cîntarea „Sfinte Dumnezule...” a fost introdusă în ritual în sec. V, în timpul patriarhului de Constantinopol Sfîntul Proclu. Citirile din Sfînta Scriptură, Apostolul și Evanghelie au un caracter didactic și erau destinate și catehumenilor. Explicarea celor citite (predica) urma imediat, dar în timpul nostru ea este lăsată mai la urmă, pentru ca adunîndu-se mai mulți credincioși, să o asculte cu toții. Catehumenii mai participau la ectenia întreită de după Evanghelie în timpul căreia se face rugăciune sirguitoare pentru toți creștinii și la ectenia specială pentru catehumeni, care se păstrează și astăzi, ca un răsunset al antichității creștine. După această ectenia cei nebotezați trebuie să părăsească lăcașul de rugăciune și după o mică pauză (care azi nu se mai face) începea liturghia credincioșilor.

Vohodul mare simbolizează întregul drum parcurs de Mîntuitorul în viața Sa pămîntească pentru mîntuirea oamenilor. Acest drum începe din Betleem trece prin pustia cu ispitirile, prin Ghetsimani, Golgota și prin Mormînt ca să ajungă la Înviere și pe Eleon și cu acestea la biruința asupra morții. „Heruvicul”, care se cîntă în timpul pregătirii vohodului mare a fost introdus în a doua jumătate a sec. VI, iar vohodul însăși se face asemenea intrării triumfale a împăraților bizanțini.

Astfel darurile sînt aduse pe sfînta masă și slujitorul continuă să se roage împreună cu credincioșii pentru cele de trebuință tuturor. Zicînd ectenia cererilor. Una din cererile cele mai importante și necesare omului este pacea, de aceea ca o dovadă a

efectului ei, această ectenie este urmată de „sărutarea păcii”, simbol al comuniunii tuturor creștinilor în dragoste.

Comuniunea în dragoste trebuie să fie însoțită de comuniunea în credință, iar aceasta se realizează „mărturisind într-un grind pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită”, după care urmează citirea Simbolului credinței. Vosglasul „Ușile, ușile...” e tot o rămășiță a antichității, prin care se amîntea ușurilor ca nu cumva să intre cineva, iar ridicarea Aerului deasupra Sfintelor Daruri simbolizează grija lui Dumnezeu pentru lume, sau umbrirea Sfintelor Daruri de către Duhul Sfînt amîntind vîntul puternic din ziua Cincizecimii, sau cutremurul de pămînt din timpul patimilor.

Apoi preotul atrage atenția credincioșilor ca „Să stăm bine, să stăm cu frică...”. Cu aceasta începe cea mai importantă parte a sfîntei liturghii, așa numitul „canon euharistic” sau „anafora”, în care sînt cuprinse toate dogmele credinței noastre despre Sfînta Treime, despre Mîntuire și întreaga Hristologie. Anafora cuprinde șase momente importante: 1. introducere (prefații), în care sînt amintite toate binefacerile lui Dumnezeu și se mulțumește pentru ele, 2. preamărire (sanctus) în care se preamărește împreună cu îngerii Dumnezeui cel în Treime, cîntîndu-se „Sfînt, Sfînt, Sfînt e Domnul Savaot...”, 3. instituire (instituție), în care se repetă cuvintele Domnului, pronunțate la Cina cea de taină: „Luați mîncăți, acesta este Trupul Meu...” și „Beți dintru acesta toți acesta este Sîngele Meu...”, 4. comemorare (anamneza), în care se face amintirea Cînei celei de taină conform poruncii Mîntuitorului ca „Aceasta să o faceți întru amintirea Mea” (Luca 22, 19), 5. chemare (epicleza), în care se face rugăciune de cerere către Dumnezeu-Tatăl ca să trimită Duhul Sfînt pentru noi și peste darurile euharistice și să le sfințească prefăcîndu-le în Trupul și Sîngele Hristosului Său și 6. mijlocire sau stăruință (intercesio), în care amîntindu-se rugăciunile Maicii Preacurate și ale tuturor sfinților, se înalță rugăciune lui Dumnezeu pentru toată Bi-

serica — cerească și pămîntească — ca și pentru toți cei vii și morți și pentru trebuințele tuturor credincioșilor.

În continuare autorul analizează a-mănunțit fiecare text, acțiune și simbol cuprinse în canonul euharistic.

Sfînta liturghie continuă ca extensia pentru darurile sfințite, ca Dumnezeu să le primească nu ca pe jertfa lui Cain, ci ca pe cea a lui Abel și prin ea să primim cele de trebuință trupurilor și sufletelor noastre. Iar ca o mărturie a împăcării noastre cu Dumnezeu și a înfierii noastre se rostește rugăciunea Tatăl nostru.

Abia după mărturisirea împăcării noastre cu Dumnezeu urmează unirea cu El prin împărtășire, slujitorul amintind că „Sfintele, sfințelor” le aparțin, adică acel care se apropie trebuie să fie curat de păcate. Frîngerea sfîntului agnec în patru, săvîrșită de preot în acest timp, simbolizează moartea zilnică a Mîntuitorului, Care rămîne totuși întreg, nu se sfîrșește și ne sfințește; pururea părțecii IS în potir înseamnă unirea din nou a sufletului lui Iisus Hristos cu trupul din mormînt și învierea, iar leptota (apa caldă care se adaugă) este căldura singelui curs pe cruce. Apoi se împărtășesc înții slujitori și credincioșii după rînduiala stabilită se face acoperirea Sfîntelor Taine și la binecuvîntarea preotului cu urarea de mîntuire „Mîntuiește Dumnezeule poporul Tău...” credincioșii își exprimă bucuria credinței lor: „Am văzut Lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc, am aflat credința cea adevărată...”. Înălțarea sfîntului potir către popor din ușile împărătești simbolizează înălțarea la cer a Domnului, ultima Sa binecuvîntare și promisiunea de a fi cu noi pînă la sfîrșitul veacului (Matei 28, 20). Ectenia de mulțumire, pentru Sfintele Taine dăruite, se încheie cu un efonis care, asemenea celui de la începutul sfîntei liturghii, dă preamărire Sfîntei Treimi.

Sfînta liturghie se termină cu rugăciunea amvonului, cu slava adusă numelui lui Dumnezeu: „Fie numele Domnului binecuvîntat...” și cu rugăciunea de încheiere numită *otpus*, adresată Domnului Iisus Hristos, Maicii Sale și tuturor sfinților pentru ca să fim miluiți și mîntuiți.

Ultimul capitol al cărții „Sfînta Euharistie și noi”, face o generalizare a foloaselor duhovnicești aduse de săvîrșirea zilnică a sfîntei liturghii. În săși numirea de „liturghie”, care în limba grecilor antici însemna slujbă folositoare poporului, slujbă de obște, ne dovedește acest lucru. Toate rugăciunile și ecteniile pe care preotul sau diaconul le zice, conțin cereri pentru tot felul de trebuințe și sînt rostite în numele întregii Biserici, al tuturor credincioșilor, la persoana întîia plural.

Autorul dă prețicase indicații credincioșilor cum trebuie să serbeze duminica și sărbătorile, cum trebuie să se comporte în biserică și care sînt foloasele pentru cei care se împărtășesc cu vrednicie. Iar ca încheiere citeva statuti folositoare pentru preotul liturghisitor culese din practica și trăirea părintelui Ioan Kronstadtski (†1908).

Anexa conține sub titlul „Un diamant de rugăciune”, rugăciunea Sfîntului Ambrosie al Mediolanului pentru slujitorii care se pregătesc să săvîrșescă sfînta liturghie.

Pr. Victor H. Bunea

DIMIER C., *Ce que l' Ancien Testament ne dit pas.* (Coll. „Je sais — Je crois”, 71). Paris, Fayard, 1963, 20×15, 128 pp.

Titlul prezentei broșuri este susceptibil de interpretare. De ce omisiune să fie vorba? De sigur, era nevoie de un subtitlu, în care să se arate subiectul cărții.

Autoarea se ocupă de literatura apocrifă și apocaliptică, adică de acele cărți ce n-au intrat în canonul Vechiului Testament, ci au fost lăsate afară, atît de Sinagogă cît și de Biserica noastră creștină.

Sufletele mistice din perioada înainte de era creștină nu se mulțumeau numai cu ceea ce spuneau cărțile canonice despre Dumnezeu, om, îngeri și mai ales de sfîrșitul lumii și atunci, pentru a se satisface această lipsă, au luat naștere apocrifele și apocalipsele, nebănuite de numeroase.

Autoarea nu redă în întregime, ci numai fragmente din aceste apocrife. Ele sînt foarte importante pentru înțelegerea secolelor de dinaintea creștinismului. Descoperirile de la Marea

Moartă au pus din nou în lumină scrierile ce mișunau la marginea Vechiului Testament. Puse sub numele unui personaj mare din V. T. apocrifele, în felul lor, aduc a mărturie vie asupra problemelor cărora a trebuit să le facă față Israel, în ultimele secole de dinainte de Christos, cum de exemplu înfruntarea cu sistemele filozofice ale lumii mediteraniene, înfruntarea cu religiile păgâne, înfruntarea cu marile imperii ale cuceritorilor, cum și înfruntarea apostaziei lui Israel însuși, copleșit de presiuni de tot felul.

Aportul adus de cartea Autoarei este acela de a ne face o idee mai clară de mediul din care au ieșit cărțile Noului Testament.

Pr. Ath. Negoită

KATZ ELIAS, *Die Bedeutung des hapax legomenon der Qumraner Handschriften HUAHA*. (Bratislava, 1966) 21×13, 136 pp.

După descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă, cum era și firesc, au început multiple studii asupra lor, unele de natură istorică, altele de natură exegetică, altele de natură dogmatică, altele de natura religiei comparate etc. Numărul acestor studii este imens; încât a le citi pe toate este cu neputință unui individ, pentru care motiv acum, fiecare cercetător se ocupă numai de cele care-l interesează.

Cartea pe care o prezentăm aici este unul din studiile apărute recent asupra manuscriselor de la Qumran. Autorul ei un cunoscut ostenitor în câmpul biblic, se ocupă numai de un singur cuvânt întâlnit în manuscrisele de la Marea Moartă (în așa numita *Regulă a Comunității* sau *Manualul de Disciplină*, cum l-au denumit cercetătorii de limbă engleză). Acest cuvânt este HUAHA și, după Katz, el constituie un hapax legomenon, adică el se întâlnește numai o singură dată în manuscrisul în chestiune.

Cercetătorul Katz își pune întrebarea, dacă acest cuvânt este forma prelungită a pronumelui ebraic, persoana treia masculin, HW' foarte frecvent aflat în manuscrisele de la Qumran pentru a designa numele lui Dumnezeu sau avem de a face cu o greșală de ortografie, datorită copistului.

Se știe că și în textele biblice există multe greșeli, strecurate din cauza neatenției copiştilor, cum o probează lucrarea de mare mîgală a Masoreților.

Plecînd de la întrebarea de mai sus, autorul își începe studiul, analizînd traducerea și părerea predecesorilor săi, care s-au ocupat de acest cuvînt HUAHA și ajunge la concluzia că, acest cuvînt nu este forma prelungită a pronumelui personal ebraic, persoana 3-a masculin, deci n-avem de a face cu o greșală ortografică, ci aici avem un fel de pseudonim pentru numele lui Dumnezeu, obținut printr-o prescurtare, cunoscută numai de comunitatea de la Qumran.

Pentru a-și susține părerea, Autorul ne reamintește de practica iudaică, de a nu numi pe Dumnezeu cu numele său propriu de YAHWEH și ELOHIM, ci utiliza alte cuvinte ori perifraze. Era considerată o adevărată profanare pentru un muritor de rînd să-i spună pe nume lui Dumnezeu și de aceea, se foloseau alte apelativuri, ca de exemplu: ADONAY "Domnul" HASEM "numele LUI"; BARUCHHWA „binecuvîntat fie EL” etc. Katz se străduiește să descrie etapele utilizării fiecăruia din aceste sinonime în decursul istoriei. Mai multă luare amînte dă dinsul tetragramului YAHWEH, numele cel mai frecvent al lui Dumnezeu, în textul ebraic al Bibliei, a cărui utilizare a fost complet interzisă în epoca Mintuitorului Christos și după ea. O singură dată era permisă rostirea acestui cuvînt și anume la oficierea serviciului divin din ziua de Yom Kippur și aceasta se făcea numai în templu, iar pronunțarea se făcea numai de către marele preot.

Așadar, după Katz, expresia HUAHA era un pseudonim pentru a designa pe Dumnezeu, oclîndu-i adevăratul nume. Deci, cuvîntul HUAHA era un kriptogram (scriere secretă) pentru prima parte a rugăciunii „San'a Israel”, cea mai sfîștă în ritualul mozaic, în care kriptogram literele ebraice he, waw, alef, he și alef, ce compun cuvîntul HUAHA, sînt o abreviere a cuvîntelor ebraice: *Hašem, Weelohenu, Hašem Ehad* „Domnul este Dumnezeul nostru, Dumnezeu unic”.

Propunerea lui Katz ne pare ispititoare căci este cunoscut cum că, qumraniții utilizau kriptogramele, numai că părerea Autorului a întâmpinat și împotriviri. Cum însuși arată, autorul și-a trimis studiul să fie publicat în *Revue de Qumran* (Paris), dar Direcția acelei reviste n-a acceptat publicarea lui pe motivul că nu împărtășește opinia exprimată. Pe baza variantelor aflate în alte copii ale manuscrisului găsit la Qumran, expresia UHAHA sună H' MT „adevăr”, ceea ce după Direcțiunea periodicului *Revue de Qumran* este ceva clar și nu mai trebuie să aiergăm după alte kriptograme. Chiar dacă expresia HUAHA ar fi cea autentică a manuscrisului, atunci ea ar trebui citită HW' H' (LWHYM), adică „El, Dumnezeu”.

Oricum, lucrarea lui Katz este o contribuție ingenioasă și ea merită să fie cunoscută de toți bibliștii vechetamentari.

Pr. Ath. Negoită

M. V. A. Van ROVIJEN—DIJKMAN:
De vita beata. Lactantius. Assen, 1967, VIII t, 194 p.

Autorul studiului a dat o ediție critică remarcabilă a cărții a VII-a din *Divinae Institutiones* a lui Lactantius, ocupându-se de capitolul intitulat *De vita beata*. Despre Lactantius au scris mulți cercetători ai vechii literaturi latine. Pentru reconstituirea critică a celui mai autentic text latinesc a plecat de la principiul că Lactantius însuși este cel mai bun izvor pentru reconstituirea textului. A utilizat studiile despre influențele gnostice și iraniene.

Capitolul I al lucrării expune concepția lui Lactantius despre om și despre lume, în contrast cu noțiunea de „ratio mundi” existentă la Lucrețiu, la Cicero și în concepția epicureică, dar și în cea stoică. Se ocupă apoi de scrierile despre originea lumii, analizând operele contemporane, mai ales dacă lumea există „hominis causa” sau „divini honoris causa”. Lactantius a studiat literatura greco-latină și în special pe Platon, pe Cicero. El se ocupă de ideea nemuririi. În expunerea pe care o face se referă la mardeieni, la gnostici, la doctrine ermetice, milenariste și chiar la cărțile greco-latine de oracole. Din iz-

voarele greco-latine de nuanțe foarte felurite, rezultă că Lactantius a vorbit dea o idee clară despre filozofia epocii în care scria și despre filozofia greco-latină în general. Citează adesea pe Platon și combate pe Lucrețius. Abordând problema extrem de controversată a sfârșitului lumii, Lactantius citează scrierile apocaliptice, textele biblice, citează toate doctrinele religioase politeiste și dualiste din lumea veche. Lactantius citează și pe Ovidiu și pe mulți alții, fiind dispus să accepte orice doctrină, în măsura în care nu contrazice ideea pe care o susține. Autorul de care ne ocupăm este convins că Lactantius a fost politeist și că a trecut la creștinism, dar vrea să găsească o melodă de permanențizare a ceea ce îi apare acceptabil din lumea veche, pentru noua concepție ce se răspindește tot mai mult în epoca sa, pentru creștinism. Autorul este filolog și urmărește textul lui Lactantius, în legătură cu literatura greco-latină a epocii în care scrie. Discută și unele probleme pe care le discutau în primele veacuri ale erei noastre religiile necreștine, foarte răspândite în imperiul roman. Aflăm în această ediție mai multe lucrări despre Lactantius decît în istoriile literare ale lui Bardenhewer, De Labriolle-Bardy și alții. Gabriel Sanders în recenzia pe care o face în *Latomus*, tom XXVII, 1968, fasc. 4 p. 923—924 acestei ediții, aduce unele critici întemeiate, felului în care a fost reconstituit textul latin.

Iosif E. Naghiu

TERTULLIEN, DE CORONA: édition, introduction et commentaire de Jacques Fontaine, Paris, 1966, 182 p.

În colecția „Erasmé” a apărut o nouă ediție a operei lui Tertullian, numită pentru stilul său „*Tacitus al latinității creștine*”. Jacques Fontaine a reușit să dea o ediție remarcabilă, cu foarte multe note și explicații, necesare înțelegerii textelor clasice. Studiul introductiv se ocupă de manuscrisele și de edițiile operelor lui Tertullian, de influența acestui scriitor în istoria literaturii latine. Editorul a reușit să descifreze textul din colecția Alcobardini într-un fel puțin diferit de cum a fost descifrat de Kroymann,

Pare că editorul și interpretatorul Jacques Fontaine a reușit să ne dea o ediție superioară interpretărilor anterioare. Textul devine mult mai inteligibil. René Braun face câteva observații critice în legătură cu această ediție în *Revue des études latines*, vol. XLIV, 1966, p. 454—457. După textul latin, reconstituit cu multă sagacitate filologică urmează textul francez. Traducerea e foarte îngrijită. Textul prezintă multe dificultăți, pe care editorul a încercat să le explice în mod just, acceptabil. / Cu această lucrare se îmbogățește seria operelor lui Tertullian, reeditate în ultimul timp.

Bibliografia bogată contribuie la înțelegerea sensului operelor lui Tertullian în istoria literară și bisericească, precum și în istoria vechiului imperiu roman, în cadrul căruia a trăit și a scris Tertullian.

Problema esențială este aceea a raportului dintre cultura veche, păgână sau politeistă greco-romană și noua cultură creștină ce se afirmă tot mai mult în epoca lui Tertullian. Jacques Fontaine descifrează mult mai inteligibil *„alibi illicita, decet descifrarea lui Kroymann „al ... licita“ care în limba latină nu înseamnă nimic.*

Colecția Erasme s-a îmbogățit cu o nouă operă latină din secolul al II-lea, reconstituită cu multă artă.

Tertullian, cunoscutul autor din secolul al II-lea este amintit și în seria scriitorilor latini care au vorbit despre răspândirea creștinismului în Dacia antică.

Iosif E. Naghiu

KLAUS GAMBER. *Niceta von Remesiana. Instructio ad competentes. Katechesen aus Dadien*, Regensburg, VIII+182 pp.

Despre Niceta din Remesiana s-a scris mult la noi. Nicolae Popescu, fost profesor la Facultatea de teologie din București a publicat textul „De psalmodie bono”. Vasile Pirvan îl comentează în „Contribuții epigrafice”. Despre unele „lecturi” ale textului operei lui Niceta din Remesiana a scris N. Mihaescu în „Studii clasice”, vol. IX, 1967, p. 336—338. În colecția „Textus patristici et liturgici” editată de Institutul liturgic (Institutum liturgicum din Regensburg (ve-

chea Ratisbona) apare acum lucrarea lui Klaus Gamber, ce are meritul de a publica pagini necunoscute ale lui Niceta din Remesiana.

În primele veacuri în Dacia au existat scriitori greco-latini. Teotim episcopul Tomisului din secolul al IV-lea este scriitor de limbă greacă iar Niceta de Remesiana este scriitor de limbă latină. A trăit în a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, a murit la anul 420 la Remesiana azi Bela Palanka în Iugoslavia. E considerat îndeobște ca „apostolul românilor”.

Figura lui Niceta a ajuns cunoscută mai ales prin monografia publicată de F. A. Burns în 1905 la Cambridge, intitulată *Niceta of Remesiana*. Monografia lui F. A. Burns a servit ca bază pentru studiile și articolele ce au apărut ulterior.

Cercetătorii scrisului patristic și în general al literaturii latine s-au văzut îndemnați să cerceteze viața și opera lui Niceta din Remesiana mai ales datorită faptului că prietenul și — probabil — discipolul episcopului Niceta din Remesiana, italianul Paulin din Nola i-a dedicat versuri în care spune că:

La tine getul vine, dacul din amin-două

Și cea Mediterană și cea ripoasă nouă.

A. E. Burns a publicat și biografia lui Niceta de Remesiana, cit a putut-o reconstitui după izvoarele literare mai ales patristice, precum și operele acestuia, printre altele catehezele.

Klaus Gamber a revizuit manuscrisul și a făcut unele îndreptări ce par justificate în textul latin. Cînd a fost scrisă această lucrare? A. E. Burns este de părere că după anul 416, mai ales pentru că Niceta reproduce unele aproape textual pe Sfîntul Ambrosie și pe Rufin din Aquileia (410). Se spune că istoria culturii greco-latine n-ar fi atît de ingenioasă, dacă noi am cunoaște tot ce a fost. Tocmai faptul că datele sînt puține, iar reconstituirile cer multă erudiție și imaginație, face să fie atît de dificilă și de interesantă această ramură a științei umaniste.

Autorul consideră foarte importantă lucrarea catihetică a lui Niceta de Remesiana pentru că este prima operă catihetică în limba latină.

Comparând ediția publicată de A. E. Burns de 77 pagini de text al operei catihetice a lui Niceta din Remesiana cu textul de care ne ocupăm acum, a lui Klaus Gamber de 150 de pagini constatăm o îmbunătățire, un progres. Totuși autorul afirmă în prefață că nu este o ediție definitivă, una de acest fel fiind în pregătire.

Iosif E. Naghiu

VLADIMIR LOSSKY: Vision — de Dieu, Neuchâtel.

S-a pus problema — în teologie, firește —, dacă și în ce înțeles poate fi văzut sau cunoscut Dumnezeu.

Creștinismul răsăritean a răspuns mai ales prin Sf. Grigorie Palama că, după ființa Sa Dumnezeu rămâne absolut inaccesibil, dar că după lucrările sau energiile Sale El poate fi cunoscut.

Apusenii dimpotrivă au promovat teza că credincioșii aleși se pot bucura chiar de vederea ființei divine însăși.

Autorul lucrării își propune să arate că adevărul este de partea lui Palama, care nu face altceva decât să dezvolte o învățătură cuprinsă în Scriptură și în teologia patristică.

În Vechiul Testament posibilitatea vederii lui Dumnezeu e indicată prin faptul teofaniei, care de obicei se realizează prin intermediul unui înger. Dumnezeu rămâne ascuns dar prezența Sa personală e semnalată prin anume mijloace.

În Noul Testament vederea lui Dumnezeu e intermediată prin întruparea a Însuși Fiului Său.

Cunoașterea sau vederea lui Dumnezeu în viața de aici e conferită din iubire celor ce devin fii ai Lui și are caracter parțial spre deosebire de dincolo care va fi deplină.

Vorbind despre vederea lui Dumnezeu la Părinți, Lossky arată că această merg pe firul gândirii biblice, Teofil de Antiohia, de pildă, învață că Dumnezeu poate fi cunoscut acolo unde există credință, dreptate, puritate și unde El însuși deschide ochii credincioșilor. Dar în lumea aceasta

Dumnezeu nu poate fi văzut direct. O asemenea vedere nu va fi posibilă decât după înviere.

Sf. Irineu vorbește despre trei trepte ale vederii lui Dumnezeu.

Prima e identificată în epoca anterioară întrupării când Dumnezeu a putut fi văzut prin intermediul creaturilor și printr-o serie de acte ale iconomiei divine.

A doua treaptă se realizează prin întruparea Fiului care restabilește în om chipul și asemănarea originară, condiție indispensabilă a vederii lui Dumnezeu.

A treia treaptă este aceea a vederii depline în Împărăția cerurilor, vedere asociată cu fericirea înțeleasă nu ca ceva static ci ca ceva în progres nelimitat. Căci Dumnezeu va avea totdeauna să-nvețe ceva pe om și omul va avea totdeauna de învățat de la Dumnezeu.

Trecind la analiza temei sale la Clement Alexandrinul și la Origen, autorul ajunge la următoarele concluzii:

Este nedrept să se vorbească despre „platonismul Părinților” atunci când se aduce în discuție problema vieții contemplative. Dacă prin platonism înțelegem spiritualitatea în tensiune spre realitățile eterne, atunci ori ce gândire religioasă e un platonism care se ignoră.

De fapt întreaga gândire a lumii mediteraniene a primelor secole a fost platoniciană, în sensul că pune accentul pe îndumnezeirea progresivă prin contemplație. Creștinismul nu putea să nu răspundă acestei aspirații universale, indicând o cale proprie a contemplației menite să ducă la comuniunea cu Dumnezeu cel viu și personal al Revelației.

Prima încercare în această direcție au făcut-o Clement Alexandrinul și Origen, care, preocupați de gândul de a arăta păgînilor că filosofia lor e cuprinsă și depășită chiar, în filosofia creștină, au operat un fel de sinteză imprimând contemplației creștine un accent de intelectualism platonician străin spiritului Evangheliei.

La Sf. Atanasie cel Mare, însă, idealul creștin nu mai are nimic comun cu platonismul. În viața Sf. Antonie, Atanasie demonstrează că co-

uniunea cu Dumnezeu nu se realizează prin contemplarea intelectuală ci prin lupta pentru puritate și incoruptibilitate.

În veacul al patrulea Eunomie promova ideea că ființa lui Dumnezeu poate fi cunoscută chiar așa cum și-o cunoaște El însuși. Contra unei asemenea poziții iau atitudine mai ales marii capadocieni: Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore de Nazianz și Sf. Grigorie Nisanul.

Sf. Vasile cel Mare învață că Dumnezeu nu poate fi cunoscut după ființă, poate fi cunoscut însă, din lucrările sau energiile Sale. Distincția aceasta operată de Sf. Vasile între ființă și energii comportă o importanță de primul ordin pentru vederea lui Dumnezeu. Teologii bizantini operind cu conceptele: *ființă* și *energie*, se vor referi adeseori la autoritatea Sf. Vasile.

Sf. Grigore de Nazianz învață că a vedea pe Dumnezeu înseamnă a contempla Trinitatea și anume a o contempla prin participarea la lumina ei. Ființa cea una a Treimii, însă, nu a e cunoscută decât ei însăși. Vederea naturii divine depășește puterile omenestii și chiar pe cele îngeresti.

Sf. Grigore al Nisei arată că denumirile negative atribuite lui Dumnezeu elimină de la El tot ce-i e strein. Denumirile pozitive ne ajută să-L cunoaștem nu în ființa, ci în lucrările sau energiile care-L înconjoară.

Condiția cunoașterii sau vederii lui Dumnezeu? Puritatea, lipsa or cărei pasiuni negative. Dar mai ales e necesară practicarea iubirii.

Sf. Efrem Sirul a rămas puternic atașat spiritualității biblice și bisericești. Pentru el Biserica este mediul unde uniunea cu Dumnezeu se realizează prin Sf. Taine.

Sf. Ioan Hrisostom învață că, deși invizibil după natura Sa, Dumnezeu se face cunoscut prin apropierea de ființele create. Această apropiere sau coborîre se realizează prin întruparea Fiului, a Cuvintului, care, chip invizibil al lui Dumnezeu, devine vizibil atât îngerilor cât și oamenilor. Dincolo vom vedea pe Hristos față către față și anume îl vom vedea învăluit în slava dumnezeiască.

Tot ce e creat, zice Sf. Kiril al Alexandriei, este depărtat de natura necreată a lui Dumnezeu. Totuși simțem chemați să participăm la natura dumnezeiască. Realizarea unei asemenea chemări e mijlocită prin întruparea Fiului. Prin asumarea naturii umane de către Fiul, noi înșine devenim ai lui Dumnezeu și anume fii prin participare.

A participa la divinitatea Fiului — divinitate comună Treimii — înseamnă a fi îndumnezeiți, a fi părtași de divinitate, așa cum fierul înroșit e pătruns de căldura focului. Îndumnezeirea se realizează prin Duhul care ne face asemenea Fiului, chip desăvârșit al Tatălui. Duhul nu e numai izvorul vieții spirituale în suflet, dar e și principiu gnozei care ne face conștienți de această viață în Har.

Îndumnezeirea noastră progresivă însoțită de cunoașterea tot mai perfectă a lui Dumnezeu se împlinește în viața sacramentală. Trupul participă și el la uniunea cu Dumnezeu,

Cunoașterea mult mai deplină a Lui Dumnezeu o vom avea în veacul viitor.

S-a spus că după jumătatea sec. V a început declinul marii literaturi teologice răsăritene. Afirmatia nu-i valabilă decât în ce privește literatura, căci gândirea teologică continuă se se dezvoltă și în perioada următoare, a teologiei bizantine. Perioada aceasta începe cu Pseudo-Dionisie și cu Maxim Mărturisitorul. Dar înainte de a vorbi despre aceștia, autorul se oprește puțin asupra scriitorilor asceți anteriori sec. V.

În legătură cu Evagrie Ponticul, Lossky observă că acesta vorbește despre trei etape ale vieții creștine: prima etapă este a vieții active; a doua — a gnozei sau contemplării naturilor fizice și inteligibile; a treia — a gnozei divine sau a contemplării Treimii.

Prima fază cuprinde: credința, teama de Dumnezeu, practicarea cumpătărilor, prudenței, rădării și speranței. Punctul culminant al vieții active este apatia caracterizată prin reducerea la tăcere a pasiunilor. Roadă apatiei este iubirea și anume iubirea cunoașterii, a contemplării lui Dumnezeu. Dar

înainte de a ajunge la contemplare e necesar ca inteligența să se exerciteze în cunoașterea lui Dumnezeu prin mijlocirea celor create. Aceasta e treapta a doua. Treapta ultimă e aceea a contemplării Sf. Treimii, și se realizează prin rugăciune. Rugăciunea face posibilă revărsarea luminii Treimii în sufletul purificat și prin aceasta face posibilă contemplarea Treimii. Evagrie nu spune destul de clar dacă e vorba de o contemplare a Treimii în ființa ei sau în lucrările sale. Totuși uneori afirmă că Dumnezeu e insesizabil în sine, în ființa Sa.

Spiritualitatea omiliilor lui Macarie, sau cunoscute sub numele lui, e opusă celei intelectualiste evagriene, ea adresându-se mai mult elementului afectiv, emoțional, din ființa credincioșilor. Spiritualitatea macariană e axată pe experiența Harului, a divinului. E la început, o gustare a Harului, o aprindere de către Duhul a Harului în inimile credincioșilor. Urmează o iluminare care dă certitudinea asupra celor dumnezeiești. În faza următoare sufletul credinciosului devine capabil să perceapă taine ale lui Dumnezeu.

La sfârșitul veacurilor cei drepti vor trăi în Împărăția cerurilor unde nu vor vedea altceva decât pe Hristos șezând de-a dreapta Tatălui și învăluit în slavă mare.

Diadoh al Foticeei ocupă un loc intermediar între Evagrie și Macarie.

Scopul creștinului — zice Diadoh — este uniunea cu Dumnezeu la care se ajunge prin parcurgerea mai multor faze. Prin Botez se curăță chipul din noi umbrat de păcat. Asemănarea cu Dumnezeu se realizează prin încordarea susținută a voinții în colaborare cu lumina dumnezeiască. Pe măsură ce sporim în asemănarea cu Dumnezeu se face simțită în noi dragostea față de El și odată cu aceasta, se face simțit Harul ascuns în adâncul minții sau al inimii, odată cu primirea Botezului.

Simțirea celor nevăzute nu trebuie înțeleasă ca o vedere materială a lor. Dincolo lumina eternă a lui Dumnezeu va fi percepută vizual în chipul și slava Fiului, prin care ni se arată Tatăl.

Lossky consideră pe Diadoh ca pe un precursor al isihasmului. Teologia bizantină a vederii lui Dumnezeu e

tributară unui autor misterios cunoscut sub numele lui Dionisie Areopagitul.

Punctul central al întregii teologii dionisiene, îl constituie distincția între lăunța incognoscibilă a lui Dumnezeu și între energiile Lui. Pentru Dionisie sau Pseudo-Dionisie, energiile nu sînt emanații ale ființei divine în sensul plotinian al cuvîntului, ci sînt manifestări ale lui Dumnezeu în viața creaturii. Ființele create participă la aceste energii în măsura capacității ce le e proprie și prin intermediul realităților de pe treapta imediat superioară.

Dumnezeu se manifestă, prin energiile Sale, în toate creaturile, iar acestea se înalță tinzînd să se unească cu El dincolo de ori ce cunoaștere, de ori ce manifestare sensibilă sau inteligibilă a Lui.

Sf. Maxim Mărturisitorul învață că Dumnezeu e în același timp cognoscibil și incognoscibil. E cognoscibil prin atributele Sale răsfrite ca într-o oglindă, în lumea creaturilor și în acțiunile pronietoare. E incognoscibil după natura Sa. Întrucît participă la existența veșnică, ființele raționale sînt chipul lui Dumnezeu; întrucît participă la bunătatea și înțelepciunea Lui ființele raționale realizează asemănarea cu El sau îndumnezeirea.

Îndumnezeirea constituie ideea centrală a spiritualității lui Maxim. Ideea comunică înălțării spre Dumnezeu a acel dinamism, acel elan de depășire în direcția uniunii cu Dumnezeu.

Îndumnezeirea se referă la totalitatea firii umane. Rămînînd în întregime Dumnezeu prin Har.

Dincolo vederea lui Dumnezeu va fi transmintală și transsenzorială. Dumnezeu nu poate fi cunoscut decât prin Revelație — spune Sf. Ioan Damaschinul. Ceea ce afirmăm despre El nu ne indică ființa ci atributele Lui.

Despre energiile divine, Sf. Damaschinul vorbește în context hristologic. Pe Tabor Ucenicii au văzut lumina Cuvîntului, comunicată firii umane de către firea Sa cea dumnezeiască. În uniunea ipostatică, firea omenească participă la slava dumnezeiască, fapt care ne pune în condiția de a-L vedea pe Dumnezeu. În lumea de aci

participăm la divinitatea lui Hristos prin mijlocirea elementelor euharistice, iar dincolo vom participa prin vederea față către față. Tema centrală a scrierilor Sf. Simeon Noul Teolog este lumina dumnezeiască prezentată în termeni antinomici. Vizibilitatea luminii dumnezeiești — scrie Sf. Simeon — e un Har acordat celor ce tind spre desăvârșire. De fapt nimeni nu poate fi creștin adevărat fără să fi încercat experiența luminii necreate, a comuniunii conștiente cu Dumnezeu.

Dumnezeu este lumină și cei pe care-i face vrednici să-l vadă, îl văd ca lumină. Cei ce-L primesc, îl primesc ca lumină. Cei ce n-au primit lumina n-au primit Harul, căci primind Harul primim lumina divină, pe Dumnezeu.

Căința e poarta care duce de la întunec la lumină. La lumina în strălucirea căreia îl cunoaștem pe Dumnezeu. Dar ne cunoaștem și pe noi. Ne cunoaștem neasemănarea noastră cu Dumnezeu.

Pentru cei ce merg în lumină, ziua Judecării nu va mai veni, deoarece ei sînt mereu cu Dumnezeu și în Dumnezeu.

În lumea de dincolo Duhul Sfînt va străluci deasupra tuturor, dar cel ce va fi văzut va fi Hristos. Care va privi spre fiecare în parte, dezvoltînd comuniunea cu fiecare în măsura în care va fi aflat vrednic de aceasta.

În sec. XIV Varlaam a formulat și promovat teza că lumina văzută de Apostoli pe Tabor a fost un fenomen creat de ordin atmosferic. Răspunzînd, Sf. Grigorie Palama a demonstrat că lumina taborică a fost o lumină proprie naturii lui Dumnezeu, o lumină eternă, necircumscrișă în timp și spațiu și fiindînd dincolo de tot ceea ce e creat. Pe Tabor, Apostolii au văzut tocmai această lumină dumnezeiască, proprie lui Hristos în virtutea naturii Sale divine. Și anume ei au perceput-o datorită unei transmutări a di-mensiunii lor sensoriale, datorită unei depășiri a ordinii create. Dacă trupul trebuie să participe împreună cu sufletul la fericirea veșnică, apoi el trebuie să participe, într-o oarecare măsură, la aceasta încă din lumea de aici.

Astfel învățătura despre distincția

dintre ființa lui Dumnezeu și energiile Sale, schițată de Sf. Vasile cel Mare și dezvoltată de Pseudo-Dionisie a servit drept bază doctrinală teologilor bizantini din sec. XIV, care au apărut posibilitatea comuniunii nemijlocite cu Dumnezeu negînd în același timp cognoscibilitatea naturii dumnezeiești.

* * *

Înceind putem spune că scopul urmărit de Lossky prin lucrarea mai sus semnalată, a fost slujit și urmărit cu o impunătoare competență și cu o desăvîrșită onestitate.

Prin lucrarea la care ne-am referit marele teolog ortodox a vrut și a izbutit să arate cit de lipsită de temeinicie este obiecția potrivit căreia teologia bizantină și mai ales teologia sec. XIV ar fi urmat căi streine de acelea ale Scripturilor Sfînte și ale gîndirii patristice.

Ori ce teolog deprins cu investigația științifică a unei probleme și inițiat în tehnica folosirii corecte a conceptelor și argumentelor, poate vedea chiar și din sumara prezentare de mai sus, că departe de a fi alunecat de la doctrina Bisericii, teologia bizantină în frunte cu cea palamită e adînc înrădăcinată în solul gîndirii biblice și patristice.

În dialogul cu celelalte confesiuni, Ortodoxia se infățișează așa cum este: ca singura păstrătoare a adevărului creștin în toată puritatea și plenitudinea lui.

Cartea lui Lossky constituie o excelentă pledoarie în acest sens.

Pr. prof. D. I. Belu

PETRE ȘT. NASTUREL: *Un vestige cyrillo-méthodien dans la toponymie de la Transilvanie en 1068*. (O urmă cirilo-metodiană în toponimia Transilvaniei în 1068) — extras din volumul festiv al celei de-a 1100 aniversări a Sfinților Chiril și Metodie, tom. II, Tesalonic 1968, p. 213—216.

Împlinirea a unsprezece veacuri de la moartea Sfinților Chiril, apostolul slavilor a fost subliniată în menționata publicație de Prof. Petre S. Nasturel din București, cunoscut cititorilor revistei „Mitropolia Banatului”, prin studiile de specialitate apărute în paginile ei.

După cum sugerează și titlul expunerii, autorul își propune să demonstreze că numirea localității *Chirales* aflată la o distanță de 20 km de Someș pe malurile riului Sieu în Transilvania, reprezintă o veche urmă a înfriurii chirilo-metodiene în aceste părți.

Argumentația este dusă atât pe teren istoric cit și filologic. Se arată astfel că localitatea purtând acest nume apare în cronicile vremii (deosebi la Simon de Keza, *Chronicon pictatum* și Ioan de Thurocz) legat de luptele date la invazia uzilor în Transilvania în anul 1068. Cercetările arheologice mai noi au găsit în aceste părți cu populație autohtonă românească și urme ale slavilor occidentali refugiați aci după căderea statului morav sub unguri în 906.

Se constată apoi că slavii moravi-cehi și slovaci cunoșteau termenul de *Krles* a cărui etimologie este grecesul *Kirie eleison*. Deci „Chirales” nu poate deriva decît din *Krles*. În consecință toponimia transilvăniană trebuie atribuită influenței slavilor occidentali pe valea Someșului și a riurilor din vecinătate. De aci rezultă și faptul important al prezenței în Transilvania în plin veac al XI-lea a unei urme a creștinismului din marea Moravie.

Referindu-se totodată și la influența slavonă asupra ritualului bisericesc observat în aceste ținuturi autorul o atribuie ucenicilor celor întocmai cu apostolii Chiril și Metodie.

Studiu succint și documentat relevă o problemă ce merită un interes deosebit.

Ierom. Timotei Sevcicu

ALMANAHUL 1969. Editat de parohia ortodoxă română din Viena, Viena 1968, pp. 296, formă: 165×240 cm.

Mărturisim că am așteptat cu nerăbdarea proprie dorinței de a avea lucrul ce-ți este drag, Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena cu care ne-a obișnuit de opt ani Părintele profesor dr. Gheorghe Moisescu, parohul acelei biserici. Pricini din destul găsim în bogăția ce cuprinde și în neegalată înfățișare grafică. Înalte aprecieri ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian din cuvîntul ce deschide cartea, ne sînt netăgăduită

confirmare: „Intr-adevăr, în cei opt ani ai dăinuirii sale, acest Almanah și-a agonisit o tradiție atât de puternică, încît cu greu se va mai putea dezrădăcina. Căci nu numai pentru tot ce aduce și revarsă el bun în suflelele cititorilor, ci mai ales prin lucrarea de luminare pe care o săvîrșește an de an, se cuvine a fi prețuit, adăpînd cugetele dormice de cunoaștere cu roua predanilor sfinți și cu harul binefăcător al dreptei credințe, ca dintr-un izvor dătător de viață”. (p. 5.).

Osîrduitorul, ostenitorul și cel care a purtat grija tipăririi, Părintele Gheorghe Moisescu, lămurește cu alese cuvinte în *Legămînt și împlinire* despre rostul bine chibzuit al Almanahului: „...să rămînă o vălăuză de viață, de cuget și de simțire pentru credincioșii români statorniciți în Austria ori pe alte meleaguri mai îndepărtate... De aceea, în cuprinsul Almanahului de față sînt înfățișate, ca și în cele date la lumină pînă acum, poaze făclii pentru suflet, duioase însemnări și amintiri despre Viena precum și prețioase mărturii din trecut despre legăturile de prietenie dintre poporul român și poporul austriac. Mai multe spicuiți literare și cuvinte din bătrîni sînt menite să îndrepte gîndurile cititorilor către însoțitele meleaguri românești spre care freamătă dorul cel nestîns. Iar în rubrica pe firul vremii, sînt depănate fapte și întîmplări de seamă, precum și chipuri de carturari... În sfîrșit, în cronica Parohiei și a Coloniei este încrustată lucrarea spornică desfășurată în decursul anului încheiat, de către obștea noastră creștinească și românească pe tărîm bisericesc și cultural” (pp. 33, 35.).

În aproape 300 pagini tipărite cu ales gust, se grupează în amintitele rubrici articole cu valoare documentară de un înalt nivel literar și științific, abordîndu-se probleme pe cit de variate, pe atît de interesante.

Făclii pentru suflet, cuprind două articole: Biserica Ortodoxă Română în lumea creștină contemporană sub arhipăstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian și la douăzeci de ani de la întronizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, datorate înalt Prea Sfințitului Iustin Mitropolitul Moldo-

vei și înalt Prea Sfințitului Firmilian, Mitropolitul Olteniei.

Insemnări și amintiri, alcătuiesc o prețioasă suită de articole: Lecturi intermitente. Un act de cultură a românilor din Viena, Despre anii de studii ai lui Enescu la Viena, Viața studenților români din Viena în a doua jumătate a secolului XIX, Oameni de știință vienezi pe urmele culturii populare românești, Viena la ceasurile înserării, Insemnări de călătorie din Austria, Azi prin Viena de ieri și Scriitoarea Maria Eugenie Delle Grazie și românii, semnate de Perpersicius, V. Căcoveanu, prof. dr. E. Schenk, I. Moisil, prof. dr. C. Lepă, S. Vlad, V. Răpeanu și Oliver Velescu.

Rubrica *Mărturie din trecut* înmănușează temeinice cercetări privind prezențe românești de-a lungul vremii în Austria și îndeosebi la Viena: Despre călindarele de odinioară, Românii într-un tablou înfățișând asediul Vienei din 1683, Pribegia lui Radu Șerban, voievodul Țării Românești în Austria, Răsfoind o veche monografie austriacă asupra mănăstirii Curtea de Argeș, Marea tragediană Agatta Birsescu pe scena Teatrului Imperial din Viena, purtind semnăturile lui H. Opreșcu, Al. Alexianu, preot dr. N. Șerbănescu, Fl. Dem. Baldovin și Irina Moisescu.

Chipuri de cărturari, *Spicuri literare* și *Cuvinte din bătrâni*, completează fericit Almanahul și oferă o lectură aleasă și reconfortantă, ca să sporească interesul cititorului cu lepeane pe sticlă din Transilvania și cu Obiceiurile de Paști din Banat.

Rubrica *Pe firul vremii*, înfățișează prin scris și imagini vizita Prea Fericitului Părinte Justinian în cursul anului 1968 la Constantinopol, la Moscova, Ierusalim și în Austria, toate cu o bogată semnificație și cu o co-virșitoare însemnată pentru viața și lucrarea Bisericii Ortodoxe Române, cu celelalte Biserici și Culte creștine.

Amintim de asemenea la această rubrică însemnările despre O seară românească la Universitatea din Viena, Douăzeci de ani de la reîntregirea Ortodoxiei românești, Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România și Sărbătorirea Acad. prof. dr. Con-

stantin Daicoviciu cu prilejul acordării premiului Gottfried von Herder.

Cronica, prezintă activitatea parohiei ortodoxe române din Viena desfășurată în anul 1968 cum și a Colelei române din Austria, cu bogate manifestări și prezențe ce contribuie îmbucurător la întărirea vechilor relații româno-austriace. Li urmează un succint rezumat al materialelor în limba germană.

Ne reținem atenția două articole ce privesc Banatul: Scriitoarea Maria Eugenia Delle Grazie și românii, semnat de O. Velescu, o apreciată prozatoare austriacă de la începutul acestui secol, care a copilărit în Berzasca pe malul Dunării bănățene și Obiceiuri de Paște din Banat, în care autorul, T. Lichtfuss, face interesante referiri la „frățiile de cruce”, legate atât între flăcăi cit și între fete și la datinile de la Paștile Morților din Duminica Tomii.

Selecție de articole cu subiecte pe cit de prețioase pe atât de variate, contribuții noi la cunoașterea relațiilor româno-austriace de ieri și de azi, priveliști, imagini și frânturi alese cu mult gust pentru frumos, coperă ce reproduce în culori chipul Evanghelistului Ioan din Evangheliarul scris în 1502 din porunca domnitorului Ștefan cel Mare, uimitorul echilibru al întregului, fac din Almanahul Părintelui profesor dr. Gheorghe Moisescu o carte ce își împletește prisoselnic marele rost, rămânând în același timp și o neegalată lucrare de artă grafică.

Prof. Ion B. Mureșianu

I. D. LAUDAT, *Istoria literaturii române vechi*, Partea a III-a. București, editura didactică și pedagogică, 1968, 155 p.

I. D. Laudat profesor de istoria literaturii române a publicat partea I și a II-a a Istoriei literaturii române vechi în 1962. Volumul al treilea pe care îl prezentăm are trei capitole mari: 1. Alți croniciari ai veacului al XVIII-lea din Moldova, Țara Românească și Transilvania; 2. Literatură religioasă din Țările Românești la veacul al XVIII-lea; 3. Precursorii Școlii ardelenne.

Din secolul al XVIII-lea studiază: 1. Axinte Cronicarul; 2. Cronica anonimă a Țării Moldovei (1661—1733); 3. Pseudo-Amiras; 4. Spătaru Ioniță Conta; 5. Letopisețul anonim al Moldovei (1733—1774); 6. Condica lui Gheorgachi; 7. Mihai Cantacuzino; 8. Stolnicul Dumitrache. Urmează o scurtă prezentare a Istoriografiei române din Transilvania, în care se ocupă de Radu Tempea II (1691—1742), de Plângerea sfintei mănăstiri a Silvașului (Prislopului) Ion Sărădate, autorul unei colecții de documente.

Capitolul al doilea despre literatura religioasă începe cu o prezentare generală. Scrie că în epoca de care se ocupă, centrele tipografice sînt: Rîmnicul Vilcea, București, Iași și Cluj. La Cluj n-a fost tipografie românească cu litere chirilice în acel timp.

Dintre autorii de cărți religioase studiază pe: 1. Episcopul Damaschin al Rîmnicului; 2. Episcopul Chesarie al Rîmnicului; 3. Filaret episcop de Rîmnice, iar mai tîrziu mitropolit al Ungro-Vlahiei; 4. Staretul Paisie Velicovschii; 5. Măhil Strelbițchi; 6. Iacov I Putneanul; 7. Vartolomei Măzăreanu; 8. Iacov Stamate; 9. Amfilohie Hotiniul. La seria autorilor de cărți religioase amintește pe Inocențiu Micu Clain, Petru Pavel Aron, Grigorie Maior, Gheronte Colorea. Amintește și cîteva cărți tipărite la Blaj între 1755 și 1781. Urmează capitolul Precursorii școlii ardeleni, în care face biografia celor patru cărturari blăjeni. Sub titlul *Alți precursori ai școlii ardeleni*, prezintă: Radu Tempea II, Plângerea sfintei mănăstiri a Silvașului, Teodor Corbea, Dimitrie Eustatievici.

La sfîrșit este o bibliografie generală. Autorul o numește „minimă pentru toate cele trei volume”. Bibliografia se împarte în: 1. Cercetări bibliografice privind literatura veche; 2. Lămurări de sinteză și studii speciale asupra literaturii române din epoca feudalismului.

Cartea profesorului I. D. Lăudat este curs universitar. Se impune prin claritate și cursivitate. În prefață spune: „Ne ocupăm astfel de celelalte scrieri istorice apărute în veacul al XVIII-lea, ca și de literatura religioasă

să din același veac, literatură ce a contribuit la ridicarea prestigiului limbii române, pînă la introducerea ei generală în cultul religios și în cancelaria de stat”. Studiind diverse scrieri, autorul spune că „Nu am stăruit în cercetarea noastră asupra tuturor scrierilor epocii, cite se cunosc pînă astăzi, ci ne-am ocupat de cele mai importante dintre ele”.

Istoria literaturii române vechi de profesorul I. D. Lăudat studiază dezvoltarea literaturii noastre de la primele scrieri românești pînă în preajma anului 1780 cînd începe o „fază de tranziție spre literatura modernă, fază numită și „epoca luminilor”.

Deși s-au scris multe despre literatura veche (N. Iorga, N. Cartoian, Șt. Ciobanu, Sextil Pușcariu, G. Pascu, ș. a.) lucrarea profesorului I. D. Lăudat reușește să prezinte o sinteză a tot ce s-a scris și s-a stabilit despre literatura veche. Autorul mărturisește că „Au fost valorificate și lucrările din trecut în care am găsit elemente pozitive legate de interpretarea fenomenului literar sau o serie de date importante de istorie literară”.

Profesorul I. D. Lăudat dă astfel o lucrare de valoare.

Iosif E. Năghiu

OMAGIU LUI VALERIU BRANIȘTE, Brașov 1969, 136 pagini și 48 file cu ilustrații.

Comitetul județean pentru cultură și artă Brașov, a editat cu prilejul comemorării a 40 de ani de la moartea profesorului dr. Valeriu Braniște, un volum omagial în îngrijirea unui colectiv condus de Valeria Căliman și Mircea Bălătescu, scopul urmărit fiind „... readucerea în actualitate a figurilor reprezentative din istoria luptei poporului român pentru desăvîșirea unității politice, pentru a crea o atmosferă de respect, admirație și stimă față de înaintașii noștri, pentru a stimula energia creatoare a generației de astăzi care edifică socialismul”. (*Cuvînt înainte*).

Viața de muncă intensă, curajoasă, consecventă, dăruirea pentru marea cauză a poporului dusă pînă dîncolo de limitele sacrificiului, oferă o bogăție de îndemnuri în acest sens.

Profesorul de la Brașov care a știut

să isufletească prin grai și atitudine, gazetrul progresist care s-a identificat cu aspirațiile românilor bănățeni întrecare vine în 1893 și pe care nu-i va prăsi niciodată dormindu-și somnul e veci alături de Murgu, Brediceanu și Grațavescu în ținuturile Lușajului, a trăit marile momente ale istoriei politice și naționale ale poporului român de dincoace de Carpați și epoca premergătoare înfăptuirii actului istoric de la 1 Decembrie 1918.

Ziurul „Dreptatea” din Timișoara (189—1895), ziarul „Drapelul” din Lugoj (1901—1919), apărute sub conducerea sa, au fost marea școală în luptă pentru eliberarea națională și socială a poporului român, grupind totodată în jurul lor intelectualitatea și ondele bănățeni. Și tot în paginile acestor ziare au apărut documente privind trecutul Bisericii de aici, proza, traduceri și folclor, însuși Braniște abordând un complex de probleme cu o uimitoare înțelegere.

Volumul cuprinde patru studii ce se țin prin înaltul lor nivel științific, prin ineditul pe care îl aduc, purtând semătura unor condeie consacrate.

Profesorul universitar Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu, în studiul *Valeriu Braniște — memorialis* (pp. 9—16), dau pe temeiul memoriilor inedite scrise în închisoare în 1918 un bogat material despre lupta dăruită pe care a dus-o pentru drepturi și libertate, la răscrucea dintre două veacuri.

Activitatea desfășurată ca profesor e expusă în documentatul articol al directorului Muzeului din Șcheii Brașovului Ion Colan: *Valeriu Braniște și Brașovul* (pp. 17—26).

În D. Suciu, cunoscut istoric bănățean, înfățișează lupta politică și națională, cum și atitudinea ce a avut față de născarea socialismului și muncitorească, în studiul *Valeriu Braniște și Brașovul* (pp. 27—34), devotamentul și abnegația sa pentru aceste cauze, constituind cea mai importantă perioadă din activitatea cu puternic ecou în masele largi ale poporului și cu rezultate de dimensiuni istorice, ostenele cărora lăsa dăruit aproape un sfert de veac în acest colț de țară. „Dreptatea” și „Drapelul”, prin înalta lor ținută, au ridicat totodată prestigiul presei românești, prin forța politică și culturală,

prin combativitate, rămânând două titluri de mult preț în trecutul gazetăriei românești.

În studiul *Valeriu Braniște-ziarist* (pp. 35—59), Mircea Băltescu scoate în evidență cu competența cercetătorului științific, principiile ce l-au călăuzit în osteneala de întărire și adăncire a conștiinței naționale și politice a naselor, pregătind-o pentru marea zi a desăvârșirii.

Tabelul cronologic, Bibliografia și ilustrațiile întregesc volumul cu date privind viața și opera prodigioasă a lui Valeriu Braniște.

Studiile menționate au întocmit programul sesiunii științifice 40 de ani de la moartea profesorului dr. Valeriu Braniște desfășurată la Brașov în 17 decembrie 1967, iar publicarea lor împreună cu întregirile și în condițiile grafice deosebite de către Comitetul județean pentru cultură și artă Brașov în îngrijirea doamnei Valeria Căliman, fiica marelui comemorat, e nu numai un omagiu.

Prof. Ior B. Muresianu

C. Th. DIMARAS, *Istoria literaturii neogrecești*. În românește de Mihai Vasiliu. București, Editura pentru Literatură universală 1968, 622 p.

Cartea cuprinde mai multe părți cu o prefață scrisă de autor. Partea I: *Rădăcinile. Originile literaturii neogrecești*. Epoca anterioară stăpînirii otomane. Începe ca un capitol despre folclorul neogrecesc. Creațiile folclorice le împarte în: 1. cîntece referitoare la diferite momente și aspecte din viața omului; 2. cîntece istorice; 3. baiade, „scurte povestiri care au ritmul rapid, caracteristic epicului și îndeosebi un deznodămînt complet”.

Prima operă bizantină de care se ocupă este epopeea lui Dighenis Akritas, Poemele lui Ptohoprodrom, în număr de șase, opera lui Glykas, sint primele opere profane de care se ocupă.

Partea a II-a. *Începuturi pe ruine* studiază istoria literaturii neogrecești de la 1453, anul căderii Constantinopolului pînă la 1699, anul în care Grecia ajunge sub stăpînirea turcilor.

Între altele citim că „Matei, episcop al Mirelor, este cunoscut mai ales prin a sa Cronică a țărilor românești, re-

dactată în versuri populare împerecheate. Această operă a avut în vremea ei numeroși cititori și mulți imitatori. Autorul s-a inspirat el însuși dintr-o lucrare similară a lui Stavrinós, intitulată *Vitejiile preapiosului și preaviteazului Mihai voievod*. Folclorul grecilor preamărește luptele lui Mihai Vodă Viteazul împotriva turcilor. Se ocupă apoi de cronicarii greci: Manuel Malaxos, Dorotei episcopul Monembaziei, Matei Gigaia. Printre marii scriitori greci din secolul al XVII-lea amintește pe Gherasimos Vlahos (1607—1685) care pare a fi macedonian.

Partea a III-a se intitulează *Veacuri de sforțare. Elenismul pînă la 1774*. În acest capitol se ocupă de Alexandru Mavrocordat, profesor la Academia patriarhală. În 1709, un fiu al acestuia ajunge domn al Moldovei, iar altul ajunge dragoman al Porții Otomane (el însuși primește titlul de Exaporitul). Nicolae Mavrocordat a scris apoi un tratat filozofic „Despre îndatoriri” și o lucrare intitulată „Operele minore ale lui Filoteu”. A tradus „Teatru poetic” de Ambrosio Marliano. Capitolul despre cei trei Mavrocordați se intitulează „Trei generații”. Despre Dositei, patriarhul Ierusalimului scrie că „A înființat o tipografie la Iași, a repus în funcțiune alta la București. Afirmația aceasta este exagerată. La Ilie Miniș se puteau adăuga și numeroasele ediții românești. Despre Nikefor Teotokin amintește că a fost la Iași, unde „conduce școala domnească și predă fizica”.

Partea a IV-a se intitulează „*Nașterea unei lumi*”. Arată că George Nicolae Șutu scrie despre Alexandru Mavrocordat comedia „Alexandru prințul fără conștiință” iar Dionisie Fotino „Istoria Daciei vechi (1818—1819)” precum și „Noul Erotocrit”.

Partea V-a cu titlul *Sinteza definiției a cuvîntului, Declinul (cei mari, lupta pentru independență, declinul ei)*, subliniază aici că apogeul culturii elenice îl reprezintă Corais, Calvos, Solonos.

Partea VI-a intitulată „*Romantismul grec (1830—1880)*”, citează pe Costis Palamas care scrie că romantismul grec începe cu „Călătorul lui Panai Șutu...” și sfîrșește cu oda pe care Ahiles Parashos a recitat-o la Missolonghi în 1880”.

Partea a VII-a tratează despre *Prezgătirea lui 1880*. Factorii declinului romantismului atenian.

Partea a VIII-a *Generația de la 1880*, cuorinde și un capitol despre Kostis Palamas, mare poet al Eladei din care a tradus Ștefan Bezdechi în frumoasa antologie a literaturii neogrecești.

Partea a IX-a o continuare sub titlul *În umbra grea a lui Palamas. Secolul nostru*.

Bibliografia de la sfîrșitul cărții este bogată în lucrări referitoare la literatura neogreacă.

Monumentala operă a lui C. Th. Dimarás îmbogățește erudiția românească cu o lucrare importantă, în care sînt și referințe românești.

Iosif E. Naghiu

rire profesorului I. Ief Hromadka. Vizita pastorului Eugene C. Blake în Italia. Întâlnire interconfesională. Problema intercomuniunii în atenția Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Noi experiențe oia deze. Sărbătorirea „Zilei lui Gandhi” de către creștinii din India. Prezentarea unei Biblii ecumenice în limba arabă. Denunțarea prezel' tismului. Întâlnire între creștini și musulmani. Împotriva primejdiei războiului. Conferința mondială pentru pace. Activitatea Comisiei mixte de cercetare asupra societății, dezvoltării și păcii. Conferința asupra rasismului. Bisericile luterane din Africa de Sud se pronunță împotriva politicii de apartheid. Reacții la pensionarea pastorului M. L. King. Descoperiri arheologice în Țara Sfântă — — — — —

319

NOTE SI COMENTARII

Semnificația unei statistici. Unele implicații ale conceptului de „înstrăinare”. Cufundare sau stropire? Noi pași spre rezolvarea problemei căderii. Calendarul pascal al lui Gauss (Dr. Aurel Cosma). O chemare la angajament creștin și mai activ. (Pr. prof. Corneliu Sirbu). — — — — —

321

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Trecerea la cele veșnice a Înalt Prea Sfințitului Vasile Lazarescu. Sărbătorirea Sfințelor Pașii. Hirotnii. Sesiune a sinodului mitropolian. Conferințe de orientare. Consfățuiri cu conducătorii oficiilor protopopești. Vizitații canonice. Vizita unor oaspeți străini. Grijă pentru pregătirea viitorilor preoți. Decese. — — — — —

344

EPISCOPIA ARADULUI

Slujba binecuvântării unor biserici. Vizitații canonice. Conferințe de orientare preoțească. Deces. — — — — —

353

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mihail Gabriel Popescu: Mitropolitul Ungrovlahiei An. în ivirea lui cîrmuitor bisericesc și popovăduitor al Evangheliei (Pr. t. A. Radu); Episcop Nicolae de Macariopol: Sfînta jertfă Euharistică (Pr. Victor H. Burea); Dimer C.: Ce que l'Ancien Testament ne dit pas (Preot Ath. Negoită); Katz Elias: Die Bedeutung des hagar legomenon der Qumraner Handschriften Huaha (Pr. Ath. Negoită); M. V. A. Van Roven-Dijkman: De vita beata, Lactantius, Iosif E. Naghiu; Tertullien, De Corona (Iosif E. Naghiu); Klaus Gamber: Niceta von Remesiana. Instructio ad competentes. Katechesen aus Dacien (Iosif E. Naghiu); Vladimir Lossky: Vision de Dieu (Pr. prof. D. I. Belu); Petre St. Năsturel: Un vestige cyrillo-méthodien dans la toponymie de la Transilvanie en 1068 (Pr. T. Seviciu); Almanahul 1969. Viena (Prot. I. B. Mureșianu); I. D. Laudat: Istoria literaturii Române Vechi (Iosif E. Naghiu); Omagiu lui Valeriu Braniste (Prot. Ion B. Mureșianu); C. Th. Dimaras: Istoria literaturii neo-grecești (Iosif E. Naghiu) — — — — —

358

15303